

KARJALAN KIRJAKIELI 1931–1939

SAMIZDAT
2026

KARJALAN KIRJAKIELI 1931–1939

Martti Penttonen
SAMIZDAT 2026
ISBN 978-952-65193-3-3

Paino: Grano Oy

SIÄMYS

Algusanat	3
1 Juohatus	5
1.1 Urualan mägilöildä Karjalah	6
1.2 Kielipolitiiekkua Karjalassa	9
1.3 Ken oli da midä ruadoi Dmitrii Bubrih?	11
2 Karjalazet kartalla	15
2.1 Bubrihan murrehatlasprojekta	15
2.2 Murrehatlasan visualizoinda	18
2.3 Murrehverdailuu klusteroimalla	19
2.4 Midä klusteroinke voi opastuo?	20
3 Karjalan kieli školassa	29
3.1 Opastandan algu Tverin Karjalassa	30
3.2 Karielan kielen ucebnikka I	30
3.3 Karielan kielen ucebnikka II	35
3.3.1 Nimišana	37
3.3.2 Aziešana	40
3.3.3 Podležaščoi i skazujemoi šanonnašša	43
3.3.4 Šellittäjä šana šannonnassa	45
3.3.5 Šanoin taivutus	48
3.3.6 Nimišanoin čisla	52
3.3.7 Nimišana kuin podležaščoi i kuin šellittäjä šana	53
3.3.8 Nimisanoin padežat	55
3.3.9 Šalvattuloin iänen vaihteliečenda nimišanois	60
3.3.10 Tunnuššana	62
3.3.11 Tunnuššanoin muuttuačenda	64
3.3.12 Nimensijallizet	65
3.3.13 Aziešanoin muuttuačenda	66

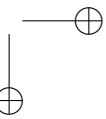
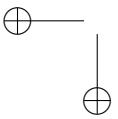
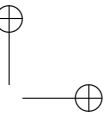
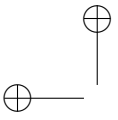
3.3.14	Nygyne, endine, noužova aziešanan aijat	68
3.3.15	Otricanja aziešanoinke	69
3.3.16	Aziešanan infinitiva	70
3.3.17	Šanelenda, ravahanda i kyžyndä šanonnat	73
3.3.18	Kučunda	76
3.3.19	Aziešanan käššendä forma	77
3.3.20	Iččiehzet aziešanat	79
3.3.21	Šanonnat monenke podležaščoinke i monenke skazu- jemoinke	79
3.3.22	Šanonnat monenke yhenmuozinke sellittäjinke ša- noinke	82
3.3.23	Monikerdazet šanonnat	86
3.3.24	Glavnoit i lizävö šanonnat	87
3.3.25	Kohalline pagina	90
3.3.26	Čislašana	93
3.3.27	Nevvondašana	98
3.3.28	Jälgišanat i ezišanat	99
3.3.29	Sojuzat	100
3.3.30	Složnoit šanat	100
3.3.31	Šanoin luadiečenda	101
3.4	Yhtenäzen karjalan kielen učebnikat	104
3.5	Karielan kielen učebnikka I	105
3.6	Yhtenäzen karielan kielen učebnikka II	107
3.7	Kieliopit	109

4 Lugiuttavua karjalan kielellä 113

4.1	Ruamma urhakaldi	113
4.1.1	Kuin elettiä pienet nationalistat (narodat)	113
4.1.2	Mintän keyhyttiä nacmenat	114
4.1.3	Kuin Tverin luoh popadittiä karielat	114
4.1.4	Papit cuarin abuniekat	115
4.1.5	Varattava azie	116
4.1.6	Karielan respublikka	116
4.1.7	Internacionala (Kiändi V. Rumjancev)	118
4.2	Muut luvendakirjat	119
4.2.1	Tekstua luvendakniigasta 1 klassale	119
4.2.1.1	Siun ruado školassa	119
4.2.1.2	Turki, a ei lämmitä	119
4.2.1.3	Joučen, haugi i rakka	120
4.2.1.4	Syötä linduloja talvella	120

	4.2.1.5	Požarnoi koira	120
	4.2.1.6	Šuoriudui talveh nähte	121
	4.2.1.7	Kondie	121
	4.2.1.8	Oravane	121
	4.2.1.9	Viizas rebo	122
	4.2.1.10	Kylmissä mualoissa	122
	4.2.1.11	Tundrassa	122
	4.2.1.12	Lämmät muat	123
	4.2.1.13	Dikoit rodn'at	123
	4.2.1.14	Opastettu skvorca	123
4.2.2		Tekstua luvendakniigasta 2 klassale	124
	4.2.2.1	Rohkie	124
	4.2.2.2	Vihma ukon jyrynke	124
	4.2.2.3	Gad'uka	125
	4.2.2.4	Miän ogorda	125
	4.2.2.5	Juuruot ali vežazet	126
	4.2.2.6	Luošto heinät	127
	4.2.2.7	Kapusta liipukkazet	127
	4.2.2.8	Rubi löttö	127
	4.2.2.9	Vieraš okšane	128
	4.2.2.10	Mičurinän savussa	129
	4.2.2.11	Kuččumattomat gost'at	129
	4.2.2.12	Vernoit storožat	130
	4.2.2.13	Elektrostanča	130
	4.2.2.14	Električestva	130
	4.2.2.15	Storoža (Tozi)	131
	4.2.2.16	Pikkarane poštarine	132
	4.2.2.17	Buškičča lehmä	133
	4.2.2.18	Pedrane	133
	4.2.2.19	Snegir'a	135
	4.2.2.20	Inoi tipane	135
	4.2.2.21	Tyttöne i kondien poigane	136
	4.2.2.22	Päiväne gostissa	137
	4.2.2.23	Lötön muutuačenda	138
	4.2.2.24	Jogiruakun eländä	139
4.2.3		Tekstua luvendakniigasta 3 klassale	140
	4.2.3.1	Maksim Gor'kii (1868 – 1926)	140
	4.2.3.2	Zabastouhka Parmassa	141
4.2.4		Tekstua luvendakniigasta 4 klassale	143
	4.2.4.1	A. P. Čehov (1860–1904)	143

	1
4.2.4.2 Van'ka	143
5 Muuda školakirjua	147
5.1 V.A. Tetjurev: Terveyhön vardeinda [54]	147
5.1.1 Ruado i lebävö školassa	147
5.1.2 Ruado i lebävö koissa	148
5.1.3 Rabočoiloin ruado i lebävö proizvodstvassa	149
5.1.4 Mikrobat — zaraznoiloin läzimizien vozbuditel'at	149
5.1.5 Nasekomoit — zaraznoiloin läzimizien kandajat	151
5.1.6 Lebävö kezällä	152
5.1.7 Kuin sovetskoi vluasti zabottiečou ruadaien rah- vahien i lapsien terveyhöstä	152
5.2 G.I. Ivanov: Amerikan jövet i järvet [28]	153
5.2.1 Severnoit jövet	153
5.2.2 Južnoit jövet	154
5.3 A.C. Barkov i A.A. Polovinkin: Mua i solnečnoi sistema [8]	156
5.3.1 Planetat	156
5.3.2 Päiväne	158
5.3.3 Tähtet i tumannosit	159
5.3.4 Muan proishoždenija	160
5.4 A. Kiselev: Kvadratnoi juuri [36]	161
6 Suarnua	163
6.1 W. Disney: Kolme poččista[16]	163
6.2 Charles Perrault: Ruškie šuapkane [49]	170
6.3 Charles Perrault: Zoluška [49]	172
6.4 H.C. Andersen: Korolin uuzi nar'ada [3]	177
Loppusanat	185
Indeksa	189
Bibliogruafii	191

Algusanat

Muailmah roinnut lapsi on avutoin da tarviččou abuniekän. Enimän intresua moizeh eloitärgieh virgah on muamal. Kirrundan lizäksi lapsi rubieu tarviččemah monipuolizembua viestindiä, kieldä. Se on muamankieli. Amazonkan kylis toinah voi vielä eliä muamankielellä tiedämättäh muusta maailmasta, a Europassa pidäy vältämättäh maltua hos yhten muan virrallista kieldä. Pädöygo karjalan kieli argikieleksi karjalazien omalla kodirannalla, Suomen da Veniän valdivoloissa?

Toizen muailmanvoinan jälgeh muailman valdivot kerävyttih yhteh perustamah Yhtistynnyöt Kanzakunnat da sobimah valdivollizis normois. Universualizessa ihmisoigevuksien deklaraciessa luvatah, ku jogahizella on oigevus omah kieleh, kazvatukseh omalla kielellä, da toizihgi kanzalas-oigevuksih. Ga deklaracii ei ole sobimus, sobimus ei ole zakon, da zakonoi tulkitah paikallizen vallan tahton mugah. Realimuailmassa paikalline valdivovaldu on revniivoi omah kieleh näh kanzoinvälizillä forumoilla, ga vastukavaine myöndämäh kielioigevuksii omile vähembistolöile. Nygöi, 80 vuotta YK:n deklaracieloin jälgeh suurimat muat julgizestigi kieldävytäh kanzoinvälizistä normoista da rehendelläh sillä, ku “vägi on valdua”, da sih meijän pienembien on pidänyt sobevuo.

Vuozi Amerikassa selgendi minule, ku ristikanzan oigevuksien deklaracii ei ole universualine tozi. Sih aigah Suomessa neostalinistine nuorizo pajatti pajuo “Torelka Guatemalan verda”, vihjaten USA:h. Sehäi oligi tozi – pajattajilla oli tarka loitosnägö, hos lähälnägö oligi heikko. Amnestyn kauti sain opastuo Amerikan kandarahvahien kurjas elaijas. Se juohatti minuu kyzelemäh, kuibo myö, karjalazet, mollembilla puolilla rajua, puutuimma täh tilah. Nygöi kyzelen, olizingo voinnut eliä yhtenjyttymän ruadouran, ku perusopastus, kazvatus kanzalazeksi, olis ollut karjalankieline. Mintähbo ei? Olenhäi yhtelläh voinnut opastuo monii ulgomualoin kielii.

Oman ruavon ramkois minulla oli mahto tuttavuo karjalazih kahtella puolella rajua da diivuija, mintäh karjalan kieli – da senke karjalazus – mollembil puolil rajua puutui varavonalazeksi. Sada vuotta tagaperin, muailmanvoinien välissä, poliittizen segasorron da terroran aigah, kod-

van aigua ozuttihes, ku karjalazilla da karjalan kielellä olis tulija aiga. Tällä kirjalla opin ozutella kui karjalan kieldä silloi opiteldih nostua kazvatuksen da yhteiskundaeloksen kieleksi, da kui moine kehitys kahten valdivon päätöksillä salvattih.

Täh kirjah olen kerännyt näyttehii Tverin alovehen da Karjalan tazavallan karjalankielizistä školakirjoista da erähistä suarnakirjoistagi, kui karjalan kieldä silloi kirjutettih da kui sidä opittih nostua virrallizeksi kirjakieleksi. Tekstoin kirjuttajat libo kiändäjät oldih eri murdehien pagizijoi, käytettih kolmie eri kirjaimikkuo da eri oigeinkirjutus- da kielioppisiändölöi. Tekstat olen translitteroinnut tverinkarjalazien latinalazesta kirjaimikosta da petroskoinkarjalazesta kirillizestä kirjaimikosta nygöi käytettyh latinalazeh kirjaimikkoh. Erähih fonetiekallizih “russismoih” olen puuttunut, ezimerkiksi *Jevroppa* > *Euoppa*, *suvri* > *suuri*, *liev* > *liey*, *arifmetikka* > *arimetikka*, *gumanista* > *humanista*... Muite objektetekstat ollah muuttamattomat.

Kirjan toimittajan sellitykset, metatekstat, nareko ei olla nimin norman mugahizet, net ollah “esperantu”, kui vastustajat nimitettih yhtenästä karjalan kieldä. Olen oppinut noudua Bubrihan ohjehii: “Kirjakelehen pidäy ottua sanat da rakendehet, kumbazie käytetäh enimissä murdehissa da heittiä pois moizet piirdehet, kumbazie löydyy vain harvoissa murdehissa.” Nengomii šeikkoi ollah ezimerkiksi nominoin lopukirjain, refleksiivizys, s vai š, mennyt da tulii aigu verbilöis, minä vai mie, paikallissijat, sanasto i m.i. Prostikkua ku öntästellen da virkehen loppupuolella unohtan, mittuzella murdehella sen alloin.

Kirjutuksii suau lugie lingvistizen intresan täh, histourien da kanzalaistiijon täh, libo sentäh, ku niilöi on vesselä lugie. Kenellä ei himoita lugie školakirjoin kielioppiloi, lugekkah hos *Ruamma urhakaldi* luventakirjan tekstua, libo *Korolin uuzi nar’ada* suarnua.

Passiboičen Anuksen kirjastuo, kudai andoi skanniruija vanhoi školakirjoi, da Karjalan elektronnoida opastundakirjoin kirjastuo, kudai on skanniruinnut suuren tukun školakirjoi. Passiboičen Oma Mua lehtie, kudai kirjuttau karjalazile karjalaksi. Sežo passiboičen sidä piendä joukkuo karjalan kielen maltajii, kudamienke olen voinnut paista karjalaksi, jogahizenke omah tabah. Mainičen kaksi: Aleksu Ruuskanen opastau da kiändäy karjalan kielele, hänenke pagizemma kielestä. Ol’ga Gokkojevanke, kahten muan karjalazenke, tuttavuimmo internetassa enne someaigua, sit Karjalan Kielen Koin srojindassa da toizissa kielidieloloissa – vastavunda hänenke on andanut vägie kieliruadoh.

Kuopiossa 22.4.2026

Martti Penttonen

Lugu 1

Juohatus

Kieli on syndynyt tarbeheh da kieli eläy da kehitty sentäh, ku sidä käytetäh. Ihmislaji on vuozituhanzii myöte levinnyt ymbäri muamiäččyy. Eländän ehtot eri puolilla ollah erilazet, da enimillä ihmizillä ei ole dieluo loittozien ihmizienke. Sentäh kielet kehitytäh eri suundih. Kodirannalla eläjä rahvasgi voi menettiä oman kielen silloi, konza valloittaja assimiloï rahvahan käyttämäh vallan kieldä, hos hos alguperäzet eläjät parem-bi tietäh kui kodirannalla eletäh. Ga tulolaine sežo voi tuuva uuen tehnolougien, kudai tariččou paremban elaijan da korgiemban prestiižan. Silloin kandurahvas ei voi libo ei tahto pidiä omua kieldä. Kuitengi kielen vaihtaja voi oppie pidiä oman kielen suveriinana identitietan ozuttamizeh nähte, ga häviendiä se ei estä. Nenga on käynyt suurilegi kanzoile da karjalazetgi ollah sillä tiellä. Suomessa da Veniällä on toinah miljon eläjiä, ket pietäh iččiedäh karjalaizina, ga ylen vähä heissä on karjalan kielen pagizijua. On i “karjalazii”, tulolazii kudamile “karjalazus” tarkoittau vain eländäpaikkua, ket ei nimidä tietä karjalan kielestä da kandakarjalazien elaijasta.

Tämän kirjan kyzymys on, nengoman karjalan kirjakielen, kudai pädis argizeh ruadoh nygyaijassa. Endizessä muailmassa, kussa ihmine kaiken ijän eli yhtessä kylässä, ei tarvinnut duumaija, midä kieldä paista. Kieli suadih muamalda da muuda ei ni tarvittu. Nygöi muailma on kučistunut. Oma kieli pidäy olla, a pidäy ellendiä toiziengi omua.

Karjalan kielen virralline stuatussa oli korgevimmillah Neuvostoliiton Karjalassa vv. 1931-1940. Se oli suuren terroran aigua. Karjalan kielen “kulda-aiga” algoi vuottamattah da loppuigi ruttoh. Parasta dokumentua tästä epokasta silloi käyttöh otetusta karjalan kielestä ollah karjalankielizet školakirjat, kudamii tässä kirjassa ozutamma.

1.1 Uralan mägilöidä Karjalah

Ei ole tieduo, ket eletti toizella vuozituhandella eaa nygözen Suomen da Karjalan alovehilla [29]. Silloi oza Uralan mägilöin päivänlasku rannoilla libo Volgan mutkassa elänyzistä rahvahista [38], nämien joukossa saamelazien ezivanhembat lähtietti hill’akkazeh Luadogan suundah. Toine joukko lähti sielä kohti Baltiekkamerdä. Oza tästä joukosta, baltiekkameren suomelazet tuldi Suomeh lounaspäi. Silloi tiälä jo eletti saamelazet. Enzimäzen vuozituhanden aigana yhtet tästä joukosta, “varzinazet suomelazet”, jädi Lounas-Suomeh. Toizet lähtietti koillizeh, – tulijat “hämäläzet”, libo ielleh päivännouzu, tulijat luadogalazet, kudamis roittih “karjalazet”, “vepsäläzet” da “ižoratgi”. Toizen vuozituhanden allussa varjagi-aigana karjalazet jo eletti iččenästä elaugua Luadogan ymbärillä. Himoittas tiediä, yhtyigo karjalazih da vepsäläzih suvespäi tulluzii sugukanzoi, čuudilo da merjalazii... ? Karjalan kielen kehitystä on sellitetty ezimerkikse kirjassa [42].

Varjagaijan da ristipohodoin jälgeh tänne pohjازهgi alletti liččavuo valdivot – lounahaspäi Ruočči/Suomi da liidehespäi Novgorod/Veniä. 1200-luvulla karjalazien ozakse puuttui jäähä puristuksih nämien valdivoloin välih. Ruočilazet pyrrittih liideheh Novgorodua vastah. Vägevän Ruočin da segavan Ven’an aigah Ruočči työndyi päivännouzu. Täyssinän rauhassa 1595 Luadogan Karjala, Raja-Karjala da (Suomen) Pohjas-Karjala pyzyttih karjalazina, a sielä pohjازهh raja jatkui Pohjanlahten da Vienanmeren puolivälistä Petsamoh. Stolbovan rauhassa 1617 Ingrii, Luadogan Karjala, Raja-Karjala da Pohjas-Karjala puututti Ruočin valdah. Rahvahan pidi ruveta maksamah veroloi Ruočile da heidä pakoitetti vaihtamah vieruo. Veniä oppi ottua revanshan vv. 1656–1658 “ruptuuravoinas”, ga sudre, raja ei muuttunut. Veniä jäi ilmai piäzendä Baltiekkamerelle. Ruočin valdah puuttunuzien karjalazien verot suuretti, paineh vieron vaihto kazvoi. Raja-Karjalan Sordavalasta (perustettu v. 1632) päivännouzu päin sordo oli vähäzembä, a Pohjas-Karjala, Luadogan Karjala da Kannas lähes kogonah tyhjetti karjalazista, da heijän sijah tuodih suomelazii. Karjalazii kučutti elämäh Bežecan ylängöle, kudai oli tyhjennyt mustan surman täh. Roittih tverinkarjalazet.

1700-luvun voinissa, 1721 da 1743 rauhoissa, Veniä otti Ruočilda Kannaksen da Luadogan rannat. 1809 Haminan rauhassa kai Suomi liitetti Veniäh. Nenga kai karjalazetgi oldih yhtessä valdivossa, hos’ eletti erilläh. Viero eroitti suomelazet karjalazista. Kannaksen Karjala, Luadogan Karjala da Pohjas-Karjala jo oldih suomelastuttu. Tverinkarjalazet eletti Syväin-Veniällä. Rajakarjalazilla da livvinkarjalazilla oli erilaine

historiit. Vienankarjalazet jo vuozisadoi elettih pohjazessa da heillä oli kontaktiloi suomelazih, hos’ jo vuozisadoi oldih cuarin vallan ualla. Tädä tilua kesti sada vuotta, a se aigu ei kerrinnyt siduo karjalazii yhteh. Karjalazien historiessa voi lugie enämbi kirjasta [35].

Cuarin vallan loppu 1917 nostatti suomelazissa da karjalazissagi himon kohendua oman kielen stuatusua. Suomelazet ruvettih tavoittelemah iččenästä Suomie da karjalazetgi ruvettih huaveilemah iččenäzyöstä, kui ual olija tundemattoman kirjuttajan lehtine ozuttau. Se oli kirjutettu kirillical, a täh translitteroimma sen nygözeh latinalazeh oigeinkirjutukseh: [51]:

Ristikanzat, karjalaizet! Kai Karjalan da Livvin rahvas!

Kui työ ičegi tiijättö, on Ven’an valdukunnas aziet äijäl muututtu. Sordunuh on vanhu haldivo, pravitel’stvo; uuzi on tilah nossuh. Mennyön Fevral’an loppupäivis rodih vallan koandu suuri, Ven’anmoan revol’učie; sebo soatoi tämän kaiken aigah. Nouzi valdah uuzi haldivo halličus, kudai ei tah-to murdoa rahvastu ni mis azies, i kudamoa kannatetah kai rahvas: talonpojat, roadairahvas, hyvälistögi da opastunuot ristikanzat, dai vie saldatat, voiskoi vägi. Nenet händy i valdah nostettih. Tämä haldivo on kuuloitannuh, ku häi joga azies soau rahvahan mielder noudamah.

Jo järgieh valdah nostuo tämä haldivo andoi tietä, ku häi andau tävven da yhtehizen armavon amnistien kaikil rahvahan azien täh veäritettylöil da suudittuloil, ku häi soattau aiga tävven da yhtehizen vällän vierokunnil, kerävölöil da kirjoinpečatoindal, ku häi andau tävven vallan kaikil kielilöl da rahvahil valdukunnas dai myödäy rahvahil suuremban vallan olla ozal omis erihalličuslaitoksis Siid yhtes kuuloitekse da senjälles uvves, erähie päivie jällemmän annetus, Martan 6:nnen päivän kuuloitekse tämä haldivo tiijätti, ku hänel on mieli andoa rahvahal moine valdu ku rahvas iče soau loadie da leppie pohjuszakonatgi libo yhtehizet pohjustajat zakonat uvvel Ven’an valdukunnal. Nämät häi soau loadie suures pohjustat’as, yhtehizes rahvahalliskerahmos kudaman haldivo ter-väh kučuu tukkuh libo Piiterih libo Moskovah. Täh kerahmoh soahah kai Ven’anmoan eläjät da rahvahat työndeä omat evusmehet, nenämehet, silleh, jotta Ven’anmoa joga eläjäl on valdu olla ozal evusnekkoin valličendas. Täs kerahmos rahvahal, hänen työttylöil miehil on valdu, kui muga ollou mieli

muuvota da muuttoa valdukundu hos suurekse välinäizekse tazavallakse, respublikakse, miittyöt ollah Francie i Šveicarie, da miittyzes valdukunnas on valdu ainos rahvahan tagan.

Siid yhtes suures kerahmos, sanotah, Ven'anmoan eri rahvahat, kudamil on jyrkkäh toine toizes eriže-oliju, erimoine kieli da omat eri loaduizet, vanhat eloksenvirrat, i kudamat eletäh omal yhtehizel alustal, ne soahah omien evusniekkoin vuo sihgi pyrgiekseh, ku hejjän elettävis moalois kuvattas erinäizie ozie Ven'an valdukunnas, moizie pienie ozavaldovehie, kudamieh rahvas iče sais akkiloija omat lähembäizet aziet Moiziegi valdukundie on ilmal olemas, kui koavakse Pohjais-Amerikan Yhtysvallat. Moizes eri alovehes on ičel rahvahal valdu kallata, sanotah koavakse, školadielot, se on, miittyöt školat i äijygo heidy pidäs, dai mil kielel tulis opastoa, sen piäl voolostin da mieron aziet, se on, kulleh on heis ižandus, da herrat azetettua, dai vie omat moanpiendu-aziet i omas keskes kerättävät vevot. Tiettäväine on, siid valdovehes i kirikköhizet dielot azetellah mielehizikse, se on, mih kieleh Jumalan sanoa pidäy kuuloittoa da vieron azeidu opastoa. Tämänmoizil ozinaizil valdovehil on poaksuh i omat vallan kerahmot i oma erinäine ozahalličus, kudamat tiettäväine, ollah käenalaizet valdukunnan yhtehizel vallankerahmol da yhtehizel halličuksel. Nengoine valdukundu mainitah yhtysvaldukundu. Iel-sanotun ozavaldovehen olendu on nygöoi, jo ennen pohjustajoa Ven'anmoan yhtehiskerahmuo, annettu Estl'andiel, ga Pol'sal i Suomal on toivotettu vie suurembi erivaldu.

Ristikanzat, karjalaizet! kai Livvin da Karjalan rahvas Oloneckois i Arhangel'skois gubernijas! Emmogo myögi rubies duumaimah tämän moizie azeidu täl suurel vällävyndän da havaičundan kodvaizel, täl suurel Ven'an valdukunnan uvvistundukerral, ennensanotun kallehen kerahmon iel? Emmogo pidäs tädä kumman suurdu aigoa omikse hyvikse, aigoa, mi annetah kaikil Ven'anmoan rahvahil? Emmogo työndäs omie evusniekkoi toah kerahmoh? Onhai meijängi rahvas, karjalai-
zet, livviköit, oma erimoine rahvas kudamal on oma eriloaduine mieli, kudamal on omat ammuizet virrat, i kudai eläy omal eri alovehel. Tozi on, meijän rahvas luvukas ei ole, toistusadua tuhattu hengie vain, vai hänen elandu alustu on vägi suuri da yhteläine. Stroičan kondulois ielleh Kandulahteh,

Loadogan Suomen rajas ielleh Oniegan i Valgien meren lähil on häi levinnyt; teäl eläy yksi karjalaine livviköi rahvas. Pohjas Kemin da Povencan ujezdois hos ollou paginloadu vähäizel erimoine kui suvemban Petroskoin da Anuksen ujezdois. Ga yhtelleh myö yhty pagizemmo kiely, kaikin ellendämmö myö toine toizen paginan. Yksi on meil i nero, yhtet on meil vajavuot da heät. Emmogo tahtone myögi yhtes toizien ker omoa hyvytty kaččuo?

Tiettäväine: paras olis toallaine erivaldovehen soandu, no neprimenno meijän pidäs soaha oma kieli školih i kirikkölöih, i kai herrat omakielizikse, no kummugo ois, jotta omat miehet kaikis virrois oldas? Mugahai kuuloittelou nygyine halličuski.

Sidämyö — kerävy läz-eläjien ker yhteh da arvoittelei aziedu! Pie kerahmuo da paginoa täs dielos! Tämä ei ole nygöi varrattau azie, tämä ei ole vai myvvätty, se on käskiettygi. Opi iällilleh aziedu duumaija sego ičekseh sego mieron keskes, dai valliče, ajan tulduo, pädiät miehet oman rahvahan keskes da työnnä heidy Ven’an valdukunnan tulieh suureh rahvahal-liskerahmoh.

Nengalei sanotah uziet vellet karjalaizet dai vasta rodinuh

Karjalan ylendys-seura

Helsinki 1917

(Kansallisarkisto)

1.2 Kielipolitiikka Karjalassa

Cuarin valda Veniällä sordui keviällä 1917 heikkoh menestykseh imperi-alistizessa vojuičendassa da heikkoh talohuonpidoh da sordopolitiikkah kodimuassa. Väliaigaine halličus ei kerrinnyt juurruttua valdua, kuni bol’sevikkipuoloveh jo kuobai sildä vallan. Ga moneh vuodeh ei bol’ševikoingi vallaspyzyndä olluh varma. Tässä tilandehessa Suomella ozavui irdavuo Veniästä. A hedi sen jälgeh syttyi soda “valgieloin” da “ruskieloin” välillä. A kolmessa kuussa ruskiet hävittih. Oza heistä puuttui tyrmäh, oza pagei Veniäle da liittyi ruskieh armieh. Oza valgieloista saldatoistagi lähtiettih Veniäle liittämäh Karjalua Suomeh, libo vojuiččemah vojuiččemizen himosta.

Konza Suomi sai iččenäzyön, ei sovittu valdivollistu rajua. Autonomien aigah Suomen aloveheh lugiettih Raja-Karjala, ilmai Päivännouzu-

1. Arhangelin da Anuksen karjalazil on oigevus rahvahallizeh valdivolizeh ičemiäriämizeh.
2. Tämän rahvahan aloveh, Karjala, suau oigevuon oman eloksen pidoh autonomizen stuatusan da ruvetah kuulumah federacien mugah Ven’an valdukundah.
3. Tämän alovehen eloksen kyzymykset sellittäy da piättäy niilöin hyväksyndän rahvahanparluamentu, kuduan valliččou paikalline rahvas.
4. Paikalline kieli tulou hallindon, zakonoinhyväksyndän da opastandan kielekse.
5. Rahvahal on oigevus järjestiä elaigu omien tarbehien mugah.
6. Alovehel järjestysty pidäy rahvahanmilicii. Sodavoimat viijäh iäreh.

Kuva 1.1: Ven’alazen nevvottelijan kirjutettu liiteh Tartun rauhansobimukseh [2].

Karjalua, kudai nikonzu ei kuulunut Ruoččih. Konza rauhan da rajaneuvottelut allettih Viron Tartus, Suomen nevvottelijoin mielessä oli liittäi kai Karjala Suomeh. Ga eibo hyö tietty, ku samah aigah Neuvosto-Veniällä oli perustettu *Ruadorahvahan Kommuuna* da sen vedäjäkse oli azetettu Edvard Gylling, kudai oli olluh lyhytaigazen ruskien Suomen halličuksen ministra. Sentäh Nevvosto-Veniän neuvottelijat ei tahtottu neuvotella Päivännouzu Karjalas. Suomalazien nevvottelijoin prizmindän periä hyö kirjutettih rauhansobimukseh liiteh, kudamassa luvattih, ku “... Paikalline kieli tulou hallindon, zakonoinhyväksynnän da opastandan kieleksi... “ Ei vai sanottu, mi on se kieli. Gyllingan hallindo piätti, ku Tartun rauhansobimuksessa mainittu “paikalline kieli” on suomen kieli, hos suomenkielizii Päivännouzu-Karjalassa ei olluh ni yhty procentua. Propagandassa suomen kiely, kudamah oli lizätty neuvostohallindon da bol’ševistizen ideologien sanastuo, nimitettih *karjalas-suomelazeksi kieleksi*.

Ga yhtenjyttyöh, eibo ni Suomi tunnustanut rajakarjalazile oigevuttu käyttöä karjalan kiely, hos suuri enimestö paistih karjalaksi. Školat oldih suomenkielizet da rahvasta ruvettih assimiloimah suomenkieliziksi.

Vuvven 1926 rahvahanlunun mugah Tverin piirikunnassa karjalankielizii eli enämbi migu Karjalan autonomizes tazavallas. Yhtelläh Vuodena 1929 Karjalan autonomizen neuvostotazavallan suomenkieline hallindo ehoitti, ku Tverin piirikunnas da muijalgi “Suarekeh-Karjalassa” otettas käyttööh “karjalas-suomelaine” kieli, ts. suomen kieli. Vuvven 1930

Taulukko 1.1: **Rahvahanlugu Karjalassa (procentoissa da tuhanzissa).**

(*: 1920 pienempi aloveh, Ruadorahvahan kommuuna)

vuosi	1920*	1939	2002
karjalazet	60	23	9
vepsäläzet	0.03	2	1
suomelazet	1	2	2
ven'alazet	38	63	77
muut	1	10	11
rahvaslugu	143k	469k	716k

febral'an kuussa Tverin piirikunnan hallindo hyväksyigi ehoituksen, a 1930 martas Veniän kanzallizusazieloin komissariatta hyväksyi leningradilazen professoran Dmitrii Bubrihan Dmitrii Bubrih ehoituksen luadie karjalan kirjakieli latinalazen kirjaimikonke Tolmačun murdehen pohjalla [6], [5]. Tässä jo nägyy, ku Moskova rubei azettamah rajoja “ruskieloin fennomuanoin” toimindale.

Dmitrii Bubrih maltoi monii uralilazii kielii da oli jo avvuttanut luadimah kirjukieliä volgalazile kielile. 1920-luvun loppupuolella händy rubei kiinnostamah karjalan kieli da sit tuligi elaijan loppussah hänen piäruado.

1.3 Ken oli da midä ruadoi Dmitrii Bubrih?

Dmitrii Bubrihan (1890–1947) pereh kuului piiteriläzeh intelligencijah. Häin rodih Piiterissä. Ylioppilastutkindon suoritettuu Rigassa v. 1909 häin piäzi kielitieduo opastumah Piiterin yliopistoh. Demokruattizih arvoloih kazvannut, opastujien aktivizman täh händä eroitettih yliopistosta da ajettih iäre Piiteristä vuodena 1911. Yhtelläh hänen vielä annettih jatkua opastundua da loppie tutkindo v. 1913. Sen jälgeh häin jatkoi opastundua A.A. Šahmatovan ohjuandalla, kudai vedi händä murdehien tutkindah. Väitöskirjan häin kirjutti pohjas-kašubin intonaciesta v. 1924. Sen jälgeh hänen tutkimus kiändyi uralilazih kielih, vuvvesta 1930 edehpäi fokusas oli karjalan kieli. A sillä vuosikymmenellä Neuvostoliitto algoi kehittyö veniäläs-nacionalizmia da suurda terrorua kohti.

1930 Bubrih algoi suunnitella suurda murrehtutkimusta da samah aigah luadimah kirjakielä tverinkarjalazile da toizilegi uralilazile kielile.

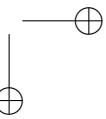
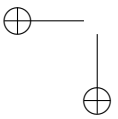
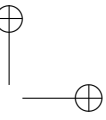
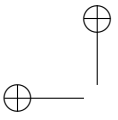
Vv. 1932-1933 händä viäritettih “suomelas-nacionalizmas”, yhtelläh silloi vie ei pandu tyrmäh. Enne vuozikymmenen puolivälii tverinkarjalazile kerrittih luadie karielan kielen učebnikat da toizien ainehien opastundakirjoja. 1935 oli jo nouzijan terroran aigua. Gyllingan hallindo eroittih da “paikallizen rahvahan kielo” enämbi ei ollut suomi a karjala. Bubrih kučuttih luadimah hallindoh pättävä karjalan kieli. Bubrih luadigi sygyzyllä 1937 kaikile karjalazile yhtehizen kieliopin da karjalankielizii škola-kirjoja ruvettih kiirehellä luadimah.

Vuottamattah 10.1.1938 yöllä enzimäzellä čuasulla kaksi mužikkua da kolmas vintohkanke tuldih Bubrihan kodih midä liene eččimäh da händy ottamah. Händä suudittih “suomelas-nacionalistana” ammuttavakse. Puolitosta vuotta myöhemi huomattih, ku suudo oligi viärä da vuottamattah erähänä yönä Bubrihan kodih jävi vihes ribuloissa pagizematoi mies, kudamalta hambahat irrottih leugaluuloista. Histourielline konteksta oli moine. Vuuvennu 1936 NKVD:n piäliköksi nouzi Nikolai Ježov, kudai tapatti iellizen piälikön Genrih Jagodan da äijän muuda ihmistä. On čotaittu, ku vv. 1937-1938 Stalinan sistiema arestuičči nenga 1.4 miljonua ihmistä da kuazni 700 tuhatta. Bubrihan hengen siästi se, ku Ježov menetti Stalinan suvaičuksen da 1939 erotettih. Bubrih piäzi tyrmäspäi vuuvon jälgeh. Ježovan jälgeh NKVD:n piäliköksi nouzi Lavrentii Berija, Jezov kuaznittih 1940, Kuva 1.2. Berija vuorollah ammuttih 1953 Stalinan kuolendan jälgehizissä vallanperimysintrigoissa. Nenga piäniekat suadih lainota omua lekarstvua.

Muailmanvoinan aijakse Bubrih perehenke evakuittih Komin Syktyvkarih, kus hän aktiivizesti jatkoi kieliruaduo. Voinan jälgeh hän ruadoi Petroskoissa Kielen, kirjallizuon da historien instituutassa, da samah aigah Syktyvkarassa da Piiterissä ahkerasti jatkoi tutkimusta da murrehatlasprojektua. Sih aigah marrilazet lingvistat hyökättih “buržuaznoloida” t.s. tovellizie lingvистоja (Šahmatovua, Bubrihua da heijän opastujii) vastah, hos tunnustettigi heijän tiijolline pädevys. “Kosmopolitanizman” vastazen kampuanien aigah vv. 1948–1949 vie kerran Bubrihua viäritettih “buržuazien agentakse”, ga hän kergei kuolemah enne suuduo. Alalline paineh onnuako jouvutti hänen kuolendua kesken marin kielen luenduo Piiteris, päivälleh kymmene vuotta talvivoinan allun jälgeh. Enämbi Bubrihan eloksenruavos, kč. [11], [12] [32], [33], [34].

Kuva 1.2: Bubrihan oza. Nikolai Ješov kuvassa oigiella.

Lugu 2

Karjalazet kartalla

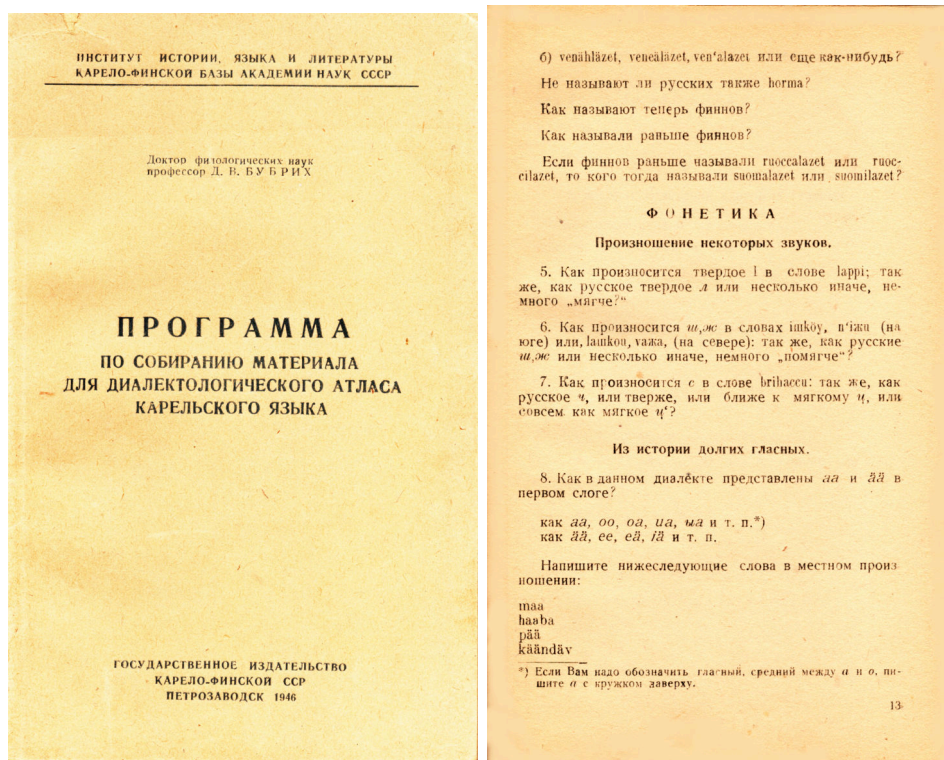
Dmitrii Bubrih (1890–1949) oli enne kaikkie tiedomies, suomelas-ugrilazien kielien tutkija. Hänen perehessä maltettih euoppalazii kielii da ymbärillä eli eri kanzallizuksien ihmizii. Revol’ucien jälgeh 1920-luvulla da vie 1930-luvun algupuoellagi uuvet vallanpidäjät kannatettih vähembistölöin kirjahmaltokampuanieloida. Tässä atmosferas hän kazvoi tutkijaksi. 1920-luvun loppussah hänen fokusassa oldih volgalazet kielet mordva, mari, udmurtii, komi da oldih sen jälgehgi, a 1930-luvulla karjalan kielestä tuli hänen eloksenruado. Tiijollizissa kirjutuksissa hän ei blezninyt vallanpidäjii da passiboinnut Marxua, Engelsua, Leninua, Stalinua libo Marrua kielitiijollizis suavutuksis. (Paiči kniigazen [14] algusanoissa, kus häi mainičči Engelsan da Marran. Se oli vaigiedu aigua.)

2.1 Bubrihan murrehatlasprojekta

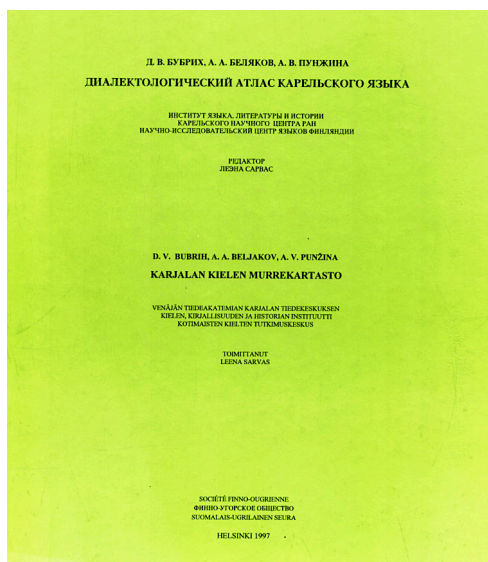
Vuodena 1930 Bubrih pani alguh suuren tutkimusprojektan karjalan murdehis. Hän luadi *Programma* kirjazen [10], Kuva 2.1a, kudamassa oli 2000 kyzymystä, kudamih kyzyttih vastavuksii 150 kylässä. Kuvan 2.1b kyzymyksellä 8 tiijustettih, mittuzen muuvon sana “maa” suau kusgi kylässä.

Murrehatlas on suurikkane kirja, 30×34 cm, Kuva 2.2. Murrehatlasan sivulla Kuva 2.3 ozutetah, kui misgi kylässä on vastattu kuvan 2.1b kyzymykseh.

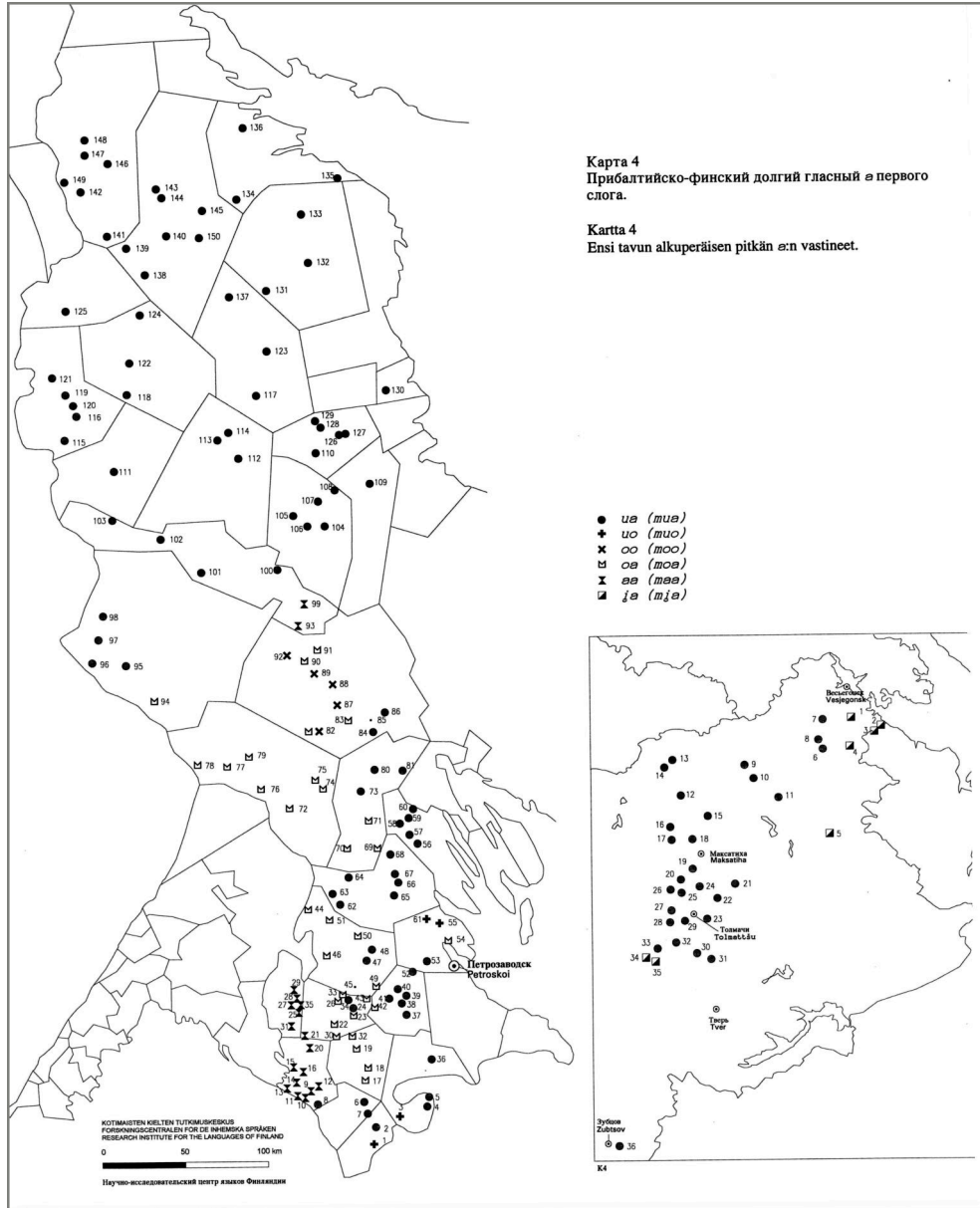
Projektan ruado jatkui Bubrihan kuoleman jälgehgi. Murrehatlas ei piässyh ilmah enne ku v. 1997 – Suomessa [15], kc. Kuvua 2.2 Hos kyze-lykirjassa Kuva 2.1 kyzymyksii oli 2000, yhten kielen piirdehen sellitämizeh tarvittih monda, keskimiärin nenga 10 kyzymystä. Atlas-kirjassa on vastavukset 206 kyzymykseh 186 kylässä. Kyzymyksestä rippujen vas-

Kuva 2.1: (a) Programma kirjaine, (b) ...kui teilä sanotah “maa” ? ...

Kuva 2.2: Murrehkartasto.

Kuva 2.3: Sana “maa” murdehissa.

tavusvaihtoehtoja on 2-15. Murdehienverdailuprojektassa [44, 42, 43, 45] verdailuh otettih atlasah kuulumattomat rajakarjalazien kylien murdehet FINKA-projekta [20] da Leskizen kirjan [39] mugah da klusteriverdailussa lizäksi suarekehmurdehet Irina Novakan tutkimuksien mugah da Bubrihan [13], Ahtian [1], Zaikovan [57], Markianovan [40], Junuksen [31], Jeskazen [30], Zaicevan [56] da Novakan [44] kieliopit. Lyydin “kielioppi” tässä tarkoittau lyydiläzien vastavuksien keskiarvuo Bubrihan atlaksessa.

2.2 Murrehatlasan visualizoinda

Atlasan kartoja kaččelemalla voi huomata, ku erähät piirdehet lövvytäh yhtellä alovehella, toizet toizella. Murdehet ollah erilazet. Datua on äijä da kaččojan silmä voi löydiä midä eččiy da olla sogie sille midä ei tahto nähtä. Ku Atlasas on 186 paikkua da 208 kyzymystä, verdailussa on $2^{186} \times 2^{206}$ vaihtoehtuo, se on aiga monda. Sen lizäksi vie yhtessä paikasgi on voidu andua vaihtoehtozii vastavuksii. Tävvelline verdailu olis liijan vaipei ihmizele, a tiedokonehele helpombi.

Klusteroimalla voimma jagua eri paikoin pagintavat kargiesti libo tarkasti “murdehiksi”. Ku tahtonemma selvittiä paikkajoukon P (p paikkua) paikoin erilazuttu murrehpiirdehien joukkoh M (m murrehpiirretty) nähte toimimma nenga.

Luajimma enzymäi erotaulukon E täh tabah. Taulukon rivillä i , stolbiekalla j kirjutamma luvun l , monessago joukon M piirdehessä paikat i da j erotah. Nenga taulukossa E on luguloi $0 \leq m$ da lävistäjäl on vain 0:ua.

Paikat jagavutah *klusteroiksi* nenga: Jogahizesta paikasta i piirrämmä kartalla nuolen “lähimbäh susiedah”, paikkah j , kudaman stolbiekassa rivillä i on pienin lugu ($0 \leq m$). Net paikat kuulutah samah *klusterah*, kudamista piäzöy toizesta toizeh, välittämättäh nuolen suunnasta. Klusteriloi on enimilläh $p/2$.

Klusteroindua voimmo jatkua toizele, kolmandele, i m.i. tazole miärittelemäl klusteroin erotaulukon nenga: Kahten klusteran K da L ero on pienin lugu $E[i, j]$, missä i on klusteran K paikka da j on klusteran L paikka. Enimyölleh $\log(p)$ kierroksella kai paikat yhtytäh yhteksi klusteraksi. Konkriettizembi sellitys klusteroindasta löydyy linkilöissä [47] da [46], kudamissa sellitetäh klusteriloin lingvististä merkičystä. Klusteroindaohjelmua voi ajua vihjavuksen [48] linkistä.

2.3 Murrehverdailyu klusteroimalla

Kuvassa 2.4 on klusteroindaohjelman käyttöliittymä.

The screenshot shows the Murrehverdailyu clustering software interface. It features a map of the region with a grid of points. The interface includes a control panel with buttons for 'kai', 'paikat', and 'teemat'. A sidebar on the left contains instructions and statistics for the current selection. The main area displays a grid of numbers (1-207) for selecting specific points. The interface is in Finnish.

Kuva 2.4: Klusteroindaohjelman käyttöliittymä

Ruttoh voi tutustua klusteroindaohjelmah painaldamalla huruan ylä-
 čupun vihandua nybliä **kai** da sit alahala vihandua nybliä **Aja!**. Klus-
 teroindua tazo tazolta voi kaččuo painaldamal tazonoumeroloi 1, 2, ...
 Painaldamalla ruskieda **debug** nybliä voi kaččuo čotaičendan välivaihehii.
 Mit tahto paikat **liygi**, **lyydi**, ... **kieliopit** da tiemat **vokalit**, **konso-**
nantat, ... **sanasto** voi vallita enzymäzen da toizen rivin nyblil. Paikat
 da tiemat voi vallita yksitellengi painelemal kodazikon nyblii. Muzavat
 nyblät ozutetah valličendat.

Kodazikko ozuttau valličendat. Ajandan jälgeh nyblä **maxero** ozut-
 tau suurimman paikkoinvälizen eron. Huomua, ku atlasprojektan tarkoi-
 tushäi oli löydiä erot, klusterat ozutetah eroloin vähäzyttä. Erot kaikissa
 kyzymyksissä ei vältämättäh tarkoita, ku pagizihat vouse ei toine toista
 ellendettäs. Paikan čökehtä painamalla suau nägyvih sen paikan vas-
 tavukset. Rebol'a on kartupohjah merkitty R kirjaimel sentäh, ku toizih
 paikkoih čotaittu keskiero on Rebol'assa pienin, konzu erotaulukko on
 luajittu kaikkien Atlas-kyzymyksien mugah luajitussa erotaulukossa.

Info nyblällä suau liziä ohjelman käyttöohjehii.

2.4 Midä klusteroinke voi opastuo?

Kačommo erähii yksinkerdazie ezimerkilöi. Alluksi pidäy huomaittua, ku data on vanhua. Bubrihan programman mugah Karjalan tazaval- lan paikoin 1-150 tijot kerättih 1930 luvulla da tverinkarjalazien data 151-186 1990-luvulla. Suomen karjalazien data perustuu Leskizen mur- rehnäytekirjoih da FINKA projektan korpusah. Yksittäzien Suarekeh- Karjalan da vepsän paikoi tiedoloi on suadu Irina Novakalda da net ollah uuvembii. Kielioppiloista vanhimat ollah Bubrihan karjalan kielioppi da Junuksen izoran kielioppi. (Junus kuaznittih suuren terroran aigah. Sehäi ozuttau, ku hän oli rehelline tiedomies.) Jälginäzet, Novakan da Jeskazen kieliopit ollah 2020-luvulta.

Kielioppiloi voi verdailla samah tabah kui Atlas-projektan tiedoloi. Kartale net on sijoitettu “geometrizen” painoituksen mugah. Kieliopin “paikkah” kerdoimella 1/2 vaikuttau Atlasan paikku, kudai vähimmän eruou kieliopis, kerdoimella 1/4 toizeksi lähin i m.i. Kielioppiloin kes- kinäzessäverdailus rodieu erotaulukko 2.1.

Taulukko 2.1: Kielioppiloin erotaulukko.

	B	A	Z	M	IO	J	3	N	L
B	0	109	91	123	125	74	161	111	162
A	109	0	132	57	139	95	146	140	150
Z	91	132	0	122	116	64	172	84	163
M	123	57	122	0	150	83	133	137	143
IO	125	139	116	150	0	133	168	152	180
J	74	95	64	83	133	0	148	92	137
3	161	146	172	133	168	148	0	175	102
N	111	140	84	137	152	92	175	0	170
L	162	150	163	143	180	137	102	170	0

Taulukon 2.1 data on kielioppiloista kerätty, eigo sidä pie pidiä ehtot- tomana lingvistizenä todena. Taulukon 2.1 rivilöildä voi lugie, ku Bubri- han lähin susieda on Jeskanen, Ahtian lähin on Markianova simmetrizesti, Zaikovan lähin on Jeskanen, Junuksen da Jeskazen lähin Zaikov, Zaicevan lähin on Lyydi simmetrizesti da Novakan lähin Zaicev.

Kuva 186k209t4. Paikat 1–186, Kartat 4-209, Tazo 4.

Piäjago on yllätyksetöi: viena tverinke da liygi lyydinke.

Kuva 192k209t2. Paikat 1-192, Kartat 4-209, Tazo 2.

Tällä kartalla kiinitetäh huomavuo kolme lounas-koilline vyödy.

Rajakarjalazet kuulutah luodehizeh Korgienmäin vyö, enimät liygiläzet keskimäzeh vyöh da liidehenpuoline vyö on lyydiläzien.

Kuva 192k209t4. Paikat 1-192, Kartat 4-209, Tazo 4.

Nelländellä tazolla vialazet da tveriläzet ollah yhtes da rajakarjalazet, liygiläzet da lyydiläzet yhtes.

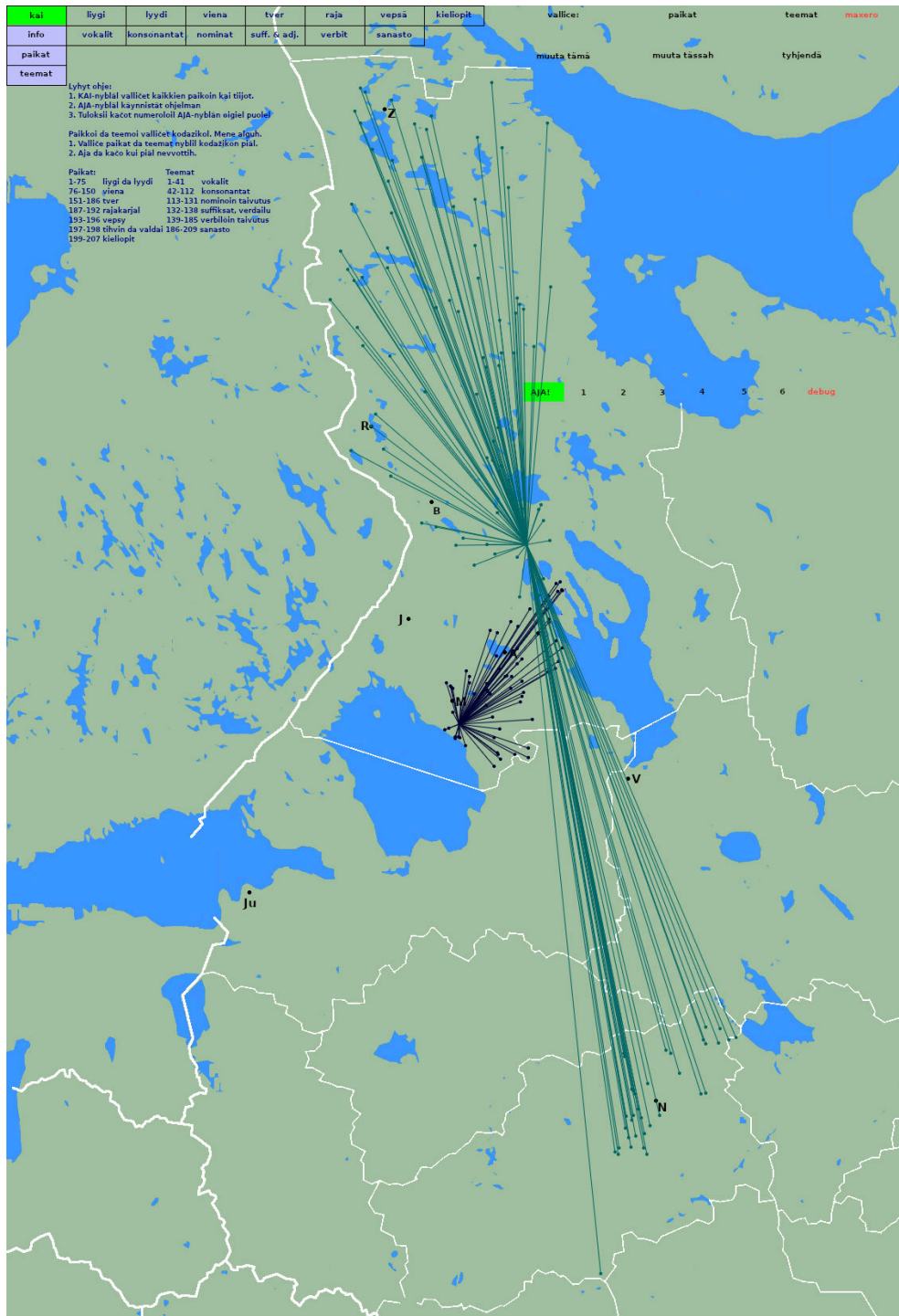
Kuva 207k209t2. Paikat 1-207, Kartat 4-209, Tazo 2.

Konzu vepsäläzet da kieliovit otetah verdailuh, Tazolla 2 rajakarjalazet, Junus, Jeskanen da Bubrih liitytäh liygiläzien piäjoukkoh, da vepsäläzet da lyydiläzet ollah yhtes klusteris.

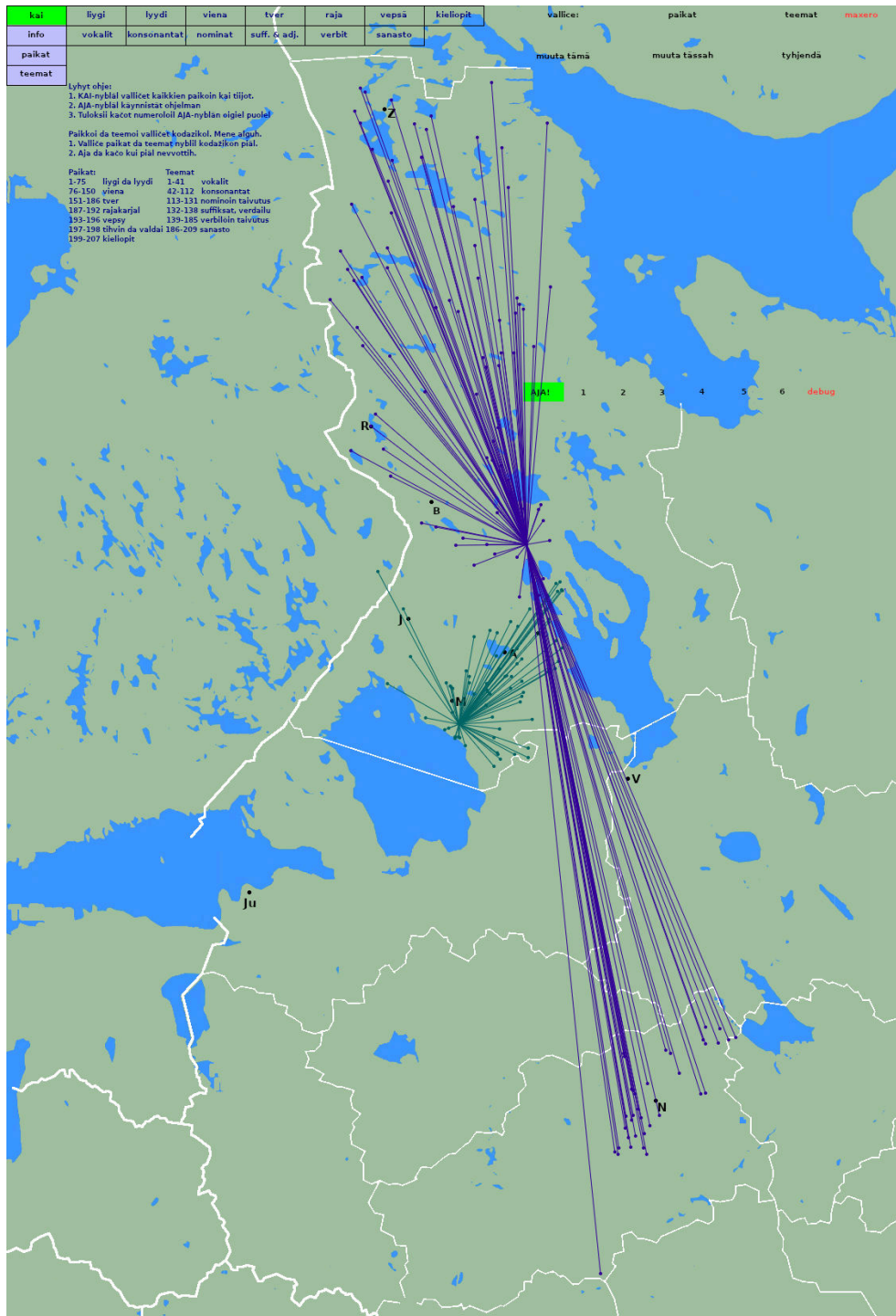
Kuva 207k209t4. Paikat 1-207, Kartat 4-209, Tazo 4.

Tazolla 4 vialazet da tveriläzet kuulutah Mändysellän klusterih, vepsäläzet, lyydiläzet, liygiläzet da rajakarjalazet Korgienmäin klusterih. Bubrih da Jeskanegi kuulutah täh Korgienmäin klusterih.

Kuva kotk209t1 kotk209t4. Paikat 199-207 (kieliovit), kartat 4-209, Tazo 1. Täs kieliovpiloin klusteroidas tazolla 1. Verdua erotaulukkoh 2.1.

Kuva 2.5: 186k209t4

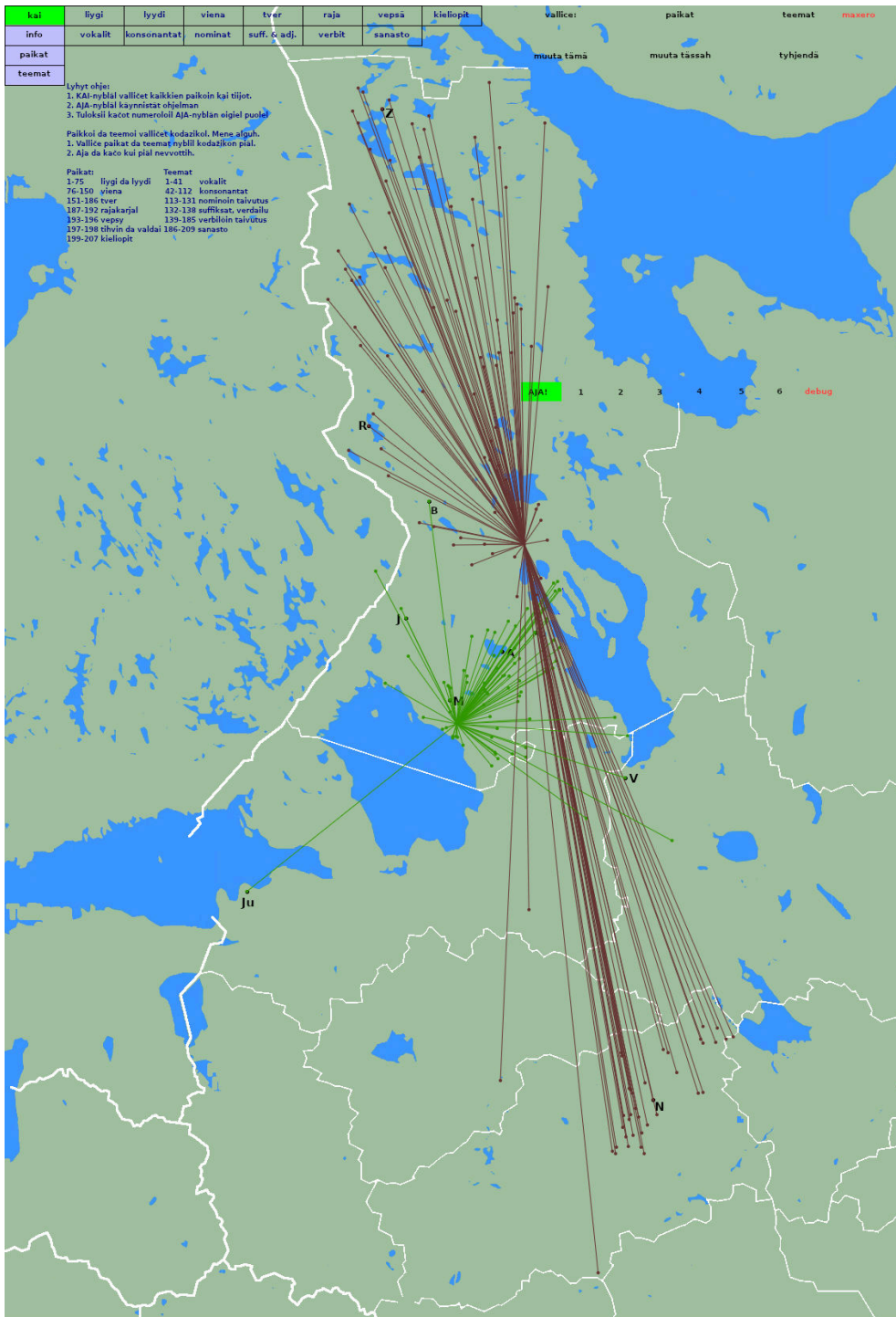
Kuva 2.6: 192k209t4

Kuva 2.7: 192k209t2

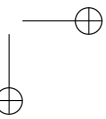
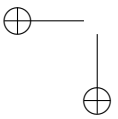
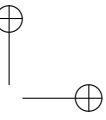
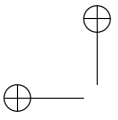
Kuva 2.8: 207k209t2

Kuva 2.9: 207k209t4

Kuva 2.10: kotk209t1

Lugu 3

Karjalan kieli školassa

Arvid Genetz luadi 1870-1980 vuozikymmenillä varzinkarjalan da anuksenkarjalan kieliopit. Lyydii hiän pidi vepsän murdehena [24, 25, 26]. Sih aigah Suomi da Karjala oldih cuarin vallan alla.

Iččenästynyön Suomen kielipoliteikka muailmanvoinien välizenä aigana oli selgei – karjala on suomen murreh da školassa karjalazien pidäy opastuo suomen kirjakieli. Suomenruoččilaine lingvista E.V. Ahtia urhasti puolisti karjalan kieldä, keräi karjalan kielen sanoja da luadi karjalan kieliopin [1], a nengomasta ruavosta händy ei kiitetty, a niäritettih.

Veniällä/Neuvostoliitossa Leninan aigaine politeikka oli kahtalaine. Poliittizesti Päivännouzu-Karjalassa nostettih valdah “ruskiet fennomuanat”, kudamat toinah myöhembii voidas avvuttua liittämäh Suomi järilleh Veniäh/Neuvostoliittoh. Enzimäzessä Karjalan puolovehkonferensiessa v. 1922 saneltih nengomii mieli, ku kielii on kahta luaduu: On kul’tuurakielii, kudamilla on kirjallista kul’tuuraperindyö, da toizii, kudamilla sidä ei ole. Karjalan kieli kuuluu toizeh kluassah, eigo se ni voi kehittyö kul’tuurakieleksi [7, 37] Vuuvun 1923 puolovehkonferensiessa Karjalan Ruadokommuuna muutettih Karjalan Autonomizeksi Socialistizeksi Neuvostotazavallaksi, kudamassa karjalais-suomelaine kieli (= suomen kieli) da veniän kieli ollah taza-arvozet virrallizet kielet.

Toizielpäi Leninan aigah idejologizesti kannatettih cuarin sorrettuloi vähembistölöi. Heidä kuhkutettih školilla da kielenmaltokampuanieloilla liittymäh revol’utsien puolele. Tämän politeikan mugah Tverin piirikunnassa voidihgi ruveta kielenmaltokampuanieloilla kehittämäh karjalan kieldä, hos Karjalan hallindo olis tahtonut nostua sinne suomenkielizet školat.

1930-luvulla Stalinan politeikku rubei kiändymäh Karjalan fennomuanoloi vastah. Gyllingan halličus erotettih 1935 da “paikallizeksi kielek-

si” nostettih karjalan kieli da sidä pidi ruveta elvyttämäh, tiettäväine veniäläzen kontrol’an alla. Politiekan suunnan kiännyttyy erähät poliitikot jo “tiettihgi”, ku karjala on ven’an, ei suomen sugukieli – suomi on fašistoin kieli.

3.1 Opastandan algu Tverin Karjalassa

Konza Karjalan tazavallan fennomuanizet johtajat ruvettih tariččemah suomelastamisškolii tverinkarjalazile, nämä hedi huolestuttih. Vikse oli vie muistossa tuattoloin pagoh lähtö “vilurandasesta” Karjalasta. Avuksi hyö suadih Dmitrii Bubrihan, kudamalla jo oli kogemusta kirjakielten luajindasta sugukielile. Bubrihan lähin abuniekka Tverin piirikunnassa oli A.A. Beljakov, kudamanke häin kirjutti Karielan kielen učebnikan 2. ozan. Tädä kirjua voi pidiä, paiči tverinkarjalan kirjakielen, sežo Petroskoissa 1937 jullatun “yhtenäzen” karjalan kielen kieliopin pohjana. Toizii tverinkarjalazien opastundakirjoin kirjoittajii oldih P.G. Gribkov, V.S. Smirnov, K.F. Smirnova, A.A. Miloradova, P.P. Smirnov.

Konza Dmitrii Bubrih sai v. 1930 ruavoksi luadie kirjakieli Tverin karjalazile, hiän oli jo käynyt ekspediciellä karjalazissa kylissä da aloittanut suuren kenttätutkimuksen [15], karjalan kielen murdehis. A tässä kiirehessä v. 1930 ei ollut aigua vuottua monivuodizen kenttätutkimuksen tuloksii. Sentäh tveriläine karjalan (“karielan”) kirjakieli päätettih luadie Tolmačun murdehen pohjalla. Onhäi Tolmačču muantiijollizestigi kudakui keskellä karjalazien eloialovehta Tverin piirikunnassa.

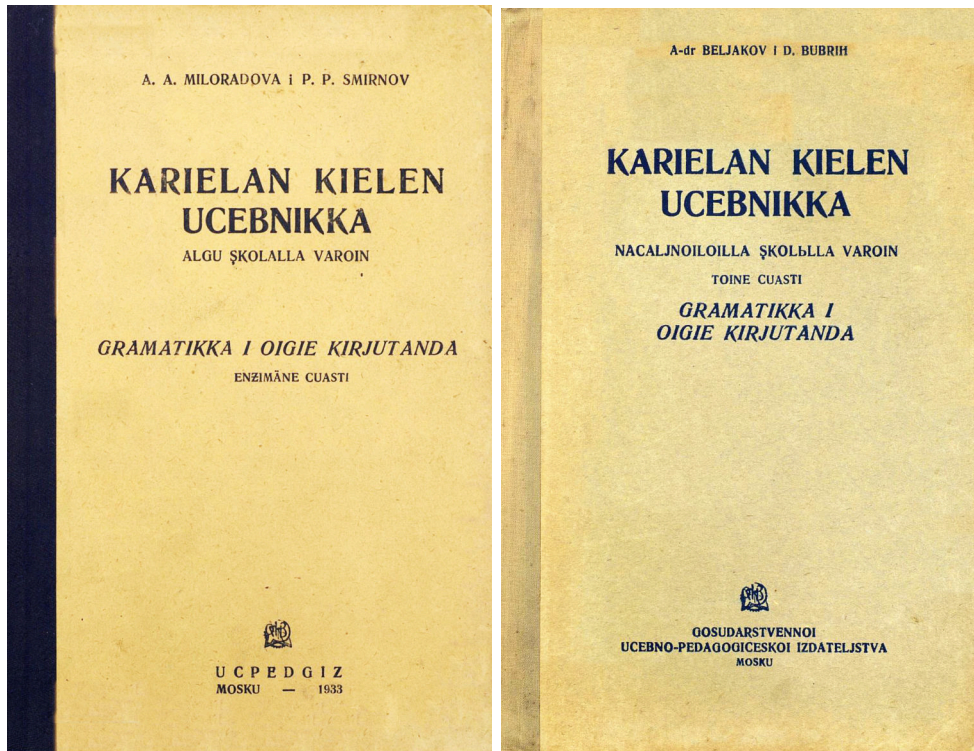
Opastandu karjalan kielellä aloitettih jo luguvuodena 1930–1931, hos karjalankielizie opastundakirjoja ei vielä ollut. Kielen opastundah varoin luajittih kaksi kirjua, *Karielan kielen učebnikka I* [41] v. 1933 da *Karielan kielen učebnikka II* [9] v. 1934, kč Kuvua 3.1.

3.2 Karielan kielen ucebnikka I¹

Karjalan kielder ruvettih kirjuttamah latinalazella kirjaimikolla, olihäi revol’ucien jälgeh pluanoi ruveta kirjuttamah veniän kieldägi latinalazilla kirjaimilla. Oigiehkirjutus yhtellä ei ollut nygözien oigiehkirjutus-siändölöin jyttyine, kc. Kuvii 3.4 da 3.3.

Huomua, ku pilkuloin da šuapkoim käyttö c da s-kirjaimissa ei ole lougielline. (Silloine c on nygöine č; nygöine c on silloine ç.) Tverinkarjalassa käytettih

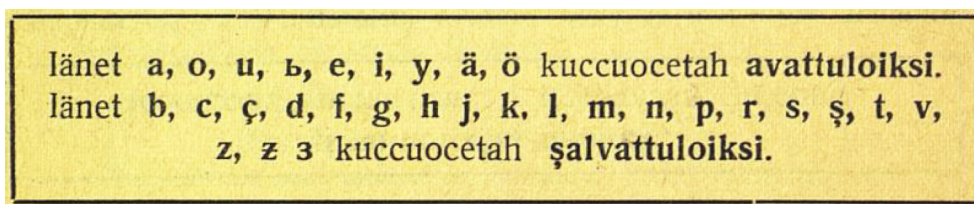
¹A. A. Miloradova, P. P. Smirnov. *Karielan kielen ucebnikka algu školalla varoin*. Enžimäne čuasti. Učpedgiz, Mosku 1933

Kuva 3.1: Tverinkarjalazet učebnikat I [41] i II [9].

Tver 1930	ç	c	s	ş	z	z	z	j	ь
Nygöi	c	č	s	š	z	ž	dž	'	i

Kuva 3.2: Tverinkarjalaine kirjaimikko 1930.

Kuva 3.3: Tverinkarjalazet vokalit da konzonantat.

(veniän jyttyöh) pehmendysmerkii da kova *i* eroitettih omalla kirjaimella. Normualizesti eduvokali pehmendäy iellä olijan konzonantan, tagavokali

Kuva 3.4: Enzimäinen zaduačča. Kiinitä huomavo kirjaimih.

kovendau. Ku nenga ei olle, pehmenytys osutetah pehmenytysmerkillä (“pehmittäjä znuakku”) da kova *i* kovan *ž*:n kirjaimella.

Učebnikka I:ssä pala palalta opastetah virkehen (“sanondan”) ozih. Al-lukse ozutetah minimualizii virkehii, kudamissa on vain subjekta (pod-ležaščoi) da predikuatta (skazujemoi). Sit vähitellen harjavutah pitkem-bih virkehii, sanaluokkih da virkehen jäzenih. Fonetiekku kirjain kir-jaimelda on piätiemu Učebnikka I:ssä läbi kirjan. Kačomma vie teksta-näyttehii, mittusta kieldä 1. da 2. kluasan lapset maltettih. Tässä kirjassa tekstat on muutettu nygyzeh oigiehkirjutukseh.

Zaduačča 1. Kuvas 3.4, lugekkua midä on šanottu tyttözeh näh, bri-hazeh näh, i šeppäh näh.

Žiivatoin i linduloin iänet

Čirkune čirettäy. Hebone hirnakoiččou. Koira haukkuu. Digo digottau. Lehmä mönggy. Harakka hačattau. Kazi n’auguu. Kana kakattau. Hukka ulvou. Kukko laulau.

Zaduačča 2. Enžistäh kirjuttakkua, midä on šanottu linduloih näh, a šiidä i zvierilöih näh.

Ken kuin eisteličöy

Kurgi lendäy. Digo uiččou. Mado lyydäy. Orava koččiu. Broni lendäy. Čirka koččiu. Hiiri hyppelöy.

Zaduačča 3. Duumaigua *jänikseh* näh i šanokkua häneh näh oma mieli. Tämä mieli kirjuttakkua. Zavodikkua kirjuttua šuurešta bukvašta, a mielen lopusša šeizattakkua točka². Šanokkua vielä mieli *jänikseh* näh i kirjuttakkua.

Zaduačča 4. Alembuana annettuloista šanoista sostuavikkua šanonnat. Šanat muutelgua kuin pidäy maltettavakši paginakši. Erotetuot šanat jättäkkiä muuttamatta.

1. *Tuullah, vilut, tuuli.*
2. *Čihmerdäy, vihma, hienozet.*
3. *Lämmän, randa, lendäy, linnut.*
4. *Kolhoznikat, peldo, vehnä, rabiešti.*

Zaduačča 5. Kirjuttuass’a šeizattakkua točkin neičči³ pidävät šanat nin, štobi lienis šanonda⁴. Jogo šanonnan jälgeh seizattakkua točka.

Zaduačča 6. Kirjuttakkua lyčykkäne šanondane kummast’a ni olgah alembuana annettuo temua myöt’. Moni-go šanondua lieni tiän sanelennassa? Mih näh sanuočou jogo šanonnašša?

- Kuin oli meilä palo.
- Kuin miän kolhozah tuodih traktorin (žneikan, molotilkan).
- Midä myö näimmä pelvaškombinatassa.

Zaduačča 7. Kirjuttuass’a seizattakkua šanat, kumbazet šanotah *ken?* kyžymizeh.

- *Suappaida ombelou ... (ken?)*
- *Läzižoidä leččiä ... (ken?)*
- *Čuasuloida kohendau ... (ken?)*

²piste

³sijas

⁴virkeh

- *Lukkuloida luadiu ...* (ken?)
- *Katosta kattau ...* (ken?)

Zaduačča 8. Midä millä ruatah?

Primiera: *Luzikalla syyväh.*

Metlalla... , Pilalla... , Kirvehellä... , Nieglalla... , Kynällä... , Kossalla... , Veičellä... , Pluugalla ...

(pilitäh, leikatah, pyyhitäh, kynnetäh, niitetäh, vessetäh, ommellah.)

Talvella

Talvella harvah ozuttuačou päiväne. Jogi kylmi. Talvella rigeneh ollah pöyryt. Dorogan randoida myöt' ollah šeizatettu vehat⁵. Šeizotah suuret pakkazet. Rahvas suoriečetah lämbimih vuatteih. Lapšet turkizišša hypelläh pihalla. Hyö luajitah lumešta lumiakkua.

Päiväne äijäldi paistau. Lapšet valetah gorua. Ylähänä laulau kiurune. Naizet avannossa peššäh vuatteida. Pellošša žneikalla leikatah ruišta. Kolhoznikat regilöillä vejetäh halguo. Lapšet jovešša uijah. Koivut šeizotah lehtilöittä. Myö kävelimä meččäh marjah. Lähtei vihmat ukonjyrynke.

Zavodašša luajitah mašinoida. Kolhozan pellošša ei ole mežoida⁶. Keviällä aivoin zavodittih kylviä. Kolhozah tuodih traktorin. Zavoda polučči premijan udarnoišta ruavošta. Kolhozašša kaikki mua on yhtehine. Ruadajat ruatah stankoilla. Aivoin huomneksella šoittau kolhozan paimen.

janvar'a, fevral'a, marta, aprel'a, mai, ijun'a, ijul'a, augušta, sentabr'a, okt'abr'a, nojabr'a, dekabr'a.

Myö skolašša opassumma 8 kuuda: sent'abr'an, okt'abr'an, nojabr'an, dekabr'an, janvar'an, fevral'an, martan i main. Myö skolašša opastuma lugomah, kirjuttamah, resuimah, klejimäh, kizuamah i laulamah. Myö opastuma auttamah toine toizella ruadua yheššä.

Kuin mie uppoin

Ošti mama miula uvvet stal'noit kon'kat. Mie äijäldi ihaššuin i läksiin jovella čuruamah. Čurata vielä äijäldi hyviin en mahtan. Jovella šivoin kon'kat jalgah i rubein čuruamah. Čuruanda oli luajittu melličän luona.

⁵reunamerkit

⁶rajoja

Yhellä kerdua mie kaikešta viäštä hyppäin i läksiin melliččäh päin. Miula jällesti ravistih tovariššat: “Šinne ei voi – Uppuot”. — A miula ei suanun kiändyö i lenniin virduajah vedeh. Rubein ravizomah i tovariššat niin-že. Ravuh tuldih vanhemmat melličäldä i noššettih miun vejestä. Mie äijäldi prostudiečiin i viikon venyin bol’ničašša.

Sadune

*Meinke kaikki nuorizo meččäzeh!
Tuomma šieldä koivuzet saduzeh.
Juuramma äijän marjatuhjost’a.
Rabieššamma meččäzen oksišta.
Rubieu školan sadune kazvamah,
a myö händäh äbäžöimäh, kaččomah,
konža pidäy, tuhjozie valamah.
Pahaheinie juuriloišta kitkömäh.
Kazva vara, saduine väliämmä!
Ana meilä einehtä boikomma.
Kaikin lapšet saduzeh gul’aimah,
kolhozoin virzyzie laulamah!*

3.3 Karielan kielen ucebnikka II⁷

Učebnikka I:ssä fougussa oli oigiehkirjutuksessa, Učebnikka II:ssa fougussa siirdy gramatikkah. Yhtelläh, tässä emmä rubie tarkembi sellittämäh gramatikan siändölöi, huomavo on tekstoissa, kudamat ozutetah, mittuine kieli kirjan luadijoilla oli mielessä. Tämä ucebnikka (1934 da 1936 painokset) oli tagana Bubrihan kieliopissa [13] da pienien muutoksien da kirjaimekon vaihtonke Petroskoissa 1938 painetussa ucebnikkassa [21].

Huomneš

*Ruškie zor’a katto nouzurannan.
Kylän ikkunoissa sammuttih tuluot.
Pellošša kukat peziečettih kaštehuolla.
Karjat tuldih pehmiellä lovalla.
Harmua tumana nouzou pilvilöih.
Hanhiloin artelit lennetäh peldolöih.*

Zaduačča 1. Lugekkua nämä šanonnat. Mih näh heissä kirjuttuačou? Mih näh šanou enzimäne šanonda? Mih nän toine? Kolmaš? Nelläš? Viijes? Kuuveš? Kirjuttakkua šanonnat: kukkih, tuluoh, karjoih näh.

⁷A. Beljakov, D. Bubrih. *Karielan kielen ucebnikka načal’noiloilla školilla varoin, toine čuasti. Gramatikka i oigiehkirjutanda. Učpedgiz, Mosku, 1936*

Šygyžy

Tulou igävä šygyžy.

Piettymättä čihmerdäy hienone vihmane.

Vägövä tuuli šordelou puuloista lehtilöidä.

Linnut lennetäh lämbimäh randah.

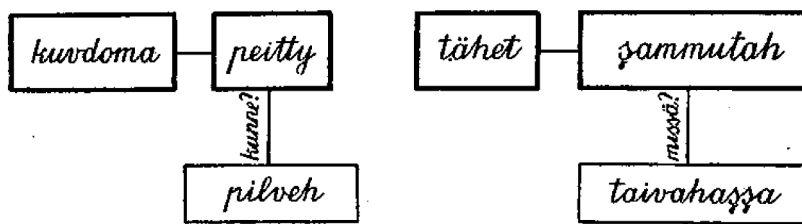
Zaduačča 2. Kirjuttuan otviettikua kyžymizih kahella, toine toizenke šivotuolla šanalla. Primiera: *Tulou šygyžy. Igävä šygyžy.*

1. *Tulou (mi?) ... šygyžy (myttynäne?) ...*
2. *Čihmerdäy (mi?) ... Vihmane (myttynäne?) ... Čihmerdäy (kuin?)...*
3. *Tuuli (midä ruadau?) ... Šordelou (midä?).. Šordelou (mistä?) ... Tuuli (myttynäne?)...*
4. *Lennetäh (mit) ... Lennetäh (kunne?) ...*

Šanat šanonnašša šiduočetah toine toizenke miellä myöt'. Tämä šiduočenda voit ozuttua kyžymizillä.

Zaduačča 3. Čert'ozalla⁸ i kyžymizillä ozuttakkua, kuin ollah šiduočenuot toine toizenke šanat, alembuana annettuloišša šanonnoissa. Primiera: Kuva 3.5.

Kuudoma peitty pilvyöh. Taivahašša sammutah tähet. Jogie myöt' levittiätöy tumana. Losniu hobiene kašša. N'ukkuu herkä heinä. Puhaldi pikkarane tuulut.

Kuva 3.5: Šiduočendat.

Zaduačča 4. Alembuana annettuloista šanoista sostuavikkua šanonnat. Šanat muutelgua kuin pidäy maltettavakši paginakši. Erotetuot šanat jättäkkiä muuttamatta.

⁸piirros

1. *Tuullah, vilut, tuuli.*
2. *Čihmerdäy, vihma, hienozet.*
3. *Lämmin, randa, lendäy, linnut.*
4. *Kolhoznikat, peldo, vehnä, rabiešti.*

Zaduačča 5. Näidä kartinkazie 3.6 myöt’ kirjuttakkua sanelenda *Vihma mečässä*. Moni-go hänessä on šanondua? Mih näh pagiziečou jogo šanonnessa?

Kuva 3.6: Vihma mečässä.

Zaduačča 6. Kirjuttakkua lyčykkäne šanondane kummast’a ni olgah alembuana annettuo temua myöt’. Moni-go šanondua lieni tiän sanelennessa? Mih näh sanuočou jogo šanonnašša?

- Kuin oli meilä palo.
- Kuin miän kolhozah tuodih traktorin (žneikan, molotilkan).
- Midä myö näimmä pelvaškombinatassa.

3.3.1 Nimišana⁹

Zaduačča 7. Kirjuttuass’a seizattakkua šanat, kumbazet šanotah *ken?* kyžymizeh.

- *Suappaida ombelou ... (ken?)*
- *Läzjoidä leččiy ... (ken?)*
- *Čuasuloida kohendau ... (ken?)*

⁹substantiiva

- *Lukkuloida luadiu ... (ken?)*
- *Katosta kattau ... (ken?)*

(*dohtari, sapožnikka, časovšikka, krovel'sikka, sliesari*)

Zaduačča 8. Edizeh kirjuttakkua – *ket eletäh mečässä, šiidä – mit kazvetah mečäššä.*

- *Mečässä eletäh ... (ket?)*
- *Mečässä kazvetah ... (mit?)*

tammi, orava, jänis, landisa, hukka, oriehapuu, čiili, mančikka, rebo, linčikkä, näre, pedra, huaba, mussikka, tikku, koivu, kägi, buola, mägrä, kondie, haukka, šieni, meččo, vavarno, ilveš.

Zaduačča 9. Kirjuttakkua muanruanda mašinoin i orudjoin nimet:
pluuga, traktora, molotka, kossa, kombaina, paravoza, hango, molotilka, velosipeda, vejalka, auto, sejalka, labie, žneika, kosilka, breuza, čirpi, dirižabl'a, aeroplana, rubanka, stameska, otv'orka, tramvai, talta, aštova, harava.

Zaduačča 10. Kirjuttakkua, midä työ näittä pihalla. Edizeh kirjuttakkua kyžymizeh, ken tämä on. A šiidä kyžymizeh, mi tämä on.

Zaduačča 11. Kirjuttakkua vieššoin, miebelilöin i aštein nimet:
divana, kastr'ul'a, padane, stola, stokana, skammim časka, miska, torelka, taza, škuappa. r'umka, kravatti, samvuara, kresla. bl'utča, stuula, sua-harničča, kamoda, pučči, rengi, etažerka, korvo, bufetta. čana, grafina, puine, čainikka, taburetka, kuksina.

Zaduačča 12. Kirjuttakkua edizeh zvierilöin nimet, šiidä linduloin nimet:
Orla, hukka, broni, n'uakka, rebo, čirku, oravu, sinička, hiiri, snegir'a, pedra, kana, gul'une, mägrä, piäkšyt, kägi, tigra, solovei, skvorča, l'ova, hyybie, harakka, haukka, kurgi, pordimo, perep'olka, čaika, kondie, digo.

Zaduačča 13. Mit ollah?

Primiera: *šiäkši, kərbäne, čola, liipukkane ollah nasekomoit.*

- *Gul'une, broni, piäkšyt, čirku ollah ...*
- *Haugi, ahven, šärgi, karassu ollah ...*
- *Hukka, rebo, tigra, jänis ollah ...*
- *Koivu, tammi, pedäjä, raida ollah ...*

- *Landisa, fialka, nezabudka, muakku ollah ...*
- *Kostr’ul’a, taza, pada, čainikka ollah ...*
- *Miäčcy, muččo, kubikkazet ollah ...*

Avukši: *aštiet, kalat, zvierit, bobozet, linnut, kukat, puut, srumentat.*

Vihma ukon jyrynke

Vihakaldi läheni pilvi. Edähänä jyrähti ukon jyry. Kaikki tyynisty. Tuuleldi vilune tuulut i pietty tuhjozih. Hänellä jällesti puihahti vägövä tuulennenä. Proidi. Uvveštah kaikki iänettä. Langei kakši, kolme tipahušta i kerdah räiskäi tulda. Jyrähti ukko i jyrizendä kajuon läksi vozduhua myöt’.

Zaduačča.15 Kirjuttakkua edizeh šanat, kumbazet nevvotah prirodan javlenjoida (vihma, ukon jyry), a šidä šanat, kumbazet nevvotah mytynästä ni olgah azieda einin obščestvennoida javlenjua (voina, sobranja).

Vihma. Voina. Palo. Valličennat. Zabastouhka. Zor’a. Revol’učija. Pakkane. Zatmenja. Stačka. Keviä. Hämäri. Boju. Šygyžy. Vilu. Sobranja. Tuuli. Ägie. Ruado. Tumana. Talvi. Demonstracija. Jiävyndä. Sorevnovanja.

Rahvas, žiivatat, viessat, prirodan javlenjat, kaiken muozet sobitjat sanuočetah **predmietoikši**.¹⁰ Šanat, kumbazet nimitetäh predmietoita, kuččuočetah **nimišanoikši**¹¹

Zaduačča 16. Kirjuttuass’a piirdäkkiä nimišanoin alla.

Palo

Tuli rabai kaiken kojın. Tuldih požarnikat. Radžu, humu, ravu, itku — kaikki šego yhteh guluh. Täyži uuličča on rahvašta. Lapsin i naizin itku šegou požarnikoin rohkienke mövynke. Piettänettä ruadau nasosa. Palo hill’akkazeh puolenou. Tupehutah muššat hiileydynnyöt paččahat. Hövryn nägöne valgie šavu virduau muada myöt’ i šulau vozduhašša.

Zaduačča 17. Kirjuttakkua šanelennasta nimišanat.

Demonstračija

¹⁰viešša libo olendo

¹¹substantiva

Flagat, plakatat, ruškiet galstukat... Demonstračija eistyy rohkien barabanan perrannanke. Tuuli lövhkyttäy ruskeida znuamenoida. Kuuluu vägövä i veššälä revol’učionnoin virren laulu:

Smelo tovarišči v nogu!”

Plosčadi täydy y rahvahalla. Rahvahan piällä lekutah ruškiet sollet.

Zaduačča 18. Kirjuttuass’a šezattakkua vaštamielizet nimišanat.

<i>Tovarissa — vraga</i>	<i>Huomneš — ...</i>
<i>Voina — ...</i>	<i>Läzimine — ...</i>
<i>Eländä — ...</i>	<i>Pimehyš — ...</i>
<i>Gor’a —...</i>	<i>Skuupuš — ...</i>
<i>Vilu —...</i>	<i>Päivä — —...</i>
<i>Vanhuš — ...</i>	<i>Talvi —...</i>

Avukši: *valgehus, tervehus, nuorehus, surma, miru, yö, ilda, torhehuš, ägie, ruadosti, kezä.*

Nimišanoih näh, kumbazet oboznačajah rahvašta, žiivattoida einin zvierilöidä, šezattučetah kyžymizet: *ken? ket? kedä? kellä?* i n.i. Toizih nimišanoih näh kyžymizet: *mi? mit? midä? millä? mih?* i n.i.

Zaduačča 19. Kirjuttuass’a točkin neičči kirjuttakkua nimišana stola, muuttuan händä kyžymizie myöt’, kumbazet ollah annettu skopkissa¹². *Klassašša opaštajah varoin seizou... (mi?) Stuula seizou ... (min?) luona. Kniigat i tetratit venytäh... (missä?) Opaštujat otetah kniigoida i tetratitoida... (mistä?) i pannah... (millä?). Urokan jälgeh kniigat i tetratit uvveštah rabieššetah... (mih?)*

Zaduačča 20. Kirjuttuass’a točkin neičči kirjuttakkua nimišana *čikko*, muuttuan händä kyžymizie myöt’, kumbazet ollah annettu skopkissa. *Pet’alla on ... (ken?) Hiän šuaččou omua ... (kedä?). Hiän luadiu omalla ... (kellä?) varoin kaikenmuozie bobozie. Hiän kizuau ... (kenenke?) Hiän huoluttuačou ... (keh?) näh.*

3.3.2 Aziešana¹³

Zaduačča 21. Kartinkua 3.7 myöt’ kirjuttakkua midä ruadau jogohine. Šanat kirjuttakkua kartinkazen vuoruo myöt’.

Ambuu. Kaivau. Särgöy. Hyppiäy. Pily. Niittäy.

¹²šalbavomerkit

¹³verbi

Kuva 3.7: Brihat

Zaduačča 22. Ruandua myöt' tijustakkua nimi i kolmen točkazen neičči¹⁴ kirjuttakkua ken tämä on.

Primiera: *Kala uiksendelou, čolajau.*

... *röhkäy, syhytteliečöy.*

... *čirettäy, lendelöy.*

... *mönggy, buškiečou.*

... *haukkuu, urajau.*

... *čirottau, palavoittau.*

... *kažvau, zelenöittäy.*

Primiera: *Kolhoznikka kyndäy, astoiččou, kylväy, niittäy.*

... *vestäy, piliv, strugiv, poliruiččou.*

... *viilöv, ombelou, puuttau, gluadiu.*

... *lugou, kirjuttau, risuiččou, čertiu.*

... *idäy, zelenöittäy, räväštäy, šualistuu.*

... *nouzou, eistyy, lämmittäy, laškiečou.*

¹⁴sijas

Zaduačča 23. Kirjuttuass’a piirdäkkiä niin šanoin alla, kumbazet znuadžitah, *midä ruadau*, einin *midä luadiu* predmietta. Seizattakkua heih kyžymizet.

Mečässä

Viheldäy ivolga, čiretetäh malinoukat, tuksuttau tikku, hačattau harakka, radžajau rattahane, čilizöy siničkane, kukkuou kägi, kruakkau bronni, šohajau zmeja, furajau čiiili, čöksuttau orava, kriičkuu puu, račketah okšat, kohissah lehet.

Zaduačča 24. Kirjuttuass’a lizäkkiä šanat, kumbazet šovitah mielä myöt’ i nevvotah, *midä luadiečou* predmietanke.

Primierat: *Pilvi ... Aeroplana ... Ikkuna ... Auto ... Kukko ... Električestva ... Kiugua ... Jogi.*

Avukši: *palau, lämbiey, ajau, virduau, lähenöy, avaudeliečou, lendäy, laulau.*

Šanat, kumbazet nevvotah *midä ruadau*, *midä luadiu* predmietta einin *midä ruaduačou*, *midä luadiečou* predmietanke, sanuočetah **aziešanoikši**.¹⁵

Zaduačča 25. Kirjuttuass’a aziešanoin alla piirdäkkiä.

Kezä huomneš

Unnakoijutah i tupehutah tähet. Hatakkozet kuin tulessa paletah. Logie myöt’ valgie hövry virduau. Vejen zirkaluo, raidatuhjozie myöt’ ualoi sviettu zor’ašta sviettii. Tuuleldau tuulut, — vettä rupittau, pläiskyttäy. Šoržat humahetah i peitytäh. Edähänä, edähänä kellone zvoniu. Majašša kalaniekat jalgevvutah, nuotat riuguloilda šolahutetah, venehih vesloida kannetah. A päiväzen noužuranda palau, ruškuou. Linnut veššeläldi lauletah, i meččä šeizou, muhajau.

Zaduačča 26. Točkin neičči šeizattakkua aziešanan kumbazet iändiäčetah pohodijaldi erotettuloinke.

Primiera: *Spualat lymmytäh, spualat vingutah.*

Rel’sat valgieh peldoh ...

¹⁵verbi

Pojiezda hyppiäy, hyppiäy, ...

Iččiellä iessä, lunda ...

Tuuli pyöriv, tuuli pergau, ...

tuuli viluo lunda ...

Avukši: *kiehittäy, lykkiäy, upotah.*

Zaduačča 27. Vallikkua i kirjuttakkua jogo šanondah sobija aziešana: hypätäh, virratah, valutah.

Pihalla ruučat ...

Gorosta ruučat ...

Ložoloista ruučat ...

Zaduačča 28. Luadikkua že-že aziešanoinke *humissah, čilissäh, čorissah.*

Kivyzie myöt' ruučat ...

Konuavoišša ruučat ...

Ložoloišša ruučat ...

3.3.3 Podležaščoi i skazujemoi šanonnašša

Masterskoissa

Huomnekšešta pimieh yöh suat stol'arnoišša masterskoissa šikšau pila, vinguu sruğa, sruškat kábryzikši kärhittiäččetäh. Šihajau pila, čokšau talta, pitkiä lentua sruğa kudou. Ruado kiehuu palavaldi. Higi tippuu vägöväldi.

Zaduačča 29. Šanelennasta “Masterskoissa” kirjuttakkua erotetuot nimišanat yhessä hiän sobijoinke aziešanoinke. Lietäh lyčykkäzet šanondazet. Primiera: *Pila šikšau.*

Šana šanonnassa, kumbane nevvou midä ruadau, midä luadiu predmi-etta eniin midä ruadaučou, midä luadiečou predmietanke, sanuočou **skazujemoikši**.¹⁶ Šana šanonnašša, kumbane nevvou zen predmi-etan, kumbazeh näh pagizou skazujemoi sanuočou **podlezasčoiški**.¹⁷ Podlezasčoih šreizattuačou kyžymine – ken? ket? einin mi? mit?

Zaduačča 30. Jogo predmiettah näh šanokkua, midä hiän ruadau, luadiu einin midä hänenke ruadaučou, luadiečou. Sobija skazujemoi valikkua niistä, kumbazet avukši ollah annettu alembuana.

¹⁶predikatta

¹⁷subjekta

Šeppä tagou. Kudoja ... Hudožnikka ... Tahkuoja ... Pila piliy. Sruga ... Molotka ... Niegla ... Veičči ... Päiväne paistau. Tuuli ... Ruveča ... Koira haukkuu. Hebone ... Siga ... Broni ... Solovei ...

Avukši: rōhkäy, bruakkau, laulau, hirnakoiččou, šihajau, tuulou, srugiu, ombelou, kolottiu, leikkuau, tahkouu, kudou, rišuiččou.

Zaduačča 31. Jogo annettuoh skazujemoih vallikkua i kirjuttakkua sobija podlezasčoi.

<i>Harakka hačattau</i>	<i>Hiiri vinguv</i>
<i>... haukkuv</i>	<i>... rōnggy</i>
<i>... čirettäy</i>	<i>... gagattau</i>
<i>... laulau</i>	<i>... kloikottau</i>
<i>... rōhkäy</i>	<i>... krriäčky</i>
<i>... Njävguu</i>	<i>... bōräjäy</i>
<i>... bliägyy</i>	<i>... möngyy</i>
<i>... bruakkau</i>	<i>... vinguu</i>

Avukši: lehmä, digo, kana, kondie, solovei, koira, sorza, bōrō, poččine, čirka, bronī, siga, kazi, lammas.

Zaduačča 32. Annettuloih podležaščoiloih vallikkua sobijat skazuje-moit. Zaduačča luadikkua sanuon (kirjuttamatta).

Päiväne ... Loga ... Jogi ... Lapšet ... Kiurune ... Lutoška ... Čirkat ... Kala ... Tikku ... Karja ...

Šanonda podležaščoista i skazujemoista on suamoi prostoi.

Primiera: Gudka gudiu. Ruadajat kerävvytiuh.

Zaduačča 33. Šanondoida kirjuttuass’a piirdäkkiä: podležaščoin alla yk-si, a skazujemoin alla kakši piirröstä.

Huomneš zavodassa

Proidi yö. Tuli huomneš. Jalgeudu linna. Päiväne nouži. Gudka gudiu. Ruadajat männäh. Uuličča elauduu. Ruadajat kerävvyttiuh. Klokutetah molotkat. Pyöritäh stankat. Humajau zavoda. Kiehuu ruado.

Zaduačča 34. Moniin-go šanonnoin on jogo čuastissa? Andakkua za-glavja jogo čuastilla. (Kačo “Vuvven aijat”).

Vuuvun aijat

<i>Lumi suli</i>	<i>Gračat uijittih</i>
<i>Elaudu loga</i>	<i>Vihmat tuldih</i>
<i>Grača tuli</i>	<i>Peldo itköy</i>
<i>Pitkeni päivä</i>	<i>Mua notkenou</i>
<i>Päiväne paistau</i>	<i>Jovut iänettä</i>
<i>Ägie tuskuau</i>	<i>Päiväne ei lämmitä</i>
<i>Lutoška kukkiu</i>	<i>Peldo vallottau</i>
<i>Šualistuu ruis</i>	<i>Regi kridžajau</i>

Zaduačča 35. Kartinkan 3.8 jogo risunkazeh kirjuttakkua šanonda, luadien händä podležaščoista i skazujemoista.

Kuva 3.8: Vuuvunaijat

3.3.4 Šellittäjä šana šanonnessa

Podležaščoin i skazujemoin lizäkši šanonnašša vojah olla i toizet šanat. Hyö sellitetäh podležaščoida i skazujemoida i žentän šanuočetah **šellittäjä-šanoikši**.

Šellittäjittä šanoitta	Šellittäjinke šanoinke.
<i>Päiväne nouži</i>	<i>Nouži valgie päiväne.</i>
<i>Linna jalgeudu</i>	<i>Linna aivoin jalgevui.</i>
<i>Gudka gudiu</i>	<i>Gudiu zavodan gudka.</i>
<i>Ruadajat kiirähetäh</i>	<i>Ruadajat kiirähetäh ruavolla</i>

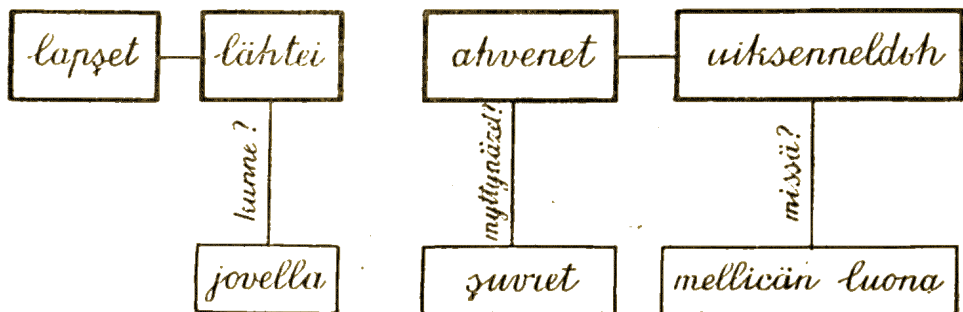
Šanonnat šellittäjä šanoinke šanuočetah **levennyzikši šanonnoikši**.

Zaduačča 36. Kirjuttakkua levennyöt šanonnat, šezattuan šellittäjä šanoida kyžymizih.

Kalan pyyvändä

Lapset lähteih ... (kunne lähteih?). Hyö otettih ... (min otettih?). Ahvenet uiksenneldih ... (myttynäzet ahvenet? missä uiksenneldih?). Lapset luodih ... (min luodih?). Kala n'okkualdi ... (midä n'okkualdi?). Misa vedi ... (min vedi?). Ahven kirboi ... (myttynäne ahven? mistä kirboi?).
Primiera: *Lapset lähteih jovella.*

Zaduačča 37. Ozuttakkua čert'ozalla, myttynäzellä šanalla proidinnuošša zaduačašša šellittiäčöy podležaščoi i myttynäzellä šellittiäčöy skazujemoi. Kč Kartinkua 3.9.

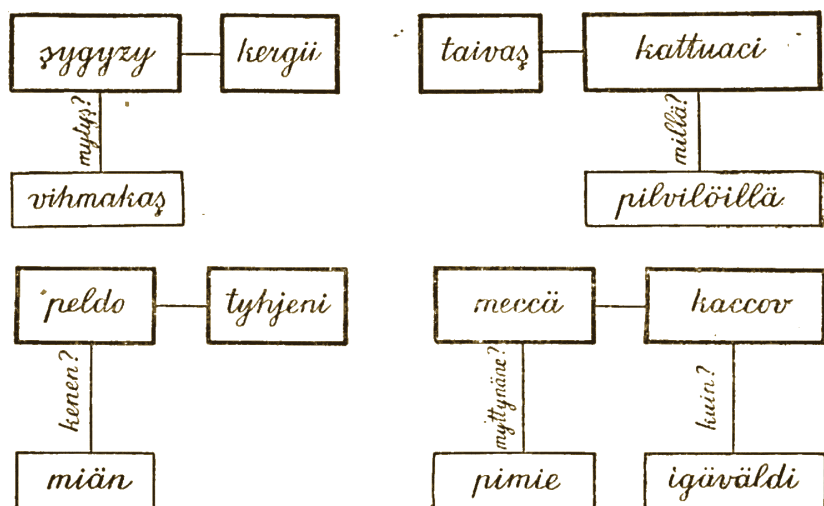

Kuva 3.9: Lapset jovella

Zaduačča 38. Annetuot šanonnat luadikkua levennyzikši, lizäten heih šellittäjät šanat (šanuon).

Traktora kyndi. Znuamena löyhkäy. Kulakko viritti. Pruazniekka proidi. Škola učastvuičči. Brigada ruadau. Tumana levittiäčöy. Kašše losniu. Tuulut tuuleldi. Päiväne nouži.

Zaduačča 39. Annetuot čert’ožoissa šanonnat kirjuttakkua stročkah¹⁸. Kartinka 3.10

Kuva 3.10: Šygyzy kergii.

Zaduačča 40. Luadikkua tämän muozet čert’ozat omih tetrattiloih i kirjuttakkua heih alembuana annetuo šanonnat, Kartinka 3.11.

*Hyvä udobrenja šuurendau urožain. Kolhoza vipolni leibäzadanjan. Avau-
du kolhoznoi bazari.*

Zaduačča 41. Kirjuttakkua tästä vain levennyöt šanonnat.

Futbola kiza

*Ozuttuačettih komandat. Kuuluu käzin čilikutanda. Zavodiečou kiza. Miäč-
čy hyppelöy pelduo myöt’. Šeičas hiän popadiu verejöh. Verejödä hyviin
vardejah. Miäččy pyöriy verejöh luona. Kuuluu jygie hengitändä. Ugo-
dieči hyvä potkuanda. Miäččy lendäy kohti verejöh. No golkipera luot-
tuači muah. Hiän vaštai miäččyn. Golkipera ihasteliečou. Rahvas čilikutetah.
Miäččy uvvestah hyppelöy pelduo myöt’.*

Zaduačča 42. Kirjuttakkua stročkazih čert’ozoišša annetuo šanonnat. Piirdäkkiä niin sellittäjiin šanoin alla, kumbazet otnosiečetah toizih šellit-
täjih šanoin. Kartinka 3.12

Zaduačča 43. Alembuana kirjutetuot šanonnat pioneroih näh kirjut-
takkua tämän muozih čert’ozoih. Kč. Kartinkua 3.13

¹⁸rivi

Kuva 3.11: Šellittäjä šana.

Pionera äbäzöiččöy omua aigua. Pionera nagole¹⁹ auttau komsomolalla. Pionera tiedäy omat ob'azannostit. Jogo pionera stremiečöy tiijändäh. Pionera auttau pienemmillä lapsilla. Pionera äbäzöiččöy školan imuščestvua.

Zaduačča 44. Kirjuttakkua levennyöt šanonnat, šeizattuan sellittäjie šanoida skopkissa, annettuloida kyžymizie myöt'.

Brihane pyydi ... (midä? millä? missä?)

Paimenet paimennettih ... (kedä? konza? myttynäzellä 1ovalla?)

Lapset kirjutettih ... (konza? missä? myttynäzen šanelennan?)

Kolhoznikat niitetäh ... (millä? missä? konza? myttynästä ruista?)

Lapset luajittih ... (myttynäzen tulen? konza? missä?)

Strela ozai (mih? konza? missä?)

Šeppä tagou ... (midä? missä? min piällä? myttyöllä molotkalla?)

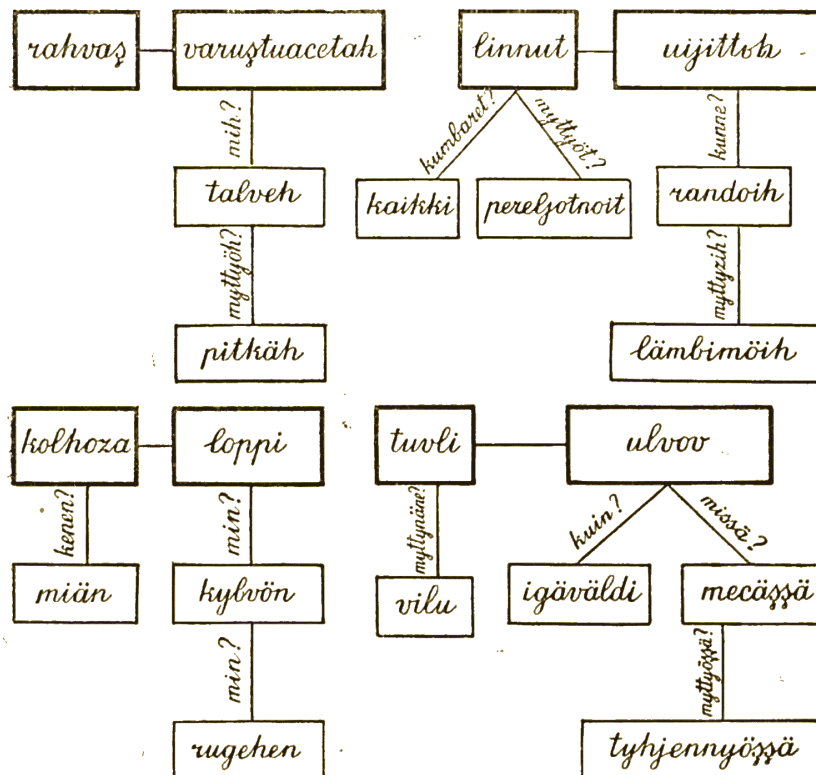
3.3.5 Šanoin taivutus

Zaduačča 45. Kirjuttuass'a točkin neičči kirjuttakkua šana talo, muutellen händä, kuin pidäy, paisešša.

Talo

Keyhäldi kylän piässä eli yksi ... (mi?) Yksi lehmä kaikeksi hyväksi oli siinä ... (missä?) Iellä keyhie nagrona piettih; nagruan paistih sih ... (mih?) näh. A kylässä oldih i toizet tämän muozet ... (mit?). Kačotah

¹⁹ainos

Kuva 3.12: Rahvas varustuačetah talveh.

keyhät, što yksittiän ei šua sprauouduo i organizuidih kolhozan. Monesta ... (mistä) lieni yksi luja talohus — kolhoza. Kebiemi lieni kolhozašša i kylän piässä eläjällä ... (millä?).

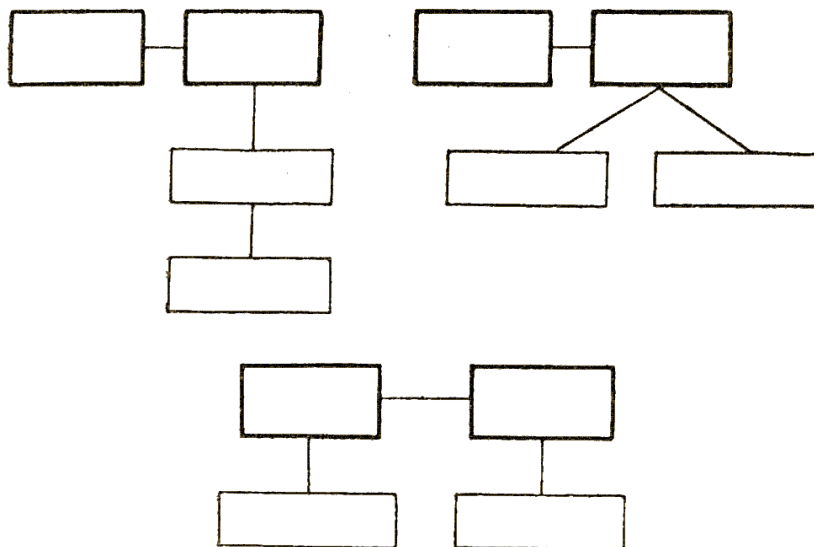
Zaduačča 46. Kirjuttakkua proidijasta zaduačasta stolbikkazeldi — kaikki talo nimišanan muuttuačennat. Loppu erottakkua piirrököšyllä.

Zaduačča 47. a) Kirjuttass'a brigada šanan reunah šeizattakkua skopkaziš sobija kyžymine: mi? missä? midä? b) Kirjuttakkua kaikki brigada šanan muutokset. Muuttuačennuot loput erottakkua piirrököšillä.

Primiera: Brigada. Brigada-šša. ...

Udarnoi brigada

3 Nro brigada, kumbazešša ruadau miän tätä, on udarnoi. Kaikki tämän brigadan členat ollah udarnikat. Brigadašša kaikkiedah on 10 mieštä. Udarnoilla brigadalla pidäy ruadua boikomma i paremmiin toizie. Kol-

Kuva 3.13: Pionerat.

mannenke brigadanke sorevnuiččiečetah toizet brigadat. Ei ammuin brigadan 3 Nro kirjutettih ruškiella lavvalla.

Zaduačča 48. Kirjuttakkua šanelennasta stolbikkazeh kaikki leninskoi šanan muuttuačennat. Loput erottakkua piirrökšyzillä.

Leninskoi uglane

Myö organizuiččima leninskoin uglazen. Leninkoissa uglazešša on kerätty kaikki, min myö tiijämmä Leninah näh. Leninkoilla uglazella zaveduijah vallituot tovarissat. Leninkoih uglazeh varoin on erotettu oma sija miän zualašša.

Zaduačča 49. Annetuot šanat šijottakkua šanondoih. Primiera: *Keyhät talot yhtevvyttih kolhozah.*

Sanoin *talo* da *šano* taivutusmuodoloi

<i>talo</i>		<i>šano-n</i>
<i>talo-h</i>		<i>šano-t</i>
<i>talo-lla</i>		<i>šano-v</i>
<i>talo-šša</i>		<i>šano-mma</i>
<i>talo-t</i>		<i>šano-kkua</i>
<i>talo-loilla</i>		<i>šano-tah</i>

Zaduačča 50. Alembuana annettuloista šanoista erottakkua muutteliečijat loput piirräkšyöllä, kuin on ožutettu proidijašša zaduaččašša šanoinke *talo* i *šano*.

<i>koivu</i>	<i>kyly</i>	<i>perti</i>
<i>koivun</i>	<i>kylyn</i>	<i>pertin</i>
<i>koivulla</i>	<i>kylyllä</i>	<i>pertillä</i>
<i>koivussa</i>	<i>kylyssä</i>	<i>pertissä</i>
<i>koivut</i>	<i>kylyt</i>	<i>pertit</i>
<i>koivuloilla</i>	<i>kylylöillä</i>	<i>pertilöillä</i>
<i>seizon</i>	<i>strojin</i>	<i>puhun</i>
<i>seizot</i>	<i>strojit</i>	<i>puhut</i>
<i>seizov</i>	<i>strojiv</i>	<i>puhuu</i>
<i>seizomma</i>	<i>strojimma</i>	<i>puhumma</i>
<i>seizotah</i>	<i>strojitah</i>	<i>puhutah</i>
<i>seizoin</i>	<i>strojiin</i>	<i>puhuin</i>
<i>seizoit</i>	<i>strojiit</i>	<i>puhuit</i>
<i>seizokkua</i>	<i>strojikkua</i>	<i>puhukkua</i>

Šanoin čuasti, kumbane muutteliečou, sanuočou **lopukši**.²⁰ Šanan čuasti, kumbane šeizou lopulla iessä, sanuočou **osnovakši**.²¹

Zaduačča 51. Yhen i žen-že šanan muutokset kirjuttakkua stolbikkazeh. Loppu erottakkua osnovašta piirräkšyöllä.

Kala, kalatta, kalalla, kalana.

Ruadaja, ruadajat, ruadajalla, ruadajana.

Rulevoi, rulevoida, rulevoilla, rulevoinke, rulevoih.

Šuan, šuat, šuau, šuamma, šuatta, šuahah.

Kuulun, kuulut, kuuluu, kuulumma, kuulutta, kuulutah.

Zaduačča 52. Alembuana annetuot aziešanat yhteyttäkkiä nimišanoinke. Šanonnat kirjuttakkua. Loput erottakkua piirräkšyöllä. Primiera: *Mašina nieglo-u. Mašinat nieglo-tah.*

<i>t'opluha</i>	<i>kulutah</i>	<i>puu</i>	<i>painutah</i>
<i>t'opluhat</i>	<i>kuluu</i>	<i>puut</i>	<i>painuu</i>
<i>opaštujaja</i>	<i>čertitäh</i>	<i>kazi</i>	<i>venytäh</i>
<i>opaštujat</i>	<i>čertiy</i>	<i>kazit</i>	<i>venyy</i>

²⁰piäteh

²¹vardalo

Zaduačča 53. Kirjuttuass’a piirdäkkiä vain niin šanoin alla, kumbazet ei muuttuačeta.

Eglein tuuli. Eglein tuuldih tuulet.

Ylči jogi rannan on meččä. Ylči jogi rannoin ollah mečät.

Ruttoh kočahti jänis. Ruttoh kočahettih jänikset.

Hukka kerdah peitty tuhjon taguah. Hukat kerdah peityttih tuhjoloin taguah.

Yhet šanat šiduočiess’a toizinke šanoinke muutetah omat loput. (*hyvä, hyvän, hyvät, kylä, kylän, kylällä*), toizet šanat jiähäh muuttumatta (*ennen, eglein, huomena, tänäpiänä*).

Osnovan jälgimäne vokala voiččou muuttuačie toizekši einin ynnäh kaduo. Primierat: *palava, palavan, palavalla, palavoin, einin palavin, palavoilla* einin *palavilla; paimen, paimenella, paimenih, paimeniilla, paimeneh, paimenda*.

Konza ečit osnovua, nin pidäy ottua osnova jälgimäzenke vokalanke (jesli hiän eu kadon). Že, što osnovan jälgimäne iäni voiččou muuttuačie einin ynnäh kaduo, ei häkytä lugie händä osnovakši.

Zaduačča 54. Kirjuttakkua alembuana annetuot šanat niin, štobi osnovan jälgimäne avattu iäni muuttuačiis.

<i>tuli</i>	<i>sormi</i>	<i>silie</i>	<i>süima</i>
<i>parta</i>	<i>kana</i>	<i>šoma</i>	<i>pedäjä</i>
<i>seinä</i>	<i>kezä</i>	<i>šuuri</i>	<i>tuhma</i>
<i>kypsi</i>	<i>pimie</i>	<i>veza</i>	<i>palava</i>

3.3.6 Nimišanoin čisla

Konza nimišana nevvou yhen predmietan, hiän šeizov **yksikön** čislassa. Konza nimišana nevvou moni yhen muostja predmiettua, hiän šeizou **monikon** čislassa.

Primierat:

Vejestä hädiäliečöy i zvieri, i lindu, i rastenja.

Vejestä hädiäliečetäh i zvierit, i linnut, i rastenjat.

Vezi luadiu lozon, ruučan, joven, järven, bruvvun, meren, okeanan.

Vezi luadiu lozot, ruučat, jovet, bruvvut järvet, meret, okeanat.

Vejen kunehunnasta liey tumana, hatakko, pilvi.

Vejen kunehunnasta lietäh tumanat, hatakot, pilvet.

Zaduačča 55. Alembuana annetuot nimišanat kirjuttakkua monikon čislassa. Monikon čislan lopun alla piirdäkkiä.

<i>Orla - orlat</i>	<i>Kala -</i>
<i>Slona -</i>	<i>Šieglä -</i>
<i>Stola -</i>	<i>Kylä -</i>
<i>Pedra -</i>	<i>Kynä -</i>
<i>Boju -</i>	<i>Kaivo -</i>
<i>Adra -</i>	<i>Šavu -</i>
<i>Perti -</i>	<i>Kirja -</i>

Zaduačča 56. Alembuana annetuosta šanelennašta kirjuttakkua kaikki nimišanat, kumbazet ollah yksikön, a šiidä kaikki nimišanat, kumbazet ollah monikon čislassa.

Plotnikka

Kirves, pila, rubanka, lineikä i otviesa, aivokkazeh miunke varuššetah meččiä struubah varoin. A reunašša abuniekat — molotkat i stameskat — ruamoikši, kos'akoikši složitellah laudoida.

Zaduačča 57. Erotettuloista nimišanoista kirjuttakkua edizeh ne, kumbazet ollah yksikön, šiidä ne, kumbazet ollah monikon čislašša.

Talvi

Missä miun mečän mielehine čuhu, ruučin čilu, lovin kukat? Puut ollah pall'ahat; talven huršti katto gorat, lotkot i pellot. Jiähizen ketun alla iänisty ruučča; kaikki jämpisty. Vain vihakka tuuli ulvuon tuulou, taivašta peittäy harmua pöyry.

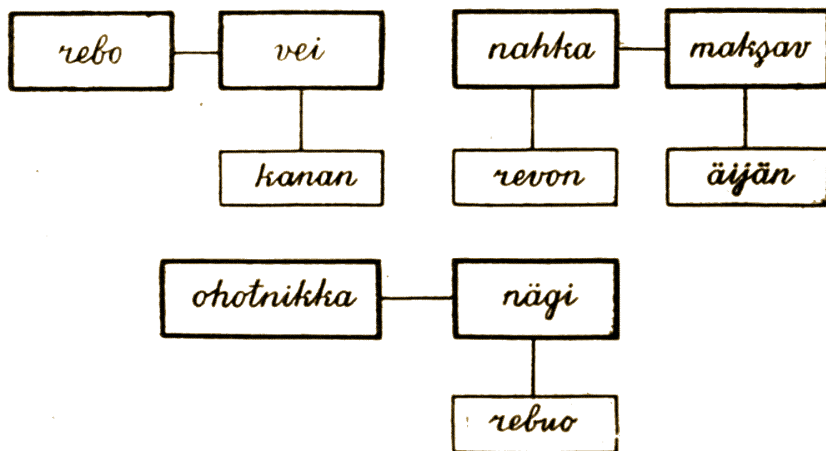
Zaduačča 58. Kirjuttuass'a muuttakkua šanonnat niin, štobi erotetuot nimišanat liettäis monikon čislassa.

Primiera: *Kolhozat vipolnittih leibāzadanjat.*

Kolhoza vipolni leibāzadanjan. Udarnikka aijalleh levähytti oman ruavon. Mašina ei šeizon ruavotta. Kulakko staraiččou vredie kolhozalla. Kulakko laskou kolhozah näh valehuksie. Kulakolla tässä aziešša auttau pappi.

3.3.7 Nimišana kuin podležaščoi i kuin šellittäjä šana

Nimišana šanonnašša on podležaščoina einin šellittäjänä šanana.

Kuva 3.14: Rebo

Zaduačča 59. Kaččokkua Kartinkassa 3.14 šanonnoin čert’ozat. Minä on jogo annetuošša šanonnašša šana rebo? Myttynäne häneh voit šeizattua kyžymine?

Zaduačča 60. a) Sraunikkua kaikki šanan *ruado* muutokset loppuo myöt’. b) Kirjuttakkua kaikki šannonnat, missä šana ruado on podležaščoina.

Ruado

Ennen ruado lugieči pahuokši. Nyt myö toiziin kačomma ruadoh. Ruaduo myö emmä varaja. Ruavolla myö gordiečemma. Ruavošša myö niämmä čüistin, doblestin i geroistvan azien.

Zaduačča 61. Kirjuttakkua šannonnat, kumbazišša nimišana *pionera* on sellittäjänä šanana.

Pionera on kaiken maailman trudiečijoin lapšin tovarissa. Pionerasta myö triebuičemma hyviä opaššundua. Pionera stremiečou tiijändäh. Pioneralda pakitah abuo pienemmät lapšet. Pionera učastvuiččou borčušša šelgehyöštä, tervehyöštä. Komsomol’ca auttau pioneralla. Pionera auttau oktjabr’onkalla.

Zaduačča 62. Sostuavikkua omat šannonnat,štobi alembuana annetuot nimišanat yksissä oldais podležaščoina, a toizišša sellittäjäšanana. Näin nimišanoin alla piirdäkkiä.

Vezi. Jogi. Čiba. Muakunda. Borču. Lovuška. Šiga. Hyybie. Kazi. Gora. Kukko, Kurgji. Čirku. Slona. Hebone. Nuagla. Solovei. Ruučča. Kylä.

Kynä. Ružja.

Avukši: *Vezi virzduau ruučassa. Vejettä nikellä ei šua eliä.*

3.3.8 Nimisanoin padežat²²

Tverin karielan kirjakielessäön 13 padežua. Primiera:

Uuzi tanhuo

Miän kolhoza stroji uvven hyvän tanhuon. Tanhuoh on luajittu late i šuuret ikkunat. Tanhuošša šeizotah lehmät. Šelgienä pietäh tanhuoda. Jogo päiviä tanhuošta rabieššetah tuahiloida. Hyvä tanhuo, hyvänke kačonnanke šuurennetah lypsšykšen. Pravil’noitta kačonnatta i hyvättä tanhuotta lehmät rigeneh läzitäh.

Zaduačča 63. Šanokkua myttynäzih kyžymizih vašsatah ylembiänä annetuošša šanelennašša, tanhuo, šanoin muutokset.

Zaduačča 64. Duumaigua i kirjuttakkua šanonnat, štobi jogo šanonnašša oliis yksi alembuana annettuloista šanoista. Šidä sanokkua myttynäzih kyžymizih vaštua joga šana näistä šanoista.

Avukši: *Keyhäldi eläy yksinäne talo (mi?). Mie lähen pyydämäh kalua. (midä?)*

Šanat:

<i>talo</i>	<i>astovanke</i>
<i>velleh</i>	<i>traktoratta</i>
<i>čikolla</i>	<i>udarnikaksi</i>
<i>katokšelda</i>	<i>traktoristana</i>
<i>pertih</i>	<i>aeroplanan</i>
<i>mečäššä</i>	<i>kalua</i>
<i>tuhjošta</i>	

²²sijat

padeža	mih vaštuau	yksikkö	monikko
nominativa	<i>ken, mi</i>	<i>talo</i>	<i>talot</i>
genetiva	<i>kedä, midä</i>	<i>talon</i>	<i>taloloin</i>
akkuzativa	<i>kenen, min</i>	<i>talo</i>	<i>talot</i>
partitiva	<i>kedä, midä</i>	<i>taluo</i>	<i>taloloida</i>
essiva	<i>kenenä, minä</i>	<i>talona</i>	<i>taloloina</i>
translativa	<i>kekši, mikši</i>	<i>talokši</i>	<i>taloloikši</i>
adessiva	<i>kellä, millä</i>	<i>talolla</i>	<i>taloloilla</i>
ablativa	<i>keldä, mildä</i>	<i>talolda</i>	<i>taloloilda</i>
illativa	<i>keh, mih</i>	<i>taloh</i>	<i>taloloih</i>
inessiva	<i>keššä, missä</i>	<i>talošša</i>	<i>taloloissa</i>
elativa	<i>keštä, mistä</i>	<i>talošta</i>	<i>taloloista</i>
komitativa	<i>kenenke, minke</i>	<i>talonke</i>	<i>taloloinke</i>
abessiva	<i>kettä, mittä</i>	<i>talotta</i>	<i>taloloitta</i>

Kuin voit nähä, ylempiänä annettuloista primieroista, nimišana voiččou muuttuačie 13 luaduh. Jogo muuttuačenda luaduo nimitetäh **padežakši**^a Jogo padežalla on oma nimi. Jogo padeža vaštuau omah kyžymizeh. Kaikki tämä sanuočou **nimišanoin muuttuačennakši**.

^aKu syväinsijoinnu on inessiva, adessiva da allativa, ottazin ulgosijoih adessivan da allativin rinnalle vie allativangi, kelle, mille. Onhäi se eräissä murdehissa. (toim.muom.)

Zaduačča 65. Alembuana annetuot šanat muuttakkua kaikkie padežoida myöt', šanokkua myttynäzih kyžymizih hyö vassatah i mytys nimi on jogo padežalla: *šeinä, kolhoznikka, pluuga*.

Zaduačča 66. Šanokkua kumbazih kyžymizih vaššatah erotetuot šanat alembuana annetuošša šanelennassa. Šidä šanokkua, kumbazet padežat vaššatah näh kyžymizih.

Mišan stola

Mišalla koišša kirjuttuass'a ei ollun stolua. Hänellä stolana oli piälualleh kiännetty juuššikka. Šuuri hädä oli Mišalla stolasta. Tuattoh šano Mišalla: - Eu missä kirjuttua, nin luaji stola ičes.

Miša varusti stolah varoin laudua i pani kuivah. Stolan sorkih varoin hiän halgai koivuzen čurkan nelläkši. Kuivannuot lavvat hiän strugi, plotti re-unakkeh i kolotti šorkih: Täh rukah lavvat i čurka luadiečettih stolakši.

Šidä Miša luadi stolah juassikkan, štobi stolašša pidiä kniigoida i tetrattiloida. Miša šeizatti stolan paraššoppeh. Nyt Mišan kniigat i tetrattit šyvveššä ei häkytetä nikellä.

Ei pie heidä stolalda lykkie pois. Kaikki on stolalla omilla šijoilla. Omatta stolatta Mišalla oli paha ruadua. Omanke stolanke ruado koheni.

Zaduačča 67. Kirjuttakkua alembuana annetuosta šanelennasta erote-tuot šanat, yhteh stolbikkazeh yksikön čislassa, a toizeh stolbikkazeh monikon čislassa.

Orava

Šagiešša mečässä, korgeišša näreilöissä on oravoin pežot. Veššeläldi eletäh oravat mečäššä. Šyömistä oravoilla oli äijä; käbylöissä magiet siemenyöt oravalla varoin, šidä magiemmat oriehat kažvetah tuhjoloissa, tože oravoilla varoin. A ka tuašša orava pisti gribazen okšazeh, talvekši šyömistä kuivuu. Okša okšalda koččiu orava, toizešta oravašta pagoh hyppiäy, peitteličöy. Kizavttau oravalla, kaikkie meččiä myöt' hyppelöy. I kerdah loppieči oravoilda oma vällä, kuničča rubei koirastamah oravoista ymbäri. Kuničalla oravanke kiza, a oravalla kuničašta surma.

Zaduačča 68. Alembuana annetuosta šanelennašta edizeh kirjuttakkua kaikki šanan žneika padežat, a šidä reunah kirjuttakkua hiät monikossa. Avukši: žneika — žneikat, žneikua — žneikoida i n.i.

Žneika

Miän kolhozašša eulun žneikua. Kerdah kerrittih ruavot; rugehella jällesti tougo pyrgi čirpih. Kolhoznikat paistih:

— *Emmä kergie rabištua leibie žneikatta, äijän jyviä muah laššemma. Toizišša kolhozoišša žneikalla leikatah, nin ruaduass'a puoli vägie on.*

— *Ei žneikasta azie šeizo, — šanou predsduatel'a, — vielä eu myöhä oštua žneikua.*

Työnnettih podvodan linnah, a toišša piänä, kačomma, jo žneikanke ajetah. Tuodih. Issutettiu mahtajan miehen žneikalla, lähteih pruobuimah leikata. A žneikašša on äijä čuastie, pidäy mahtuan ruadua žneikalla. Predsduatel'a vakuštav:

— *Elä žneikalda hambahie kato! Da kätze vardeiče, žneikah elä sydiä. Žneikua pidäy äbäžöijä, dai iččiedä pidäv žneikasta vardeija.*

Zaduačča 69. Šanokkua, kumbazišša padezoišša šeizotah šanat alembuana annettuloišša šanonnoišša.

Van'a luadi duplinkazen. Duplinkazen loukkone oli pikkarane, štobi ei mahuttais bronit. Pet'an tuatto otti Pet'an linnah. Kolhozan pellot ollah kynnetty. Myö organizuiččima kolhozan. Kolhozan pellot ruaduačetah mašinoilla. Hanhet šygyžyllä uijitan lämbimäh randah. Miša dogadi lendäjät hanhet. Kolhoznikat puijah ruista molotilkalla. Mie tunnussiin puiččijat kolhoznikat. opaštaja toi linnasta opaššunda kniiगत. Nämä kniiगत ollah hyvät.

Akkuzativa yksikön čislašša loppiečou *n:h*, kuin **genetiva**, a monikon čislašša *t:h*, kuin **nominativa**.

- Konza nimišana yksikön čislašša loppiečou *n:h*, nin muuta šanonda niin, štobi tämä nimišana lienis monikon čislassa. Šilloin i dogadit, on-go tämä nimišana akkuzativašša einin genetivassa.
- Konza nimišana monikon čislašša loppiečou *t:h*, muuta šanonda nin, štobi tämä šanonda lienis yksikön čislassa. Šilloin i dogadit, on go tämä nimišana akkuzativašša einin nominativassa.

Primierat: *Velli ando miula kniiगत — Velli ando miula kniiगत* (akkuzativa); *Kniiगत hinda on huovis — Kniiगतoin hinda on huovis* (genetiva). *Velli ando miula kniiगत — Velli ando miula kniiगत* (akkuzativa); *Kniiगत ollah hyvät — Kniiगत on hyvä* (nominativa).

Zaduačča 70. Kirjuttakkua nämä šanonnat i nimišanat genetivassa; piirdäkkiä alla yhellä piirröksellä, a nimišanat akkuzativassa — kahella piirröksellä.

Miša risuičči harakan. Man'a kruasi harakan süivet muššakši, a kaglan, ryndähät i kyllet jätti valgiekši. Dežurnoi pezi doskan, partoin piäldä pyyhki pölyt i varusti mielan. Risuinda urokan aijakši dežurnoi varusti stolalla valgien, ruškien, keldazen mielat. Kol'a löydi haukan pežon. Haukan pežošša oli kolme kirjavua jäiččiä. Jäniksen jället tunnuttih lumella. Ohotnikka dogadi jäniksen. Pilven alla pimeikköne hyppiäy. Mie dogadiin pilven i läksin hyppiämäh kodih. Pilven rannat katkielidih i čirahti čirone.

Zaduačča 71. Kirjuttakkua edizeh ne šanonnat, kumbaziišša nimišanat ollah yksikön čislan akkuzativassa, šidä yksikön čislan genetivassa, šidä monikon čislan akkuzativassa i jällickekši monikon čislan nominativassa. *Paimen ajo pellostah lehmät. Lehmät illalla tuldih kyläh. Traktorista pietti traktorin. Traktorin kolessuloih oli tartun muada. Lapšet suatettih pelloh hebozet. Hebozet muatah šeizuoss'a. Zavodan trubasta noužou turbie*

savu. Kolhoznikat strojittih uvven voi zavodan. Tätä osti miula šuapkan. Kulu šuapkan alusta. Mie ajoin ogordasta kanat. Kanat šuatah kuobiečie peskušša. Man'a šyötti kanat. Myö illalla opaštuma annetuot urokat. Eglizet urokat oldih jygiet opaštuo. Mie lövviin interesnoin kniigan.

Partitivua pidäy tiijuštua ei loppuo myöt', a kyžymistä myöt', kumbazeh hiän vaštua (kedä? midä?). Partitiva voiččou loppiečie moneh rukah.

Primierat: *äijä muada, äijä niindä, äijä ruista, äijä hernehtä, äijä vil-lua, äijä leibiä, äijä maiduo, äijä pölyö, äijä šavie.*

Zaduačča 72. Šanokkua, kumbazišša padezoišša šeizotah nimišanat alem-buana annettuloišša šanonnoissa.

Kolhoznikat lähteih tuomah traktorua. Jogirannalla strojitat šuurda yhte-histä kylyö. Kon'uha ščotkalla čistiy šälgieviä. Lapset varatah buskiččua lehmiä. Vihmasta jogeh lizeni äijä vettä. Mama ruučalla pezöy puista. Šatatettu digo muada myöt' ribauttau siibie. Fen'a porolla pezöy käzie i ihuo. Mulloin kažvo äijä gribua, a tänävuona kažvau äijä siendä. Ogor-dah vejettin mustua muada. Suoda kuivatah konuavoilla.

Zaduačča 73. Šanokkua kumbazišša čisloišša šeizotah erotetuot nimiša-nat.

Pionera issuttau puuda. Miša ajau lehmiä. Traktorista kohendau trak-torua. Tätä kruasiu puista. Kana n'okkiu tähkiä. Mama hauduu pad-ua. Pionerat školasta ymbäri issutetah kaiken muozie puuloida. Pellošša kanat n'okitah tähkoidä. Padaniekat luajitah šavešta padoida. Traktoristat kezäruadoloikši vielä talvella kohennetah traktoroida. Pellošša zneikalla rugehie leikatah. Illalla paimen ajau kyläh lehmie. Talvella halguo varuš-šetah kaikeksi vuvveksi. Šygyžyllä lapset oššettih kaiken muost'a kniigua. Miän školah tuodih uutta partua. Kolhozoilla varoin zavodoišša luajitah mašinua. Mečäššä eläy äijä jänistä.

3.3.9 Šalvattuloiin iänen vaihteliečenda nimišanoissa²³

Nimišanoin muuttuačiešs’a šalvattu iäni voiččou vaihtuačie toizekši konsonantakse einin ynnäh kaduo. Tämä sanuočou **salvatun iänen vaihteliečendakši**.

Primierat: *Vakka-vakan, vago-vavon, regi-rejen-regeh, lagi-luan* i n.i.

Zaduačča 74. Alembuana annettuloista šanonnoista skopkih otetuot šanat šeizattakkua niih padezoih, kumbazih pidäy mielä myöt’. Šanokkua kuin vaihteliečetah salvatuot iänet näissä sanoissa.

Kylän taguana oli šuuri (meččä). Ložie huaba kažvo tässä (meččä). Šageišša (meččä) eletäh hukat. Kaikella (meččä) on mussikikko. Brigadiralla kiässä on (mitta). Brigadira (mitta) mittuau niitettyö polostua. Pajalla iessä šeizou (šeppä). (Šeppä) käskietti ravvottua hebozen. Palavaldi ruadau miän (šeppä), da i ruado (šeppä) on palava. Aitašša šeizou (vakka). (Vakka) mitatah ruista i muuda leibiä.

Zaduačča 75. Kirjuttakkua alembuana annettuloista šanonnoista kaikki erotetuot šanat i hiän padežat. Šanokkua kuin vaihtuačou šalvattu iäni näissä šanoissa, Primierakši: *Vago* — nominativa, *vavolla* — adessiva. *Lo-*

valla on ajettu vago. Yhellä vavolla issuttema kakši vakkua juablokkua. Kujošša šeizou tammine regi. Rejessä oli kolme istujua. Mado rubei šyömäh nuattiloida. Mavolla eu jalgoida, da boiko šoudau. Lagi on kruasittu valgiekši. Lualla istuu kərbäne. Vedeh jähtymäh on šeizatettu maido. Maijolla juottima važoida. Jogi rannala kažvau ložie huaba. Huavašša on äijä okšua. Pada šeizou kiuguašša. Puašša keitetäh kuašua. Pellon taguana virduau jogi. Naizet jovella peššäh vuatteida. Lauda on stroitel’noi materjala. Lavvalla lyvväh pertilöidä.

Zaduačča 76. Alembuana annetuošša šanelennašša skopkih otetuot šanat šeizattakkua niih padezoih, kumbazih pidäy mielä myöt’.

Kurgi

(Kurgi) on edäh kuuluja iäni. Tyynellä huomneš zor’alla (kurgi) iäni kuuluu monella virstua. Enžimen keviällä mie (kurgi) dogadiin veziaigah, a kodvin jälgeh šain nägömäh äijä (kurgi). Toko šanotah — (kurgi) keviädä ei luaji, dai (kurgi) keviä ei proiji. Eu šuurda pol’zua (kurgi), no (kurgi) keviän tulenda paremmiin tunduu. Kerran ohottuolla ollessa duumain ei šua ambuo (kurgi) šuat, a ammuin nin (kurgi) sorkan katkain i piän

²³astevaihtelu

puhkain. Šygyžykši (kurgi) tipat kažvetah šuurekši (kurgi). Jogo (kurgi) šilloin on viesua kilogrammaa 7—8. Broni bruakkau, a (kurgi) kruikkau.

Zaduačča 77. Alembuana annettuloista šanonnoista skopkih otetuot šanat šezattakkua niih padezoih, kumbazih pidäy mielä myöt’.

Miän silmin ieššä avaudu levie (peldo). Keski (peldo) oli; kiviruopas. Lapšet šuatettih hebozie (peldo). Traktora kyndäy (peldo). Rugehella on hyvä, korgie (olgi). (Olgi) katettu katos on mielehine vain tulella. Mie plettiin (olgi) šliäpäñ. Miša luadi kuabiehizen (parda). (Parda) tartu tähkä. (Parda) rubei nägymäh sedoida tukkua. Mie valličiin ložien (olgi). Eu (olgi), nin elä vuota leibiä.

Zaduačča 78. Alembuana annettuloih šanondoin, točkin neičči šezattakkua šanat, randa, niih padezoih i čisloih, kumbazih pidäy mielä myöt’.

Kauha rippuu puizen ...

Purdilolda on lohen ...

Kaikista ... hypätäh rahvas.

Kezällä mie šuorien omah ...

Kaikkih ... kuulu vesselä viesti.

Pität yöt ollah vilušša ...

Zaduačča 79. Alembuana annetuot šanat muuttakkua kaikissa padežoišša i molemmišša čisloišša. Avukši:

padeža	šellitys	Yksikkö	Monikko
Nominativa	<i>mi (on)?</i>	<i>kynži</i>	<i>kynnet</i>
Genetativa	<i>min (on)?</i>	<i>kynnen</i>	<i>kynžilöin</i>
Akkuzativa	<i>min (šatatiin)?</i>	<i>kynnen</i>	<i>kynnet</i>
Partitiviva	<i>midä?</i>	<i>kyntä</i>	<i>kynžilöidä</i>
Essiva	<i>minä?</i>	<i>kyndenä</i>	<i>kynžilöinä</i>
Transitiviva	<i>mikši?</i>	<i>kynnekši</i>	<i>kynžilöikši</i>
Adessiva	<i>millä?</i>	<i>kynnellä</i>	<i>kynžilöllä</i>
Ablatativa	<i>mildä?</i>	<i>kynneldä</i>	<i>kynžilöildä</i>
Illativa	<i>mih?</i>	<i>kyndeh</i>	<i>kynžilöih</i>
Inessiva	<i>missä?</i>	<i>kynnessä</i>	<i>kynžilöissä</i>
Elativa	<i>mistä?</i>	<i>kynnestä</i>	<i>kynžilöistä</i>
Komitativa	<i>minke?</i>	<i>kynnenke</i>	<i>kynžilöinke</i>
Abessiva	<i>mittä?</i>	<i>kynnettä</i>	<i>kynžilöittä</i>

Šanat: *vezi, vuozı, virzi*

Zaduačča 80. Skopkih otetuot šanat šezattakkua niih padežoih, kumbazih šovitah mielä myöt’.

Ruučča rannalla kažvo ložie (butki). Mie leikkain ložien (butki). Hyvä tuisku voit luadie ložiešta (butki). Hoikkazista myö luadima bremost’a i svistul’kast’a. Paimenella on pitkä (ruoska). Paimenen (ruoška) plaijuttau, lehmie kyläh ajau. Paimenet peldoh kävelläh (ruoška). Kylläzellä hebozella (ruoška) ei pie. Vaibunnutta hevost’a et viikkuo aja (ruoška) vuoh. Miän härrällä on ložie (niška). Härrän (niška) on äijä vägie. Kärpäne istuoči (niška). Pidäy kaglus noštua, a to (niška) tuulou. Kaikki tämä ruado oli miän (niška). Iellä myö ruadoma, a bazarit vain (niška) ložennettih. Mama pani kiuguah virikkehekši (lastu). Talvella myö kiuguada lämmitämmä hallolla, a kezällä (laštu). Mie (laššut) lövviin kavote-tuon veičen. Miän kylästä školah šuat on vain yksi (viršta). Ogot’ota (viršta) kakšičči lebiäčöy. Yhen (viršta) hyppäi kebieldi, a toizella rubei pietteliečömäh.

3.3.10 Tunnuššana²⁴

Šanat, kumbazet nevvotah myttynäzet ollah predmietat, sanuočetah tunnuššanoikši.

Primiera: *šuuri kodi, ruškie flaga, sulkune lenta.*

Zaduačča 81. Jogo predmiettah näh šanokkua, miihine hiän on (mistä luajittu)? Avukši: *Kodi (miihine?) puuhine. Purdilo (miihine) savihine. Orane (miihine?) stal’noi.*

Perti ... Nuagla ... Černieliččä ... Katos ... Pal’to ... Paida ... Portfeli ... Miäččy ...

Zaduačča 82. Nevvottuo myöt’ lopetelgua. püirdäkkiä niin tunmusšanoin alla, kumbazet nevvotah min nägözet ollah predmietat. Avukši: *Muačuha-kukka on keldane.*

Muakku on ... Romaška on ... Oraskukkane on ... Fialka on ... Landisa on ... Heinä on ... Hiili on ... Nogi on ... Suaharo on ... Šuola on ... Lumi on ... Karbalo on ... Mančikka on ... Mussikka on ...

Zaduačča 83. Annettuloih nimišanoih vallikkua tunnuššanat, kumbazet nevvottaish myttyöt ollah predmietat (miihizet, min nägözet, min magehuot).

²⁴adjektiva

Miihizet	Min nägözet	Magehutta myöt'
<i>Stola on ...</i>	<i>Purdilo on ...</i>	<i>Šuaharo on ...</i>
<i>Kynä on ...</i>	<i>Stola on ...</i>	<i>Šuola on ...</i>
<i>Rengi on ...</i>	<i>Kirpiččä on ...</i>	<i>Limona on ...</i>
<i>Purdilo on ...</i>	<i>Čuasut on ...</i>	<i>Perču on ...</i>
<i>Pal'to on ...</i>	<i>Ogurča on ...</i>	<i>Karbalo on ...</i>
<i>Paida on ...</i>	<i>Jäiččä on ...</i>	<i>Mezi on ...</i>
<i>Stokana on ...</i>	<i>Denga on ...</i>	<i>Uksussu</i>

Zaduačča 84. Jogo nimišanah vallikkua šobija tunnuššana niistä, kumbazet ollah annettu alembuana skopkissa. Kirjuttakkua sanonnat kolmiin šanoin, nevvotuon rukah.

Ruučča on boikoi. Flaga on ... Kodi on ... Tammi on ... Päivä on ... Suaharo on ... Kolhoza on ... (šelgie, korgie, magie, kivihine, ruškie, obrazčovoi).

Jogi on levie. Tähti on ... zor'a on ... Rābinā on ... Koivu on ... uuličča on ... (mostittu, korgie, huomnekšelline, valpiestvolane, losnija).

Järvi on madala. Juablokka on ... Talon on ... Puu on ... Huomneš on ... Luvenda on ... Flaga on ... (magie, interesnoi, kolhoznoi, ruškie, okšakas, vilu).

Zaduačča 85. Annettuloih tunnuššanoih vallikkua nimišanat.

Pimie, sagie, vanha ... Kudr'uavoine, valgiestvolane ... Valgie, šelgie, golubane ... Stal'noi, kolmeotvualane ... Krasnoi, doblestnoi ... Revol'učionnoi, ruškie ... Obrazčovoi, udarnoi ... Valgie, magie, kova ... Tuuliz'a, vilu, pimie ... Šyvā, kiehuja, sinine ...

Zaduačča 86. Lugekkua šanelenda. Jogo erotettu tunnuššana kirjuttakkua ženke nimišananke, kumbazenke hiän šobiu.

Avukši: *Huomnekšelline kašša.*

Kezä muissannat

Pakkazen aigah on mieleh muissutella kezäh näh. Parahasti muissan mie yhtä gul'avuo. Huomnekšelline kašša vielä ei istuočen heinäh i vözduhašša kuulu aigane sirosti, konza mie viijiin ahozella. Sviežoine tuulut armašteli miun ihuo.

Šelgie päiväne armahazeldi kaččo mečän taguada. Myttynäne šomehus!

Golubane, počki sinine taivahan kumpalo vaštuaci edähizeh muan randah. Palava päiväne katto kaiken ymbäryššän. Miula ieššä on, kuin kāmnenellä, edähine kylä.

Zaduačča 87. Annettuo primierua myöt’ kirjuttakkua vaššokka tunnuššanat jogo šanonnan kohtah. Avukši: *Hyvä mieš — Paha mieš.*

<i>Jygie takka</i>	<i>Madala kodi</i>
<i>Uzi kodi</i>	<i>Alimmane pal’čane</i>
<i>Ložie jiä</i>	<i>Korgie puv</i>
<i>Lämmin siä</i>	<i>Vägövä hebone</i>
<i>Šelgie vezi</i>	<i>Näbie veičči</i>
<i>Mušta vyö</i>	<i>Šuuri kivi</i>
<i>Pimie yö</i>	

3.3.11 Tunnuššanoin muuttuačenda²⁵

Muuttuačennan primiera

Padeža	Yksikkö	Monikko
Nominativa	<i>nuori tammi</i>	<i>nuoret tammiet</i>
Genetiva	<i>nuoren tammen</i>	<i>nuorin tammiloin</i>
Akkuzativa	<i>nuoren tammen</i>	<i>nuoret tammiet</i>
Partitiva	<i>nuorda tammie</i>	<i>nuorie tammiloida</i>
Essiviva	<i>nuorena tammaena</i>	<i>nuorina tammiloina</i>
Transitiva	<i>nuoreksi tammeksi</i>	<i>nuoriksi tammiloiksi</i>
Adessiva	<i>nuorella tammella</i>	<i>nuorilla tammiloilla</i>
Ablativa	<i>nuorelda tammelda</i>	<i>nuorilda tammiloilda</i>
Illativa	<i>nuoreh tammeh</i>	<i>nuorih tammiloih</i>
Inessiva	<i>nuorešša tammešša</i>	<i>nuorišša tammiloissa</i>
Elativa	<i>nuoresta tammesta</i>	<i>nuorista tammiloista.</i>
Komitativa	<i>nuoreнке tammenke</i>	<i>nuorinke tammiloinke</i>
Abessiva	<i>nuoretta tammetta</i>	<i>nuoritta tammiloitta</i>

Tunnuššanat rigenemmä muutteliečetah niinže, kuin nimiššanat. Erovvušta on vähä.

Zaduačča 88. Muuttakkua kaikišša padezoišša i molemmissa čisloišša šanat: *kova kivi, pimie yö, tammine regi.*

Zaduačča 89. Kirjuttakkua alembuana annettuloih nimiššanoih sobijat tunnuššanat. Avukši: *Puuhine stola. Magie šuaharo. Uzi pal’to.*

²⁵astevaihtelu adjektiivois

Stola, kynä, purdilo, suaharo, čuasut, kirpiččä, suola, rengi, karbalo, paida, ogurča, meri, heinä, nogi, mančikka, vezi, päivä, takka, peldo, silda, škola.

3.3.12 Nimensijallizet²⁶

Zaduačča 90. Lugekkua oigiešta i važamesta stolbikkazista šanelenda. Myttynäne on heilä kessessä erouvus? Myttynäzet šanat oigiešša stolbikkazešša šeizotah – Kol’a, Kol’an tovarissat, šanoin neičči?

<i>Talvella Kol’a popadi avandoh</i>	<i>Talvella Kol’a popadi avandoh</i>
<i>Vezi Kol’ua čyt ei läpehyttän</i>	<i>Vezi händä čyt ei läpehyttän</i>
<i>Tämän dogadittih Kol’an tovarissat</i>	<i>Tämän dogadittih hänen tovarissat</i>
<i>Tovarissat piäššettih Kol’an</i>	<i>Hyö piäššettih Kol’an</i>

Šanonnoišša voijah olla šanat: *mie, sie, hiän, myö, työ, hyö*, kumbazet ollah kirjutettu einin sanottu nimišanoin neičči. Nämä šanat sanuočetah **nimensijalliziksi**. *Mie, myö* ollah enzimäzen personan nimensijallizet. *Šie, työ* ollah toizen personan nimensijallizet. *Hiän, hyö* ollah kolmannen personan nimensijallizet. Enzimäzekši personakši sanuočou že, ken pagizov; toizekši že, kenenke paissah; kolmannekši že, keh näh paissah, einin že, mih näh paissah.

Nimensijallizin muuttuačenda

Padeža	Yks.	Mon.	Yks.	Mon.	Yks.	Mon.
Nom.	<i>mie</i>	<i>myö</i>	<i>sie</i>	<i>työ</i>	<i>hiän</i>	<i>hyö</i>
Gen.	<i>miun</i>	<i>miän</i>	<i>siun</i>	<i>tiän</i>	<i>hänen</i>	<i>hiän</i>
Akkuz.	<i>miun</i>	<i>miät</i>	<i>siun</i>	<i>tiät</i>	<i>hänen</i>	<i>hiät</i>
Part.	<i>milma</i>	<i>meidä</i>	<i>silma</i>	<i>teidä</i>	<i>händä</i>	<i>heidä</i>
Ess.	<i>miuna</i>	<i>meinä</i>	<i>siuna</i>	<i>teinä</i>	<i>hänenä</i>	<i>heinä</i>
Transl.	<i>miukši</i>	<i>meikši</i>	<i>siukši</i>	<i>teikši</i>	<i>hänekši</i>	<i>heikši</i>
Adess.	<i>miula</i>	<i>meilä</i>	<i>siula</i>	<i>teilä</i>	<i>hänellä</i>	<i>heilä</i>
Ablat.	<i>miulda</i>	<i>meildä</i>	<i>siulda</i>	<i>teildä</i>	<i>häneldä</i>	<i>heildä</i>
Illat.	<i>miuh</i>	<i>meih</i>	<i>siuh</i>	<i>teih</i>	<i>häneh</i>	<i>heih</i>
Iness.	<i>miušša</i>	<i>meissä</i>	<i>siušša</i>	<i>teissä</i>	<i>hänessä</i>	<i>heissä</i>
Elat.	<i>miusta</i>	<i>meistä</i>	<i>siusta</i>	<i>teistä</i>	<i>hänestä</i>	<i>heistä</i>
Komit.	<i>miunke</i>	<i>meinke</i>	<i>siunke</i>	<i>teinke</i>	<i>hänenke</i>	<i>heinke</i>
Abess.	<i>miutta</i>	<i>meittä</i>	<i>siutta</i>	<i>teittä</i>	<i>hänettä</i>	<i>heittä</i>

²⁶pronominat

Zaduačča 91. Kolmen točkan neičči kirjuttakkua kunne pidäy nimenšijalline.

Miän kolhoza

Miän kolhoza sanuočou “Uži muailma” ... mäni 57 keyhin i keškikerdazin taluo. Talohukšen hyviin šezatannan tuačči ... näh ei vain kerdua kirjuttettu gaziettoih ... kaikin lugietah obrasčovoikši. Mulloin viistavkalla ... annettih premiin. Toizet kolhozat ... otetah primierua.

Zaduačča 92. Kolmen točkan neičči šezattakkua nimenšijalline hiän šobijah muutokseh.

Jaslit

Man’a t’ota ruado zavodalla. Zavodalla ... toko lähtöy 8 čuasuo ... on tyttöne. Jogo huomnešta, ruavolla lähtieššä, Man’a t’ota ottau iččienke tyttözen i šuattau ... jasliloih. Ruaduss’a Man’a t’ota ei huoluttuače ... näh. Man’a t’ota tiedäy, što ... sielä on hyvä: kizatah ... kačotah ..., aijalleh šyötetäh, muata pannah. A ruavon jälgeh Man’a t’ota tulou tyttözen luoh i yhessä ... mänöy kodih.

3.3.13 Aziešanoin muuttuačenda²⁷

Zaduačča 93. Kirjuttuass’a piirdäkkiä aziešanoin alla.

Pöyry

Pöyry šuureni. Ka hiän nouži gorazella, tuurikallesh pyörähti, puihahti astujan piästä piäličči, vingahti pellošša i luottuači kyläh. Šärähettih pertit, liččuáčettih toine toizeh, umbipäih kattuačettih lumihizella vuatteuksella i varaten vuotetah pattieda pöyryö. A pöyry vihazemma ennistä luotteliečou i riuhteliečou ahtahišša kujoloišša i uuličoišša. Katkou okšie, luokšiu gračoin pežoloida. Kaikkielda päit’ napadaiččou pertilöih, vinguu rannakšissa, buravoiččou katošta, riuhtou olgi liuhtehie. Pattie ulvoneh täytti kaiken lähizen ilman.

Zaduačča 94. Kolmen točkan neičči šezattakkua aziešana, (vallikkua alembuana avukši annettuloista šanoista). Ken kuin šanou?

²⁷verbintaivutus

Krasnoarmeiča, traktorista i šepä

Krasnoarmeiča traktoristalla:

Mie ... SSSR-ua, sie traktoralla ... , a hiän (šepä) raudua ...

Šepä krasnoarmeičalla:

Mie ... raudua, sie ... SSSR-ua, a hiän (traktorista) traktoralla ...

Traktorista: šepällä:

Mie traktoralla ... , šie raudua ... a hiän (krasnoarmeiča) ... SSSR-ua.

Avukši:

Mie vardeičen. Mie tavon. Mie pruavin.

Šie vardeičet. Šie tavot. Šie pruavit.

Hiän vardeiččou. Hiän tagou. Hiän pruaviu.

Zaduačča 95. Ylembiänä annettu zaduačča muuttakkua niin: nimensijallizet *mie, šie, hiän* šezattakkua monikon čislah; (*myö, työ, hyö*), a točkin neičči ottakkua aziešana avukši annettuloista stolbikkazista.

Avukši:

Myö vardeičemma. Myö tavomma. Myö pruavimma.

Työ vardeičetta. Työ tavotta. Työ pruavitta.

Hyö vardeijah. Hyö tavotah. Hyö pruavitah.

Konza aziešana yhteydy enzimäzen, toizen i kolmannen personoin nimensijallisenke (*mie, šie, hiän, myö, työ, hyö*), hänen loput muuttuačetah. Aziešanan muuttuačenda personoida myöt' sanuočou **aziešanan muuttuačennakši.**

Zaduačča 96. Kirjuttakkua muuttuan yksikön čislašša i monikon aziešanat: *šanon, puhun, punon, liedžun* (jogo aziešana eris). Loppuloin alla pi-irdäkkiä.

Yksikön čislassa

Mie ... (midä ruan?)

Šie ... (midä ruat?)

Hiän ... (midä ruadau?)

Monikon čislassa

Myö ... (midä ruamma?)

Työ ... (midä ruatta?)

Hyö ... (midä ruatah?)

Zaduačča 97. Alembuana annettuloista šanonnoista kirjuttakkua kaikki aziešanat, kumbazet ollah enzimäzešša personašša, šidä kaikki aziešanat, kumbazet ollah toizešša i jälgiperäh kaikki aziešanat, kumbazet ollah kolmannesšša personašša.

Pellošša hyppiäy hebone. Laukasta oššiin šuappuat. Mistä toit kniiigan? Tänäpiänä lugima interesnoida kniiigua. Masterskoišša luajittih aeroplanan modelie. Moni-go zaduaččua rešijä yheššä čuasušša? Hatakkoloida ylembiänä lendeli aeroplana. Traktoristat kynnettih kezanduo. Aivoiin tulija školah. Niität hyviin, da kannan alla jätät. Naizet leikatah ruista. Lizäin tuleh halguo.

Zaduačča 98. Ylembiänä annettuloista šanelennoista kirjuttakkua kaikki aziešanat, kumbazet ollah yksiköššä, a šidä kirjuttakkua kaikki aziešanat, kumbazet ollah monikoššä.

Aziešanoin muuttuačiešs’a salvatuot iänet vaihtuačetah niin že, kuin nimišanoin muuttuačiešs’a. Primera: *kadou, kavon.*

Zaduačča 99. Alembuana annettuloista šanonnoista kirjuttakkua erotetuot šanat i šanokkua kuin heiššä vaihtuačetah šalvatuot iänet.

Miša lugou šelgieh i hyviin, a mie luven hillembiäh. Tänäpiänä mie otiin yhen kniiigan, a Fen’a otti kakši kniiigua. Man’a ečči valgeizie kivyzie, a mie ečiin sinizie. Boiko hyppiäy hebone kaiken dorogan. Tänäpiänä fizkul’turnikat hypätäh kolmella kilometrua. Tätä rejen roičči čuasušša, a mie roičiin puoleššatoista čuasušša. Mama päiväššä kitki kolme riädyö, a mie Stahanovan metodia myöt’ kitiiin viizi riädyö. Mie ammun tarkaldi, a siula ambuoss’a kiät säriššäh. Miša kalua pyydi suakulla, a mie pyvviin käzillä. Šukšiloilla šoudamah opaštuoss’a myö šoudima pualikoitta, a ket jo mahettih šoudua, ne šovvettih pualikoinke. Kalua pistiäššä mie pissiin azruamalla havvin, a Miša pisti ahvenen.

3.3.14 Nygyne, endine, noužova aziešanana aijat²⁸

*Mie luven kniiigua Mie luviin kniiigua.
Mie kannan Mie kannoin
Mie tahon opaštuo Mie tahoin opaštuo*

Aziešanat voijah olla **nygyzen** i **endizen aijoin** formišša. Nygyzen aijan forma ozuttau, što azie mänöy nyt, pagina aigah; endizen aijan forma ožuttau, što azie oli ennen.

Zaduačča 100. Jogo aziešana šezattakkua nygyzeh i endizeh aigah.

Avukši: **Strojın, strojiin.**

Strojın ... Kohennan ... Autan ... Opaššan ... Vardeičen ... Učastvuičen ... Sorevnuiččiečen ... Interesuiččiečen ... Kergien ... Mahan ... kažvan ...

²⁸prezensa, imperfekta i futura

Zaduačča 101. Aziešanoin nygyne aiga muuttakkua endizellä aziešanoin aijalla.

Uuzi eländä²⁹

Myö luajimma uvven elännän. Kohenou kaikki miän eländä. Yksinäzet talot yhteyvytäh kolhozoih. Linnoišša, sovhozoišša i kolhozoišša avavvutah tuhatat obščestvennoida stolouvoida. Naine piäžöy kiuguan i kartan ruadoloista. Rahvaš opaštuu kul’turno viettämäh jouduaigua.

Štobi ozuttua, što azie mänöy **noužovana aigana**³⁰, voit ottua aziešanan nygyzen aijan forma. Aziešanan nygyne aiga i noužova aiga šanuočetah yhteh rukah. Erauvus nägyy vain mielä myöt’.

Zaduačča 102. Šanokkua, miššä pagina on nygyzeh aigah näh i miššä noužovah aigah näh.

Nyt kolhoznikat kylvöh varoin varušetah siemen leibie, Kezä vielä ei kerriin, no hiän väliän tulou. Tänapäinä myö školašša luvemma interesnoida kniigua, huomena kirjutamma lugiettuoh näh. Miän udarnoi brigada nagole hyviin varuštav urokkoida. Tulima linnah ekskursiuh, a nedelin piäh uuvestah lähemmä kodih. Eglein panima inkubatorah jäiččiä, a kahen kymmenen päivän jälgeh viijitäh tipazet.

3.3.15 Otricanja aziešanoinke³¹

Mie pyyhin tuorehella vaššalla latetta. Mie en pyyhi kuivalla vaššalla latetta. Šie opaššut hyviin kirjuttamah. Šie et opaššu hyviin kirjuttamah. Hiän mahtau luadie aeroplanan modelie. Hiän ei maha luadie aeroplanan modelie. Hyö sanellah lugiettuoh näh. Hyö ei sanella lugiettuoh näh. Myö opaštuma traktoralla kyndämäh. Myö emmä opaštun traktoralla kyndämäh. Hyö kizattih kippiziin. Hyö ei kizattu kippiziin. Työ lugija kniigua. Työ että lugen kniigua. Mie kirjutiin kirjan. Mie en kirjuttan kirjua. Hiän luadi pal’ča-zen. Hiän ei luadin pal’čast’a. Šie šait ahvenen. Šie et šuannun ahvenda.

Karielan kieleššä **otricanja** aziešanoinke sanuočou sanoilla *en, et, ei, emmä, että, ei*. Otricanja karielan kieleššä muuttuačou personua i čislua myöt’, kuin aziešana. Konza šanonnašša on otricanja, aziešana muuttuu vain monikon kolmannešša personašša, a toizet format ei muututa.

²⁹Ukrainassa sidä nimitettih: *holodomor*. (mp)

³⁰futura

³¹kieldiverbi

Zaduačča 103. Kirjuttuass’a muuttakkua šannonat niin, štobi heiššä oldais otricanjat.

Avukši: Lumi ei sulan. Lumi suli. Heinäne vihottau. Kirjavoitetah kukkazet. Čiretetäh linduzet. Kergii keviä. Mie kävelen kengättä. Myö ruamma ogordašša. Šie valeliit kapustoida. Hiän kitki riädylöidä. Mie kannoin vettä. Puhuma rosuada. Hyö ammullettih vettä. Kolotittih vuageizie.

Zaduačča 104. Muuttakkua šannonat niin, štobi heiššä ei oliis otricanjua. Keviän neičči kirjuttakkua talveh näh.

Keviä

Lumi ei veny peldoloilla. Vezi ei ole jäädyn. Pakkane ei kylmätä käzie. Tuuli ei vihakaldi tuule. Taivaš ei ole katettu pilvilöillä. Mie en kävele turkiloišša. Myö emmä šalbuale ikkunoida. Ei pie lämmittiä l’ožankua. Pihalla emmä luadin lumihist’a gorua. Myö emmä čuran regyzillä. Työ että lumeuttan vuatteida. Hyö ei langield’u lumeh.

Zaduačča 105. Muuttakkua personoida i čislua myöt’ nygyzeššä aijašša nämä aziešanat otricanjanke.

En laisuttelieče. En laula. En ite. En läzi.

Zaduačča 106. Muuttakkua personua i čislua myöt’ endizeššä aijašša nämä aziešanat otricanjanke.

En hypän. En šalinnun. En varannun. En risuinun. En zavodin.

3.3.16 Aziešanan infinitiva

Aziešanan forma, kumbane vaštuaui kyžymizeh, **midä ruadua?** einin **midä luadie?** sanuočou **infinitivakši**.

Zaduačča 107. Točkin neičči kirjuttakkua infinitiva, kumbane sobiis skopkišša annettuloih kyžymizih.

Griša opozdaiččou urokoilla: ei voi ... (midä ruadua?)

Lambahilla on pitkä villa: aiga heidä ... (midä ruadua?)

Jo on 7 čuasuo: aiga ... midä (ruadua?)

Hiän läziy: pidäy hänellä postelih (midä ruadua?)

Takka on jygie: miula ei šua händä ... (midä ruadua?)

Tämä on ylen kallis kniiga: pidäy händä ... (midä ruadua?).

Avukši: keritä, männä, opozdaija, laškiečie, äbäžöijä, kandua

Zaduačča 108. Kirjuttakkua edizeh, midä on polezno ruadua, a šiidä — midä on vredno ruadua. Infinitivan alla piirdäkkiä.

Midä on polezno i midä vredno ruadua

*Aivoin laskiečie. Myöhä laskiečie. Šuksiloilla čurata. Kupaija muvašša ve-
ješšä. Zanimaiččiečie fizkul'turalla. Äijäldi šuoriečie. Huomnekšella hie-
ruočie tuorehella kážipaikalla, kaššetuoolla perti vedeh. Olla ägieššä per-
tiššä. Čurata kon'kazilla. Kupaija mereššä. Čurata raččahilla.*

Zaduačča 109. Kirjuttakkua šeizattuan točkin neičči infinitiva.

Vuodehizeh otčottuh

*Opaššunda vuvven lopukši miän klaššalla pidäy ... kaiken vuvven ruavos-
ta. Otčotukši pidäy hyviin ... Pidäy häneh ... kaikki opaštujat. Nikellä
ei pie ... tästä yhtehizeštä ruavosta.*

Avukši: puata, vediä, otcitaiččiečie, varustuačie.

Zaduačča 110. Kirjuttuass'a skopkih šeizattakkua že kyžymine, kum-
bazeh vaštuau skopkan jälgeh šeizoja šana. (*midä ruadua? midä ruadau?
midä ruatah?*)

*Igäh hiän (...) kiirähtäy. Ei pie (...) kiirähtiä. Velli jo (...)
laškičou. Vellellä on aiga (...) laskiečie. Päiväne zavodiu (...) lask-
iečie. Päiväne jo (...) laskiečou. Hebozet boiko (...) hypätäh. Tiälä
on varattava näin boiko (...) ajua.*

Karielan kieleššä nevvotuon infinitivan lizäkši on vielä i **toine infini-
tiva**³². Hiän vaštuau kyžymizih **midä ruadamah?** einin **midä lu-
adimah?**

Zaduačča 111. Točkin neičči kirjuttakkua toine infinitiva avukši annet-
tuloista infinitivoista.

*Kezällä lapšet kävväh meččäh ... marjua. Emändä pani kiuguah ...
rokan. Kolhoznikat lähteih meččäh halguo ... Lapset talvella kävväh pel-
doh ... šuksiloilla. Opaštujat männäh školah ... Naizet männäh ... pel-
vahie.*

Avukši: pilimäh, keriamäh, kitkômäh, opaštumah, keittymäh, čuruamah.

Zaduačča 112. Kirjuttakkua, ken midä mänöy ruadamah.

³²toine infinitiva

Opaštaja mänöy školah ... lapšie. Niittäjät männäh lovalla ... Kalaniekat lähteih jovella ... kalua. Iva-diädö tuli pajah ... hebozie. Pezijät riputettih riuguloilla vuatteet ... Vanja mäni ... krolikkazie.

Zaduačča 113. Kirjuttakkua točkin neičči, kunne pidäy, enzimäne einin toine infinitiva.

Kalan pyvvändä

Myö tovarissanke varustuačemma ... kalua. Pidäy varustua šyömistä, muasta ... šättie, siimoih kl'ukkazet. Šilloin voit lähtie ... Vielä pimiellä mänen ... tovarissua. Jovella tulduoh pidäy ... miššä on äijä kalua. Ongittuass'a ei pie ... Kodvazin tuačči lipkane rubieu ... vedeh. Tämä zavodi ... enzimäne kala.

Aziešananke ruveta sanuočou nagole toine infinitiva.

Primietat: *Miša rubieu luadimah iččielläh kon'kazie. Fen'a rubei ombelomah koftua. Kolhoznikat tahotah ruveta niittämäh klieverie kosilkalla.*

Zaduačča 114. Kirjuttakkua točkin neičči infinitiva.

Kolhoznikat šygyžyllä ruvetah ... rugehen šängie. Keviällä miän kyläh ruvettih ... školua. Puolen talven opaštuhuoh myö rubiemma kymmenen päiviä ... Miša rubei ... stolua, a lieni vain taburetka. Laškou lunda, nin myö rubiemma ... lumihist'a gorua. Šälgievällä on kolme vuotta, pidäy hänellä ...

NELLÄS KLASSA

3.3.17 Šanelenda, ravahanda i kyžyndä šanonnat

Midä pidäy sih varoin, štobi kuin šuau levähyttiä kolhoznoi strojitel'stva? Täh varoin kaikkie ennen pidäy že, štobi kolhoznikoilla oliis valmis i ruadoh godiečija mua.

On-go tämä teilä? — Da, on.

On tiettävä, što kaikki parahat muat ollah annettu kolhozoilla i lujah hiän tagah ollah lujennettu. Toiziksi, täh varoin pidäy, štobi kolhoznikat voidais pol'zuiččiečie traktoroilla i mašinoilla.

Ollah-go ne teilä? — Da, ollah.

Täh varoin pidäy jällicesti, štobi pravitel'stva kaikesta viästü auttais muanruadajilla rahvahan viällä i dengalla i ei andais vihaznikoin klassoin jianöksillä rikkuo kolhozoida.

On-go meilä tämän muone pravitel'stva? — Da, on. Hiän kuččuočou ruadajin i muanruadajin sovetskoikši pravitel'stvakši.

Zaduačča 1. Kirjuttakkua ylembiänä annetuosta t. Stalinan paginasta ne kyžymizet, kumbazih šiinä že on annettu vaštaukšet. Jogo kyžymizellä jällesti uudeh stročkah kirjuttakkua i vaštavuš häneh. Lugekkua kuulovasti puaraziin kyžymizet i heih vaštaukšet. Sraunikkua iänen muutundua myöt', kuin työ luvetta kyžymizie: i heih vaštaukšie. Myttynäne znuakku šezou kyžyndäšanonnan lopusša i myttynäne znuakku vaštauššanonnan lopusša?

Šanonnat, kumbazišša on kyžyndä, sanuočetah **kyzyndä šanonnoikši**³³, a šanonnat, kumbazišša on prostoi šanelenda, sanuočetah **šanelenda šanonnoikši**³⁴. Kyžyndä šanonnoišša rigeneh kirjuttuačetah einin sanuočetah kyžyndä šanat: *miššä? kunne? kuin? myttynäne? kenen? mintän?* i n.i einin kyžyndä abušanane *go*. Kyžyndä šanondoida sanuoss'a iäni vienouduu, a šanelenda šanondoida sanuoss'a lopusša järenöy. Kyžyndä šanonnonnan loppuh šezattuačou **kyžyndäznuakku**, a šanelenda šanonnan loppuh **točka**.

Zaduačča 2. Kirjuttakkua i šezattakkua šobijat mielä myöt' **pieteliečendä znuakut** einin točkat einin kyžyndä znuakut).

— *Šie olet sliesari*

— *Da, sliesari*

³³kyzymysvirkeh

³⁴ilmoitusvirkeh

- *Miššä ruavoit*
- *Baltiiskoilla zavodalla*
- *Viikon-go*
- *Yhen vuvven*
- *Mintän uijiit*
- *Oliin otettu Krasnoih armiih*

Zaduačča 3. Kirjuttakkua šobijat kyžyndä šanonnat, kumbazil annetuot täššä šanonnat lietäh vaštaukšina.

- *Ivan Vasiljevič Kuznecov.*
- *Kakšikymmendä viizi.*
- *Sormovskoilla zavodalla.*
- *Sliesarina.*
- *Da, udarnikka.*

Zaduačča 4. Kirjuttakkua kyžymizet tiän kolhozan rabieššanda kampanjah näh; kyžykkiä, kuin on organizuidu kampanja, mit jo ollah rabiessettu, mit vielä eu rabiessettu i myttynäne pluana on huavussettu jiännyöh rabieššandah varoin.

Zaduačča 5. Kirjuttakkua kyžymizet vaštuandoih, kumbazet ollah annetuošša Nekrasovan stihotvoren’ašša. Kyžyndä šanonnoin loppuh šeizat takkua kyžyndä znuakku.

- ...
- *Tiettävä, mečästä: kuulet, tätä leikkuau, a mie vejän.*
- ...
- *Pereh že šuuri on, da kakši mieštä mužikkua kaikkiedah: miun tätä, da mie.*
- ...
- *Vluaseikši.*
- ...
- *Kuvveš proidi.*

Zaduačča 6. Lugekkua privectviit Krasnoilla armiilla. Midä heiššä znuáčitah ravahanda znuakut?

Krasnoin armiin privestvuinnasta, konza hänellä täydy 15-ta vuotta

Tovarissat—krasnoarmeičat, komandirat, politrukat! Ni minuutakši elgiä unahtakkua Sovietan sojuzan vojennoida opasnostie! Olgua varuzina! Lujendakkua disciplinua, opaštukkua voina azeih! Olgah terveh Krasnoi armii, Sovietan sojuzan urhakka i vägövä vardeiččija!

CK VKP (b).

Tervehys ruadajin i muanruadajin Krasnoin armiin boicoilla, komandiroilla i politrukoilla!

Miän muakunnan ruadajat, kumbazet pobedonosno loppiettih p’atiletkan nelläššä vuvvešša, vooružaijah Krasnoida armiida uuzilla oborona orudjoilla. Tiän azie, tovarissat, opaštuo hyviin vladeimah näillä orudjoilla i vipolnie muakunnalla annettu toivotus, jesli vraga pruobuiččou napadie häneh. Tovarissat! Ylembiänä pidäkkiä Leninan znuamenua, kommunistasta borčuinda znuamenua! Olgah terveh urhakka Krasnoi armii, hänen rukovodija, hänen Reuvojensovietta!

Stalin.

Šanelennat voijah neuvuo sanelijan čuustvat (diivuinda, ihassunda i n.i.). Heidä šanotah iänen vägeytännänke. Tämän muozet šanelennat sanuočetah **ravahanda sanonnoikši**.³⁵ Hiän loppehuoh šeizattuačou **ravahanda znuakku**.

Zaduačča 7. Kirjuttuss’a šeizattakkua šanonnan lopušša šobija znuakku.

Lučči vähembi, da paremmiin.

Lenin.

Ruado SSSR—šša on sluavan, čiistin, doblestin i geroistvan azie.

Stalin.

Noužova aiga liey česnoildi ruadajin miehilöin.

M. Gor’kii.

Kommunizma — miän ruškje znuamena, i borčuinda on miän sv’asčennoi lozunga.

D Bednii

Zaduačča 8. Lugekkua buasn’a personoida myöt’, šobl’udajen intonačiida, kuin on nevvottu pietteliečendä znuakkuloilla (kyžyndä znuakku, ravahanda znuakku i točka).

³⁵kehoitusvirkeh

Armaš tovarissa, terveh! Miššä oliit? Kunstkamerašša³⁶ miun armas. Čuasuo kolme käveliin ... Myttynäzie zvierilöidä, myttynäzie linduloida vain en nähnyñ! Myttyöt lipukkazet, pöpökkäzet, börözet, kərbäzet, torokkanazet!

*Min pienehyöt jumalan lehmäzet! On, toveštah, pienemiä i bulaukan piähyttä! — A näit-go slonua? Myttynäne hiän on kaččuon? Šie čäis duumaičiit, što goran vaštait?**

— Da razi on šielä hiän? — Šielä. — Nu, varavelli, olen täh kerdah viärä: slonua mie ka en i keksin.

3.3.18 Kučunda

*Tovarissat, ylembiäh Leninan znuamena!
Ylembiäh, tovarissat, Leninan znuamena!
Ylembiäh Leninan znuamena, tovarissat!
Pet'a, myö tahomma laškie šeinägaziettua.
Myö, Pet'a, tahomma laškie šeinägaziettua.
Myö tahomma laškie šeinägaziettua, Pet'a.*

Miän paginašša vaštavutah šanat, kumbazet nevvotah, kellä myö šanomma. Hyö sanuočetah kučunnoikši.

1. Jesli kučunda on šanonnan allušša, nin hänen jälgeh šeizattuačou zapjatoi. *Lapšet, konza työ šuorietta ekskursijah?*
2. Jesli kučunda on šanonnan keššeššä, nin hiän molemmilda päit' erottuačou **zap'atoiloilla**³⁷. *Konza työ, lapšet, šuorietta ekskursijah?*
3. Jesli kučunda on šanonnan lopušša, nin hänen edeh šeizattuačou zapjatoi, a hänen jälgeh točka, einin ravahanda znuakku, einin kyžyndä znuakku, kuin pidäy mielä myöt'. *Konza työ šuorietta ekskursijah, lapšet?*

Zaduačča 9. Alembuana annettuloišša šanonnoišša šijotakkua kučunda keškišanondah.

Pionera, nagole muišša omua proletariatalla sluužinda objazannostie! Vožatoi, myttyöt ollah kluban dežurnoin objazannostit? Marja; Antonovna, huomena myö luajimma ekskursiin fuabrikalla. Smirnov, siula anduačou pagizenda. Graždanina sudja, ana miula sanuo sellitys. Ruadajat naizet,

³⁶Kunstkamera — harvah löydyjin predmietoin muzei.

³⁷pilku

8 martana miän pruazniekka! Pjotr Ivanovič, siula on työnnetty kirja. Brihat, luajimma Leninan uglazen!

Kučunda voiččou olla šanottu yhellä einin monella šanalla. Pionera, muišša Iljičan vakuššandoida! Nuori tovarissa, nagole ole valmis! Kaiken muailman proletariit, yhteydykkiä!

Zaduačča 10. Kirjuttuass’a šeizattakkua pietteliečendä znuakut.

*Laula, humaja šuuri linna
Löyhkä Enžimäzen Main päivä
Molotka i čirpi šeizokkua varuzina
Pruaznuiče vällyttä miän randa
Siirry tielä vanha ilma
Nouškua kaiken ilman ruadajat*

Zaduačča 11. Kirjuttakkua omas šanonnat kučunnoinke:

1. Pakokkua tovarissalda kniiga lugiettavakši.
2. Šanokkua omas klaššan opaštujilla, štobi piettäis šelgienä klassua.
3. Mainikkua MOPR-an členoilla, štobi ei unahettais maksua členskoiloida vzosuloida mänijästä kuusta.
4. Šanokkua opaštajalla, mintän työ että ollun klaššašša.
5. Pakokkua sobranjan predsduatel’alda annanda paišša.
6. Šanokkua redaktoralla, što työ varuštija zametkazen šeinägaziettah varoin.

3.3.19 Aziešanan käššendä forma

<i>Lujennat SSSR-an oboronua</i>	<i>Lujenna SSSR-an oboronua!</i>
<i>Otat udarnikasta primierua</i>	<i>Ota udarnikasta priemierua!</i>
<i>Kohennat opaššundua</i>	<i>Kohenna opaššundua!</i>
<i>Likvidiruičet prorivan</i>	<i>Likvidiruiče proriva!</i>
<i>Opaššut urokkoida</i>	<i>Opaššu urokkoida!</i>
<i>Rešit zaduaččua</i>	<i>Reši zaduaččua!</i>

Aziešanoin format, kumbazet nevvotah pakkuondua, soviettua einin kässendiä, sanuočetah *käššendä formikši*.

Zaduačča 12. Jogo alembuana annettu aziešanan käššendä forma muuta monikon čislah; kirjuta händä monikon čislašša toizenke sobijanke šananke.

Avukši: *Vedäkkiä halguo. Sidokkua liuhtehet.*

<i>Laula ...</i>	<i>Šivo ...</i>
<i>Kua ...</i>	<i>Šalbuā ...</i>
<i>Šano ...</i>	<i>Pirota ...</i>
<i>Kanna ...</i>	<i>Šyötä ...</i>
<i>Leikkua ...</i>	<i>Vejä ...</i>
<i>Luve ...</i>	<i>Voija ...</i>
<i>Lövvä ...</i>	<i>Luaji ...</i>

Zaduačča 13. Kirjuttuass’a yksikön čislan käššendä forman aziešanat šeizattakkua monikon čislah.

Poslovičat i pogovorkat

Jogo šanondua elä vierī. Leikkua da šyö, da meilä ana. Mahoit hairah-tua, nin maha i kohenduačie. Elä ottuače yhellä kiällä solmie kerittämäh. Kanoinke laškīeče, kukkoloinke nouže. Ole terveh! Kiugualla elä roh-kendelieče, pellošša elä varaja.

Zaduačča 14. Kirjuttuass’a muuttakkua šanelenda niin, štobi kaikki häneššä annetuot sovietat oldais šanottu yhellä miehellä.

Ongitanda

Ennen huoluttuačekkua kaikkeh varoin, midä pidäy ongittuass’a: varuš-takkua onget, šuagua leibiä, kaivakkua šättie, elgiä unahtakkua ottua i muanitusta. Aivomma nouškua i mängiä vallituolla paikalla. Ka työ tulija omalla sijalla. Pirottakkua muanituš, luogua onget i istuočekkua tuhjozen alla. Zavodiečou tikutanda. Lekahaldi liipkane. Työ ihastuja, no elgiä ku-vahtakkua sijalda i elgiä lekahuttakkua ongie! Vuottakkua! Ka liipkane läksi randah. Vähäzeldi häiskiäldäkkiä vabua! I ka, hobiena losnien, yläh hyrähti bringaja kala.

Zaduačča 15. Muuttakkua šanonnat niin, kuin šanois tiän opaštaja, käskien tiän klaššan lapšilla.

Mäne pajah. Kačo šielä kaikki, millä ruadau šeppä: ahjo, palleh, molotkat, pihtemet. Tunnuštuače šepän ruavonke. Ole tarkembi, kaikki kekši, kaikki kirjuta. Duumaiče, kuin voit kebendiä šepän ruado.

Zaduačča 16. Aziešanan infinitiva muuttakkua monikon čislan käššendä formakši. Šana pidäy jättäkkiä kirjuttamatta.

Avukši: Okuratnoizeh leikkua uuži kniiga.

Pidäy okuratnoizeh leikkuo uuži kniiga. Pidäy varuštua kaikki vieššat.

Pidäy pirottua linduzilla ruogua. Pidäy laškie kirja. Rejet pidäy varuštua kezällä. Pidäy olla tervehenä. Pidäy äbäzöijä aigua. Pidäy paremmiin opaštuo. Pidäy nagole šelgienä pidiä iččiedä. Urokan aigah pidäy kuunnella, midä šanou opaštaja.

Zaduačča 17. Erotetuot aziešanat kirjuttakkua käššendä formašša.

Istuočie stolan taguah; varuštua kaikki, midä pidäy, zavodie lugie. Šuaha kynä, pistiä ručkah i zavodie ruadua. Leikata palane leibiä, voidua voilla, pirottua šuolua i šyvvä. Aivombuah noušša, šuoriečie, varuštuačie, lähtie suksiloilla meččäh. Pirottua lumella ruogua, šreizattua šieglä, istuočie puun'an taguah i olla valmehena rihata rihmašta, konza šieglan alla istuočetah siničkazet.

3.3.20 Iččiehizet aziešanat³⁸

<i>kattua — kattuačie</i>	<i>kablita — kablječie</i>
<i>löydiä — löydiäčie</i>	<i>mainita — mainiččiečie</i>
<i>sugie — sugiečie</i>	<i>panna — paniečie</i>
<i>laškie — laškiečie</i>	<i>peššä — peziečie</i>
<i>kuččuo — kuččuočie</i>	<i>luvva — luoččiečie</i>
<i>sanuo — sanuočie</i>	<i>kabaloija — kabaloiččiečie</i>

čie-h loppiečijat aziešanat nevvotah, što azie koškuu iččieh azien luadijah. Nämä aziešanat sanuočetah **iččiehizikši aziešanoikši**. Nämä aziešanat kirjuttuačetah nagole yhenke **č**-nke. **č**-n ieššä kirjuttuačou nagole **ua**, **iä** **uo**, **yö** einin **ie**.

Zaduačča 18. Luadikkua iččiehizet aziešanat näistä aziešanoista.

Kaštua, kaččuo, istuo, kengie, piettiä, lugie, lämmittiä äbäzöijä, juuva, šyvvä, kohendua, šuorittua, muanittua.

3.3.21 Šanonnat monenke podležaščoinke i monenke skazujemoinke

Kaikkiella kirjavoitetah valgiekukat, ruiskukat, keldakukat. Lovalla grizitäh hebozet, lehmät, važat i lambahat. Pet'a, Vas'a, Kol'a, Van'a da Griša kerättih gribuaš. I huaba, i koivu, i leppä, i raida šreizotah lehtilöittä.

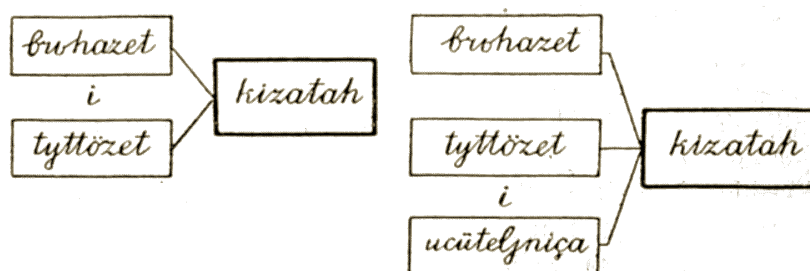
³⁸refleksivaverbit

Šanonnašša voiččou olla moni podležaščoida. Tämän muost’a šanondua sanuoss’a podležaščoit erottuačetah toine toizesta pikkarazilla pietyndäzillä, a kirjuttuass’a **zap’atoiloilla**. Jesli jälgimäzen podležaščoin ieššä šeizou **abušanane i** einin **da**, nin zap’atoi hänellä edeh ei šeizattuače. No jesli abušanane povtor’aččiečou, nin zap’atoi šeizattuačou jogo abušanazen edeh, zavodien toizesta.

Abusanoi (**sojuzoi**³⁹) ollah **i, da, einin, libo, ni**.

Brihazet i tyttözet kizatah. Brihazet, tyttözet i učitel’nica kizatah.

Kč. Kartinkua 3.15.

Kuva 3.15: Sanonnat monenke podležaščoinke.

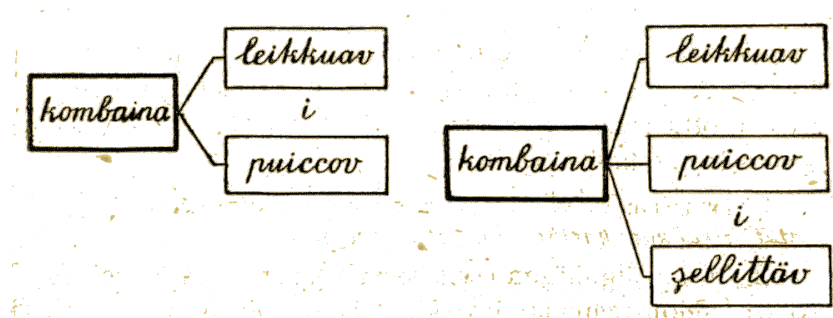
Zaduačča 19. Kirjuttuass’a löydäkkiä kaikki podležaščoit, piirdäkkiä i šeizattakkua, miššä pidäy zap’atoit.

Kolhozašša akat ukot i lapšet piäššäh jygiestä ruavosta. Kluubašša šeizattetah spektakliloida končertoida dokluadoida i kinuo. Yhtehizet kuhn’at yhtehizet stolouvoit da lapšin jaslit piäššettih muanruadajan-kolhoznikan naizen jygiestä ruavošta. Sovetskoiloišša zavodoišša luadiečetah i automobil’at i traktorat i aeroplanat i tankat i paravozat. Zaduačan reššittih Miša da Pet’a Smirnov da Kat’a da Ol’a Somova da mie. Kaspiiskoih mereh virratah Uruala Volga Terekka Kura. Miän jovesta šuahah ahvenda joršie šärgie haugie. I pedäjä i näre ollah nagole zeleniäzet.

Šanonnoišša voiččou olla moni skazujemoida. Tämän muozie šanondoida sanuoss’a skazujemoit erottuačetah pikkarazilla pietyndäzillä, kirjuttuass’a zap’atoiloilla. Jesli jälgimäzen skazujemoin ieššä šeizou abušanane **i** einin **da**, nin zap’atoi hänellä edeh ei šeizattuače; no jesli abušanane povtorjaiččiečou, nin zap’atoi šeizattuačou jogo abušanazella edeh, zavodien toizesta.

³⁹konjunkta

Kombaina leikkuau i puiččou. Kombaina, leikkuau, puiččou i sellittäy.
 Kč. Kartinkua 3.16

Kuva 3.16: Sanonnat monenke skazujemoinke.

Zaduačča 20. Šanokkua, mintän ollah šeizatettu zap’atoit⁴⁰ alembuana annettuloišša šanonnoišša. Lugekkua händä kuin käskietäh zap’atoit.
Tuuli rubei ulvomah, račkamah, riuhtai puun’alda katokšen i puihahti edembiäh. Ka hiän uuveštah tulou, katkou okšie, pyörrittäy pölyö dorogalda, nostelou olgiloida i luokšiu heidä dorogašta poikki.

Zaduačča 21. Lugekkua teksta. Kirjuttakkua teksta sobl’udajen ylembiänä annettuo pruavilua.
Mečästä tuuleldi vilune tuulut jähytäldiän puhuldi aštujalla ihoh humahti lehtyziššä tullešša šalbai verejät i pietty tuhjozih. Tuulen viehkuri hypähti kyläh riuftai moni hapannutta laudua aijašta vei olgihizen katoksen i läksi ajamah dorogua myöt’ kanoida. Kaikki sujottiečou i peittiäčöy.

Kombaina i leikkuau i puiččou i sellittäy. Virduau valuu ruuččane. I škola i počta i gorsovietta ollah miän wuličalla. Tähet unnakoijutah i tupehutah. Kerdah mi ollou humahti ulvahti i radžahti. Rubei kuulumah rahvahan ravu itku i voivotanda. Skolašša myö luvemma kirjutamma luvettelemma risuičemma laulamma. Kioskašša myöččiečētäh i gazietat i opaššunda kniigat i kalendarit i luvendakniigat. Mečästä äijäldi kuuluu puuloin radžu kirvehin tuijutanda pilšiköin iänet i hebozin hirnakoinda.

⁴⁰pilkut

3.3.22 Šanonnat monenke yhenmuozinke sellittäjinke šanoinke

Šanonnašša voiččou olla moni sellittäjiä sanua, kumbazet vaššatah yhteh i ših že kyžymizeh. Lugiess’a hyö erottuačetah pikkarazilla pietyndäzillä, a kirjuttuass’a — **zap’atoiloilla**. Jesli jälgimäzen sellittäjän šanan ieššä šeizov **sojuza**, šilloin zap’atoi hänen edeh ei šeizattuače. No voiččou olla sojuza kaikin niin šanoin ieššä, šilloin zap’atoi šeizattuačou jogo šanan edeh, zavodien toizesta.

Primierat: *Vistavkah myö varuštima diagrammat, plakatat, risunkat, kartat, modelit, maketat.*

Vistavkah myö varuštima diagrammat, plakatat, risunkat, kartat, modelit i maketat.

Vistavkah myö varuštima i diagrammat, i plakatat, i kartat, i modelit, i maketat.

Primierat Kartinkassa 3.17. *Kirjavoitettih valgiet, ruškiet i golubazet kukat. Kirjavoitettih valgiet, ruškiet, golubazet i sinizet kukat. Kašše losniu heinillä i kukilla, Kašše losniu heinillä, kukilla i ketulla.*

Zaduačča 22. Kirjuttakkua i piirdäkkiä šellittäjin šanoin alla, kumbazet vaššatah yhteh i ših že kyžymizeh.

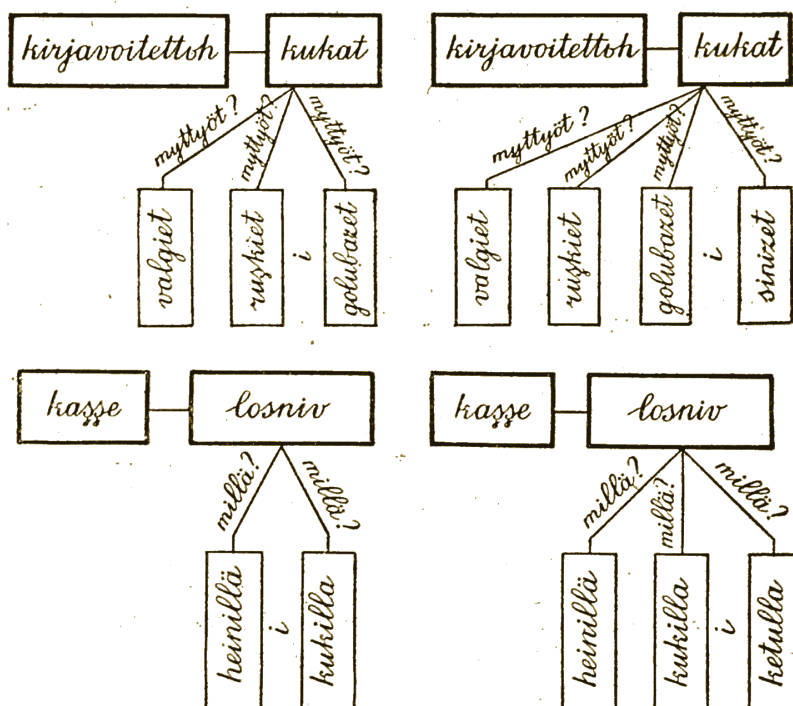
Lapšet otettih keralla vakkazet, rengizet, onget, šättämavot. Myö kizuamma futbolah, r’uuhih, peittoziin. Kirvehinke, piloinke, molotkoinke kaikin lähteih ruavolla. Kolhoza jo kylvi i vehnän, i rugehen, i pelvahan. Eglein mie dežuuuriin Pet’anke, Pol’anke i Grišanke. Gul’avolda myö toimma i kukkua, i gribua, i marjua.

Zaduačča 23. Kirjuttakkua myyttynäzinke pidäy znuakkuloinke.

Kolhoznikat tuvvah linnah i kapustua i morkuo i sv’oklua i ogurčua i muajuablokkua. Udarnikat loppeih ruavon okkuratno väliän i hyviin. Talvi huršti katto pelot lovat lozot. Miän kolhozah tuodih i žneikan i kosilkan i molotilkan. Školašša lapšet kirjutetan lugietah i risuijah.

Moni skazujemoida yhenke podležaščoinke, moni podležaščoida yhenke skazujemoinke einin moni sellittäjiä sanua, kumbazet vaššatah yhteh i ših že kyžymizeh, sanuočetah šanonnan **yhenmuozikši členoikši**. Šanonnan yhenmuozet členat sostuavitah perečislen’an. Hyö voijah yhteyttiäčie sojuzoilla **i, da, einin, libo, ni**.

Zaduačča 24. Kirjuttuass’a jatkakkua perečislenja.

Kuva 3.17: Šanonnat yhenmuozinke sellittäjinke šanoinke

Mečäššä kažvetah pedäjät, näriet ...
Kolhozašša on traktora, vejalka ...
Školah varoin oššettih opaššunda kniigua, tetrattie...
Mečäššä eletäh hukat, revot...
Savušša kažvetah visn'at, sadupuut...
Školašša lapšet lugietah, kirjutetah ...
Myö luadima ekskursiin fuabrikkah, zavodah ...

Zaduačča 25. Kirjuttakkua šanelenda. Yhenmuozilla šanelennan členoil-la keskeh šezattakkua, miššä pidäy, zap'atoi.

Vejen ymbärys

Šilmälähti andau allun ruučalla. Yksi ruuččane da toine da kolmas da nelläs luajitah jovuon. Jogi i juottau rahvašta i šyöttäy i andau elännän rastejnoilla i pyörittäy melličän kolessuloida. Jovuot yhteydyön luajitah joven. Jogi virduau einin toizeh jogeh einin šuureh järveh einin kohti mereh. Järvilöiššä jogilöiššä i merilöiššä vezi kunehtuu. Höyryssä liey

tumana hatakot i pilvet. Tuuli viey pilvilöidä edäh mereštä. Vezi pilvestä langieu muah libo vihmana libo ragehena libo lumena libo kaštiena libo užviena. I uuveštah luadiečetah šilmälähet ruuččazet jovuot i jovet.

Zaduačča 26. a) Kirjuttakkua alembuana annettu šanelenda pietteliečendä znuakkuloinke. b) kirjuttakkua omaš školan elävin uglazeh näh.

Miän elävin uglane

Miän elävin uglazešša on čirku sinička orava čüili čidžilyškä kolme karasuo kakši junua i vezi torokkanat. Niin že on pabuo hernehtä fasolie ruista kagrau possolniškua kaiken muost'a heinästä. Eläväzie myö piemmä klientkazišša vakkazišša bankoišša. Rastenjät ollah issutettu juašikkazih kartazih padazih. Kaikkie myö hyviin kačomma. Myö nabl'udaičemma omašša elävin uglazešša. Parahittuan myö šuačemma nabl'udaija čiailyškiä. Levieh bankah myö panima muada peskuo turvehta kivyttä. Panima sinne čidžilyškän. Šielä hiän eläy. Šyötämmä myö händä kərbäzillä madozilla. Parahittuan hiän šuaččou kapusta liipukkazie. Hiän ruttozeh kiändäy piän hiän randah noužou tagazilla jalgazilla avuau suun oijendau kielen varuštuačou kočahtamah liipukkazeh.

Jesli kakši yhen muost'a šanonnan členua ollah yhteytetty sojuzoilla **a, no** einin **da** (konza **da** znuáččiu žen že, min **no**), nin näin sojuzoin edeh kirjuttuačou zap'atoi.

Primierakši: *Talvella päiväne čirottau, no vähäldi palavoittau. Talvella päiväne čirottau, da vähäldi palavoittau. Talvella päiväne čirottau, a vähäldi palavoittau.*

Zaduačča 27. Kirjuttuass'a piirdäkkiä šanonnan yhenmuozin členoin alla i šreizattakkua zap'atoit miššä pidäy.

SSSR-šša trudiečijat ruatah ei kapitalistoilla varoin a iččießä. Hiän kirjutti raskuazan i stihan. Hiän kirjutti ei raskuazan a stihan. Mie oliin mečäššä i pellošša. Mie oliin ei mečäššä a pellošša. Pojiezda lizäi hodu no vs'otaki myöhäšty. Hiän on pieni da boikoi. Kerran lebedi ruakku da haugi ottuačettih regie vedämäh. Miän mečäššä kažvetah pedäjät da huabat.

Zaduačča 28. Kirjuttakkua iččiestä šanonnat yhenmuozinke členoinke, kumbazišša sojuza **da** oliis sojuzoin **no, a** sijalla, einin sojuzan **i** sijalla.

Šanonnašša yhen muozilla členoilla ieššä kuda konža on šana einin šanat, kumbazet nevvotah, što edizeššä liey **perečislenja**⁴¹. Lugiess'a nämä šanat erottuačetah iänellä i pikkarazella **pietyndäzellä**⁴² hiän jälgeh. Kirjuttuass'a tämä nevvuočou **kakšitočkazella**⁴³.

<i>Miän masterskoih varoin oššettih kirvehen, pilan, srugan.</i>	<i>Miän masterskoih varoin oššettih srumentat: kirvehen, pilan, srugan.</i>
<i>Udarnoi ruado mänöy zavodoišša, fuabrikoišša, kolhozoišša, sovhozoišša.</i>	<i>Udarnoi ruado mänöy kaikkiella: zavodoišša, fuabrikoišša, kolhozoišša, sovhozoišša.</i>

Zaduačča 29. Kirjuttuass'a šezattakkua, miššä pidäy, kakšitočkane i zap'atoit. Zen šanan alla, kumbane nevvou, što edizeššä liey perečislenja, piirdäkkiä. Jesli tämän muost'a sanua ei ole, nin kakšitočkast'a elgiä šezattakkua.

Mie sain srumentat taltan molotkan pihtemet i stameskan. Dohtari löydi häneššä kolme läzimistä mal'ariin tifan i šyhyhymizen. Palo polte meildä miän kojn puun'an tanhuon. Stolalla tukkuloin venyttih kaiken muozet gribat op'onkat keldasienet slauniket bilbot huabagribat i mokočut. Bazarilla kirjavoitettih padazet kukšinat purdilot. Tuulen jälgeh myö merirannalda löydimä kaikenmuozie predmiettoida puupaloida liivua hävinnyttä kalua i muuda.

Zaduačča 30. Luadikkua že-že kuin proidijašša zaduačašša.

Miän kolhoza

Miän kolhozalla on ogorda sadu puašn'ua logua i viigona. Ogordoih issuteh näidä einehie sv'oklua kapustua morkuo ogurčua bukvua čosnokkua. Saduloišša šualissutih fruktat juablokat grusat slivat viisenjat. Viigonašša paimenduačetah lehmät važat lambahat i čibat. Lovalla kažvetah heinät timoška metla sara klieveri keldakukka. Jovešša i järveššä vodiečou kalua ahvenda karassuo šärgie madokalua i haugie. Kalua pyvvetäh snuastiloilla merralla brodalla ongella.

⁴¹luvettelo

⁴²viiva

⁴³kaksoisčöke

Zaduačča 31. Duumaigua i kirjuttakkua šanonnat, štobi heih ennen perečislen’ua pidäis šeizattua kakšitočkane näin šanoin jälgeh:

- ... *tämän muozet puut: ...*
- ... *lähimmäzet kylät: ...*
- ... *sankomisjan členat: ...*
- ... *muanruado mašinat: ...*
- ... *tartujat läzimizet: ...*
- ... *näinä päivinä: ...*
- ... *kolme kniigua: ...*
- ... *nellä tovarissua: ...*

3.3.23 Monikerdazet šanonnat

Yksikerdane šanonda. *Päiväne nouži. Kaikki elaudu.*

Monikerdane šanonda. *Päiväne nouži, i kaikki elaudu.*

Yksikerdane šanonda. *Tovarissa pyväi kalua. Mie keräin gribua.*

Monikerdane šanonda. *Tovarissa pyväi kalua, aie keräin gribua.*

Yksikerdazet šanonnat, kumbazet ollah monikerdazešša šanonnašša, vojjah yhteydiäcie sojuzoilla **i**, **a**, **no**, **da**. Monikerdazišša šanonnoišša jogo sojuzan edih šeizattuačou zap’atoi. Sojuza **i** nevvou javlenjoin i sobitjoin jällekkäh mänendiä. *Päiväne nouži, i myö läksimä.* Sojuzat **a**, **no**, **da** nevvotah yhen javlenjan einin sobitjan vaššokkah olennan toizenke. *Van’a kirjuttau, a Zina risuiččou. Radenie on, da vägie eu. Mie jo olen terveh, no pertistä vielä en viiji.*

Zaduačča 32. Alembuana annetuot yksikerdazet šanonnat yhteyttäkkiä kakšittuan monikerdazih šanondoih sojuzoin **i**, **a**, **no**, **da** avulla. Sojuza kirjuttakkua že, kuinbane enämmäldi sobiu.

Oli aprelja proidimašša. Lehet puuloišša vielä ei puhettu. Lapšin koj-in duačča on vällä i hyvä. Eu läššä jogie. Polkalla annettih prikuazan. Voiskat lähteih pohodah. Vielä on aivoin huomneš. Lapšet hypätäh školah. Kerrettih lämbimät päivät. Mättähäzillä vihahti heinäne. Mie tahoin män-nä. Oli jo myöhä.

Zaduačča 33. Žen-že muone, kuin proidija.

Čilahti kellone. Lapšet vesseläldi lähteih stolouvoih. Kaikki oli valmis murginakši. Kaikin istuočettih stolan taguah. Edähäzenä ozuttuačettih krasnoarmeičat. Miän orkestra zavodi soittua marsua. Ohotnikat nähtih hukkuu. Tappua händä ei šuanun. Vall’assettih hebozet. Myö läksimä

ajamah. Hiän kellisty pöllässynästä. Mie šeizoin varajannatta. Päiväne uuveštah vesseläldi čirahti. Taivahašša vielä oldih pilvet. Myö emmä taho voinua. Olemma valmehet andua vragalla otoporua.

Zaduačča 34. Lopetelgua monikerdazet šanonnat.

Pihalla jo on keviän duuhu, no gračat ... Oli polučittu kučunda, i myö ... Huavattih luadie lebävön, no sobranja ... Kerrittih lämbimät päivät, i lapšet ... Karassut bankašša jo toine kuu eletäh, a ahvenet ... Kaikin kerävvyttih männä ekskursiuh, no kerdah ... Brigada ruadajua kohendi traktorin, i kolhoznikat ... Rubei vihmumah, a myö ...

Zaduačča 35. Lugekkua šanelomine i šanokkua, mintän ollah näin šeizattettu zap'atoit.

Huomneš

Zavodieči huomneš. Vielä ni miššä ei russon zor'a, no jo valgoi noužuranda. Valpahan harmua taivaš valgoi, jähty, luadieči sinisemmäkši. Tähet to lipetettih valgiezeldi, to tupehuttih. Tuorestu mua, hieššyttih lehyöt. Kuda-miššä ruvettih kuulumah elävät iännännät, iänet, i harvane aivolline tuulut jo läksi hyppelömäh i kočahtelomah muan piällä. Miun tiela vaštai hänen pikkarazella keviä särizennällä. Mie boikozeh noužiin i läksiin ylči savuojan joven. En kerrin mie proidie i kahta virstua, kuin ymbäri miušta pirahettih edizeh ualoit, šidä ruškiet, kuldazet nuoren palavan päiväzen čirozet. Kaikki elaudu, rubei laulamah, humajamah, pagizomah.

3.3.24 Glavnoit i lizävö šanonnat

Tätä miula saneli (mih näh?), kuin luajitah aeroplanua.

Mie en voinnun männä klaššah (mintän?) žentän, što läziin.

*Mie l'ubuičiin meččiä (**konža?**), konza päiväne oli laškiečomiziin.*

Šana šanonnašša voiččou sellittiäcie ei yhellä šanalla, a ynnäh šanonnulla. Tämän muone sellittäjä šanonda sanuočou **lizävö šanonnakši**, a že šanonda, kummast'a hiän sellittäy, sanuočou **glavnoikši šanonnakši**. Lizävö šanonnat yhteyttiäčetäh glavnoiloih šanoin avulla: **mi, ken, konza, jesli, štobi, žentän što, kumbane, kunne, miššä, myttynäne, buitto** i n.i. Lizävö šanonnat glaunoiloista erottuačetah zap'atoiloilla.

Zaduačča 36. Kirjuttuass'a šeizattakkua zap'atoi glavnoilla lizävöšanonnoilla keskeh.

Konza kergiey šygyžy sinička tulou huonehin lähemiäh. Petrov zen hyvyöh tunnuštuači kyžymizenke što myö käskimä hänelläh sanuo dokluadan. Nuoret juablokkapuut myö talvekši kiärimmä voilokalla štobi hyö ei varatais pakkazie.

Zaduačča 37. Skopkišša annettuloin šanoin vuoh yhteyttäkkiä jogo kakši prostoida sanondua monikerdazekši. Lizävö šanonda zeizattakkua einin glavnoin jälgeh einin hänen edeh. Šeizattakkua, miššä pidäy zap’atoi. Avukši: *Konza myö eistymä randah, čiiili varaten oijendi oman turbazen.* (konža) *Myö eistymä randah. Čiiili varaten oijendi oman turbazen.* (kumbane) *Predsduatel’akši oli vallittu že-že brihane. Hiän oli predsduatel’ana proidijašša sobranjašša.* (žentän što) *Mie en ollun klaššašša. Miula kivisti piä.* (konža) *Työ milma noššattakkua. Päiväne noužou.* (žentän što) *Tipakoičči vihmane. Myö kiirähtimä kodih.* (štobi) *Pidäy rigenemmä puhastua lehmin tanhuoda. Žiivatta ei läzi.* (žentän što) *Läzeydy dokladčikka. Sobranjua ei liennyn.* (konža) *Loppiečetah zan’atiit. Myö tulemma kluubah.* (kuin vain) *Mie rubein šuoriemah dorogah. Mie polučiiin telegramman.* (kumbazeh) *Mie postupiin školah. Hänen avattih mulloin.*

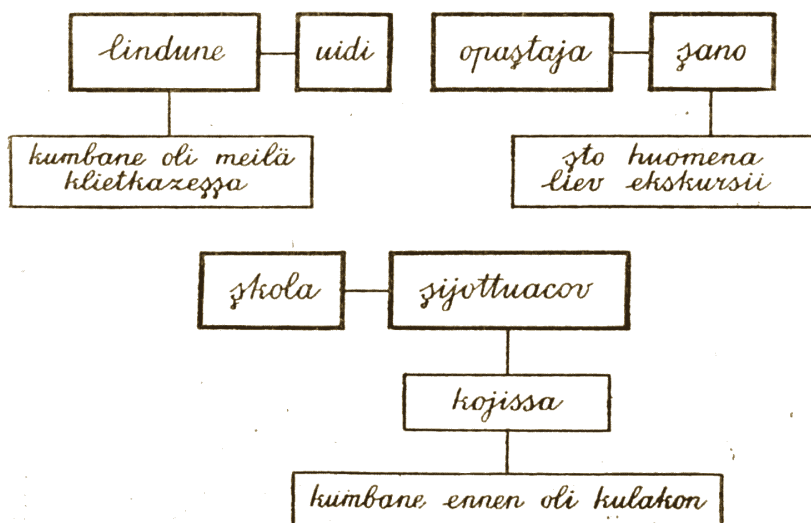
Lizävöšanonda voiččou šeizuo einin glavnoilla ieššä, einin hänen jälgeh, einin keššesšä hänellä. Jesli lizävöšanonda šeizou glavnoilla keššesšä, nin hiän molemmilda päit’ erotuachou zap’atoiloilla.

Zaduačča 38. Löydäkkiä lizävöšanonnat, alembuana annettuloista monikerdazista šanonnoista.

Lieni yö, konza myö tulima kodih. Konza myö tulima kodih, lienii yö. Lapšet kiirähettin kodih, žentän što rubei vihmumah. Žentän što rubie vihmumah, lapšet kiirähettih kodih. Jesli rubie vihmumah, myö jäimmä kodih. Myö jäimmä kodih, jesli rubie vihmumah. Uuličča, kumbazella myö elämmä, on mostittu kivellä. Šiinä kyläššä, kumbazešša mie synnyin, nyt on organizuidu kolhoza. Kniigašša, kumbazen mie otiin bibliotekasta, sanuočou Parižan Kommunah näh. Koivuzet, kumbazet oldih miula issutettu, kažvettih suuriksi puuloiksi.

Kun tulet meilä, nin tuo miula knižka. Škola, kumbazešša mie opaššun, on obrazčovoi. Et rubie laisutteliečomah, hyviin sdaičet ispitanjat. Myö läksimä peldoh, konza vielä päiväne ei ollun nouasun. Konza liey lämmin, šilloin issutetah ogurčoida. Miššä on hoikka, šielä i katkieu. Rubiet hyviin šyöttämäh lemiä, hiän andau äijän maiduo.

Zaduačča 39. Kirjuttakkua nämä Kartinkan 3.18 monikerdazet šanonnat stročkazih, šeizattakkua zap’atoit, miššä pidäy.

Kuva 3.18: Monikerdazet sanonnat.

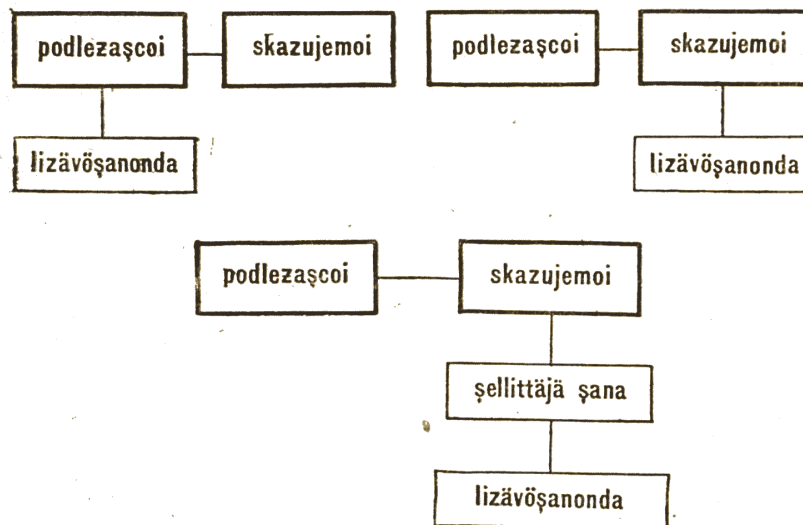
Zaduačča 40. Vallikkua alembuana annettuloista šanonnoista, Kartinka 3.19, kolme šanondua, kumbazet ruvettais godiečomah annettuloih čert'ozoih. Čert'ozat luadikkua omih tetrattizih.

Ohotnikka vardeičči rebuo, kumbane moni kerdua käveli miän kanoin luoh. Kol'a saneli, kuin hiän čyt ei upon. Jogi, kumbane virduau siričči miän kylästä, avaudu. Puu, kumbazen issutettih keviällä, kuivi. Dupl'alinduzet elävvyttih duplinkazih, kumbazet oldih luajittu miän klaššalla. Mie tiijän, kuin pidäy rešie tädä zaduaččua. Postanovlenja, kumbazen priimittih sobran'ašša, on vipolnittu.

Zaduačča 41. Kirjuttakkua annetuot, Kartinka 3.20 čert'ozoišša šanonnat, kuin pidäy, šezattakkua zap'atoit. Piirdäkkiä niin šanoin alla, kumbazet sellittiäčetah lizävöšanonnoilla.

Zaduačča 42. Alembuana Kartinkassa annetuot šanonnat sijottakkua Kartinkan 3.21 čert'ožoida myöt' omih tetrattiloih.

Šanonnat: Siemenet, kumbazišša ollah siivyöt, kylviäčetah tuulella. Valgie kondie šyötteliečöy t'ulen'oilla, kumbazie hiän mahtuan pyydäy. Predseduatel'a šano kaikilla, što sobranjan jälgeh liey končerta. Myö kiirähtimä kodih, žentän što rubei tipakoimah. Škola, kumbazešša myö opaššumma, šezou jogirannalla. Konza šie uijit meildä, jo oli myöhä. Kolhozašša, miššä eu učottuo, aziet männäh pahoin. Kuin lopemma opaššunnan, lä-

Kuva 3.19: Zaduačan 40 čert'ozat.

hemmä ekskursijah.

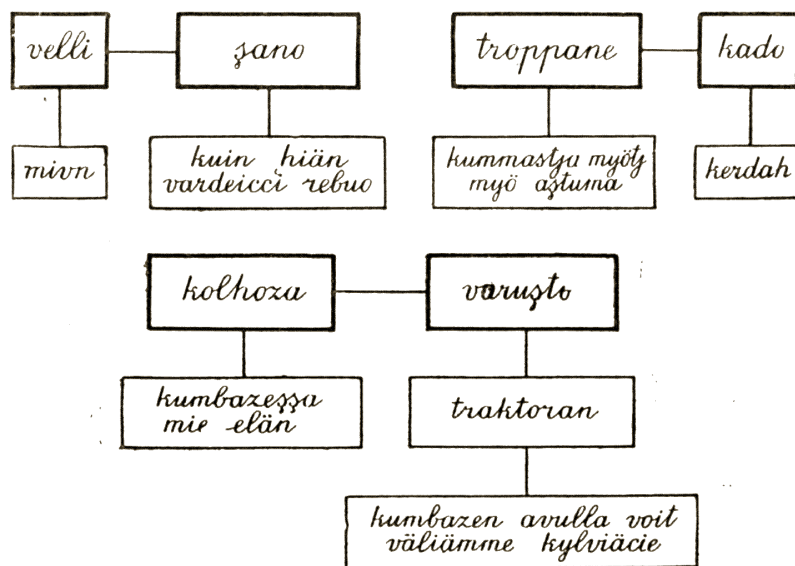
Zaduačča 43. Šanelomist'a kirjuttuass'a monikerdaziij šanondoih, šezat-takkua zap'atoit.

Päiväzen zatmenja (peityndä)

Myö tiijustema što 5 augustana huomneksella liey päiväzen zatmenja. Kaikin tirpamattomaldi vuotettih konza tulou že huomneš. Huomneksella 5 augustana myö äijälädi volnuiččiečima žentän što taivaš oli pilveššä. Kaikin varajima što pilvet peitetäh meistä päiväzen. No miän varajanda oli naprasnoi žentän što väliän kaikki taivaš puhastuači pilvilöistä. Myö kaččoma päiväzeh st'oklasta läbi kumbazet ennen oldih nogeutettu. Päiväne kerdah rubei kattuačomah kuudoman kruugalla kumbane hill'akkazeh häneh eisty. Päiväzeštä jäi vain kaidane čirottajane randane. Prirodašša kaikki tynisty kuin buitto kaikin vuotettih midä kauhieda. Kodvin tuačči päiväne rubei hill'akazeh avaudumah. Väliän hiän rubei iellizelläh čirottamah.

3.3.25 Kohalline pagina

Šanat, kumbazet muuttamatta kohaldi šanotah kenen ni olgah paginua, sanuočetah **kohallizekši paginakši.**

Kuva 3.20: Zaduacán 41 čert’ozat.

Kohallista paginua kirjuttuass’a käytetäh znuakkoi ” (kavočka)⁴⁴, : (kakšitočkane, – (piirrös)⁴⁵ da (zap’atoi)⁴⁶.

Kohalline pagina lugiess’a erottuačou iänellä, a kirjuttuass’a — **ka-vočkoilla**. Jesli autoran šanat, kumbane kirjuttau kohallist’a paginua, šeizotah kohallizen ieššä, nin autoran šanoin jälgeh šeizattuačou **kakšitočkane**. Jesli autoran šanat šeizotah kohallizen paginan jälgeh, nin autoran šanoin ieššä šeizattuačou **zap’atoi** i **piirrös**. Jesli autoran šanat šeizotah kohallizen paginan keššeššä, nin ennen händä i hänen jälgeh šeizattiačetah zap’atoi i piirrös. Jesli kohallizen paginan lopusša šeizou kyžyndä einin ravahanda znuakku, nin hänen jälgeh autoran šanoin edeh seizatetah vain piirröksen, a zap’atoida ei šeizateta.

Lenin šano: “Ken ei rua, že ei šyö”.

“Ken ei rua, že ei šyö” — šano Lenin.

“Ken ei rua, – šano Lenin, – že ei šyö”.

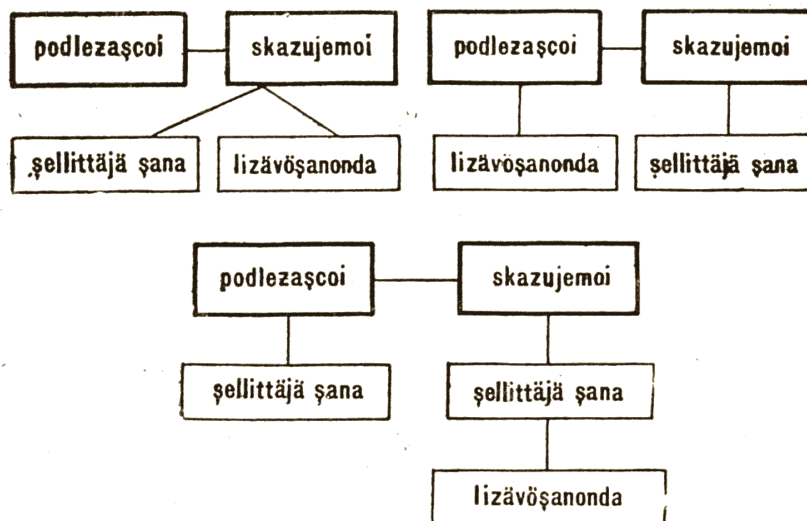
Ken aštuv? — kyžy časovoi.

Šeizo! Elä liikaha! — mögähti hiän.

⁴⁴lahina

⁴⁵viiva

⁴⁶pilku

Kuva 3.21: Zaduačan 42 čert'ozat.

Zaduačča 44. Alembuana annetuot primierat muutelgua niin, štobi autoran šanat šreizottais kohallizen paginan jälgeh.

Konduktora šano: “Vagonnašša joudavua sijua eu”. Miličionera vaguali rauhašta: “Šeizaudukkua vuoroh”. Ken ollou pöllästyn mögähti: “Palau! Palau!” Iänettömäššä hillehyöššä mögähti ravu: “Auttakkaa! Auttakkaa!” Mama šano: “Aiga on murginoija!” Vožatoi kyžy: “Ket ollah teilä udarnikat?”

Jesli yhen pagizijan pagina muuttuačou toizen pagizijan paginalla, nin jogo paginalla edeh kirjuttuačou piirröš (—). Šilloin kavečkoilla kohalline pagina ei erottuače.

Muanruadajin lapšet

N. A. Nekrasov

— Tervehenä, brihane! — Mäne edeheže! — Šie äijäldi olet pattie, kuin mie kačon. Mistä halgozet? — Tiettävä, mečästä: kuulet, kuin tätä leikkuau, a mie vejän. — A kuin tuatollas šuuri on pereh? — Pereh že šuuri on, da kahlenkeš vain mužikat olemma: tätä miun da mie. — Nin ka hiän, kuin aziet ollah! A kuin silma kučutah? — Vluaseikši. — A mones-go vuvvut? — Kuuves proidi ... No hävinnyn! Järiesti mögähti lapšut, riuhtai povvašta i boikomma läksi harpimah.

Zaduačča 45. Alembuana annetuot kohallizet paginat kirjuttakkua niin, štobi voiččiis ei šreizattua kavečkoida.

“Hodari, midä huulet pullissit?” “Kaftanan poltiin”. “Paikata voit?” “Da nieglua eu”. “A šuuri-go on loukko?” “Yksi rinda jäi”.

“Terveh!” “Terveh!, ‘Midä vejät?’” “Halguo”. “Myttynästä halguo — vet heiniä!” “A kun niät što on heinä, nin mintän kyzelet?”.

Zaduačča 46. Sostuavikkua omat primierat, štobi heiššä kohalline pagina šeizois annettuloin šanoin jälgeh.

... i šanou heilä ...

... tämän muozen paginan: ...

... hänellä vaštah šanou: ...

... kyžy häneldä: ...

... ravizi avatuošta ikkunašta: ...

3.3.26 Čislašana

Zagadkat⁴⁷

- Nellä vellie eletäh yhen katokšen alla.
- Seiččemenkymmendä vuattihutta i kaikki nybliköimättä.
- Kakši šeizou, kakši venyy, viijes kävelöy, kuuveš vedelöy, seiččemeš viržyzie laulelou.

Arvaukset: ovi, stola, kapusta.

Šanat, kumbazet nevvotah predmietoin luvun einin luvenda vuoron, sanuočetah **čislašanoikši**. **Äijikkö čislašanat**⁴⁸: yksi, kakši, kolme i:n.i. vaššatah "kyžymizih: moni-go? äijä-go? **Vuoro čislašanat**⁴⁹: enzimäne, toine i n.i. vaššatah kyžymizih äijäš-go?

yksi	enzimäne
kakši	toine
kolme	kolmaš
nellä	nelläš
viizi	viijes
kuuži	kuuves
seiččemen	seiččemeš
kahekšan	kahekšaš
yhekšän	yhekšaš

⁴⁷arbitukset

⁴⁸peruslugu, kardinala

⁴⁹jälletyslugu, ordinala

<i>yksitoista</i>	<i>yksitoistaš</i>
<i>kakšitoista</i>	<i>kakšitoistaš</i>
<i>kolmetoista</i>	<i>kolmaštoista</i>
<i>nellätoista</i>	<i>nelläštoista</i>
<i>viizitoista</i>	<i>viiještoista</i>
<i>kuužitoista</i>	<i>kuuveštoista</i>
<i>šeiččementoista</i>	<i>šeiččemeštoista</i>
<i>kaheksantoista</i>	<i>kahekšaštoista</i>
<i>yhekšäntoista</i>	<i>yhekšäštoista</i>

<i>kymmenen</i>	<i>kymmeneš</i>
<i>kakšikymmendä</i>	<i>kakšikymmeneš</i>
<i>kolmekymmendä</i>	<i>kolmekymmeneš</i>
<i>nelläkymmendä</i>	<i>nellikymmeneš</i>
<i>viizikymmendä</i>	<i>viizikymmeneš</i>
<i>kuužikymmendä</i>	<i>kuužikymmeneš</i>
<i>seiččemenkymmendä</i>	<i>seiččemenkymmeneš</i>
<i>kaheksankymmendä</i>	<i>kahekšankymmeneš</i>
<i>yhekšänkymmendä</i>	<i>yhekšänkymmeneš</i>

<i>sada</i>	<i>sadahine</i>
<i>kakši sadua</i>	<i>toine sadahine</i>
<i>i n.i.</i>	
<i>tuhatta</i>	<i>tuhattahine</i>
<i>kakši tuhattua</i>	<i>toine tuhattahine</i>
<i>i n.i.</i>	
<i>miljona</i>	<i>miljonahine</i>
<i>kakši miljonua</i>	<i>toine miljonahine</i>
<i>i n.i.</i>	
<i>milliarða</i>	<i>milliardahine</i>
<i>kakši milliardua</i>	<i>toine milliardanihe</i>
<i>i n.i.</i>	

Zaduačča 50. Kirjuttakkua tävvet vaštaukšet. Čislat kirjuttakkua bukvil-la.

Äijä-go päiviä on janvar'a kuušša? Äijä-go suutkišša on čuasuo? Äijä-go čuasušša on minuuttua? Äijä-go minuutašša on sekundua? Äijä-go lehtie on täššä kniigašša? Äijä-go opastujua on tiän klaššašša? Äijä-go opaštujua on kaikešša tiän školašša? Äijä-go eläjiä on kyläššä? Äijä-go taluo on tiän kolhozašša?

Zaduačča 51. Kirjuttuass’a jogo čislašanan edeh kirjuttakkua skopkazišša kyžymine: äijä-go? äijäs-go?

Vuvvešša on kakšitoista kuuda. Kuušša on kolme dekadua. Dekadašša on kymmenen päiviä. Ijul’a on šeiččemes kuu. Nojabr’a on yksitoistaš kuu. Myö opaššumma vuvvešša kymmenen kuuda. Prostoišša vuvvešša on kolme sadua kuužikymmendä viizi päiviä, a visokosnoišša⁵⁰ – kolme sadua kuužikymmendä kuuži päiviä. Jogo nelläs vuosi on visokosnoi. Miula läksi kakšitoistaš vuosi, a miun vellellä – kuužitoistaš.

Zaduačča 52. a) Kirjuttakkua čislat šanoilla. b) Kirjuttakkua že-že tiän školah näh.

Miän škola

Miän školašša on 4 klassua. Enžimäzeššä klaššašša on 44 mieštä, toizešša – 38, kolmannešša 36, nellänneššä 29, a kaikešša školašša – 147 mieštä. Miän klaššašša on 15 brihast’a i 14 tytöstä. Pionerua klaššašša on 21 mieštä. Udarnikkua meilä on 17 mieštä. Pahoin opaštujua meilä on vain 2 mieštä. Jogo päiviä meilä on 4 einin 5 urokkua. Jogo urokka on 45 minuutua, pikkarazet opaššunda välizet ollah 10 minuutua, a šuuri opaššunda väli on 30 minuutua.

Zaduačča 53. Kirjuttakkua čislat šanoilla.

Mih mändih rahvahan dengat

Okt’abr’an revol’učiih šuat pappiloilla oli muada 2 miljonua 850 tuhattua gektarua. Hyö oldih dohodnoiloin kodiloin izännät. Niin, yheššä Moskušša oli 908 kirikön kodie. Glavnoi pappi – Piiterin mitropolitta – polučaičči žualovenjua vuvvešša – 289 tuhattua rubl’ua, Novgorodan arhijepiskoppa – 308 tuhattua rubl’ua, Moskun mitropolitta – 81 tuhatan rubl’ua, Kievan mitropolitta – 84 tuhattua rubl’ua.

Äijiköllizin i vuoro čislašanoin muuttuačenda

⁵⁰kargavisvuodena

Padeža	Yksikkö	Monikko
Nominativa	<i>yksi</i>	<i>yhet</i>
Genetiva	<i>yhen</i>	<i>yksiin</i>
Akkuzativa	<i>yhen</i>	<i>yhet</i>
Partitiva	<i>yhtä</i>	<i>yksie</i>
Essiva	<i>yhtenä</i>	<i>yksinä</i>
Translativa	<i>yhekši</i>	<i>yksiksi</i>
Adessiva	<i>yhellä</i>	<i>yksillä</i>
Ablatativa	<i>yheldä</i>	<i>yksildä</i>
Illatativa	<i>yhteh</i>	<i>yksih</i>
Inessiva	<i>yheššä</i>	<i>yksiššä</i>
Elatativa	<i>yheštä</i>	<i>yksistä</i>
Komitativa	<i>yhenke</i>	<i>yksinke</i>
Abessiva	<i>yhettä</i>	<i>yksittä</i>

Padeža	Yksikkö	Monikko
Nominativa	<i>kakši</i>	<i>kahet</i>
Genetiva	<i>kahen</i>	<i>kakšin</i>
Akkuzativa	<i>kahen</i>	<i>kahet</i>
Partitiva	<i>kahta</i>	<i>kakšie</i>
Essiva	<i>kahtena</i>	<i>kakšina</i>
Translativa	<i>kahekši</i>	<i>y kakšikši</i>
Adessiva	<i>kahella</i>	<i>kakšilla</i>
Ablatativa	<i>kahtelda</i>	<i>kakšilda</i>
Illatativa	<i>kahteh</i>	<i>kakših</i>
Inessiva	<i>kaheššä</i>	<i>kakšiššä</i>
Elatativa	<i>kahešta</i>	<i>kakšista</i>
Komitativa	<i>kahenke</i>	<i>kakšinke</i>
Abessiva	<i>kahetta</i>	<i>kakšitta</i>

Padeža	Yksikkö	Monikko
Nominativa	<i>enzimäne</i>	<i>enzimäzet</i>
Genetiva	<i>enzimäzen</i>	<i>enzimäzin</i>
Akkuzativa	<i>enzimäzen</i>	<i>enzimäzet</i>
Partitiva	<i>enzimästä</i>	<i>enzimäzie</i>
Essiva	<i>enzimäzenä</i>	<i>enzimäzinä</i>
Translativa	<i>enzimäzekši</i>	<i>enzimäzikši</i>
Adessiva	<i>enzimäzellä</i>	<i>enzimäzillä</i>
Ablatativa	<i>enzimäzeldä</i>	<i>enzimäzildä</i>
Illatativa	<i>enzimäzeh</i>	<i>enzimäzih</i>
Inessiva	<i>enzimäzeššä</i>	<i>enzimäziššä</i>
Elatativa	<i>enzimäzestä</i>	<i>enzimäzistä</i>
Komitativa	<i>enzimäzenke</i>	<i>enzimäzinke</i>
Abessiva	<i>enzimäzettä</i>	<i>enzimäzittä</i>

Zaduačča 54. Kyžymizih vaštavksie kirjuttuass'a čislat, kirjuttakkua šanoilla.

Moni-go kniigua luvvit tänä vuodena? Moni-go gribua lövviit yhestä kannosta ymbäri? Äijän-gö tiän školah tuodih tetrattie? Äijän-go kniigua annettih lugiettavakši tiän klaššah?' Moni-go gektarua kyndäy päiväššä traktora? Äijän-go vakkua ruista, kägrua, ozrua, pelvašta kylvetäh gektaralla?

Zaduačča 55. Kirjuttuass'a skopkista annettu šana muuttakkua kuin pidäy mielä myöt'.

Opaštaja ei löydän Van'an tetratišta ni (yksi) hairahušta. Kaikešta diktantašta Fen'a ei mahtan kirjuttua oigiesti vain (kakši) šanua. Man'an sugazešša eule (seiččemen) piidä. Miän Mišalla vielä ei ole (kolme) vuotta.

Zaduačča 56. Kirjuttakkua čislat šanoilla.

SSSR-ua myöt' enzi školišša opaštujin lugu šuureni 1928 vuuvešta 1932 vuodeh šuat 10 miljonašta 19 miljonah šuat. Keski školan opaštujin lugu šuureni 1600 tuhatašta 4350 tuhattah šuat. Tehnikumoin i rafbakoim opaštujin lugu šuureni 266 tuhatašta 500 tuhattah šuat.

Zaduačča 57. Kirjuttakkua čislat šanoilla.

Enzimäzen i toizen kilometran Van'a aštu rohkielidi, a 3-ta aštuoss'a vaibu. Fen'a zavodi kävvä školah 9 vuodena. Enzimäne viizivuodine loppieči 1933 vuodeh. 1917 vuodena oli Okt'abr'an revol'učii. Mie opaššun 4 klaššašša. Janvar'a on enzymäne kuu vuvvešša, a oktjabr'a 10-s. Kumbazešša kuušša on 100-s päivä vuvvešša?

3.3.27 Nevvondašana

Kolhoznikat

Kolhoznikat (konza?) aivoin zavoditah kylvön. Hyö (kuin?) druuzno läh-tietäh peldoh. Ruado (miššä?) šielä rubieu mänömäh (kuin?) druuzno, yheštäh. Štobi ei midä unahettais, kolhoznikat kaikki varušsettih (konza?) ennen.

Sellittäjät šanat šanonnašša, kumbazet ozutetah, kuin mänöy azie (*oigi-esti, oigieldi, boiko*), konža mänöv azie (*huomena, ammuin*), miššä mänöy azie (*tiälä, tuala*), sanuočetah **nevvondašanoikši**.⁵¹

Zaduačča 58. Erotetuot nevvondašanat kirjuttakua niinke aziešanoinke, kumbazinke hyö sovith.

Progulka

Eglein myö pagizima, što lähemmä kebiezeldi, ottuan keralla žen, mittä ei voi olla. Aivoin myö ylenimä dorogah. Doroga mäni oigiešti i toi miät kohaldi meččäh. Ieššä losni jogi. Kaikin väliän luottuačettih kupaimah. Ravu, nagro. Veššäläldi brizgutteliečetah lapšet. Päiväne ägiešti paistau. Kaikilla šielä oliečou niin hyvä, duumait kerdah tervehemi lienit.

Zaduačča 59. Alembuana annettuloišša šanonnoišša piirdäkkiä nevvon-dašanoin alla.

Vihakaldi tuulou tuuli; igävälđi kaččou kaikki ilma, taivaš kaiken päivän pilveššä. Opaštaja meilä šano, što puuloida pidäy issuttua kohaldi, kallalleh hyö ei juurruta. Pitäkälđi kun nuora, lennettih kurret lämbimäh randah. N’usa šeizo kyyneliššä, häneldä černielällä valettih tetratin. Koira vin-galleh kaččo kazih.

Zaduačča 60. Kirjuttakkua annettuloilla nevvondašanoilla reunah mielđä myöt’ vaššokkazet nevvondašanat. Primera: *alahana — ylähänä, kohaldi — viärälđi*

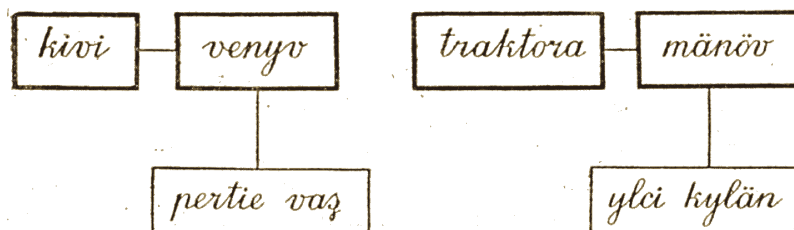
<i>Edähänä — ...</i>	<i>Kalleheldi — ...</i>
<i>Alemduana — ...</i>	<i>Hiljah — ...</i>
<i>Taguana — ...</i>	<i>Harvah — ...</i>
<i>Šielä — ...</i>	<i>Hyvin — ...</i>
<i>Ennen — ...</i>	<i>Äijälđi — ...</i>
<i>Eglein — ...</i>	<i>Somasti ...</i>
<i>Myöhä — ...</i>	<i>Ložiešti — ...</i>
<i>Palavaldi — ...</i>	<i>Jygiesti — ...</i>

⁵¹adverbi

Zaduačča 61. Kirjuttakkua kuuži šanondua niin, štobi jogo šanonnašša oliis ylembiänä annettuloista, kumbane niolgh, nevvondašana.

3.3.28 Jälgišanat⁵² i ezišanat⁵³

Kivi venyv pertie vas. Traktora mänöy ylci kylän.

Kuva 3.22: Jälgišana i ezišana

Vihma miun kašto vuatteista läbi. Kodi on strojittu školah varoin. Heinät rabieštima ennen ildua. Pološšat ollah meččäh šuat. Griba kažvau koivun alla. Mie kualoin poikki joven. Traktorista šeizou traktoralla ieššä. Miša toi kukon marjua knähinän neičči.

Šanat: *vas, läbi, varoin, šuat, alla, ieššä, neičči* i toizet näin muozet ollah **jälgišanat**⁵⁴. Šanat: *ylci, ennen, poikki* i toizet ollah **ezišanat**⁵⁵. Kaikki hyö nevvotah šanoin toine toizenke šiduočennan. Jälgišanat sanuočetah jälgišanoikši žentäh, što šeizotah nimišanoin jälgeh, a ezišanat sanuočetah ezišanoikši žentäh, što šeizotah nimišanoin ieššä. Jälgišanat i ezišanat ollah maltettavat vain niinke šanoinke, kumbazin jälgeh einin ieššä hyö šeizotah. Hyö eulla šanonnan členoina.

Zaduačča 62. Jogo nimišana, kumbane šeizou jälgišanan ieššä einin ezišanan jälgeh, kirjuttakkua šobijašša padežašša. Jälgišanan i ezišanan alla piirdäkkiä.

Meččä nägyv ... (peldo) piäššä. Ymbäri ... (kylä) ollah pellot. Aida mänöy ... (peldo) ymbäri. Päiväne paistau läbi ... (pilvi). Luavat šeizotah ... (jogi) poikki. Myö kävymmä školah ... (meččä) kautti. Äijä aeroplanua lendi ... (kylä) piäličči. Myö luadima ogordan ... (škola) taguah.

⁵²postpozitat

⁵³prepozitat

⁵⁴postpozitta

⁵⁵prepozitta

Miän jogi virduau ... (kylä) siiričči. Kolhoznikat kaivettih silossu havvan ... (kylä) luoh.

3.3.29 Sojuzat

Zaduačča 63. Löydäkkiä alembuana yksikerdazet šanonnat kumbazišša šanat *i, a, no, da, einin* šivotah yhen muozie šanonnan členoida, a šiidä monikerdazet šanonnat, kumbazišša šanat *i, a, no, da, einin* šivotah kogonazie yksikerdazie šanondoida.

Päiväne čirrottau i paistau. Päiväne nouži, i tumana kado. Uukahti gudka, i pojiezda yleni. Kolhoznikat niitetäh kosilkalla, a ei koššalla. Kežü keräy, a talvi šyöy. Mie kiirähiin, no myöhäššyin. Ohotnikka tappo jäniksen, revon i šoržan. Seizotah lämbimät siät, no gračat vielä ei tuldu. Tovarissa luadi tulda, a mie pyvviin kalua. Popadaidih ahvenet, havvet i šärret. Räiskäi tulda, i jyrähti ukko. Doroga kado, i myö piettymä. Paimen kaččo karjua i radeniöldi šoitti bremozeh.

Sojuza šanat⁵⁶, kuin, *i, a, no, da, einin* — šivotah yhen muozie šanonnan členoida, einin iččeidä šanondoida. Sojuza šanoilla kuin i ezi i jälgišanoilla, eule omua mielä šanonnašša, žentän hyö ei lugiečeta šanonnan členoikši.

3.3.30 Složnoit šanat

Kalua šyyveššä Mišalla kulkulageh pisti kalan ruoda. Fen'a pölläšty; nin äššen hangipaikka rubei tykkämäh. Käzie pyyhkieššä vuarnašša rippuu käzipaikka. Lebiäčendä päivä: meilä on pyhäpäivä. Šoma lindu on šavuharakka, da tuhmah kriäčky. Kuni emmä kaivan konuavoida, nin miän lovalla kažvo vain saraheinä. Kanat istuočettih maguamah ildapuulla. Vaššan sija on rikkašopilla. Kolhoznikat pellošša issutetah muajuablokkua. Miih kylmännästä tartu piäčakka.

Otamma primierakši *käzipaikka* šanan. *Käzipaikka* eu *paikka*. Tämä znuaččiu, što *käzipaikka* šanalla on oma mieli, ei kuin eris otettuloilla *käzi* i *paikka* šanoilla. Šanat kuin *käzipaikka* i n.i. sanuočetah **složnoiloikši šanoikši**.⁵⁷ Hyö kirjuttuačetah yhteh šanah. Ylembiänä annettuloišša šanonnoišša piirretyöt šanat ollah složnoit.

Zaduačča 64. Ylembiänä annettuloista šanonnoista kirjuttakkua složnoit šanat i šanokkua myttynäzistä šanoista hyö ollah luadiečennuot.

⁵⁶konjunkta

⁵⁷yhtyssana

Žneikalla leikattu pološšalla sāngi jiäy yhenkorgune. Hot' linnah, hot' linnasta matka on yhenpidune. Yksistä že einhistä, da eu jogo emännällä yhenmagune emannuš. Illoilla pertilöistä ymbäri lendelöy yölakko. Hebone pološšalla veny pitkäpivutta. Miän susieda on yksivagane. Tua mieš on laihankaliene, da vägie on enämbi, čem lihavalla.

Ylembiänä annettuloista primieroista voit nähä, sto eu sanua *korgune*, *pidune*, *lakko kaliene* i n.i. Tämä znuaččiv, što ei voi kirjuttua eris *yhen* i *korgune*, *yhen* i *pidune* yö i *lakko*, *laihan* i *kaliene* i n.i. Tämän muozet šanat niin že sanuočetah složnoiloikši šanoikši i kirjuttuačetah yhteh šanah.

Zaduačča 65. Duumaigua i kirjuttakkua kolme šanondua, štobi heiššä oldais ylembiänä annettuloih monikerdazih šanoih pohodijat šanat. Šanokkua myttynäzistä šanoista ollah luadiečennuot nämä složnoit šanat i ylembiänä annetuot složnoit šanat.

Otamma šanan *šyvyšaiga*. Voit nähä, što eu sanua *šyvyš* i n.i. Tämä znuaččiv, što ei voi kirjuttua eris *šyvyš* i *aiga*. Nämä šanat niin že ollah složnoit i kirjuttuačetah yhteh šanah.

Zaduačča 66. Alembuana annettuloista šanonnoista kirjuttakkua erotetuot složnoit šanat.

Päivät liettih lyhyöt, piettymättä čihmerdäy hienone vihmane; kergii igävü šyvyšaiga. Edizeh rubei šiänpaikka kivistämäh, a šidä hiän i ynnäh läzeydy. Tuuli, vihma, vilu; kaikki taivaš kuin turkilla katettu, pimie, kuin karžinašša; tämän nägöne on šyvyšyö. Miän kolhozašša predseduatel'ana on naismieš, a azeida niin hyviin vedäy, što i mužikalla muozeh ei šua. “Varane, kukkine, lindune, miun šiänpalane” armasteli milma mama.

Niin že složnoit ollah i tämän muozet šanat, kuin *muigien-magie*, *čilpukan-suolane*, *valpahan-ruškie*, *sinizen-musta*, *karielais-veniäläne* (slovari), *italo-abissinskoi*, *anglo-frančuzskoi* i n.i. Hyö kirjuttuačetah piirräkšyönke (defisanke).

Zaduačča 67. Duumaigua i kirjuttakkua šannonnat, miššä ollah ylembiänä nevvottuloih pohodijat složnoit šanat.

3.3.31 Šanoin luadiečenda

Zaduačča 68. Kaččokkua, kumbazet erotetuot šanat alembuana annettuloišša šanonnoišša pohoditah toine toizeh kirjutusta i mielä myöt'.

Šidä kirjuttakkua hiät reunakkeh stolbikkazeh. Avukši: *talo, talohuš; koivu, koivune; pežo, pežotteliečie.*

Koivune regi on huogehembi tammist'a. Miän ikkunalla kažvo hörpäkkä koivu. Mišalla on hyvä ongi. Jogirannalla istuu ongittaja. Kalua ongittua pidäy huomneš einin ilda zor'alla. Ennen täššä šeizo yksi talo. Miän talohuš yhtehizen ruavon tuačči äijälđi sprounoudu. Mättähällä šammalužišša oli bronin pežo. Kana pežottelieči rugehizih olgiloih. Miän yheššä pellošša on ylen läššä šavi. Hiildä šammuttuass'a meilä on šuuri šavihine pada. Liinane nuora on lujembi työhistä. Suurešša talohuksešša jogo nuorane godiečou omah azieh.

Zaduačča 69. Alembuana annettuloin šanoin alla piirdäkkiä pohodijat čuastit. Avukši: *šanomine, šanonda.*

<i>kirjava</i>	<i>kirjakaš</i>
<i>villahine</i>	<i>villakaš</i>
<i>lihava</i>	<i>lihaudun</i>
<i>keräne</i>	<i>keräydyö</i>
<i>yödyö</i>	<i>yöhine</i>
<i>koirane</i>	<i>koirastua</i>
<i>šuilane</i>	<i>šuilata</i>
<i>kuivane</i>	<i>kuivata</i>

Kahen einin monen šanan čuasti, kumbane on yksi i že-že mielä i kirjutusta myöt', sanuočou šanoin **juurekši**.

Zaduačča 70. Alembuana annettuloih šanoih duumaigua kaiken muozet šanat, štobi hyö oldais luajittu niistä-že šanoista.

<i>vilu</i>	<i>pöly</i>	<i>kulu</i>
<i>guru</i>	<i>pežo</i>	<i>pesku</i>
<i>šavu</i>	<i>čebo</i>	<i>kiämi</i>
<i>höyry</i>	<i>čilpu</i>	<i>viha</i>

Juuren jälgimäne avattu iäni voiččou muuttuačie toizekši einin ynnäh kaduo: *kirja, kirjava, kirjoišša, kirjuttua; vereh, vereydyö, verikäš, verövä, verdyö.* Konza ečit juurda, nin pidäy ottua juuri jälgimäzenke avatuonke iänenke (jesli hiän ev kadon). Že, što juuren jälgimäne iäni voiččou muuttuačie, ei häkytä lugie händä juurekši.

Zaduačča 71. Kirjuttakkua alembuana annettuloilla šanoilla reunah nin že šanoin juurizet šanat. Šidä šanokkua kuin juuriloišša muuttuačetah jälgimäzet avatuot iänet. Jesli muuttuačendua eule, nin niin i šanokkua.

<i>palava</i>	<i>kaivo</i>	<i>liedžu</i>
<i>sula</i>	<i>vihma</i>	<i>šoma</i>
<i>koira</i>	<i>veri</i>	<i>šavi</i>
<i>šana</i>	<i>kerä</i>	<i>laulu</i>
<i>ruado</i>	<i>liha</i>	<i>keitto</i>

Šanoin luadieciess'a šalvatuot iänet voijah vaihtuačie toiziksi šalvattuloiksi iänilöiksi einin ynnäh kaduo. Tämä sanuočou **salvattuloin iänilöin vaihteliečennaksi**⁵⁸, šanoin luadieciess'a. Primierat: *viga, vijatoin, lukku, lukuta*, i m.i.

Zaduačča 72. Annettuloista šanoin juuriloista luadikkua kaiken muozet šanat i šanokkua myttynäzet šalvatuot iänet myttynäzinke šalvattuloinke iänilöinke vaihteliečetah. Jesli ei vaihteliečeta, nin niin i šanokkua. *tukku, peldo, pirda, virda, maido, harja, n'okka, kando, niška, rauda, vičča, lastu.*

Zaduačča 73. Muuttakkua alembuana annetuot nimišanat i tunnuššanat yksikön nominativua, genetivua i adessivua myöt'. Alembuana annetuot aziešanat muuttakkua yksikön formie myöt'. Šanokkua mi on vain šanoin **osnova** i mi on hiän **juuri**.

Avukši: *loukku, loukun, loukulla, loukuttaja, loukuttajan, loukuttajalla* osnovat ollah: *loukku-loukuttaja*; juuri on *loukku*.

Šanat: *ribu, ribuudun; kylväy, kylvändä; šanonda, šanoja; pöly, pölyštyy; paimen, paimendau; vičča, vičcastau.*

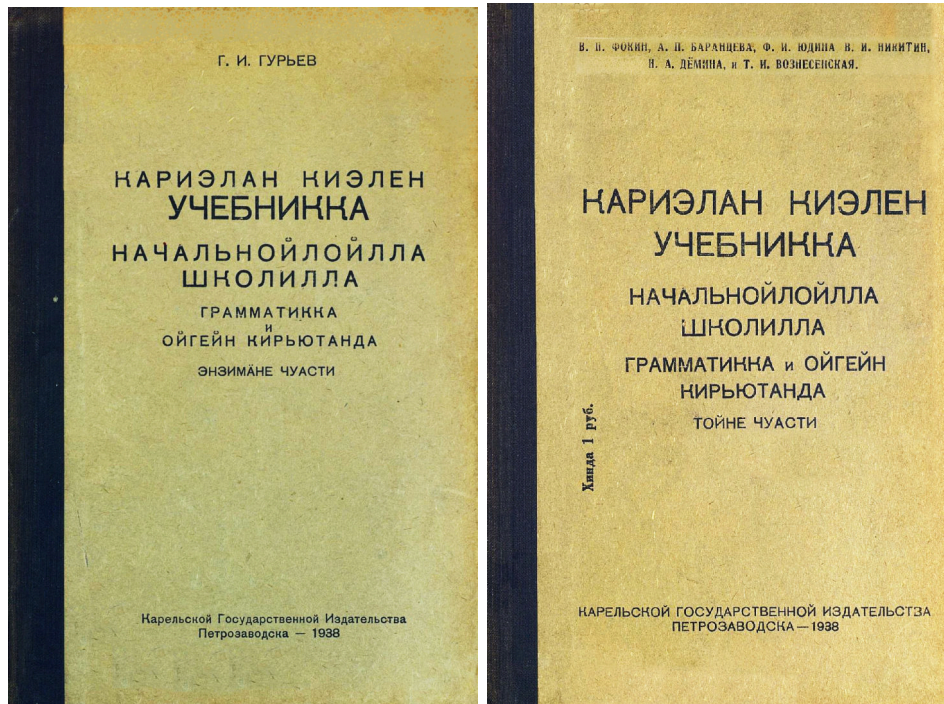
Zaduačča 74. Ottakkua proidija zaduačča i šanokkua, kumbane jogo šanan čuasti mänöy osnovah, no ei mäne juureh.

Ze šanan čuasti, kumbane mänöy osnovah, no ei mäne juureh, sanuočou **sufiksakši**.

Zaduačča 75. Šanokkua mit ollah sufiks'al'noit čuastit näiššä šanoišša. Avukši: *loukko, loukkoittaja*. Näin šanoin juuri on *loukko*, sufiks'al'noi čuasti on *-uttaja*.

kyndäjä, kynnändä; andau, andaja; koira, koiraštau; kallis, kallistuu; šoma šomenou, šomembi, šomendau.

⁵⁸aštevaihtelu

Kuva 3.23: Karjalankarjalazet učebnikat I [27] i II [21] 1938

3.4 Yhtenäzen karjalan kielen učebnikat

Sen jälgeh, ku Karjalan Autonomizen Socialistizen Neuvostotazavallan suomenkieline johto oli erotettu, oli kiireh vaihtua “paikallizen rahvan kieleksi” karjalan kieli. Ga eibo ollut kirjakielä školaopastandah da virrallizien dokumentoin kieleksi. Tiettih, ku Kalininan Karjalassa oli luajittu kirjakieli da tukku kielenopastuksen kirjoi. Sitbo Dmitrii Bubrih kučuttihi luadimah kirjakieli kaikilla karjalazilla da ruvettih sovittamah sielä luajittuloi školakirjoi Karjalan tazavallassa käytettävikse. Vähäzillä muutoksilla roittih učebnikat I da II yhtenäzellä karjalan kielellä, kč. Kuva 3.23. Nägyvin muutos on kirjaimikossa.

3.5 Karielan kielen učebnikka I⁵⁹

Gurjevan *Karielan kielen učebnikka I* v. 1938 [27] perustuu Kalininan Karjalassa v. 1933 käyttöön otettuihin Miloradovan ja Smirnovan *Karielan kielen učebnikkah I*. Karjalan nimigi on jiiännyh tverinkarjalazeh muodoh *Kariela*. Alguperäzen kirjan luadijoi ei ni mainita. Gurjevan učebnikan vuvven 1939 painokses on enämbi muutoksii da se ongi jo *Karjalan kielen učebnikka*.

Suuri, nägyjä muutos on latinalazen kirjaimikon vaihtumine kirillizeh kirjaimikkoh. Voi sanuo, ku se oli huononnus, a piätös oli pakoitettu, ideolougine. Tässä kirjassa yhtellä translitteroimma i muutama tekstat 2000-luvun oigiekirjutukseh.

KIRJAIMIKKO

kirjaimet:

а б в г д е ё ж з и й к л м н о п р с т у ф х ц ч ш щ ъ ы ь э ю я ä ö ү

glasnoit (vokalit): а о у ä ö ү ы и э е ё я ю

soglasnoit (konsonantat): б в г д ж з к л м н р п с т ф х ц ч ш щ

puoliglasnoi: й

kovenus: ъ

pehmennys: ь

kovat glasnoit: а о у

pehmiet glasnoit: ä ö ү

Kirillizien vokaliloin latinalazet vastinehet ollah:

а о у ä ö ү ы и э е ё я ю
а о u ä ö y i i e (j)e (j)o (j)a (j)u

Huomua, ku ы on kova i da (j)e on e pehmenetyn konsonantan jälles libo je vokalin jälles; (j)o (j)a (j)u samah tabah. Konsonantoin vastinehet ollah:

б в г д ж з к л м н р п с т ф х ц ч ш щ
b v g d ž z k l m n r p s t f h c č š šč

Paiči kirjaimikkuo, enzimäzet Karjalan karjalazile luajitut opastundukirjat ei äijälädi erottu tverinkarjalazile luajittulois, kč. Kuvua 3.24

⁵⁹Г.И. Гурьев: *Кариэлан киэлен учебника начальнайлойлла школилла. Грамматикка и ойгейн кирютандаюю. Энзимәне чуасти. Карельской Государственной Издательства Петрозаводска, Петрозаводска, 1938.*

Ziivatoin i linduloin iänet.

Cirkune cirettäv. Hebone hirnakoiccov. Koira havkkuv. Digo digottav. Lehmä möngyv. Hara-kka hacattav. Kazi njavguv. Kana kakattav. Hukka ulvov. Kukko lavlav.

Кен куйн иändäv.

Kägi kukkuv. Lехmä möngүв. Хеbone хир-накойччов. Кукко лавлав. Койра хавккув. Харакка хачаттав. Кази нявгув. Ламмас биägүв. Поччи рөхкäv.

Žiivatoin i linduloin iänet

Čirkune čirettäy. Hebone hirnakoiččou. Koira haukkuu. Digo digottau. Lehmä möngyy. Harakka hačattau. Kazi n’auguu. Kana kakattau. Hukka ulvou. Kukko laulau.

Kuva 3.24: Iänet 1933, 1938 da 2000-luvun tabah.

Äijät ezimerkit on tarkoitettu, paiči konza kudagi kieliopin šeikkua, a tože sanastuo opastamah.

Simana, brihačču da lehmä

Matkuau dorogua myöten Simana diedo. Hänellä vastah tulou brihačču Puavil.

- Diedo, et-go nähnyt miän lehmiä?
- A mittune on tiän lehmä?
- Lehmä on kirjau.
- On-go sillä kaglassa suuri kello?
- On, on, kello on suuri.
- Da i yksi sarvi on katkennut?
- Niin, niin. Se i on miän lehmä!
- Nu, ka — mie en nähnyt sidä.

Koira i hukka

Kerran koiralla vastah tuli laiha hukka: Hän kyzyi koiralda:

– Mintäh sie olet ylen kylläne?

Koira vastai:

– Mie elän izännän luona. Hän miuda hyvin syöttäy, ei ni konza lyö. Yöt i päivät vain virun. Läkkä miun ke!

Hukka lähti. Matkalla hän nägi vyön koiran kaglassa.

– Miksi siulla on vyö kaglassa?

kyzyi hukka.

– Miuda izändä pidäy vyöstä kiini,

vastai koira. Hukka pyöritti piädä i sanoi:

– Anna virun yöt i päivät nällässä, a kiini en rubie olemah!

I hän pageni meččäh.

Täh pädöy lizätä tozi “suarna”, tapahtui v. 2025 Rovaniemellä. Keviällä, konza lehmie työnnettih tanhuosta pihale, Vilukas-nimelline lähtemä pageni meččäh, eigo händä enämbi tavattu. Konza hän nägi inehmizen, seičas pageni. Sygyzyläizändä jo sanoi ohotnikoile, ku hänet sua ambuo, konza vai nähtäh. Zvierilöigi oli nähty, toinah jo syödih lähtemän? A vuottamattah puoli vuotta pavon jälgeh Vilutar vastaroinnuon vazanke astui izännän edeh. Izännän mugah “nöyränä tyttönä”, kui kyzymäh, “rubietgo minuu syöttämäh”. Ga izändä sanoi – “Rubien, ga syömistä vastah pidäy female andua maiduo”. Tämähäi oli fundamental’noi kyzymys nuorella lehmällä: Ongo parembi vällänä nällässä, toinah hukan suus, vai orjana tävvellä vačalla. A kunnebo sizarii viijäh gruzoviekalla?

3.6 Yhtenäzen karielan kielen učebnikka II⁶⁰

Tässä pitkempi versie *Uuzi tanhuo* primieras kirillizellä da latinalazella kirjaimikolla:

Уузи танхуо

Миән колхоза строи уввен танхуон. Паррет (хиррет) танхуокси веттих пойкки ярвестä. Эннен колхозан танхуона оли пиэни и пимие танхуо.

⁶⁰В.П. Фокин, А.П. Баранцева, Ф.И. Юдина, В.И. Никитин, Н.А. Дёмина, Т.И. Вознесенская: *Кариэлан киэлен учебникка начльнойлойлла школилла*. Грамматикка и ойгейн кирютаңдаюу. Тоине чуасти. Карельской Государственной Издательства, Петрозаводска, 1938.

Увтта танхуода строиттых какси кувда. Танхуох луаиттых латтиэн и суврет иккунат. Танхуон сейнät круаситтых валгиэкси. Сувриста иккунойста он кайкелла танхуолла валгиэ. Ёга пайвиä танхуоста рабиэстетах тадехиэ (хöstettä). Танхуосса сейзотах пухтахат и куллäзет колхозан лехмät. Жийватоин каччоя, Анни-täди, ёга кердуа танхуолда лäхтиэссä каччов, яй-го кайкки порядках. Жийватоин хувä качонда хувäссä танхуосса сувреннетах лүпсүксен. Хувätтä танхуотта лүпсүс оли айиä пиэнемби.

Uuzi tanhuo

Miän kolhoza stroi uuvan tanhuon. Parret (hirret) tanhuoksi vejettih poikki järvestä. Ennen kolhozan tanhuona oli pieni i pimie tanhuo. Uutta tanhuoda stroittih kaksi kuuda. Tanhuoh luaittih lattien i suuret ikkunat. Tanhuon seinä kruasittih valgieksi. Suurista ikkunoista on kaikella tanhuolla valgie. Joga päiviä tanhuosta rabiestetah tadehie (höstettä). Tanhuossa seizotah puhtahat i kylläzet kolhozan lehmät. Žiivatoin kaččoja, Anni-tädi, joga kerdua tanhuolda lähtiessä kaččou, jäi-go kaikki por'adkah. Žiivatoin hyvä kačonda hyvässä tanhuossa suurennetah lypsyksen. Hyvätä tanhuotta lypsy oli äjiä pienempi.

Enzimäne automobil'a Rugarvessa

Kolmanpiänä illalla, nellän čuasun aigah, tuli automobil Narandovasta päin. Dorogua myöten hurhetti. Kylässä jo vuotettih mašinua. A kun rahvasta keräydyi vastah, nin sanoilla sanuo ei sua. Kaikki sinne kii-rehtettih, čtobi ehtie (kerritä) automobil'an tulennaksi. Eliäseh pruzdniekkah emmä niin ruttoh keräydynyt, kuin diiva mašinua kaččomah. Jo ruvettih nouzemah dorogalla pöly pilvet. Tuli kahahti, keski kylällä seizattui. Täyzi mašina oli rahvasta, matkaniekkua.

Siidä mitinga oli. Kaikki rahvas Sovetskoida vluastie kiitetäh, čto luadi hyvän dorogan da laski moizet mašinat ajamah.

Päiväzen pimennys

Myö tijjustimma čto augustan 5 päivänä huomneksella lienöy päiväzen pimennys. Kaikki vuotettih konza tulou se huomnes. Huomneksella augustan 5 päivänä myö äijäldi varaimma čto pilvet peitetäh meistä päiväzen. No miän varajanda oli tyhjä sentäh čto terväh kaikki taivas selgii

pilvilöistä. Myö kačoiomma päiväzeh st’oklista läbi kumbazet ennen oldih nogetettu tuohuksella. Päiväne kerralla rubei kattuačemah kuudamon kruugalla kumbane vähäzin eistyi sih päin. Päiväzestä jäi vain kaidane čirotta

Aziesanan iččiehine forma

Myö *suoriečimma* i lähtimmä kinoh. Lapset *istuočettih* syömäh. Taivas *peittiäčöy*, harmailla pil’vilöillä.

kattua — kattuačie	peittiä — peittiäčie
ottua — ottuačie	istuo — istuočie
vediä — vediäčie	suorita — suoriečie
sanuo — sanuočie	pestä — peziečie

Aziesanat, kumbazien loppu on *čie* ozutetah, čto azie koskuu iččieh azien luadijah. Näidä aziesanoida sanotah *iččiehiziksi aziesanoiksi*. Näissä aziesanoissa pidäy kirjuttua aivin yksi č. Č-*n* iessä kirjuttuačou *ua, iä, uo, yö*, libo *ie*.

Erähissä (muduanzissa) slučailoissa, kuin *avauduo, pölyydyö* ozuttajua *čie* ei panna.

Severnoi Pol’us

Papaninan gruppua hyvin varustuači lähtiessä, čtobi Severnoilla pol’usalla eliä pitkä talvi. L’otčikat istuočettih samol’ottoih i lähtiettih lendamäh Severnoilla pol’usalla. Kaikki samol’otat ylen hyvin heittiäčettih jiällä.

21 päivänä maijan kuuda 1937 vuodena Sovetskoiloih radiostancijoih lizäydyi vielä yksi kaikista severnoimbi radiostancija. Kaikki Sovetskoin Sojuzan rahvas gordiečou rohkeilla oman muan geroiloilla.

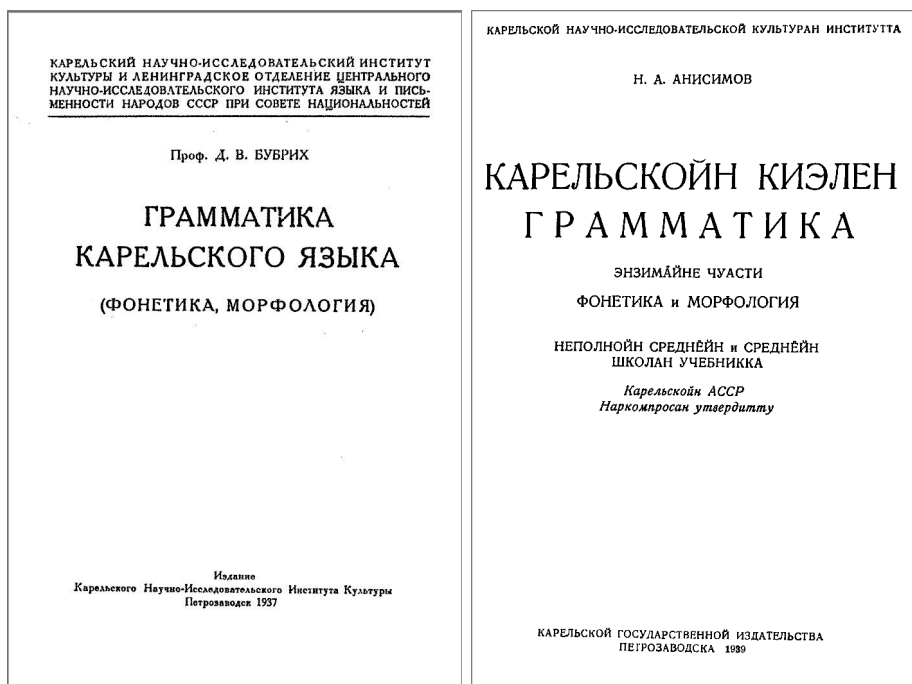
Stancija “Severnij pol’us” loppi ruavon 1938 vuoden fevral’a, kuun 19 päivänä. Sovetskoit ledokolat “Taimir”, “Murman” i “Jermak” tuodih papanincat kodih.

3.7 Kieliopit

Beljakovan da Bubrihan učebnikka oli Bubrihan kieliopin alku, hos se lähtigi Tolmačun murdehes. Kieliopin algusanoissa Bubrih kirjuttau:

Konferencija piätti, što karjalan kirjakielä Karjalan autonomizessa socialistizessa neuvostotazavallassa ei pie luadie yhten karjalan kielen murdehen^a, a kogo karjalazen rahvahan paginan pohjalla. Kirjakieleh pidäy ottua sanat da rakendehet, kumbazie käytetäh enimissä murdehissa da heittä pois moizet piirdehet, kumbazie löydyy vain harvoissa murdehissa. Täh tabah luajittu kirjakieli ei äijäldi eruo kirjakielestä, kumbane on ollut Kalininan alovehen karjalazien käytössä vuuvesta 1931 algajen.

^aKarjalan kielen murdehie on viizi. Net ollah (1) liygi (Suvi-Karjalassa), (2) lyydi (myös Suvi-Karjalassa, kajalla lentazella livvin murdehen alovehelda päivännouzu). Toine murrehjoukko on: (3) keskikarjala, (4) pohjoiskarjala, da (5) kalininankarjala. Tämän joukon murdehissa keskikarjala da kalininankarjala ollah lähellä toine toista.

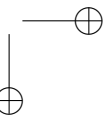
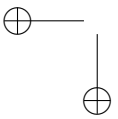
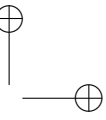
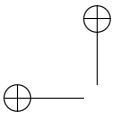

Kuva 3.25: Yhtenäsen kielen kieliopit

Bubrihan v. 1937 kielioppi oli kaidaine suundua andaja rekomendacii kielenopastajile. Vuozina 1938-1940 školakirjoista otettih uuzii painoksii. Vuodena 1939 ilmah piässyh Anisimovan [4] (fonetika da morfologija) da Rigojevan da Sergejevan (sintaksis) kieliopit oldih kaksi kerdua sangiem-

gat migu Bubrihan v. 1937 kielioppi, da net otettih huomavoh poliittine ohjavo. Ezimerkiksi, sijamuodoloi oli Bubrihala 12, Anisimovala 9 – akkuzatiivua ei ollut da ulgopaikallissijat oli yhtistetty “dativaksi”.

Talvivoinan jälgeh v. 1940 virralline Karjala hylgäi karjalan kielen da nosti suomen kielen järilleh virrallizeksi kieleksi, vikse čyötökse Suomen ongittamizeh.

Lugu 4

Lugiettavua karjalan kielellä

Täh keräämmä tekstanäyttähii 1930-luvul školakirjoista da toizista kirjoista, kirjutetut kirjakielen eri variantoilla. Kuin kielen (da kieliopin) opastundukirjoi, luvendukirjoigi kirjutettih vv. 1932-1936 tverinkarjalan, sit vv. 1937-1940 yhtenäzellä karjalan kielellä. Syämys onnuako on neuvostoliittolazen “standartan” mugahine, a vuuves toizen on piendä varia-cieda, luadijan nimesgi. Tverin Karjalas 1932 ilmah piässyh *Ruamma urhakaldi* [52] on tverinkarjalazien oma luvendakirja.

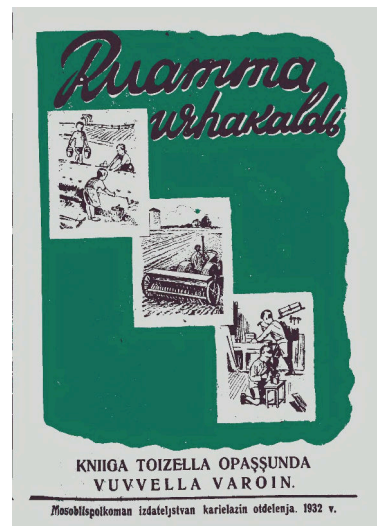
4.1 Ruamma urhakaldi

Konza tverinkarjalazille ruvettih v. 1930 luadimah kirjakielä, školakirjoja ei ollut. Enzimäzii školakirjoi oli tverinkarjalazien v. 1932 luajittu *Ruamma urhakaldi* luvendakniiga, kudai oli enämbi migu myöhembi luajittavat “normualizet” luvendaknigat.

4.1.1 Kuin elettiäh pienet nacionalistat (narodat)

Miän tuatot elettiäh hormin muakunnašša, no iččiedä hyö ei lugiettu hormiksi. Hyö šanuočettih — karieloiksi. Hyö oldih toine naci (rahvas) ei kuin hormat.

Hormin muakunnašša — toizie naciiloida oli ylen äijä. Hormilla ruadajilla i hresšännöillä ei ollun ni myyttynäzie pravoida. Vielä oli pahembi ruadajilla

hressiännöillä ket oldih ei hormin nacional’nostie.

Näidä nacional’nostiloida kučuttih inorodcoiksi. Inorodcana oldih karielat, ukrainčat, baskirat, jeyreit i muit. Nyt heidä šanotah pienemmiksi nacional’nostiloiksi. Hormiksi — nacmen’šinstvo.

Nacmen’šinstvat — iellä ei kuuldu, štobi heidä kučuttais oman rahvahan nimellä. Kaikilla nacional’nostiloilla oldih annettu riäzitändä nimet. Nimitettih karielazie karl’akoiksi, jeyreilöidä žiidoiksi, mariicoida čeremisaksi, nenoida samojedoiksi.

4.1.2 Mintän keyhyttih nacmenat

Nacmen’šinstvat oldih ajettu paremmilda mualoilda, kumbazila hyö ennen eletti. Ne muat oldih annettu, hormin pomeššikoilla da kulakkoloilla.

A pahemmista mualoista veduo makšettih enämmän, ei kuin hormat hyvistä mualoista. Opaššanda azie oli vielä pahemmin čem i hormin eläjillä keššeššä. Školua oli ylen vähä i niissä školišša opašsettih vain hormiksi. Paginasta omalla kielellä štrahuidih i nakažittih.

Kaikešša omašša ruavošša cuarin pravitel’stva tahto niin kažvattua, štobi nacmen’šinstvat huijuštuačettais omua kieldä. Hiän tahto kaikkie naciiloida vägeh hormauttua. Kaikkie vejettih omah vieroh. Toizin vieroloin piällä nagretteliečettih. Šalvattih hiän kirikkölöidä, pappiloida työnnettih kuatargilla.

“Inorodcinke” pravitel’stva ei ni midä lugieččen. Inorodcilla enämbiä ei šuanun tirpua i hyö nouštih vojuimah cuarin pravitel’stvalla vaštah. No tämä nouzenda oli smiritty. Äijä oli valettu nacmenoin verdä smirieššä.

4.1.3 Kuin Tverin luoh popadittih karielat

Enämbi kolmie šadua vuotta karielazet eletti Oniegan i Luadogan järvi-löin luona. Hiän randa oli bohatta kalalla, zvierillä, rauvalla i muulla.

Švedat i hormat rigeneh vojuidih toine toizenke karielan mualoista.

Jogohine staraičči kuin voit enämmän kerätä karieloista veduo. Karielan eländä oli ylen paha.

Kuda kumbazet karielat uijittih elämäh švedoin muakundah, štobi piäššä näistä voinista.

Šuuri paikka karielan mualoida oli otettu hormin muakunnalla. Švedat napadaidih karielazih, gruabittih hiän taloloida i tapettih kaikkie kylän eläjie. Ei annettu potačkua i hormat. Rigeneh karielazet noustih hormilla vastah.

Tverin luona oli šuuri läzimine, rahvas kuoldih šavoin. Šualla viršalla tyhjettih paikat.

Hormin pravitel’stva täällä tyhjällä paikalla työndi karieloida elämäh.

Kakši viigodua tästä oli hormin pravitel’stvalla. Parahilla karielan paikoilla ruvettih elämäh hormat. Tiälä Tverin luona karielazet ruvettih tyhijildä paikoilta veduo makšamah.

Spokoinoimmaksi ozuttuači eländä karielazilla uvvella kohalla.

Enämmät puolie karieloida tuldih elämäh Tverin gubern’ah.

No, spokoinoimma oli vain ylen kodvazen. Väliän kaikin hyö puututtih bajarsinan, da udielan nevol’ah.

Šuuri nevol’a lieni karielalla eliäššä hormilla keššeššä. Okt’abrin revol’uciih šuat karielazet oldih nagrona i vevon makšajana cuarin pravitel’stvalla.

Vain Okt’abrin revol’ucii ando karielazilla vällän i abun opastuo omalla kielellä, kažvattua omua kirjutusta i piäššä iellizestä keyhyöstä.

4.1.4 Papit cuarin abuniekat

Papit oldih suamoi bohatoin abuniekat, vernoit cuarin i bohatoin slugat. Hyö kuin špionat nuuheldih, ei go miššä bohatoilla i pravitel’stvalla vastah paissa. Ei go miššä kerävyvytä ruadajat zabastouhkua organizuimah, ei nin hressiännät bajarin mualoida kiskomah.

Riähillä ollešša, kyzeli et go midä pahua duumainun, einin luadin cuarilla i bajarilla vastah. Vähä maltollizet šanottih, kaikki sanottih midä heilä hengipaikalla oli.

Pappi toišša piänä nämä ur’atnikalla šano. Žen vain i näit šidä miestä.

Pappi paginoišša nagoli rahvasta aleutteli. Tirpakkua tiälä on eliä paha, nin žen tuačči hyvä liey eliä tuošša ilmassa. Rubietta hyvyttä eččimäh lienettä bajariloilla da cuariloilla vastah – paha liey teilä tuošša ilmassa. Rubietta palavašša ruvašša kiehumah, kuhmua riehtiliä lizaimah.

Cuari on jumalan seizattama. Hiän on mualla, a jumala taivahassa.

Ken hänellä vaštah mänöy že i jumalalla vaštah mänöy. Šidä i školašša lapsilla jogo päiviä matkutettih. Ei tietty vielä trudieččijat, što jumala on keyhin pöllätyksena bohatoilla käziššä.

Riähkiä varaittih. Duumaidih, što tovestah jumala on. Vain okt’abr’an revol’uciih jälgeh trudieččijat massat tiijuššettih pravvan.

Cuarilla jällesti i mužikoilta piästä kirboi jumala. Näin toizin mualoin papit muaniteldih rahvasta. Kapitalističeskoiloišša muakunnoissa vielä i nyt muanitellah trudieččijoida jumalan nimellä. Miššä jumala ei auta – štikka abuh tulou.

4.1.5 Varattava azie

Varattih pomeššikat, da kapitalistat opaštua trudieččijua rahvasta. Äijäldi varattih.

Vain šuuri hädä kirja miehestä zastuavi heidä opaštua trudiečijoida. Ruvettih avuamah skolie kirikkölöin luoh, kaikella prihodalla yksi škola. Ennen voinua vain kuda miššäi avauvuttih zemskoit školat. Yksi einin kakši školua volostissa.

No elgiä työ vain duumaigua, što šielä tiijändiä lapšilla annettih. Ei annettu. Kaikkie šuurembi zaduačča niillä školilla oli ze, štobi kažvattua nuorizo jumalan varaja, cuarin počitaiččija, — tyyni ruadaja kapitalistalla, da pomeššikoilla. Opašsettih saltarie lugomah, molitvoida i vähäzen kirjah.

Vielä vähembi školua oli nacmenoilla varoin. Varaji cuarin vluasti, što trudieččijat lietäh kirjämiehet i keksitäh kaiken hiän motuksen. Ei sillon liene vägie täh rukah eksploatiruija trudieččijoida. Varattih trudieččijoin maltevundua. Varattih, što trudieččijat luvvah hiät omilda nissoilda i proijitah hiän hyvät päivät.

Mužikkua opaštua, kuin kondieda čiepištä laškie, paistih bजारit. Žen-tän oli miän mua kirjattoma i pimie, nälgähine i redukas.

4.1.6 Karielan respublikka

Karielan respublikka on vilušša randua, Oniegan i Luadogan järvlöin keššeššä.

Karielan respublikalla ollah šuuret voitot socializman srojinnassa.

Karielan mua on bohatta mečällä, rauda i vaski rudalla, kalalla i kaiken muozella zvierillä. Nämä bohatukset nyt männäh trudiečijoin pol'zah.

Karielan respublikašša on srojittu äijä mečän pilindä zavodua. Kemin, Sorokan, Il'inskoin i toizet meččä pilindä zavodat äijän varušsetah laudua i toista meččä materjalua, kumbazie myvväh rajan taguah.

Petrovskoišša on šuuri zavoda, kumbane luadiu kylän talohuš orud'oida i mašinoida dorogoida kohendus's'a varoin.

Kohennettih dorogat. Jogo raionašta Petrovskoih kävelläh autobusat. Nyt ei pie nedelilöin šuoloida i gorie myöt' jalgaziin kävellä linnah šuat.

Srojitah električestva stančoida.

Bohatemma i kul'turnoimma ruvettih elämäh karielat.

Sovietta avai äijän školua. Edähiziliä lapšilla varoin skolišša ollah srojittu obsčezitjat.

Kaikki karielazet opaššutah finnoin kielellä, kumbane on heiläh mal-

tavembi hormin kieldä.

Karielan respublikašša iellä oli ylen vähä kirjamiestä. Nyt on ylen vähä ken ei maha kirjah.

Kažvetah i lujetah karielazin kolhozat. Tämänke yheššä kohenou vielä enämmäldi karielazin muanruadajin eländä. Karielan bohatuksie šuahešša respublikašša ei fati ruadajua. Äijä miän karieloida männäh karielan respublikah ruadamah, opaštumah i elämäh.

Äijä finnua Kanadašta i Suomen muašta uijitah i tullah elämäh karielan respublikah.

Keyhästä nälgähizestä karielan rannašta sovietan vluasti partin nevvonnalla luadi bohatan rannan.

4.1.7 **Internacionala** (Kiändi V. Rumjancev)

Nyt novškua kaiken ilman keyhät
Ken viluo, nälgia nähnyt on.
Miän jogo veri tilka kiehuu
I borčuh varoin valmis on.

Kaikki vanha ilma pidäy juurdua
I juuriloinke luuva pois,
štobi ruadajin i keyhin viällä
Miän uvži ilma luadie vois’.

Tämä šuurin kaikkie tora
Nyt jo jälgimäne liey
Internacionalah
Kaiken rahvahan viey.

Ni ken ei auta meilä piäššä
Ni čuari, jumala, ni ken,
Vain vägi ruadain i keyhin
Voiččou yksin luadie žen.

Štobi piäldä buržuida šordua voiččis
I omat elot kiskuo pois,
Pidäy ahjoloissa pidiä tulda
Štobi raudua kuumua taguo vois.

Tämä šuurin kaikkie tora
Nyt jo jälgimäne liey
Internacionalah
Kaiken rahvahan viey.

Vain niillä mua, ken ruadua šuaččou,
Ken kaiken ijän ruadan on,
A ei ken muilla ruavot ruattau
Ken muijen verdä juonut on.

I konža šuuri ukon jyry
Hiä piälöin piällä jyrähtäy,
Nin meilä varoin kuin i ennen
Päiväne šilloin čirahtau.

Tämä šuurin kaikkie tora
Nyt jo jälgimäne liey
Internacionalah
Kaiken rahvahan viey.

4.2 Muut luvendakirjat

Kuva 4.1: Luvendakniigat I, II, III, i IV; [22, 23, 19, 53]

4.2.1 Tekstua luvendakniigasta 1 klassale

4.2.1.1 Siun ruado školassa

Semoi diädä istui yksin kolhozan kontorassa. Kontorah juoksi tyttöne.
 – Siulla midä? Miksi sie et ole školassa?
 – Muamo työndi miuda ... ičen iestä ... lehmiä lypsämäh ldots Muamo läzevyi.
 – Lypsämäh? Mäne vain sie školah, — sanoi Semoi diädä, — i siutta spru-aviuvumma. Muamon sijasta toine mänöy. Muga i sano hänellä.
 – Mie lypsiä maltan, — abevui Oksen’ja.
 – A ken-ba siun iestä opastumah? Muamon tilalla myö toizen työnnämmä, a siun tilalla ni kedä ei voi työndiä. I Semoi diädä käski Oksen’jalla juosta školah.

4.2.1.2 Turki, a ei lämmitä

Lumiakka pihalla seizou.
 – Jaksatettu, — sanou Sima.
 – A jesli sillä turki panna piällä, lämbieygö se? – kyzyi Sima.
 – Davaikkua opimma!
 Pandih lapset turki lumiakan piällä. Iče ruvettih lumizilla. Kizattih hätken. Juatutettih akkah nähte, tuldih sen luokse, opittih. A se vielä sen moine vilu. Vot on vešši! – sanou Sima. – A kuinba turki miula lämmitäy?
 — I siuda ei lämmitä, — sanou Karpuša.
 Silloin miksiba talvella turkie pietäh?

120

Čtobi lämmin vardeija, — selittäy Karpuša. A miän akka on vilu, ei ole siinä lämmiä, ei ole midä vardeija.

4.2.1.3 Joučen, haugi i rakka

Ku tovarišois, eule sobuo dieloh nähte,
niin heijän dielo tolkuh päin ei lähte,
i lienöy siid, ei dielo, a vain muokka.

Kerran joučen, rakka da haugi rukka
vediä regi ottavuttih,
i yhteh kolmen vall’astuttih.

Krähketäh, a regi ei vain mäne edeh...
Regi heil’ i olis kebie,
da joučen pilvih tahtou vediä,
rakka myöstyy tagah päin,
a haugi vedäy vedeh.

Ken oigie heist, ken viärä
mäne toko suudi viel
dai regi vain on nytgi siel

4.2.1.4 Syötä linduloja talvella

Konza lindu on kylläne, se hyvin tirpau vilun.

Linnut kuollah talvella siidä, čto niillä ei täyvy syömistä. Kačokkua hyvin kylmänyttä linnusta. Sillä jiädih vain nahka höyhenien kera da luuhuot. Sih suate se vaibui. Čtobi löydiä ičellä syömine, linnut aina lähemmäksi i lähemmäksi tullah miän kodiloja. Täh aigah työ i voitta auttua niillä.

Myö luaimma stolovoin linnuilla, sanottih lapset. Löyvettih laudane, kiinitettih se ikkunah. Ruvettih laudazella jogapäiviä lykkimäh muruzie, kuorie da jyvie. Kyllästyttih linnut, a sentäh i lämmembi lieni.

4.2.1.5 Požarnoi koira

Olettelou, čto linnoissa požuaroin aigah jiähäh lapset kodiloih. Heidä ei sua piästiä, sentäh ku hyö pöllästyksestä peitytäh i vaikastutah. Savussa ei sua heidä nähtä. Sih nähte ollah opastetut koirat. Koirat nämä

eletäh požarnikoin kera. Konza syttyi kodi, silloin požarnikat työtäh koirie piästämäh lapsie. Yksi tämmöine koira piästi kaksitoista lasta. Sidä kučuttih Bob.

Yhtellä kerdua syttyi kodi. Konza požarnikat tul dih koin luoksi, hiän luo juoksi naine. Hän itki i sanoi, čto kodih jäi kaksi vuodine tyttöne. Požarnikat työttih Bobua. Bob juoksi pordahie myöte i hävizi savuh. Vijen minutan kuluttuo se juoksi koista. Hambahissa paidazesta kiini se kandoi tyttöstä. Muamo juoksi tyttären luo i ihastuksesta itki, čto hänen tytär jäi eloh. Bob juoksi järilleh sinne. Se juoksi kodih i terväh kiändyi min kera liene hambahissa. Konza rahvas tarkailtih hyvin, midä kandoi Bob, kaikin ruvettih nagramah: se kandoi suurda kuklua.

4.2.1.6 Šuoriudui talveh nähte

Jänö on uuzissa turkiloissa talveh nähte. Kezähine harmua karva rubei lähtemäh, kazvau valgie, tuuhie.

Jygie on talvella nähtä jänjö lumessa. Piästäy valgie karva händä vihollizilda. Ei jänöllä ole peziä, ei zuapastoja. Da sillä ni pijä ei. Syömistä počkazie i kuorda — täydyy kaikeksi talvie, a muata on lämmin lumella.

Strašnoit ollah hänellä ei pakkane, a meččäniekat, hukat, revot da tuukkajat. Yksi piästäy jänöä – se on valgie karva da hypyt. Et terväh tiijusta kunne hyppäi i peittyi.

4.2.1.7 Kondie

Sygyzyllä kondie sydäydyi suamoih pimieh viidakkoh. Kaivoi Miška hauvan kuuzahazen alla, ribaitti oksie. Piäldä päin lykki havuo. Tungeudui kondie haudah i vieri sinne.

Mečän kattoi lumella. Mečässä tuuli vihheldelöy. A Miška maguau ynnäh talven.

Keviällä se lähtöy omasta berlogasta kuihtunuona i lähtöy kävelemäh, ičellä syömistä ečcimäh.

4.2.1.8 Oravane

Pedäjän hoikkazilla oksazilla on azetettu sienie. Orava kuivuu sienie talveksi.

Konza oriehat kypsetäh, orava keriiäy kaikista kypsemvät. Se peittäy ne puun ondeh. Toiči kandau oriehua nelläh–viideh kiloh suate. Oravalla siinä on kerätty kaikista parahimmat vallitut oriehat.

On toiči i neurožai oriehoilla, sienillä, žoludiloilla. Silloin oravat jätetäh omat rodnoit mečät. Hyö lähtietäh ynnällizinä parviloina. Ečitäh paikat, missä on syömistä, missä voi viettiä kylmän talven.

4.2.1.9 Viizas rebo

Elettih oldih diedo i buabo. Diedo i sanou buabolla:

— Sie buabo, paista piuruada, a mie lähten kalua pyydämäh.

Pyydi hän kalua ynnäh rejen i vedäy kodih. Vot hän ajau i nägöy: reboine vieri sellälläh i viruu dorogalla. Diedo lähti rejestä, tuli revon luoksi, a se ni liikahta ei, viruu kuin kuollut i siinä kaikki. Vot lienöy vorotnikka akalla turkkih, — duumaičči diedo, otti revon, pani regeh, a iče lähti astumah iellä.

A rebo valličči aijan i rubei lykkimäh kalan kalalla jälgeh, kalan kalalla jälgeh, kuni kaikkie kaloja ei lykkinyt; a sen jälgeh i iče pagei.

— No, buabo, — sanou diedo, — mittyön vorotnikan toin mie siulla turkkih.

— Missä?

— Ga sielä rejessä i kalat i vorotnikka.

Tuli buabo rejen luoksi, — kaččou ga ni vorotnikkua, ni kaloja. Siidä diedo dogadi, čto rebo oli ei kuollut. Gor’uittih, gor’uittih, ga luaji ni midä et.

4.2.1.10 Kylmissä mualoissa

Loittona pohjazessa eläy brihaččune Ikva — pikkarane eskimo. Ikva nouzi omassa lumizessa koissa. Koin keskellä palau astiessa t’ulenin razva. Pani hän mehovoit sovat: i turki i štanit i kurta, i šuapka — kaikki on yhteh omeltu. Nosti Ikva mehovoin zanaveskan kodih mänö veräin iessä. Hyppäi koira i juoksi hänen perässä.

Lähtietäh hyö pakkazeh. Kylmä, pimie. Tiälä talvella päivä monda kuuda ei ozuttauvu, sen sijah kezällä monda kuuda ei vouse laskeuvu.

Puuda tiälä ei ole vouse. Vot Ikvan tuatto i stroiu kodie lumesta. Kezällä hän luadiu palatkan nahkoista.

4.2.1.11 Tundrassa

Loittona pohjazessa, kylmän meren luona, levittäydyi pustin’a — tundra. Viikon kestäy sielä pakkane talvi. Kunne ni kačahtanet, kaikkiella on

valgie lumi. Harvah–harvah tulou vastah vaivane tuhjo. Loittona toine toizesta eletäh sielä ihmizet.

Tundran eläjät pietäh pedroja. Pedra iče suau ičellä jägälän lumen alda. Syyväh pedrat kaikki jägälä yhteldä paikalda, ihmizillä tulou kaiken karjan kera muutella toizeh paikkah.

Tundran eläjät syyväh pedran lihua. Pedran nahkasta ommellah ičellä sobua. Pedralla ajellah tundran lumie myöte. Jygie olis tundralla eliä ilman Pedroja.

4.2.1.12 Lämmät muat

On semmozie mualoja, missä vuuvan ymbäri on räkki.

Mečissä kazvetah suuret puut. Nämillä puuloilla i plodat ollah ylen suuret. Puut ollah kogo vuuvan lehtien peitossa.

Mečissä ollah linnut, mavot, i erilazet zvierit: leopardat, slonat, oblez’janat. Lämmissä mualoissa kazvetah bananat, kofeinoit puut, čuajutuhjot.

No on lämmissä mualoissa moizet kohtat, missä vihmua ei olettele vuozina. Sielä ni midä ei kazva — ni heiniä ni puuloja.

Tämä on pustin’a. Pustin’assa on pesku i pesku.

4.2.1.13 Dikoit rodn’at

Lähtemmä zooparkah, — sanoi kerran vožatoi Miša, — mie ozutan teillä miän kodi žiivatoin rodnie.

Tuldih lapset zooparkah. Lähendi heidä Miša zubran luo.

- Keh se pohodiu?
- Lehmäh, — družno vastattih lapset.
- Nu, a tämä kenen rodn’a? – I Miša ozutti zebrah.
- Hevon, — arvattih lapset.
- A nämä Šarikan rodn’at – hukat.
- Da, pohoditah. Vain Šarik — miän druuga, a hukka — vraga.

L’vitsa ojendi kynzikkähän luapan, a tigra irvisti hambahat.

— Hyö ollah miän kazin Mirkan nägözie, vain vouse ei olla moizet luaskovoit.

4.2.1.14 Opastettu skvorca

Meččäniekalla starikalla oli opastettu skvorca, kudama maltoi paista. Starikan luo puaksuh kävyi susiedan brihaččune kuundelemah hyviä lin-

124

duo. Starikka i toiči kyzyy:

— Missä sie, skvoruška?

A skvorca seičas i kirgau:

— Tiälä, diedo!

Kerran dieduo ei ollut koissa. Tuli susiedan brihaččune. I duumaičči brihačču varrastua harvinazen linnun. Riuhtai skvorcan i sydäi sen kormanih. Tuli sih aigah diedo i kyzyi:

— Missä sie, skvoruška?

— Tiälä, diedo! — kirgai kaikki vägizesti skvorca voran kormanista.

4.2.2 Tekstua luvendakniigasta 2 klassale

4.2.2.1 Rohkie

Serjoža da Saša lähtiettih meččäh. Matkalla Serjoža sanoi:

— Saša, sie varajat hukkie?

A Saša kiitteliečöy: — Midä niidä on varata. Ozuan seibähällä piäh i tapan.

Tuldih meččäh. Mečässä oli pimie puuloista, päivästä ei nägynyt. Jalloin alla oksazet račketah, lehtet puuloissa humistah. Saša kačahtelou ymbäri, Serjožua käzistä pidäy. Serjoža sanou hänellä:

— Varajat?

A Sašalla oli huigie sanuo, rohkieksi mänöy:

— Midä miulla on varata? en mie ole pieni lapsi.

Serjoža kuin ravahtau:

— Hukka!

Saša niin i hyčistyi pöllästyksissä:

— Maa-ma!

A Serjoža rubei nagramah händä:

— Oh sie, Saša, rohkie!

4.2.2.2 Vihma ukon jyrynke

Konza mie olin pieni, miun työnnettih sieneh. Mie tulin meččäh, keräin siendä i tahtoin lähtie kodih.

Kerdah lieni pimie, rubei vihmumah, jurähti. Mie pöllästyin i istuočin tammen alla. Räiskäi tulda, da niin valgiesti, čto mie ummistin sil'mät. Miun piän piällä mi ollou radžahti i humahti, siidä miuda ozai piädä vaste. Mie langein i viruin sih suaten, kuni ei proidinut vihma. Konza

mie avain sil'mät, kaikista puuloista tippui vezi, laulettih linnut i paistoi päiväne.

Suuri tammi katkei, i siidä nouzi savu. Ymbäri miusta oli äijä tammi palua. Miun vuattiet oldih märrät i tartuttih hibieh. Piässä oli kuhmu, kumbane vähäzeldi kivisti. Mie lövvin oman šuapkan, otin sienet i lähtin kodih.

Koissa ei ollut ni kedä. Mie otin stolasta leibiä i nouzin kiugualla.

Konza mie jalgeuvuin, niin näin kiugualda, čto miun grivat žuarittih, pandih stolalla i jo tahtotah syvvä. Mie kirgain:

– Miksi työ miutta syöttä?

A hyö vastatah: – Midä sie maguat? Tule teriämbäh syömäh!

4.2.2.3 Gad'uka

Kerran miän savun tagana niitettih. Mie kaikesta viästä hypähteliin rugoloih i telmiäčiin dusistoissa heinässä. Niittäjät oldih ei edähänä. Volčok venyi ruvon luona i grizi luuda. Mukeldeliečiin mie yhessä ruvossa. Kerdah mi ollou vilu, libie voijaldih milma kättä myöt'.

Mie kočahiin. I midä? Suuri gad'uka lyydi heiništä, nouzi hännällä i valmis oli luottuačie miuh. Žen neičči, štobi hypätä, mie seizon, kuin kivine, a gad'uka kaččou miuh omilla mussilla šilmillä.

Kerdah Volčok lendi ruvolda i luottuači madoh.

Koira revitteli maduo hambahilla, tallo jalloilla. Mado pureksi koirua turbah, i ryndähih, i vaččah. No väliän mavon palazet venyttihn mual-la. Volčok luottuači hyppiämäh i kado. Vasta silloin tuli miula iäni: mie rubein itkömäh i ravizemah. Hypättih niittäjät i lopeteldih pergua särejäzie mavon paloida.

Volčok tuli kodih vain kymmenen päivän proidihuoh. Hiän oli laiha, no terveh. Tuatto šano, što koirat muozella heinällä mavon purennasta leččiečetäh.

4.2.2.4 Miän ogorda

Kaiken kezän miän ogorda syötti meidä. Da i talveksi häneštä zapuastan luadima.

Vielä aivoin kezällä myö zavodima vihandua luukkua syyvä. Söimmä i vuasanke, i leivänke, i juablokanke.

Väliän i ogurčat ruvettih kergiemäh. Magiet ollah ogurčat kohaldi riävyldä! Myö heidä i lounalla söimmä i ildazena.

A šidä kergii juablokka — skorospeška. Kaivamma nuorikast'a juablokasta, pežemmä i paissamma. Magie on paissettu juablokka-korkane žua-

riečen, kradžajau.

Ruššottih i pomidorat. Eh, i hyvät hyö ollah. Vkusnoit ražiet! Hyvä on heidä i rokkah panna i juablokanke syöldiä, a ei nin suolanke, da leivänke!

Tuli sent’abri, pidäy ogordasta zapuastah kerätä.

Kaikkie aivomma myö keräimmä pomidorat — hyö pakkazie varatah. Derimä luukat, pučkaziin sidoma, kiuguan luoh riputtima, kuivandah varoin. Et hyviin kuivua, nin kaikki hapatah.

Rubiemma nagresta, morkuo da sv’oklua pogrebah kandamah, kuivalla peskulla pirottamah.

A siidä ottuačima juablokoista. Heidä äijä meilä oli. Hyvä što siät oldih kuivat — voičči kohaldi pogrebah panna.

Juablokat loppima ottuačima kapussašta. Järettimä, suolaimma, kogonazie koččanoida podvualah riputtima, štobi talvella ois sviežoi kapusta.

Varustima kaikkie — talvi eu varattava.

4.2.2.5 Juuruot ali vežazet

Ennen ni ken meilä juablokkua ei issuttan. Äššen ei tietty mi tämä on.

Lugi yksi pomeššikka, što meren taguana on eineh — juablokka, kučutti hiän jublokkua, issutti ogordah.

Kašvo juablokka vägövä, luja i ynnäh kattuači kukalla. Langettih kukat. Kukin neičči viijittih kovat kruuguloit šarazet, oriehan muozet.

Kerättih ne šarazet, žuarittih voissa.

Kučču pomeššikka tuttavat, ehottau uuvella šyömisellä. Otettih gost’at šuarittuloin šaraziin, näčötetäh, mučerdeliečetah.

Pruobuičči i iče izändä, suun viändi tämän muozesta syömizeštä. Šiändy i šanou:

— Derikkiä juuriloinke i luogua pois!

Toissa piänä ruadajat derittih tämän kažviemen. Nähäh juuriloissa bul’kut.

— Davaiguakko paissamma nämä bul’kut!

Pruobuidih — magie.

Mieldy i pomeššikalla:

— Eh mie houka, houka! — šanou, — pidi juuruzie kerätä, a mie vežazie žuariin.

4.2.2.6 Luošto heinät

Vezi heinä, šavi heinä,
ogordašša kažvetah,
ei anneta ogurčalla
niin, kuin pidäy ražeta.
Vanhat nuoret kaikin šubi
astukkuakko ogordah.
Veššäläldi laululoinke
rubiemma myö kitkömäh.
Kaikki luošto heinät poisen,
štobi vällä kažvua oisen:
nagrehella, ogurčalla,
kapussalla; juablokalla,
suaharnoilla hernehillä,
ogordan einhillä.

4.2.2.7 Kapusta liipukkazet

Äijä liipukast’a lendelöy miän ogordoin i saduloin piällä. Šomat ollah päiväzeššä hiän kaiken nägözet, kirjavazet siivyöt! A ei kaččuon ših, nämä liipukkazet tuuvah ylen šuuren vredan. Liipukkazen jäiččäzistä viijitäh madozet, kumbazet tuuvah ylen suuren vredan. Nämä madozet šyvväh einehie ogordoista, vreditäh puuloilla saduloissa. Muduaš aigah näidä madozie on ylen äijä.

Yhen kerran pojezda rubei eistymäh hillemmä i hillemmä. Jälličešti hiän ynnäh pietty. Pasažirat viijittin vagonoista kaččomah mintän pojezda pietty. Nähäh — kaikki doroga, pitällä palua, ylen ložiešti, on katettu ložeilla madozilla.

Pojezdan kolessut mäne tiijä min verran mädzennettih, no kolessut ruvettih slibizömäh rel’soida myöt’, pyörettih yhessä koh. Pojezda pietty. Nämä oldih kapusta liipukkazen madozet. Molemmilla puolla dorogašta nävyttih kapusta pellot.

No kapussan neičči, pall’ahah šuat šyödy, torčittih gložittu koččanat. Madozet šyödih kaiken kapussan. Nyt hyö eissytäh toizeh, — koškomattomah paikkah.

4.2.2.8 Rubi löttö

Rubi löttö, löttö! pergakkua händä! — rigeneh ravissah brihazet. Hyö ei tietä, što löttö on ristikanzan abuniekka. Ni mytynäštä vreau löttö ei

tuo elä vain händä ota kädeh. Kaikki lötön tiela on šyblikäš. Šyblištä virduau jadovitoi židkosti. Häneštä syyhyy nahka.

Päivällä löttö n’ukkuu myttynäseššäni olgah tuorehessa pimieššä koh. Hiän vuottau ildua. Illalla hiän viidiy ohottuolla.

Ka, lyydäy madone. Löttö hänen keksi i lyydäy, kuin kazi. Lyydi, kočahaldi. Ka kenollou, ka kuin sormiloilla čilkualdi, i madone kado. Et keksi mi tämä čilkahti. Tämä čilkahti lötön kieli.

Lötön kieli on inoi. Hiän on pizytetty ei tagazella, a edizellä n’okalla. Tagane n’okka on tartuttamatta. Löttö luokšii händä pihapuoella. Ynnäh hiän on katettu libiellä syllellä.

Dobiičča kebiesti tartuu kieleh. Šl’opnii hiän mavost’a ei nin pöpökkiä i vedäy suuh.

Vedäy, ummistau šilmät i zavodii -lainuoll’a. Lainuou i vielä kaččou, kedä vois šl’opnie.

Kaiken yön hiän istrebiy madozie, bliizeizie i toizie pöpökköidä — ogordan, savun, peldoloin i lovin vredijöidä.

Lötöt ollah ristikanzan abuniekat. Vardeigua rubi löttölöidä!

4.2.2.9 Vieras okšane

Kažvo mečäššä sadu puuhut. Tuli meččäh sadounikka zuastupanke, dogadi juablokka puuhuon i šanou:

Ka hyvä puuhut, hiän miula godiečou. Kaivo ylen hill’akkazeh sadu puuhuon — juuruzin rikkomatta. Toi hänen saduh i issutti pitomnikkah.

Toissa vuodena tuli sadounikka kiberänke veičenke. Hiän leikkai vihannan puuhuon ladvazen, jätti vain yhen stvolan. Stvolan hiän halgai, i hallattuoh sydäi uuvan okšazen hyväštä puusta. Šidä sadounikka voidi zamuaskalla ruanan i sido träpičällä. Seizatti ymbäri vuagiezet i uidi.

Läzildi sadu puuhut, no oli nuori i vägövä. Väliän hiän spruaviečči. A vieras okšane kasvahtu häneh.

Juou okšane sadu puun sokkuo i kažvau boiko: laskou ruottua ruotan jälgeh, lehyttä lehyön jälgeh. Laskou lehtie lehen jälgeh, okšast’a okšazen jälgeh. Kolmen vuuven jälgeh puuhut rubei kukkimah valpas zor’a kukilla.

Kirvottih valpas zor’a kukkazet, a hiän sijah viijittih vihandazet juablokkazet. Sygyzyksi niistä juablokkazista liettih juablokat. Da ei diikoit muigiet, a ruskie kyllet, magiet, šuuret.

I žen hyveyhyne ugodieči sadu puuhut, što toizista saduoista tuldih ottamah okšast’a.

4.2.2.10 Mičurinan savussa

Mičurina on kuulova savun vodija. Hiän luadi kaiken muozie opittoida. Štobi kažvattua uuži rodu, uuži sortu. Hiän stremiečöy, štobi poluččie hyvät sortat sadu i marja kažvei, kumbazet ei varata viluo.

Ka riädyne tuhjost’a. Nämä ollah ylen pikkarazet grusa puuhuot. Pikkarazista puuhuzista kebiemi on kerätä marjua. Kaikki kačonda on kebiemi. Ka okšane tuomen lehtilöinke, a häneššä visn’an marjat. Jo go okšasella eu kakšiin, kolmiin visn’aziin, kuin nagoli, a 50—60 visn’ua. Tuomesta i visn’asta Mičurina sai uuvan sadu puun.

Ka visn’a puu. Hiän kažvau stolalla padazessa. Nämä pikkuruzet puuhuot ollah pirotettu suurilla ražeilla juablokoilla. Pikkuruzilla puuhuzilla mestua pidäy vähä, a marjua annetah äijän.

Mičurinan savussa on i zen muozie sadujuablokkoida, što hiän alla varatah muata savun vardeiččijat. Kirbuou puusta juablokka — jalgeuvut suurenke bul’kunke. Štobi pidiä tämä juablokka pidäy levieldi seizattua kämmenet.

Mičurinan savussa äijä kažvau marjua. Marjat jariat, ražiet.

Vavarno on nelliä suurembi toista vavarnuo. Marja luja, ei varaja vejändöidä, i ei lijakši keity.

Äijä on interesnoida Mičurinan savussa. Ajellah sinne opastumah savun vodijat, kuin kažvattua uutta sortuo fruktua, marjua, einehtä.

4.2.2.11 Kuččumattomat gost’at

Kezällä jänikset saduh ei hypellä. Eu šidä talvella. Nälgä talvella jäniksillä. Ečittih, ečittih midä kuin ois šyöldiä i popadittih saduh. Savussa kažvettih nuorikkazet juablokka puuhuot. Kočahettih nein luoh i zavodittih gložie kettuo. Monelda puuhuolda hyö gložittih ymbäri kaiken ketun.

Liey keviä, ruvetah ruadamah juablokka puuhuon juuret, ruvetah imömäh muasta sokkuo i työndämäh yläh lehtilöillä kettuo myöt’.

Lehet niin-že ruvetah keriamäh šyömištä i kettuo myöt’i työndämäh alah juuriloilla. Doidiu šyömine kettuo myöt’ grizittyöh šuat — doroga leikattu. Edemmä eu kunne männä. Vuotetah juuret šyömištä lehtilöištä, a šyömine ei tule. Kuivetah hyö i puuhut kuivau.

Kuin piästä puut jäniksištä?

Pruobuidih kolhoznikat ollella kiärie puuhuot, no jänikset kebiesti eroteldih ollen. Da ollessa vielä hiiret zavediečettih. Ruvettih kettuo šyömäh i jänikset, i hiiret. Ruvettih kiärimäh puuhuzie närien oksilla. Auto. Jänikset varattih pistiäčie terävih närien nieglazih i ei koskiettu kettuo.

Toizessa kolhozassa lujah aijotettih savun. Jänikset hupelläh ymbäri

130

aijasta; kočitah, a saduh ei sua kočahtua. Ka puuhuot i jiähäh koskomat-
ta.

4.2.2.12 Vernoit storožat

Yheššä kyläššä oli žen verda saduo, što kaikki kylä ozuttuači suurek-
si savuksi. Keviällä kukittih puut, a sageissa oksissa hyristih linduzet.
Ymbäri kuulu veššälä linduzin laulanda i čiretändä.

Sygyzyllä lehtilöllä kesseššä lekuttih juablokat, grusat i slivat.

No ka, brihazet kerävvyttih tukulleh i rozorittih linduzin pezot. Linnut
enämbi saduh ei tuldu.

Tuli sygyzy, šidä talvi. Lieni uuži keviä, no sadu oli hill’ana i igävänä.

Šielä zavedičettih madozet, kumbazie ennen šyödih linduzet. Hyö šyödih
puuloissa kukkazet, i lehet. Pall’ahat puut igävästi seizottih kezällä, kuin
talvella.

Tuli sygyzy. Saduloissa ei ollun ni juablokkua, ni grusua, ni slivua.

4.2.2.13 Elektrostanča

Proidi kolme vuotta.

Šidä že pelduo myöt’ kolizi traktora pluuginke. Hiän iččiellä jällesti
jätti levien muššan pološšan nošsettuo muada. Mečän taguada kuulu pi-
loin vingunda i kirvehin stuiganda. Šielä, mečän taguana, torfa suolla
stroittih elektrostanča.

Kakši brihast’a kopitettih meččiä myöt’. Heilä vastah popadi kirve-
henke Matti diädö.

— Zdorovo, Matti diädö!

— Mištä hyppiättä?

— Stančalla kävelimä.

— Sanellah, väliän elektrostančan stroitah, — šano Matti. Ymbäri kaikil-
la kolhozoilla liey valgie. Melličällä niin-ze rubieu vägie andamah.

— Da, brihat, tiän ijissä i unissa emmä nähnyš sidä, midä nyt niättä. Mie
vet nuorenbuana adralla kynniin. Pluugih vuotta kymmenen priviknimä.
A nyt, ka traktorat lähtei. Jogo vuozi uutta tuou.

4.2.2.14 Električestva

Miän kyläh luajittih električestvan. Myö niin-že kakši lampast’a riputti-
ma pertih. A meilä eli diedo. Dogadi hiän lampazie riputetah — haukuo-
čomah rubei.

— Työ — šanou, kehnoloida hyvittä, i tiän puzurizet ei ruveta palamah.

Mie niin-že en vierin, kuni luajittih. Ylen ino oli. Karasinua ei pie i spičkua ei pie.

Kuin laskei svietun molenbih lampazih, myö kaikin ihastuma.

Siinä tätä šano meilä:

— Ka, brihat, mih šuat rahvas doijittbh: valgieda äijä, a nogie eu. Voit i kiugeuada lämmittä ei hallolla, — električestvalla rokka keitty. Hebozilla ei pie pelduo kyndiä, voit pluuga elekričeskoi luadie: iče rubieu kävelömäh.

Uijittih kaikin pertištä, miula ei tirpuače, tahottau hyväzesti tiijustua: poltau ali ei polta tukkane puzurizessa.

Puzurizen piällä mustane piähyt luaittu, a piähyössä pikkarane ručkane.

Pyörähytiin mie tädä ručkast’a — oigieh päin tuli viidi. Pyörähytiin vielä kerran niin-že oigieh randah — pimie lieni.

Ka ino.

Siinä mie otiin, da otvintiin puzurizen piähyöstä. Tuli sambu.

Rubein mie kuottelomah piähyttä alahada päin, kunne puzurine oli vintitty, a milma kuin stegoni sormiloida vas, pölläššyin mie, ravahiin.

— Ken tämä milma stegoni?

Kuotteliin šidä paikkua piähyöldä vielä kerran, tuas milma stegoni. Mie tuas ravahiin. Tuli pertih tätä, kyzyv:

— Šie midä ravizet?

Mie šanoin hänellä:

— Sormiloida vaš ken ollou ozai milma.

Tätä šano miula.

— Šie otvintiit pois lampazen, a električestvua et vekl’uččin. Provo-dassa, kumbazella, rippuu lampane, on električeskoi vägi. Ka, hiän šilma i ozai käzie vas. Enämbi elä košše ei nin kummat luadiu. Električestvalla on žen muone vägi — kerdah hebozen tappau.

Ka šilmaš i ožai hiän. Enämbi elä ota miutta.

4.2.2.15 Storoža (Tozi)

Mihail Ivanovič eli duačalla. Hiän ni konža ei händä lukun, hot’ uidi viükoksi. Da i miksi vaš, konža hänellä kakši opašettuo storožua, — ovčarkua on.

Kerran hiän tuli kodih i nägöy: issutah stuulilla kakši žulikkua. Hiän kohassa venytäh koirat.

— Midä issutta gul’uzet? — kyzyy heildä Mihail Ivanovič.

— Issumma, graždanina. Ka jo kolme čuasuo issumma, lekahtua ei anneta, prokl’anietuot. Laškei — ei haukuttu. A nyt kuin vain sydiät kiän kormanih, štobi kurildua ottua, a hyö urissah i kiäštä narovitah fattie. Kormanih kättä syvätä ei anneta. Šano šie heilä, štobi kurildua annettais. Vaibuma ynnäh.

— Nu miliciissä kurillatta. Mars edizeh, da ei hypätä, einin koirat pureksitah. I kormanih käzie ei sydie (možot teilä oružjua on) i hypätä koirat ei anneta: niin hyö ollah opašsettu. Šie vuota tässä — šano Mihail Ivanovič yhellä koiralla — a šie aššu miunkel. Hiän otti iččienke toizen.

Niin hiän i toi vorat miličiih.

4.2.2.16 Pikkarane poštarine

Tämä oli vilussa randua. Šielä missä eu pojezdua. Šielä missä koirin vuoh tuvvah yhen kerran nedelissä poštua. Poštaljona Mek istu regyzissä, kiäričen mehovoih tuluppah. Toda iessä louko pruavi koirilla. Koirat händä šuattih. Hyviin, libissäh regyöt sviežoida lunda myöt’ — ka i jovut alahana ložozešša. Roshodiečennuot regyöt čurahettih jiällä. Upr’aska hakkuaui vielä boikomma silieta jiädä myöt’.

“Kraak”: mi ollou radžahti jallakšin alla.

— “Sula paikka” ožai mieleh Todalla, — regyöt jygiät. — I duumaimatta, hiän kočahti jiällä.

Koirat fatillettih kebennyöt regyöt i vielä boikomma hakattih gorah, berjogalla. Edähänä taguana nägy yksinäne Todan figura.

Toda läksi matah jalgaziin. No lumi vielä sagiemma i sagiemma pirotuači. Jygie oli nähä omin regyzin jälgilöidä.

Tuulen rukah riuhtuačettih regyöt kyläh. Kaikista kodiloista hypättih rahvas i ravisteh:

— Pošta, pošta!

— A Toda missä? Šie yksiin — kyzyttih Mekalda.

Koirat vingaheldih ibespokoino kačaheldih, ei nähty omua pikkarast’a tovarissua.

Pidäy vastah lähtie ajamah, — ravahettih brihat, Todan prijuateljat.

Yksi heištä podoidi vanhemman koiran luoh i šano.

— Tod šielä, Gro, löyvä Toda.

— Koira bespokoino pyörähti i ulvahti. Brihat nasilu kerrittih kočahtua regyzih, kuin upr’aska järelläh hakkai dorogua myöt’ . . .

Toda hill’akkazeh astu suurda umbie myöt. Hänellä kuazieči, što midä ollou hiän kuulou läbi pöyryn ulvonnasta. “Tämä Gronan haukunda” . . .

Minuutan jälgeh koččien Todasta ymbäri kaikki upr’aska ihaššunnasta

hauku i ulvo. Gro lizi häneldä kylmännyzie käzie, a brihat ravisteh hänellä:
 — Istuo väliäme, Tod!
 Toda kočahti regyzih, hikni i koirat druuzno hakattih pöyryštä läbi.

4.2.2.17 Buškičča lehmä

Oli meilä lehmä, da žen buškiččahune, ynnäh kummat. Kerran äššen kaiken liävän šarviloilla roičči, – vazazen luoh puihualieči. Šarvet oldih hänellä oigiet, da kohallizet. Ei vain kerdua tuatto šuorin häneldä šarviloida pilie, da kuin ollou nagoli jätti.

Ka kerran kezällä mama lypši lehmän, laski vazazen i šanou čikolla:
 — Fen’a, aja hiät jovuon luoh, ana berjogalla paimenduačetah. Otti Fen’a viččazen, ajo berjogan luoh, laski paimenduačomah, a iče istuoči virvan alla.

Kerdah kuulou Fen’a: ken ollou raida tuhjošša hödäjäy. Kaččou: mi ollou harmua tuhjoloista läbi höydäy. Tyttöne duumaičči, što miän koira Šerko.

Rubei Fen’a muanittamah:
 — Šerko, Šerko!

Kerdah kaččov vazane, a hänellä jällesti i lehmä, hypätäh kohti häneh, kuin bieseydynnyöt.

Fen’a kočahti, liččuaci virbah, a vazane häneh. A lehmä hiät molemmat taga-puolella puuh liččai. Piän paino, möngyy pahalla iänellä, enzimäzillä kobčilla muada roiččou, a sarvet kohaldi hukkah seizatti.

Fen’a pöllästy, fatti puun molemmilla kätzillä, ravissa tah- tou — iändä ei ole. A hukka kohaldi lehmäh luottuači, da kočahti randah: enzimäzeštä kerdua, nägyy, šarviloilla zadieni.

Rubei hukka luotteliččomah i täštä, i tuasta rannasta, štobi kuin ni buit’ lehmiä kyllēštä fattie, einin hot’ vazane pyyvälidiä. Da ei viiji — kunne ni luottuačou nagole sarvet vastah. Rubei siinä tyttöne ravizomah, abuh kuččumah.

Miän ei ylen edähänä kynnettih. Kuulah, i lehmä möngyy, i tyttöne ravizou. Hypättih ravuh. Kuin dogadi hukka, sto rahvas hypätäh, luottuači vielä kerrast’a kakši i tuhjoloih. Tuatto silloin oli hyvällä mieliin, što ei pilin lehmäldä šarviloida.

4.2.2.18 Pedrane

Kolme paiviä Omel’ka Liskanke häily mečässä, i kaikki tyhjäh: pedrua vazazenke ei popadin. A hiän toivotti läzijällä vunukalla varoin suaha, keldazen pedrazen.

Vain nelländenä piänä ynnäh vuottamatta popadittih pedran pedrazenke jälgilöih.

Muatka vazazenke, duumaičči Omel’ka, kaččuon heinässä suurie i pikkaražie kabien jälgilöidä. — Lisko, kukkine, eči!

Pedra ammuin keksi ohotnikan, no rohkiel di kaččo hänen eisteliēēndöih. — Tämä muatka milma vazazesta muanittav, — duumaičči Omel’ka, lyydiän lähemmä i lähemmä.

Konža Omel’ka tahto miettie pedrah, hiän ostarožno hypähti moni harpausta i tuas pietty. Omel’ka tuas lyydi omanke vintoukanke.

Ziivatta kymmenen kerdua riskuičči omalla elännällä, staraičči vazazesta edemmä muanittua ohotnikkua. Vanha Omelika siändy i diivuičči pedran rohkehuoh. Lisko lyydi izännällä jällesti. Konža hiän ynnäh kavotti pedran šilmištä.

Lisko hill’akazeh töykäi händä omalla palavalla nenällä. Ukko kačahti i istuoči: kolmessa kymmeneššä harpauksessa häneštä seizo aivis že keldane vazane, kumbazen tuačči hiän kolme päiviä ohottieči. Tämä oli hyvä pedrane, kaikkiedah vain moni nedelihine, keldazinke puuhazinke, hoikkazinke, jalgazinke, Šoma piähyt oli kikissetty tagah. Hiän edeh oi-jendeli omua hoikast’a kaglast’a, konža tahto fattie ylembiädä okšast’a.

Ohotnikka nosti kurkan i mietti piäh pikkarazella ziivattazella... No tällä minuutua ukko juohutti, kuin vardeičči händä muamoh.

Juohutti i paino ruzjan. Pedrane käveli tuhjon luona i čilbi lehtyzie. Omel’ka svisni, i pikkarane ziivattane peitty tuhjoloih.

— Iš myttynäne hyppiäjä! ... — šano ukko, duumaijen i muhissen. — žen vain händä i nähtih: kuin strela ... Lisko, vet uidi miän pedrane ... Nu, hänellä, hyppeijällä vielä pidäy kazvua ...

Toissa piänä Omel’ka läheni oman pertizen luoh.

— A ... Diedo, toit vazazen? — vastai händä Grisa.

— En, Griša ... Näin ...

— Keldane?

— Iče keldane, a turbane – mustane. Seizou tuhjon alla i lehtyzie čilbiy ... Mie mietiin ...

— I siiričči?

— En, Grosa, zualivoičiin pikkarast’a zvierištä ... muatkuo zualivoičiin ...

Kuin svisniin, a hiän, vazane-že, kočahti čaščah, žen vain i näimmä. Uidi, – äbäreh! ...

I konža hyö laskiečettih muata, läzijä brihane, uinotessa moni kerdua kyzy ukolda:

— Niin, hiän, pedrane i uidi?

- Uidi, Grišsane...
- Keldane?
- Ynnäh keldane, vain turbane, da kabiezet, mustazet. Brihane niin i uinoi i kaiken yön nägi pikkarast’a kellast’a pedrast’a.

4.2.2.19 Snegir’a

Kerran mie talvella avain fortkazen. Komnattah lendi snegir’a ruskiezenke ryndähyönke mustazinke siibyzinke i harmuazinke olgupiähyzinke. Mie annoin hänellä jyvästä i leibämurust’a. Hiän nökki, istuoči pal’čazella i n’ukkeudu. Proidi moni päiviä. Snegiri jo istu miun sormella i söi kämmeneštä jyväzie ei nin istu miun olgupiällä.

Miun luoh rigeneh hyppeli koira. Snegiri enzištä varaji, a sidä privikni, a žen jälgeh ruvettih i druužimah. Tämä oli ylen ino. Koira häimytti hännällä, hauku, a konža nin i kočahteli. Snegiri huoletta istu hänen sellällä, kuin sadulalla.

Mie rigeneh viheldeliin hänellä armahie virzilöidä. Snegiri ylen suačči konža händä armasseldih. Suačči, konža mie otiin hänen, siliti i šanoin pitäkkäzeldi mi-i-u-n ar-ma-a-ha-a-ne, hyvä šie miun. Hiän silloin zavodi laulua, läpehtelieči, kuin ollou särähteli, lieni rezvoi, kočahteli. Kerran mie uijiin moneksi päiviä i snegiri igävöičči miutta.

Konža mie myösteäčiin, nin nasilu voičči riiččiečie, — niin miula häkytti snegir’a. Hiän hyrähteli miuh kaikista rannoista. Snegiri hyrähti miun olgupiällä i rubei hiereliečomah piällä miun niskah, niin kuin hiereliečou kazi. Šidä hiän kuin ollou pyörähtiän lendeli miun piällä, istuoči skuapalla, i hairahtamatta viheldeli žen virryön, kummast’a mie suačen.

4.2.2.20 Inoi tipane

Darja buabo pani kanan alla kolmetoista jäiččiä. Buabo ei kaččon, što yksi jäiččä oli zelenäzemi i vähästä toizie šuurembi.

Istuu ylen userdno kana, palavoittau jäiččöidä; hypähtäy n’okkimah jyväzie, vettä juoldamah — i tuas istumah. Istu kanane nedelie kolme, i ruvettih jäiččöistä tipazet viidimäh.

Myöhemmä kaikkie viidi tipane zelenäzeštä jäiččästä. I myttynäne hiän inoi viidi: ka kuin sammalessa, keldane, lyčykkäzinke kopčazinke i levienkenä lačakanke n’okanke. Diivuičči kana kiberä luapahizeh tipazeh, da eu midä ruadua: myttynäne ni on, a niin že oma. I suaččou hiä händä, kuin i toizie.

Rubei kanane lapsuzie opastamah kuin muasta madozie pyyvellä i vedi oman perehen bruudu rannalla.

Kuin vain viärä-luapane tipane dogadi vejen, niin i luottuači kohaldi vedeh. Kana ravizou, siibilöillä hämyttäy, vedeh luotteliečou. Tipat hypelläh, sujettiečetah, čyketäh: “Autakkua, hyvä rahvas, velline uppuou!” No velline ei upon i veššälästi i kebiesti uiksendeli, fataijen vettä omilla leveillä pereponkahizilla kopčazilla.

Kanan ravuh pertištä hyppäi Darju buabo. Dogadi, midä ruaduačou, ravahti.

— Ah! nägyy tämä mie sogehuosta ut’an jäičän kanan alla paniin.

4.2.2.21 Tyttöne i kondien poigane

Kummakas oli tämä puarane. Yhtellä oli viijes vuosi. Toizella viijes kuu. Yksi oli rozovoine, kuldazien tukkazien ke; toine – musta, ynnäh losnija. Yksi oli pieni tyttöne, a toine – kondien poigane.

Molemmat hyö tahtomatta lähtiettih matkah lautalla. Jesli tyttöne olis tiedänyt sen, čto lautta voi lähtie rannasta, niin hän ei olis ni kuin männyt sillä.

Azie oli keviällä. Kondien poigane kizaj joven rannalla langennuon puun piällä – kerdah puu lähti uidamah, a yhtessä hänen ke i kondien poigane. emä kondie oli edähänä. Uidua puulla oli ylen strašno, i konza virda toi sen lautan luoh, kondien poigane siirdyi lautalla. Hän nägi sielä tyttözen i vienosti vingahti.

Tyttöne joga minuttua vuotti, čto kondien poiga hyppiäy häneh i purou. “Konza žen mama tulou i ottau miun? – duumaičči tyttöne.

Enziksi lautta eistyi hill’ah, no siidä vägevä virda tembai sen. Vezi pyörii, burhai i brizgutti lautan piällä. . . Vain lautan keski kohta oli kuiu. Kondien poigane vingunnan ke eistyn sinne, säristen kaikella rungalla.

Ryydi sinne i tyttöne. Molemmilla oli strašno, i jogahine heistä ihastelieči, čto ei ollut yksin. Hyvä, čto yhtessä oli mi ollou elävä, lämmin, pehmie.

Tyttöne pani kädyöt Miškan kaglasta ymbäri. Miška sydäi oman kaidazen mustan nenän tyttözen kädyön alla, čtobi ej nähtä strašnoida vettä. Lautta rubei eistymäh hill’ah. Molemmat pikkarazet ei ruvettu varajamah i diivinnän ke kačottih toine toizeh. Kondien poigane istuoči kăbälillä i kaččoi viäränä.

Tyttöne arvai, čto Miška varai händä, a tyttöne kergii opastuo häneh. Tyttöne rubei muanittamah kondien pojasta: “Mišuk, Miška, tule tänne!” I vedi hänen omilla polviloilla. Kondien poigane ei vastustanut. Miška oli

ruadi hänen armastelennalla. Hän vaibui i tahtoj muata. Sydäi oman villakkahan turbazen tyttözen polviloih i ummisti sil'mät.

Tyttöne oli ihastuksissa uvvesta bobozesta; hän painuldi poigazen piän piällä i armasteli sidä. Ozuttuači päiväne. Kondien poigane uinoi. Tyttöne painaldi ihozen villakkahah sel'gäh i niin že uinoi.

Lautta tartui puuh i piettyi. Lapset ei jalgevvuttu. Tällä aigua randua myöte, počti mielen maltietta varajannasta, juostih i tyttözen muamo i emä kondie. Muamo nägi, čto jogi viey lauttua. Enzi minutalla hän oli valmis iče hyppiämäh vedeh. Hän juoksi susiedan usuad'bah suaten, missä seizoni veneh. Susieda oli koissa. Muamo saneli hänellä, kuin on azie, i lähti juoksemah venehen luoh. Veneh lähti virralla myödäh. Muamo istui i tarkah kaččoi edeh päin.

Toine, nelläjalgane muamo, niin že varai oman lapsen tuačči. Hän tuli sih kohtah, kunne jätti poigazen, i nägi, čto puu on kadonnut hänen ke yhtessä. Emä kondie lähti juoksemah randua myöten. Lopuksi hän piettyi mägyričällä i nägi lautan i kahta maguajua pikkarasta sen piällä. Emä kondie hyppäi vedeh. No hän dogadi, čto lautan luoh toizesta puolestä päin läheni veneh ihmizien ke. Hän duumaičči, čto venehessä olijat ihmizet tahtotah ottua hänen lasta, i uičči kaikista vägilöistä.

Lopulla, veneh tuli lautan luoh. Tyttözen muamo skočahti, a susieda tartui bagralla lauttah. Muamo liččai tyttözen ryndähie vaste i rubei itkemäh ihastuksesta. No, konza muamo tahtoi kandua tyttözen veneheh, tyttöne rubei ringumah:

- En tahto lähtie Miškatta! En tahto!
- Istuoče teriämbäh, istuoče! – kirgui susieda.
- Vanha emä kondie uidau poigazella jällesti, hänen ke šuutkat nyt ollah pahat!

Naine pyörähti i nägi emä kondien. Muamolda i hengen salbai. A tyttöne ringui i bringutti jalloilla, ojendajen käzie kondien poigazeh päin.

Sillä ajgua, konza veneh ihmizien ke töykkiäči lautan rannasta, emä kondie nouzi sen piällä.

4.2.2.22 Päiväne gostissa

(Neneckoin školan učitel'an sanelenda)

Čuarin aigah vilun rannan rahvahilla ni ken ei snrojin školua. Omua azbukua ei ollun. Kniigua omalla kielellä niin-že ei ollun. Sovietan vluastin aigah heilä on oma azbuka, kniigat, omat skolat.

Skolah brihazie tuvvah edähädä. Rodn'at kočuijah tundrua myöt' kilometralla 600—700 siidä kyläštä, missä on skola.

Kezällä tundra kattuačou ražiella heinällä. Heinällä kesseššä loznitah järvet, suohuot, jovet. A talvella tundra on katettu jiällä i lumella. I šilloin kaikkienne valmis doroga, kebie jalgazilla pedroilla.

Vall’asti nenča pedrat kebeih nartoih (regyzih) issuttau nartah lapset i viey hiät školah; keviäh suat.

Suamoi mieluzija päivä nenčoilla školjnikoilla — päivä, konža ozutuačou päiväne.

Ka työ priviknijä sih, što jogo päiviä niättä päivästä. A meilä kakši kuuda on yö pöyrylöinke i tuulinke.

Miän skolan läššä on suurikkahe gorane. Häneštä edäh nägyy. Siidä gorazesta enzimäzičči dogadit päiväzen. Enzimästä päiviä ei pie zevaija. Päiväne vähäzeldi muan piällä ozuttuačou i tuas peitty. No min tuou ihastumista hänen enzimäne čirahtamine. Lapset hypätäh školasta i nähäh. Kaiken pos’olkan eläjät kerävyttih gorazella. Kaikin yheššä i rahvas i koirat.

Ka ruškeni alimmazen pilven randa — kaikin tarkaldi kačotah. Kabrizgahettih päiväzen čirozet. Lekahti ’arteli. Gorizontan piällä ozutuači päiväne. Lapset ravissah: “Päiväne, päiväne!” Nuoret brihat ammuksennelalah ružjista. A vanhat i pienet čäjytetäh kämmenillä, kabuoll’ah toine toista, ihasteliečetah päiväzellä.

Kuin kondien pennut, mukeldeliečetah lumessa, heinke yheššä i koirat. Nyt rubieu päivä lizäydymäh.

Vilussa randua enämmäldi šuatan päivästä. Suamoi armaš šana siäle päiväne.

Nenčoilla, armahemmašša virreššä lauluačou:

Issun mie i kačon mereh,
hyvä meilä kolmellah –
miula, merellä i päiväzellä.

4.2.2.23 Lötön muutuačenda

Ka bruuvuussa jalgeuvuttih lötöt. Uidih vejen pinnalla, ozutettih veještä omat huogominke kolme uglazet turvat. Yksi suuri löttö istuoči berjogalla aivis vettä vas, kohendi paremmiin omat jalgazet i kuoržahti

Kuaks-kuaks. Kva-kva-va-va.

Vastai hänellä löttöllöin hora.

Kuaks-kuaks
lauleldih lötöt.

Kva-kva-kva-va-va,
vassattih toizet i šilloin suun uglista heildäh vedičettih suuret nahkazet puzurit, i zentäh hyö ravistih ylen äijäldi.

Laškeih vedeh lötöt ikrua. Jogo ikrane on kiäritty pehmiellä, läbinägyjällä stuudenilla. Lämmin šielä on mustazilla ikrazilla, i vällä i varata ei pie.

Lieni lämmin. Zelenöydy bruudu. Stuudeni ikranke nouži vejen pinnalla. Päiväne palavoittau stuudenin alla mustazie ikrazie, i hyö boiko kažvetah. I ka heissä lekahtelou jo golovastikkane hoikkazenke händeizenke pikkarazenke piähyönke. Ahaš hänelläh lieni ikrazešša, lopni ikrane, i hiän uičči vällällä. Piähyön luona hänelläh hengitändäh varoin kažvo prošviista kaglukšut — žuabrat. Ni nähä, ni šyvvä miän golovastikkane vielä ei maha. Kažvo vähäzen, lozeni, šilmät hänellä avauvuttih, viidi suu.

Proidi ei äijä aigua, i golovastikkazella ruvettih kažvamah tagazet jalgazet, vielä nedelin jälgeh edizet.

Tielašša viijittin kokkot.

Rubei golovastikkane aiga aijalleh noužomah vejen pinnalla. i hengittämäh. Händäne rubei pienenömäh, i jällicekši jäi vain yksi n’okkane.

Nyt jo hyö ei tahota šyötteliečie kažveimilla, a šyvväh. sliizn’aida, šiakšilöidä, tihilöidä.

4.2.2.24 Jogiruakun eländä

Meidä oli štukku kolme sadua. Kaikin myö istuma pikkarazissa ikrazissa muamon hännällä. Mama mäni meinke, krutoin ber’ogan alla, kenen ollou norah. Hiän oijendi omat pität usat i kopčilla fataičči kaikkie, ken vain hänen lässä uičči. No iče norašta ei noušun žentän, što varaji miän tuačči. Näin počti kaiken talven ruakkušiha vähän söi, i ei liikahtan. Hiän vain häimytti hännällä, ajo meillä sviežoida vettä, štobi myö emmä läpehtyis.

Keviäksi mie jo kažvoin kuzimuurahazen muozeksi i liikahteliin omasa ikrazessa. A šidä mie revitiin ikran ketun. Myö kaikin pyzyttiäčimä muamon uinda jalgazista i istuma hänen hännän alla. Nyt meidä oli ei enämbiä šadua. Toizet talven aloh šyödih vezi pöpökät.

Miän mama lyydi meinke yheššä norašta i ohottieči. Veješšä oli vällä eliä, mie äijän söin i boiko kažvoin. Rigeneh miun luja skorluppa lieni ahaš. Yhtenä vuodena mie muutin händä kaheksan kerdua. A šidä mie rubein muutelomah harvemma. Nyt vaihan vain kerran vuvessa.

Luajit, kunne ni olgah, kiven alla iččiellä noran i rubiet hieromah jalga jalgah. Lekuttelet usazilla, venyttiäčet šelliin, -kuni skorluppa tielasta

ei eruo. A šidä venyt i kaikkie varajat: kuin myttynäne ni olgah kala ei dogadiis i fattiis. Tiela täh aigah kažvau boiko, a sellällä viidiy luja skorluppa. Silloin priimiečet šyömäh. Mie en rozbiraiččieče, kaikkie šyön: i pöpökkäzie, i pikkarazie kalazie, i löttözie. A jo kenen fatin mie omilla kopčilla, nin lujan pien.

4.2.3 Tekstua luvendakniigasta 3 klassale

4.2.3.1 Maksim Gor’kii (1868 – 1926)

Maksim Gor’kii on proletarskoin pisatel’an, Aleksei Maksimovičan Peškovan pseudonima. Omasta elämästä Maksim Gor’kii sanelou ka midä: “Kaheksan vuodizena miuda annettih «brihačuksi» jallačči magazinah. No kahten kuun jäl’geh mie poltin käjet kiehujalla rokalla i miuda työnnettih uvvestah diedon luo. Spruaviečehuo, miuda annetih učenikaksi čertjožnikalla, no vuvven jäl’geh, ylen jugien elandä uslovieloin tuači, mie pagenin hänestä i postupiin parohodah povarilla učennikaksi.

Ilellh päin elandä oli ylen kir’java i složnoj: povaroista mie järelläh kiännuin čerčežnikan luo. Sen jäl’geh torguičän obrazoilla, sluužiin Gr’adže – Caricinskojlla rauda-dorogalla storožana, olin krendel’nikkana, buločnikkana, slučaiččieči eliä i truščoboissa . . .

Odnuko kaikissa näissä uslovijoissa ei kavonnut Gor’koilla suuri himo opastundah. Hän äijän lugi i suurella radenijalla kir’jutti omie proizvedenijojda. Enzimäzen oman rasskazan Gor’kii pečatoičči, konza ruadoi tiffiskoiloissa rauda dorogan masterskoiloissa.

Gor’kii astui yhtessä rabočoiloin ke, vastusti ruadajan rahvahan ugnetenijua, učastvuičči podpol’noiloissa revol’ucionnoloissa organizacijoissa. Äijän hän kir’jutti. Äijän rasskaži. Vladimir Il’ič äjjäl’di suvačči velikoida pisatel’ua. Tuagieh kir’jutettih hyö toine toizella. Hän kir’jutti Gor’koilla: “Omalla hudožnikan talantalla työ toitta Rossijan rabočoilla dviženijalla — da ei vain yhtellä Rossijalla — ylen suuren pol’zan . . .”

Carskoi pravitel’stva äijän kerdua arestuičči Gor’koida. Istui Gor’koi i Petropavlovskoissa krepostissa, kunne pandih suamoida opasnoiloida pravitel’stvalla revol’ucioneroida.

Suurien zaslugoin puolesta rabočoin klassan i SSSR ruadaien iessä CIK nagradi Gor’koin Leninan ordenalla.

Gor’koin nimi on tuttava kaikella maailmalla.

4.2.3.2 Zabastouhka Parmassa

Genuissa, vokzualan iessä pikkarazella plošadizella, ylen äijä keräydyi rahvasta, enämbi on rabočoiloida. Rahvahan piällä löyketäh cvetnoit rabočoiloin organizacijoin znuamenit. Losniu töppähin, bahromoin i šnurin kulda, losnitah varziloissa kop’jat, sohizou šulku, i gudiu kuin puoleh iäneh laulaja hora, toržestvenno nastroiečen rahvahan tolpa lämmitettynä puoli kruugana, ojedajen omat siivet, ka kuin buitto tahtou kabuta rahvasta, seizou jugie mramornoi vokzualan zdanija. Portasta kuuluu jugie parahodin hengitändä. Vejessä gluhoi vintan ruado, čieppilöin helizendä, svistkat i ravu, – ploščadilla on hill’a, dušno, i kaikki on valettu ägiellä päiväzellä. Balkonoilla i kodiloin ikkunoilla kázissä kukkazien ke ollah naizet, pruazdnično suoriudunnuot lapsien figurazet, kuin kukat.

Svisti, kiirähtäen stancijalla, parovoza – tolpa särähti kuin mustat linnut, hyrähtettih piälöin piällä moni murčittuo šliäppiä, muzikantat otetah trubat, mittyöt ollou ser’joznoi vanha rahvas, čomendeličien, eistytäh edeh, kiännytäh iholleh tolpah i, häiskyttäen kázillä oigieh i vazemeh päin, midä ollou paistah.

Jugiesti i kiirähtämättä, uuličalla luadien levien prohodan, tolpa eroi kahteksi.

– Kedä vastatah?

– Lapsie Parmasta!

Sielä, Parmassa on zabastouka. Izännät ej ustupaija; rabočoilla lieni jugie i ka hyö, kerättih omat lapset, kumbazet jo zavodittih nällästä läzie, työnnettih hiät Genuih, tovariščoin luoh.

Vokzualan kolonnoin taguada stroino astutah pikkarazet rahvas. Hyö ollah puoli alasti omissah ribuloissa ozuttuačetah töpykkähiksi ka kuin mittyöt ollou strašnoit zvierizet. Astutah kázikkäin, viizin r’adassa – ylen pikkarazet, pölykkähät, nägyy losnitah sil’mät, i konza heillä vastah muzika soittav Garibal’din himnua, näidä laihazie, terävie i näl’gähizie ihozien myöte, vesselinä ruppizina hypähtelöy hyvän mielen muhizenda. Tolpa privectvuiččou nouzovan aijan rahvasta oglušitel’noilla ravulla, hiän edeh painutah znuamenat, oglušien i sogauttajen lapsie, rönggy truvin vaski – hyö tällä priiminnällä ollah vähäzel’di ošelomittu, sekunnaksi perävvytäh tagah i kerdah kuin ollou ojenduačettih, kazvettih, yhtevvytäh yhteh rungah i savoilla iänilöjllä, no yhten ryndähän iänellä, ravahtettih: – eläkkäh nuori Parma! – eläkkäh Garibal’di! – ravistah lapset, harmuana nualana männäh tolpah i kavotah sih.

Gostinicoin ikkunoissa i kodiloin katoksilla valgeina linduloina säristäh paikkazet, mistä lapsin piälöillä kuin vihma piristäh kukat i vesselät

äijäl'di ravizennat.

Kaikki liei kuin pruazdniekkana, kaikki eläydyi, i harmua mramora rubei kukkimih mittynäzillä ollou jarkoiloilla täpnöillä.

Vatketah znuamenat, lennetäh šliäpät i kukat, vanhemmin piälöin piällä. Kazvettih pikkarazet lapsin piähyöt, pyyvellen kukkie i privectvujen, vilistäh ylen pikkarazet mustazet kábäläzet, i aivin jyrizöy vozduhassa pietymättömänä vägevä ravu: – eläkkäh socializma! Počti kaikki lapset ollah fataidu käzie myöte, hyö istutah vanhemmilla olgupäillä, ollah ličattu mittynäzin ollou surouvoiloin usakkahin miehilöin leveih ryndähih. Humizennassa, nagrossa i ravussa odva kuuluu muzika.

Tolpassa nirjaidih naizet razbirajen jiännyzie tulijoida i ravistah toine tojzella:

– Työ, Annitta, otatta kahta?

– Da, työ niin že?

– I yhtellä jallattomalla Margaritalla varoin... Kaikkiella vesselä vozbu diečenda, pruazdniekkana. Ihot, tuorehet hyvät sil'mät, i jo kuda missä zabastouščikoin lapset näčötetäh leibiä.

– Miän ajgah täh näh i ei duumaidu! – sanou, linnun n'okan nägözen nenän ke i mustan sigaran ke hambahissa, ukko.

– A niin on prosto...

– Da! Tämä on prosto i mielövembi.

Ukko otti suusta sigaran, kačahti sen n'okkah i, hengästäh yö, puistaldi tuhkat. A sijdä, dogadihuo ičen luona kahta brihačusta Parmasta, nägevä velleksie, luadi groznoin ihon, čirhistyi – kačottih häneh ser'jozno – ličcai sil'millä šliäpän, čiihisti käet; lapset, liččuacien toine tojzeh, buuristut tih; peräydyjen ukko kerdah istuoči kyykkyzin i äijäl'di, ylen pohodien, laulaldi kukon mugah. Lapset ruvettih nagramah, tumsuttajen pall'ahilla kannoilla kivilöjdä vaste, a hän nouzi, kohennaldi šliäpän i, reššien, čto luadi kaikki, midä pidi, häilyen ei nadjožnoiloilla jalloilla, uidi pois.

Vedäjän käjestä seiččemen vuodista brihasta puuhizissa bašmakoissa i olgupiäh suate harmuassa šliäpässä, karraten, astuu mustatukka genuedžka. Hän särähityttelöy piällä, čtobi siirdiä šliäppä korva juureh, a se aivin langieu hänellä iholla; naine riuhtai šliäpän pikkarazesta piähyöstä i, korgiesti häimäten midä ollou pajattau i nagrau; brihaččune kaččou häneh, kikistäen piädä, i ynnäh muhizou, siidä hypähtelöy, tahtoen otua šliäppiä i molemmat kavotah.

Korgie mies nahkazissa perednikoissa, pall'ahien ylen suurien käzien ke, pidäy olgupiällä kuuzi vuodihista, harmuasta, kuin hiiryt, tytöstä, i sanou hänellä reunassa, astujalla naizella, kumbane käestä vedi, rižoista, kuin tuli, brihačusta:

– Maltat, jesli vain tämä tarttunou...meidä jugie lienöy odolie, a? I sagieldi, äijäl'di, toržestvenno hohottau i, lykkien sinizeh vozduhah omuadah pikkarasta kandamista, ravizou: – eläkkäh Parma! Vedäjen i kandajen ičen ke lapsie, rahvas ujitah. Ploščadilla jiähäh mur'jotut kukat, kanfetkoista bumuagat, vesselä gruppä nosil'šikkua. A uuličoista, kuin suurista trubista. Kuulutah hyväh eländäh astujista vesselät iänet.

4.2.4 Tekstua luvendakniigasta 4 klassale

4.2.4.1 A. P. Čehov (1860–1904)

Anton Pavlovič Čehov syndyi 1860 vuodena Taganrogassa. Hänen tuatto oli pienie torgovoiloida.

“Lapsus aigana miulla ei ollut päiviä”, – muistelou Čehov. Hänen tuaton perehessä eländä oli ylen jugie; pidi torguija tuaton laukassa.

Jo gimnazijassa ollessa hän ozutti oman literaturnoin talantan. A konza opastui universitetassa, niin ičelläh eländäh varoin zabatibaičči rasskuazoin kir'jutuksella. Omissa rasskuazoissa Čehov izobražaiččou erilazie ihmizien gruppie i klassoida: činovnikkoida hiän vz'atočničestvan i činuloida rabskčoin počitanijan ke, krest'janskoida keyhyttä, kulakkoida, pomešikoida. On Čehovalla rasskuazoida lapsih varoin i lapsih näh.

Rasskuazassa “Van'ka” on izobrazittu brihaččune keyhästä krest'janskoista perehestä, kumbazella pidi jo pienenä lähtie linnah zarabotkoih.

Omissa proizvedenijoissa Čehov vedäy bor'buä otstalostie, temnotua, nevežestvua i gn'ottua vastah.

Kuoli Čehov 1904 vuodena tuberkul'ozasta.

4.2.4.2 Van'ka

Van'ka Žukov, yheksän vuodine brihaččune, kolme kuuda aigua kun on annettu opastumah jallačin ombelijalla Aljahinalla, rostuoda vasten, ei vierryt muata. Vuottahuo, konza izännät i podmasterit lähtiettih kirikköh, hän sai izännän škuapasta pienen butilkazen černilän ke, ručkan ruostun-uon peron ke, levitti edeh smurčitun bumuaga listan i rubei kir'juttamah. Ennen enzymäzen bukvan piirdämistä häi pöllästyksissä kačahti kaksi–kolme kerdua ikkunah i ukseh, kiändi sil'mät mustah obrazah päin, molemmien puolien kumbazesta oldih polkat jallaččiloin kuvien ke, i jugiesti hengähti.

Bumuaga oli levitetty skammilla, a iče hän seizoi skammin iessä polvilah.

“Kuldane diedo, Konstantin Makarič! – kir'jutti hän. Kir'jutan siulla

kir’jasta. Toivon teillä vesseliä rostuoda i annakkah siulla jumala kaikkie hyviä. Ei ole miulla ni tuattua, ni muamua, sie vain yksin jäit miulla.”

Van’ka kiändi sil’mät pimieh ikkunah, kumbazesta läimähteli hänen tuohuksen tuli, i elävästi nägi mielessä diedon, Konstantin Makaričan, sluužijan yö storožana Živarjovien herroilla.

Diedo on pieni, laiha, no ylen leppie, kuuvenkymmenen viijen vuodine starikka, kumbazella on aivin nagraja iho i humalniekan sil’mät. Päivillä häi maguau kuhn’assa libo balaguuri kuharkoin ke, a yölöillä, suoriečennut suureh välläh tuluppah, kävelöy usad’ban ymbäri i kolotiu kolotuškah. Hänen jäl’geh astutah, piät alah päin painetut, vanha Kaštanka i koirane Vjun, nimitetty niin mustan villan tuačči i pitkän, pordimon moizen, rungan täh. Tämä Vjun on ylen armasteliija i yhten armahuoh kaččou kuin omih, niin i vierahih, no kreditalla ei pol’zuiččieče. Ni ken ei malta paremmin händä hill’azeh hiivuo i purra hambahilla jallasta tungiečie pogrebah, libo voruija mužikalla kana. Jo äijäh kerdah hänel’dä katkottih taga jalgoida, kahteh kerdah riputettih, joga nedelie lyödih kuolendah suaten, no häi aivin eläydyi.

Nyt, naverno, diedo seizou veräien luona, ummistelou sil’mie ruskien kaunehih kylän kirikön ikkunoih i, klokuttuan kuatančoida, balaguuriu käskyläzien i kazakkoin ke. Hänen kolotuška on sivottu vyöh. Häi vilusta pergau käzilöjdä yhteh, käbristeličöy i starikkoin luaduh hihittäen, näpistelöy to gorničnoida, to kuharkua.

– Emmä-go myö tabakkua n’uusta, sanou hän i ojendau akoilla oman tabakerkan.

Akat n’uuhtetah i hirnutah, diedolla on ylen vesselä. Hän vesselästi nagrau i kirguou: – Nyhtiä, jäädyi! Tabakkua n’uuhtua annetah i koirilla. Kaštanka hirnuu, pyörittäy piädä i, abeudunnuona, eistyy kyl’geh. No Vjun luaskovuon tuačči ei hirnuo, a vain händiä pyörittäy. Siä on ylen hyvä. Vozduha on tyyni, kajoksine. Yö on pimie, no kylä nägyy kaikki omien valgieloin katoksien ke i trubista nouzijan sagien savun ke, nävytäh užvella peitetyt puut da lumi hanget. Taivas on kyl’vetty vesselästi lipistilijöillä tähtillä i linnun doroga ozuttuačou niin sel’västi, čto buito on pesty i hierottu lumella pruazdnikkua vas . . .

Van’ka hengähti, kastoi ručkan černiläh i jatkoi kir’juttamista: “A eglen miuda lyödih. Izändä ribautti miun tukasta pihalla i pergi pot’uagalla sen täh, čto mie liikutin hiän lasta kätkyössä i keksimättä uinoin. A nedelillä emändä käski miulla sel’odkua puhastua, i mie zavodin hännästä päin, a hän kobristi sel’odkan i sen piällä rubei miuda ihoh sydimäh.

Podmaster’jat miuda nagretah, työnnetäh kabakkah viinua ostamah i käskietäh izännäldä varastua ogurčua, a izändä lyöy miuda mi vain

kädeh puuttuu. A syömistä ei ole ni mityttä. Huomneksella annetah leibiä, murginaksi kuašua i ildazeksi tože leibiä, a čuajuo, libo rokkua elä ni vuota, izännät iče čiihotah. A muata miulla käskietäh sinčossa, a konza hiän lapsi itköy, mie sousem en magua, a liikutan kätkyttä. Armas diedo, ole hyvä, ota miuda tiäl'dä kodih, kyläh, en voi mie tiälä eliä ... Jalgoih siulla kumarduačen i ijan kaiken rubien jumalua molimah, vain ota miuda tiäldä, einin kuolen ... “

Van'ka viäristi suuda, mustalla kulakkazella hieroi sil'mie i ryöckähti itkemäh.

“Mie rubien siulla tabakkua hieromah, – jatkoi hän, – jumalua molimah, a kuin midä, niin lyö miuda, kuin siidarin čibua.

A esli duumainnet, ruaduo miulla ei lövvy, niin silloin mie hristua ruadi prikazčikalla jallaččiloida čiistimäh tariččievun, libo Fed'kan sijah rubien paimenella auttajaksi. Armahane diedo, ei ole miulla ni mitystä eländiä, a yksi surma. Tahtoin jalgazin hypätä kyläh, da suappaida ei ole, pakasta varajan. A konza kazvan suureksi, tästä hyvin rubien siuda syöttämäh i ni kellä en anna abauttua, a kuolet, – rubien muistelemah siun hengie, niin kuin muamuo Palagua.

A Moskova on suuri linna. Kaikki koit ollah gospodoin i hebozie on äijä, a lammasta ei ole, i koirat ei olla vihazet. Tiälä brihaččuzet ei kävellä sluavimah i kriilostilla pajattamah ni kedä ei laskieta. A kerran mie näin yhtessä laukassa, ikkunalla myödävänä ongie siimoin ke i joga kalah varoin, onget oldih ylen hyvät, yksi ongi on sen moine, čto puudahizen kalan nostav. I näin sen moizie laukkoida, missä kaiken luaduzie gospodoin moizie ruž'jua on, naverno joga ruž'ja rubljua sada maksau. A liha laukoissa on i tedrie, i pyydä, i jäniksie, a missä paikkua heidä ammutah, sidä lihan myöjät ei sanota.

Armas diedo, a konza gospodoilla lienöy jotka gostinčoin ke, ota miuh varoin kullittu orieha da vihandah sundugazeh peitä. Kyzy se barišn'alda Ol'ga Ignat'eunalda, sano – Van'kalla.”

Van'ka särähtäen hengähti i tuas rubei kaččomah ikkunah. Häi muistutti, čto gospodoilla jolkua tuomah meččäh aivin käveli diedo i ičen ke otti vunukan. Vesselä oli aiga! Diedo rähkähteli i pakkane rähkähteli, i heih kaččoen i Van'ka rähkähteli. Ennen kuin lejkata kuuzahane, diedo kuriu trubkan, kodvan njuuhtau tabakkua, nagrau kyl'mänyttä Van'kua ... Nuoret nărăhāzet seizotah užvan pejtossa, liikahtamatta i vuotetah, kumbazella heistä kuolla pidäy. Mistä ni ottuači jänis yrrästäydy juoksemah hangie myöten ... Diedo ei voi olla, čtobi ei ravahtua: – Tabua, tabua ... tabua! Oh, sie, hännätöin juavoli! Leikatun nărăhāzen diedo kandoi herroin kodih, a sielä ruvettih čomendamah nărăhāstä.

Kaikista enemmän hlopočcieči Van’kan suvattava barišn’a Ol’ga Ignat’evna. Konza oli elossa Van’kan muamo Palaga i sluuži gospodoilla gorničnoina, Ol’ga Ignat’evna syötti kanfietalla i jouten ollessa opasti hänen lugemah, kir’juttamah, čotaiččemah sadah suaten i daže kadrelie kizuamah. A konza Palaga kuoli, sirotinan Van’kan työnnettih ruadaien puolella kuhn’ah diedoh luoh, a kuhn’alda Moskovah, kengän ombelijan Aljahinan luoh . . .

“Tule ottamah, armas diedo, – jatkoj Van’ka, – jumalan nimeh. Siuda kučun, ota miuda tiäl’dä. Žualevoiče sie miuda ozattomua sirottua, a to kaikki miuda lyyväh, i syyvä ylen äijäl’di himottau, i igävä on moine, ka ni sanuo ei sua, aivin itken. A näminä päivinä izändä kengän kuvala kolahutti piädä vas, mie langein i vähäh hengih jäin. Paha on miun eländä, daže pahembi koiran eländiä. A vielä työnnän tervehyttä Lenalla, yksisil’mäzellä Jegoralla i kuučerilla, a soittuo miun ni kellä elä anna. Jiän siun vunukka Ivan Žukov, armas diedo, tule ottamah”.

Kir’jutetun listan Van’ka kiändi nelläksi i pani konvertah, ostettuh eglein kopeikasta . . . Kozdvazen duumaičči, kasto i peron i kir’jutti adresan:

kyläh diedolla

Sen jäl’geh kodvazen kubautteli iččiedä, duumaičči i lizäi:

Konstantin Makaričalla

Hyvällä mielin sillä, čto ni ken ei mešainut hänen kir’jutusta, pani šuapkan piäh i, sobazin, turkitta, juoksi pihalla. Liha laukan prikazčikat, kumbazilda hän eglen kyzeli, sanottih hänellä, čto kir’jazet pannah počtosvoiloih jašikkoih, a jaškoista ne vietäh kaikkie muada myöten počtovoiloilla troikilla. Van’ka juoksi enzimäzeh počtovoih jašikkah suaten i sydäi kallehen kir’jazen ragoh.

Čuasun jäl’geh hän lujah magari magieloilla duumilla uinotettuna . . . Hän nägi unissa kiuguan. Kiugualla istuu diedo; hän riputti pall’ahat jallat i lugou Van’kan kir’jasta kuharkoilla. Kiuguan luona kävelöy V’jun i pyörittäy händiä.

Lugu 5

Muuda školakirjua

5.1 V.A. Tetjurev: Tervehyön vardeinda [54]

Čtobi lietä tervehenä i opastunnuona miän sotsialističeskoin obšestvan ruadajana, pidäy tietä, kuin pienestä suate vardejia tervehyttä i kuin oigein ruadua.

5.1.1 Ruado i lebävö školassa

Puhtavus i por’adka klassassa ollah enzimäzinä uslovijoina tervehyön vardeinnassa i hyväh opastundah varoin.

Konza klassassa on reduo i pölyö, äijä pölyö on i vozduhassa. Myö hengitämmä tällä vozduhalla i vozduhan ke yhtessä hengitämmä pölyö, pöly mänöy miän kouhkoloih.

Pölyssä aivin on mikrobua. Nämä ollah ylen pikkarazet elävät sušestvat, kumbazie ei sua nähtä prostoilla sil’mällä. Niidä ylen äijä on pölykkähässä vozduhassa, konza myö hengitämmä vozduhua, mikrobat puututah miän kouhkoloih. Näillä mikroboilla keskessä on i sen moizie, kumbazet tuuvah lähimizen — kouhkoloin tuberkul’ozan, ili, kuin obyknovenno sanotah, čahotkan. Tuberkul’ozasta kuolou äijä rahvasta.

Čtoby ei hengittiä pölykkähällä vozduhalla, pidäy klassua objazatel’no provetrivaija: tuagiembah availa klassan fortočkua, a konza on hyvä siä, niin i ikkunua. Avatusta fortočkasta ili ikkunasta uidiu pölykäs, paha vozduha i tulou puhtas, veres vozduha.

Klassassa ruadajessa pidäy oigieh istuo. Monet učenikat ei istuta oigein stolan i partan taguana. Istutah gorbistunnuona i painunnuona. I jesli hyö näin istutah aivin, niin heil’dä viäristyy sel’gä i tämä viäristyndä voiččou jiahä kaikeksi igiä. Pidäy privyknie istumah oigieh, painumatta.

Lugiessa i kir’juttajessa muduannet učenikat ylen äijäl’di painutah Kniigan ili tetratkan piällä. Jesli hyö ruvetah näin istumah aivin, niin heillä rikkuočetah sil’mät, hyö luadiečetah blizorukoiloiksi i ruvetah pahoin nägemäh edäh.

Ruadajessa pidäy istuo niin, čtoby svietta ei mänis kohaldi sil’mih i hyvin andais sviettua kniigah, kummasta työ luvetta, ili tetratkah, kumbazeh työ kir’jutatta. Jesli jarkoi, svietta langieu kohaldn sil’mih, niin tästä rikkuočou nägemine. Jesli svietta on taguana, niin miän piän kuvahane langieu kniigalla ili tetratkalla. Jesli že svietta on oigiessa puolessa, niin tetratkalla, kumbazeh työ kir’jutatta, langieu kuvahane, tiän käjestä. Kaikkie parembi on istuo niin, čtobi svietta langeis vazemesta puolesta.

Pidäy maltua ei vain oikein ruadua, no i oikein lebiäčie. Viikon istunnan jäl’geh klassassa polezno on luadie fizkul’turnoi minutka, t.s. luadie moni fizkul’turnoida upražnenijua, konza ikkuna on avattuna. Tämä osvežajččou i luadiu bodroiksi.

Peremenan aigah pidäy lebiäčie. Paras huogavunda peremenan aigah on progulka i kizuannat sviežoissa vozduhassa. Tämän moizen lebävön jäl’geh paremmin mänöy opastunda.

5.1.2 Ruado i lebävö koissa

Puhtavus i por’adka ollah neobhodimoit i koissa. Pidäy aivin sledie, čtobi koissa ei olis pölyö i reduo, čtobi kaikkiella olis puhtas. Pidäy provetrivaija komnattua, osobenno huomneksella maguannan jäl’geh, i illalla ennen maguandua. Pidäy sanuo kodilazilla, jesli hyö ei tietäne, mintäh pidäy provetrivaija komnattoida.

ei ole hyvä, konza koissa ollah viskottu vešit, kniigat, tetradkat. Pidäy koissa luadie ruado uglane, kumbazessa oldais kaikki tiän opastunda pri-nadležnostit i missä vois valmistua annetut urokat.

Koissa pidäy ei vain valmistua annettuloida urokkoida i ruadua kebiembie ruadoloida, no pidäy objazatel’no i lebiäčie. Parembi lebävö on progulka i kizuanda sviežoissa vozduhassa. A talvella tämän lizäksi i sporta: jiahine mägi, regyöt, kon’kat i sukset.

Joga päiviä kaksi čuasuo objazatel’no pidäy olla sviežoissa voz’duhassa. Čtobi ei prostudiečie, ei pie kiäriečie, a pidäy vähäzin i ostorožno zakal’aija omua rungua. Illalla pidäy vierrä aijalleh muata. Tiän igähizillä lapsilla pidäy muata ei vähemiä 10 čuasuo suutkissa.

5.1.3 Rabočoiloin ruado i lebävö proizvodstvassa

Ennen, konza fuabrikat i zavodat oldih kapitalistoilla, rabočoit ruattih päivässä 10 čuasuloin i enämmin. Izännät kapitalistat eksploatiruidih rabočoiloida. Hyö staraidih suaha vain rabočoilosta enemmän bariššua. Rabočoiloin ruavon vardeindah näh hyö ei pietty huolda.

Kuin vain fuabrikat i zavodat pereidittih Sovetskoilla gosudarstvala, sovetskoi vluasti ustanovi kaheksan čuasuhizen ruado päivän. Nyt miän fuabrikoissa i zavodoissa on ustanovittu seiččemen čuasuhine ruado päivä, a proizvodstvoissa, kumbazissa on vrednoi ruado — daže on kuuži čuasuhine ruado päivä. Miän fuabrikoissa i zavodoissa pietäh huolda ruadajan ruavosta.

Ennen kaikkie pietäh huolda siidä, čtobi olis puhtas ruadua. Osobenno vejetäh bor’bua pölyn ke. Monissa fuabrikoissa, kuin, primieraksi, tekstil’noiloissa olettelou vielä osoboi proizvodstvennoi pöly. Se lienöy ruavon aigah. Sentäh mašinoin i stankoin luoh, missä lienöy tämä pöly, luaitah pöly nasosat, čtobi pöly ei mänis vozduhah i ruadajan kouhkoloih.

Čtobi osvežie i puhtastua vozduha luaitah ventil’atsijoida. Luaitah truvat, kumbazie myöten paha i pölykäs vozduha vediäčöy pihalla, a puhtas i veres tulou huonehuksih.

Fuabrikoissa i zavodoissa mašinoin i stankoin luona opasnoit paikat aijotetah futl’aroilla, rešetkoilla, čtobi rabočoit hairahuossa ei puututtas mašinah.

Fuabrikoissa i zavodoissa niin že sleditäh, čtobi olis oigie svietta. Čtobi svietta ei mänis kohaldi rabočoiloin sil’mih, rabočoin paikka pidäy olla hyvin osvetittu. Näin sohranitah rabočoiloin zrenijua.

Fuabrikoilla i zavodoilla ruavon aigah lebiäčendäh varoin luaitah pere rivat. Luadiečou suuri murgina pereriva, konza rabočoit murginoijah zavodan ili fuabrikan stolovoissa. Rabočoiloin obšestvennoi pitanija kohenou joga vuotta.

Joga fuabrikassa i zavodassa on vračebkoi punkta, missä rabočoilolla annetah meditsinskoida abuo.

5.1.4 Mikrobat — zaraznoiloin läzimizien vozbuditel’at

Ylen viikon rahvas ei tietty, mistä lietäh zaraznoit läzimizet. endizeh aigah zaraznoit läzimizet oldih ylen äijäldi levennyöt. Ruven, holeran i čuman epidemiloin aigah kuoli millionoida rahvasta. Tyh’ettih linnat i kylät. A ved’ nyt meillä rubi, holera, čuma ollah harvat gost’at. Myö

nyt tiijämmä, mistä lietäh zaraznoit läzimizet i kuin hiän ke pidäy vediä bor’bua.

Uč’onoit tiijustettih, čto zaraznoit läzimizet lietäh mikroboista. Mikrobat – nämä ollah pienet, prostoilla sil’mällä nägymättömät sušestvat. Hyö ollah sen pienyöt, čto vezi tilkassa heidä voit olla monie millionoita.

Mikroboih näh tiijustettih vasta sen jäl’geh, kuin oli keksitty mikroskoppa. Tämä on pribora, kumbazeh kaččoessa voit nähtä ylen pienie sušestvoida. Se ylen äijäl’di suurendau — 1000 kerdua i daže enämmäl’di.

Mikroboida on äijä pölykkähässä vozduhassa, revukkahassa vejessä i voošše revussa. Mikrobat, puuttuhuo ristikanzan rungah, vyvajjah läzimizie. Näin tuberkul’ozan mikroba vizivaiččou tuberkul’oza läzimizen.

Läzimizie kandajat mikrobat ollah meilla nägymättömät surmallizet vragat, kumbazien ke pidäy vediä bor’bua, čtobi vardeiččiečie zaraznoiloista läzimizistä.

Mikrobat puututah ristikanzan rungah pölykkähän vozduhan, revukkahahan vejen ke i voošše revun ke. Sentäh suamoi glavnoi midä pidäy ruadua, čtobi vardeiččiečie kaikenmoizista läzimizistä, — pidäy, čtobi kaikkialla olis puhtas.

Miän ymbäri on äijä tuberkul’oznoiloida läzijöidä. Näjen läzijöin sylendä meillä varoin tuou suuren opasnostin: siinä on millionoita tuberkul’oznoiloida mikroboita. Syl’gi kuivau, no mikrobat ei kuolla. Yhtessä pölyn ke hyö noussah vozduhah i yhtessä pölykkähän vozduhan ke puututah miän kouhkoloih. Näin tuagieh zaraziečetah tuberkul’ozalla.

Enziksi ristikanza ei čuvstvujčče iččiedä läzijänä, a siidä hän zavodiu čahnie. Jesli ei leččie tädä läzijä, niin hän kuolou.

Sentäh; čtobi vardeiččiečie tuberkul’ozasta, pidäy sobl’udaija puhtahusta; sledie, čtobi ei syl’giettäis lattiella; tuagiembah provetrie komnatassa vozduha; enämbi olla sviežoissa vozduhassa, päiväzen paistossa - päiväzen paisto tappau mikroboita.

Ei harvah lapset i vanhemmat kezällä läzitäh dizenterijalla – verizellä ponosalla. Dizenterijan mikroba puuttuu kišečnikkah revukkahahan vejen i syömizen ke primieraksi, revukkahien mar’join i einiehien ke. Ristikanza läzeydyy dizenterijalla, hänellä zavodiečou muokkuaja verine ponosa.

Dizenterijasta vardeiččiečie ei ole jugie: ei pie juuva revukasta vettä, ei pie syyvä pezemattä marjoida i einehie. ennen syöndiä pidäy pestä käjet.

Religioznoit rahvas tuagieh zaraziečetah i muida zarazinah kaiken moizilla zaraznoiloilla läzimizillä spravl’ajessa religijoznoiloida obr’adoida. Kirikkölöissä tervehet i läzijät annetah suuda ristillä i obrazoilla. "Pyhie ottajessa" tervehet i läzijät syyväh leibiä i juuvah pyhiä yhtellä i sillä že

luzikalla i yhtestä astiasta.

Äijänpäivän aigah "hristottuačetah", toizin sanoen mučotetah suuda läzijät i tervehet toine toizen ke. Tässä i mänöy zaraziečenda.

Pidäy objasnie mittyzen opasnostin tervehyöllä varoin tuuvah religioznoit obr'adat. Religioznoit obr'adat protivorečitah higienan-naukan triebuinnoilla, ne ollah tartuuien läzimizien rassadnikkoina, i nijen ke pidäy vediä bor'bua.

5.1.5 Nasekomoit — zaraznoiloin läzimizien kandajat

Muduannet nasekomoit ollah mikroboin kandajat i zarazitah meidä zaraznoiloilla läzimizillä. Nämä ollah ne nasekomoit, kumbazet eletäh revukkahan ristikanzan hibiellä, hänen huonehissa, ili hänen lässä. Nämä ollah kärbäzet, täjt i siäkset.

Kärbäzet lennelläh kaikkiella. Omassa kärzäzessä, käbälöissä hyö kanetah läzimizen tuoje mikroboida. Äijät tartujat läzimizet, kuin dizenterija, br'ušnoi tifa, holera rasprostraniečetah kärbäzien vuoh.

Kärbäzien ke pidäy vediä bor'bua. Ei pie pidiä tadehta, soruo koin lässä sentäh, čto sielä razmnožaiččiečetah kärbäzet. Pidäy hävittiä kärbäzie komnatasta. Pidäy kärbäzistä kattua syöndä produktoida. Ei pie jättiä stolalla syömizen jännöksie.

Varattava vraga eläy revukkahan ristikanzan rungalla. Hän kandau synnoida tifua. Täi imöy läzijän ristikanzan verdä, siidä hän eistyy i purou tervehtä. Tässä tervehen ristikanzan vereh puututah mikrobat i hän läzevdyy synnoilla tifalla.

Pidäy olla puhtahana: tuagiembah pestä piädä i kävvä kylyh, tuagieh vaihtua sobie. Ristikanzalla opasnoina on niin že mal'ariinoin siäksi. Purduo läzijiä, a siidä tervehtä, hän kandau mal'arija läzimistä.

Mal'arija osobenno on levennyt suokkahissa paikoissa, sentäh, čto siäkset razmnožaiččiečetah seizojissa vezilöissä. Mal'ariinoin siäksen ke bor'bua vedäjessä kuivatah suoloida, valetah niidä neftillä, čtobi niissä kuoldais ličinkat.

Nasekomoiloin i hiän nägözien sušestvoin keskessä on i sen moizie, kumbazet iče tuuvah tartujie läzimizie. Tämän moizena on, primieraksi, ylen pieni kleš i syyhyndä zudn'a.

Hän tulou nahkah i tuou nahkah läzimistä — syyhymistä. Syyhymizestä vardeiliečie on ei jugie. Ei pie kosketella syvhyjie läzijöidä.

5.1.6 Lebävö kezällä

Terväh školassa loppiečou opastunda, i učenikat lähtietäh kezä kanikuloilla. Kuin on hyvä kezällä! Kezän aigah pidäy hyvin lebiäčie i lujendua omua tervehyttä.

Ei ni mi niin lujita tervehyttä kuin puhtas veres vozduha. Pidäy olla enämbi sviežoissa vozduhassa, vihanneksien keskessä, missä ei ole pölyö i mikoboiloida.

Kezällä on polezno luadie progulkoida meččäh, pellolla, joven luoh, prudalla, voit luadie kaiken moizie kizoida pihalla vozduhassa.

Hyvä on kezällä ruadua i sel'skhoz'aistvennoida ruaduo ogorodassa, savussa, kukikossa. Tämä on tervehys ruado vozduhassa. No ei pie ruadua suamoilla ägiellä, parembi on ruadua huomneksella i ildah päin, konza ei ole niin ägie.

On polezno kupaija kezällä; vezi luittau tervehyttä, no pidäy kupaija pravil'no. Voit kupaija kerdua kaksi päivässä, parembi huomneksella i ildah päin. Vejessä pidäy olla ei enämbi 10 ili 15 minuttua.

Kupainnan aigah pidäy opastuo uimah, sentäh, čto uimine razvi- vaiččou miän muskuloida i kaikkie organizmua.

Hyvin deistvuiččou miän hibieh päiväne. No i päiväzellä pidäy pol'zuiččiečie maltajen, ei pie sillä zloupotrebl'aija. Kodvua päiväzessä ei pie viruo, kuin virutah monet, se on vredno. Voit poltua hibie. Päiväzessä monen minutan proidihuo pidäy männä pimeikköh (pil'vekseh), a siidä kupaija. Vain tämän moizet päiväzen vannat ollah poleznoit.

Kezällä tože pidäy pidiä oigieda päivän režimua. Huomneksella pidäy aijalleh noussa, oigein syyvä, aijalleh laskiečie muata.

Oigie režima on neobhodimoi uslovija tervehyön vardeinnassa i luitannassa.

5.1.7 Kuin sovetskoi vluasti zabottiečou ruadaien rahvahien i lapsien tervehyöstä

Kaiken vuoven alah, osobenno kezällä, suat tuhatat rabočoiloida SSSR:ssa ajetah lebiäčemäh i lujendamah omua tervehyttä lebiäčendä kodiloih i leččiečemäh sanatorijoih. Lebävö koit i sanatorijat meillä ollah luaittu endizissä barskoiloissa kodiloissa i kurortoilla, kumbazilla ennen pol'zuiččiečettih bezdel'nikat — buržuit. Revol'utsijah suaten ei ollut ni lebävö kodiloida, ni sanatorijoida ruadajih varoin, da i ei voinut olla, sentäh, čto kapitalistat ei pietty huolda ruadajien tervehyöh näh. Ruadailla varjoin lebävö koit i sanatorijat tämä on Velikoin Oktjabr'skoin revol'utsijan

dostiženija.

Monet suat tuhatat lapsie – škol’nikkoida i pioneroida ajellah kezällä lebiäčemäh i lujendamah omua tervehyttä pionerskoiloih luageriloih, kylih. Vožatoin rukovodstvala i vračan nabl’udainnalla pionerskoiloissa luageriloissa on oigie päivän režima: lebävö, sporta, opastunda, ruado, syöndä, maguanda.

Linnah jiännyzillä lapsilla varoin luaitah lapsien plošadkazie, missä organizujjah kizoida, opastundua i ruado. Lebiäčennyöt i vägevdynyöt lapset sygyzylä tullah školah opastumah. Ni konza kapitalistat ei pietty huolda ruadajan rahvahan lapsih näh.

Vain sovetskoi vluasti pidäy huolda ruadajan rahvahan i hiän lapsien tervehyöstä, sentäh kuin sovetskoi vluasti on ruadajan rahvahan vluasti.

5.2 G.I. Ivanov: Amerikan jövet i järvet [28]

5.2.1 Severnoit jövet

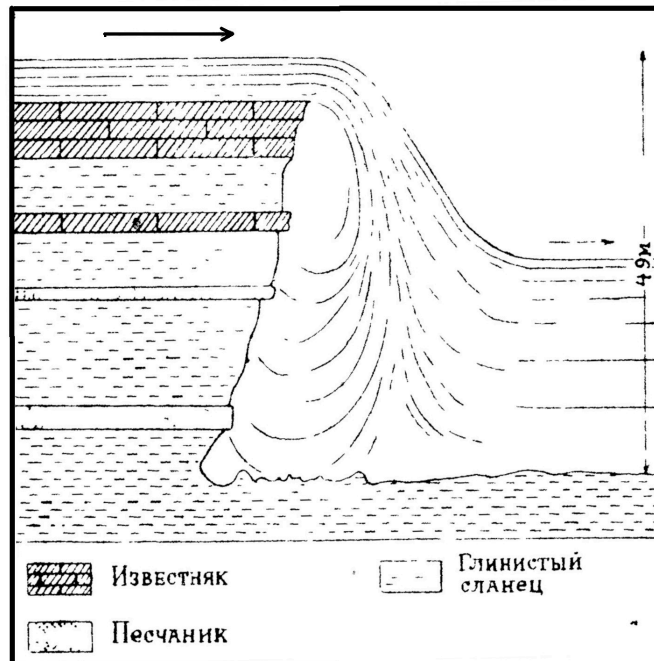
Kui Severnois Amerikas, muga i Južnois glavnoit jövet zavoditah Kordilerois i virratah suurie rauninoi myöte Atlantičeskoih okeanah. Severnois Amerikas kaikis pitkin jogi on Mississipi (pritokoin ke Missouri, Oga-jo i toizet); jesli sen glavnoiksi istokaksi lugie Missouri, to Mississipi on enzimäine jogi pitkevyn puoles muan šaral (7000 km).

Omas mudakkahas vejes ’Mississipi kandau äijän mudua i peskuu, a sentäh langetes Meksikanskoih lahteh luadiu suuren del’tan, kudama joga vuotta eistyy loitommaksi i loitommaksi lahteh.

Äijän vettä kandau mugaže St. Lawrence jogi, kudama ottau vettä velikolois amerikanskolois järvilöis: Superior, Huron, Michigan, Erie i Ontario järvilöis. Ni kus mual ei ole tämän verdua suolatoinda vettä, kui täs. Superior järven pitkevys on enämbi 600 km, se on nelliä kerdua suurembi miän Luadogan järvie; tämä on suurembi kaikis muailman suolattomis järvilöis. Erie i Ontario järvilöin välil on ylen suuri paduna — Niagaran paduna, Kuva 5.1.

Jogi Nigara omal putil vastuau 49 m korgevuon ustupan, kus se langie u kahtena huarana, kudamien välil on suari. Ustuppa, kudamas langie u jogi, vähitellen murenou, plastat lohkiellah i kannetahes vejel. Sentäh paduna aivin eistyy tuaksi, Erie järveh päi.

Jogilois, kudamat virratah severnoida pokatostie myöte, suamoit značitel’noit ollah: Nel’son (virduau järves Winnipeg) i McKenzie (virduau kolmes järves päi: Atabaski, Bol’šois Nevol’ničois i Bol’šois Medvežjois). Nämä jövet hot’a i ollah täyzivejellizet, no niil ei ole značenijua sudo-

Kuva 5.1: Niagaran padunan shema. Objasnikkua, mintäh paduna ot-stupaiččou? Mittuizet plastat ollah kaikis kovemmat?

hodstvah varoin, sentäh kui langetah mägilöih, täytettylöih jialöil, da i iče ned hätkeksi kyl'metäh.

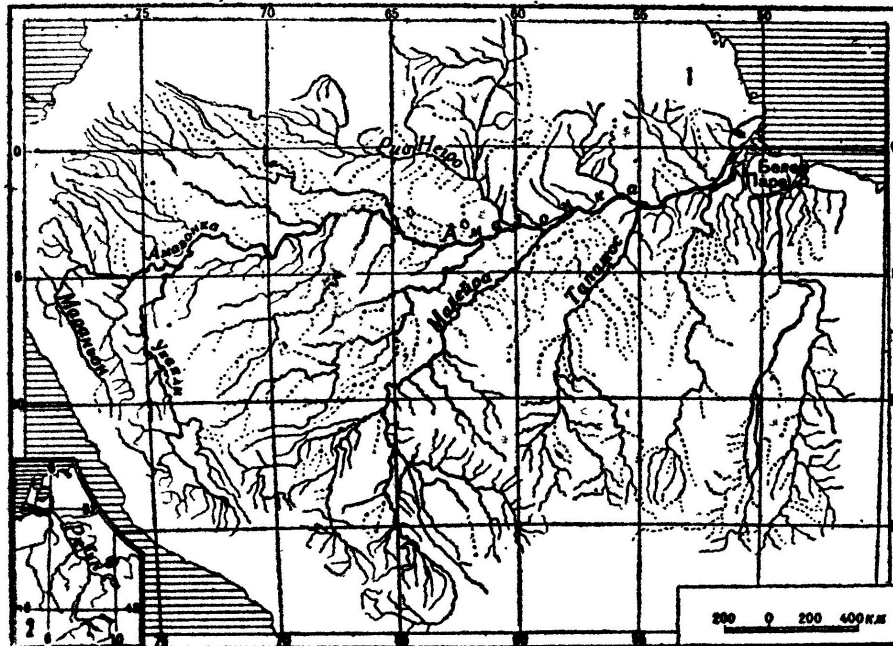
Zapadah päi, Tihoih okeanah, virratah jovet Jukon, Kolumbia i Colorado.

5.2.2 Južnoit jovet

Južnois Amerikas kaikis suurin jogi on Amazonka. Pitkevyön puoles se ustupaiččou Mississipil i Nilal, no vejen äijyön puoles tämä on enzymäine jogi mual. Sil on 15 pritokkua sen pitkevyttä, kui miän jovet Volga, Dnepr. Nämä pritokat – Madeira, Rio-Negro i toizet ollah sudohodnoit počti joven ladvoih sah.

Iče Amazonka on sudohodnoi okeanas Kordileroi mäjien aluksih sah; oman alizen virran kohtas se on muga syvä i levie, čto meri parohodat noustah yläh sen virdua myöte tuhat km.

Ala virral Amazonka on 20–80 km levevys, no meri sudnat voijah proidie vai sen yhtä huarua myöte: muul prostranstval on äijä mada-

Kuva 5.2: Amazonka i Reina yhtel masštabal. Lövväkkiä Amazonkan glavnoi istokka – Maran'on

likkuo. Meren priliva piäzöy Amazonkah suurena aldona 5 m korgevuol i ravieh matkuau vasta virdah šumun ke, kattajen alavat rannat. Tämä aldo nouzou Amazonkua myöte 900 km joven suus päi.

Toizet značitel'noimmat Južnoin Amerikan jövet ollah Orinoko i Parana pritokan ke Paraguai; joven suun luona sidä sanotah La-Plataksi, i siit sih langieu pritokka Uruguai.

Ploskogor'oil Kordileroiin mäjen selgien keskes kui Severnois Amerikas, muga i Južnois ollah järvet, kudamat ollah bestočnoit järvet, sen moizet ollah: Severnois Amerikas — Bol'šoi Sol'onnoi järvi, Južnois — Titikaka järvi.

Upražnenija kartua myöte. Ozutakkua, kus zavoditah Severnoin i Južnoin Amerikan glavnoit jövet. Kus on enämbi järvilöi?

Kontrol'noit voprosat:

1. Mil voibi objasnie suuri količestva järvie Severnois Amerikas i ylen suuri veen skoplenija Velikolois järvilöis?
2. Mil objasn'aičeh Amazonkan vejen äijys?
3. Mintäh suola järvet ollah vai Kordiljeroiin mäin sel'gien keskes?

5.3 A.C. Barkov i A.A. Polovinkin: Mua i solnečnoi sistema [8]

5.3.1 Planetat

Mua, kui myö jo tiijämmä prestavl'aiččou ičes ogromnoin šaran, kudama liikkuu ymbäri Päiväzes. Paiči Muada, ymbäri Päiväzes liikutah vie 8 planettua: Merkurii, Venera, Mars, Jupiter, Saturn, Uran, Neptun, Pluton. Kaikis suurimat planetois ollah Jupiter i Saturn.

Päiväne omie razmeroi myöte on suurempi planetoi. Jesli muan suurus on 1, to Päiväzen poperečnikka lienöy 109 kerdua suurempi. Otamma sravnindah varoin kai planetat. Tablicas on suurus da matka Päiväzeh, Muah verraten.

Päiväzen poperečnikka ravn'aičehe 109 Muan poperečnikal.

Päiväne	109	0
Merkurii	0.4	0.4
Venera	0.9	0.7
Mua	1.0	1.0
Mars	0,5	1.5
Jupiter	11.0	5.2
Saturn	9.0	9.5
Uran	4.0	19.2
Neptun	4.3	30.0
Pluton	0.5	39.6

Matka že Muas päi Päiväzeh suate on 149 miljonua kilometrii. Jesli ku lendiä Päiväzen luo aeroplanal 175 km/h ravevuol čuasus, to meil azettumatta pidäis lendiä 100 vuotta.

Asteroidat (pienet planetat). Paiči planettoi Päiväzes ymbäri liikkuu vie gruppua pienie teloi, kudamie sanotah asteroidoiksi. Liikutah ne kruugua myöte Jupiteran i Marsan matkoin välil. Asteroidoi on ylen äijä. Kaikis suurimat heis imeijah poperečnikka 300 km — 800 km suate.

Planetoin sputnikat. Äijät planetat imeijah sputnikat. Sputnikat liikutah planetois ymbäri sih luaduh, kui planetat liikutah Päiväzes ymbäri. Razmeroil sputnikat ollah äijä pienemmät planattoi. Mual on 1 sputnikka — kuudama. Marsal on 2 sputnikkua, Jupiteral 9, Saturnal 10. Jesli ku Saturnal Jupiteral oldais ihmizet, to hyö yöl voidas nähtä ei yhtä a monda kuudamua.

Kuudama. Kuudama on miän muan sputnikka i samah aigah se on kaikis lähin meil nebesnoi tela. Sredn'oi matka Muas päi Kuudamah suate

on 60 muan radiusua.

Teleskoppah Kuudaman pinnal nägyy äijä vozvišennostie i mägie. Äijät Kuudaman mägilöis imeijah levielöin krateroin ili bl’udcevidnoloin i voronkoobraznoloin syvennyksien forma nostettuloin rannoin ke. Nengomien syvennyksien leveyhön različnoi erähis metrois i erähih kymmenih i daže sadoih kilemetroih suate¹ Kuudaman poperečnikka on počti 4 kerdua pienembi Muan poperečnikkua.

Kuudama predstav’aiččou ičes vilun, mustan atmosferattoman. telan. Kuudaman svetta zavissiu Päiväzen osveščenijas. Kuudama liikkuu Muas ymbäri i kierday sen ymbäri 27 päiväs 8 čuasus. Jesli Kuudama oman liikunnan aigah ymbäri Muas okažihes Muan i Päiväzen välih, to myö Kuudamua emmä näje (uuzikuu). Tämä on ellennettävä: Päiväne osveščaiččou protivopoložnoida Kuudaman pindua. Pinda, že, olija meih päi, on ynnäh musta. Kui vai Kuudama lähtöy täs položenijas päi, myö zavodimma nähtä kaidazen čirpin, t.s. osveš’onnoin kaidazen Kuudaman pinnan. Konza Kuudama lienöy toizel puolel muada, myö näjemmä kaiken Kuudaman pinnan, jarko osveščennoin Päiväzel (täyzi kuu). Siirryndä uuves kuus päi täydeh kuuh soveršaičehes hill’akkazeh Kuudaman liikunnan mugah ymbäri Muas, obuslovlivajen različnoit Kuudaman fazat. Kuudaman . fazoi pidäy sledie omien nabljudenijoin kauti.

Aijoitellen Kuudama, ollen Muan i Päiväzen välil, mänöy muga, čto Päiväne, Kuudama i Mua tullah yhtel kohtinazel linijal. Jesli tämän položenijan aigah Kuudama okažihes otnositel’no. lähäl Muas päi, to kuvahane Kuudamas päi langieu Mual. Nabljudatel’at, olijat sil kohtal, kus kuvahane Kuudamas päi langieu Mual, nähtäh kui musta Kuudaman kruuga kattau blestijia kruugua. Tädä javlenijua sanotah Päiväzen pimennykseksi (solnečnoiksi zatmenijaksi.) Endizeh aigah, konza ei tiijetty Päiväzen pimenemizen pričinoi, ihmizet ylen äijäl pöllästeldihes. Nugöi astronomat ylen točno sanotah iel päi joga zatmenijan aiga.

Jesli Kuudama täyven kuun’aigah puuttuu Muan kuvahazeh, to lienöy muga sanottu Kuudaman pimennys (lunnoi zatmenija). Kuudaman pimenemizen aigah voibi nahtä, čto Muan kuvahane imeiččou kruugan forman. Tämä krugloi Muan kuvahazen forma voibi olla Muan šarobraznostin yhtenä dokazatel’stvana.

Venera. Venera on kaikis lähin meil planeta. Razmeroi myöte se počti on yhten suurus Muan ke. Venerua voibi nabl’udaija illoil srazu

¹Enne duumaidih, čto. Kuudama on tovessah katettu vulkanoin krateroil. Nygöi nämä omaluaduzet syvennykset sellitetäh meteoritoin langiennoil, kudamien vzrivat voidih luadie nengomat voronkoobraznoit suvennykset, kudamat ollah okružitut nousuol vualul.

Päiväzen laskemizen jälgeh ili huondeksel enne Paiväzen nouzendua. Se enzimäzeksi čirittäy zor'an noustes. Toiči Venerua voibi nähtä daže päiväl. Teleskoppah Venera nägyy dovolno suurena šarana, kudama on katettu sagiel tumanan oboločkal (atmosferal). Läbi täs sagies atmosferas on trudno nähtä Veneran pindua. Venera luadiu oman matkan ymbäri Päiväzes 225 päiväs.

Mars. Marsan poperečnikka on počti kahta kerdua pienembi Muan poperečnikkua. Teleskoppah Mars nägyy oranževo-ruskiena šarana valgieloin, naverno, lumi pol'usoin ke. Suurih teleskoppoih nägyy, čto Marsan pinda ei ole yhten moine. Nävytäh svetloit p'atnat — muan, i mustat — meret. Marsal on löyvetty atmosfera, pohodija miän atmosferan ke. Atmosferas nägyy slaboloi pilvi massoi. Mars kierdäy Päiväzen ymbäri 687 päiväs, t.s. vuozzi Marsal on pitkembi miän vuotta 321,7 päiviä.

Jupiter. Kaikis suurin planeta Jupiter nägyy teleskoppah šarana, kudama on okružittu sagiel tumanan atmosferal. Jupiter imeiččöy 9 sputnikkua. Kierdäy Päiväzen 11 vuuves 315 päiväs.

Saturn. Saturn teleskopas on šaran nägöine, okružittu kol'čal. Kol'ča sostoiu pölyobraznoloi čuastiloi, pohodijoiš pikkarazih lumipalazih. Saturn imeiččöy 10 sputnikkua. Kui i toizet planetat, se svettii ei omal, a Päiväzen otraž'onnoil svetel. Saturn kierdäy Päiväzen 29 vuuves 167 päiväs.

5.3.2 Päiväne

Päiväne — tämä on ogromnoi raskal'onnoi šara, katettu pinnal raskal'onnoil svettijal gazovoil oboločkal, kudama sanotah fotosferaksi. Konza myö kačomma Päiväzeh teleskopal, to näjemmä vai fotosferan. Fotosfera ozutahes meil loppumattomana količestvana jarkovalgieloi p'atnoi, ylen pohodijoiš pikkarazih pilvyzih. Joga tämän moine pil'vi on 100—500 suate i daže 2000 km piduhus poperečnikas. Pil'vet nämä eistytäh suurel ravevuol, kuin klokočuščit rannattoman tulizen okeanan allot. Kui suuri on pil'vien temperatura, voibi nähtä hot'a bi siidä, čto moizet veščestvat, kui rauda, platina i toizet, ollah sie höyry obraznois sostojanijas.

Fotosferas počti aivin nävytäh vie osoboit, harvah olijat mustat p'atnat, kudamie sanotah Päiväzen p'atnoiksi. Päiväzen p'atnat ollah različnoida razmerua i formua myöte napominajah rouno ku pahoi revinnyzie loukko-
loi — fotosferas.

Solnečnoit p'atnat hot'a i ozutetahes t'omnoiksi, no tovessah ne ei olla t'omnoit. Nijen svetta, sravnien fotosferan svetan ke, on slaboimbi i sentäh ne jarkovalgiel fotosferan fonal ozutetahes t'omnoloiksi. Tämä

javlenija voibi sravnie vot min ke: dopustimma, čto myö kačomma äijäl osveščennoida päiväzel zdanijsua. Zdanijan ikkunat nävytah meil mustina, hotja tovessah komnatois ei ole pimie.

Päiväzen raskal’onnoida svettijä gazovoida oboločkua aijoitellen puhkailtah raskal’onnoloin gazoin strašnoit vzrivat, kudamat lykitäh gazuloi ylen yläh (protuberancat). Tämän moizien tulizien fontanoin korgehus doidiu monih kymmenih i sadoih tuhanzih kilometrilöih suate.

Fotosferan piäl on Päiväzen atmosfera, kudama tože sostoii ‘raskal’onnolois gazois. Päiväzen atmosferas päi kaiken aigua noustah tulen kielet tuhanzih kilometrilöih suate korgehutta.

Päiväne, kui ozutetah nabl’udenijat, pyörii oman osin luo, vai ei muga, kui Mua. Päiväzen ekvatorial’noi čuasti luadiu täyven oborotan 25 päiväs, 45° severnoida i južnoida šerotua — 28 päiväs, pol’arnoin kruugan luo — 33 päiväs. Viidiu, čto joga Päiväzen pojasa liikkuu samostojatel’no.

5.3.3 Tähtet i tumannostit

Paiči Päivästä, Kuudamua i planettoi, taivahas myö näjemmä vie äijän tähtie. Tähtet — nämä ollah ylen raskal’onnoit nebesnoit telat, kudamat äijäl napominajah Päivästä. Erähät tähtilöis ollah suuremmat Päivästä monda sadua kerdua. Tähtet ollah meis päi ylen loittona. Čtobi predstuvie ičel tämä suuri matka, vospolzuičemmokseh erähil sravnenijoil. Matka Muas päi Päiväzeh suate on ylen suuri. Jesli ku mudb istuzimma poezdah, kudama manou 100 km ravevuol čuasus, to tulizimma Päiväzeh 172 vuvven mändyy. Sil že poezdal ymbäri Muas vois ajua kaikkiedah 16 päiväs. Jesli sil že pojezdal lähtiz ajamah lähimäzeh tähteh, to pidäis ajua 50 miljonua vuotta. Čtobi vie jasnuombah predstuvie tämä ogromnoi matka, otamma toizen sravnenijan. Svetan luča lendäy sekundas 300 tuhattua kilometrie. Matkan Muas päi Päiväzeh svetan luča lendäy 8 minuutas, matkan že lähimazes tähtes päi Muah suate — 4 vuvves. Toizet tähtet ollah äijä loitombana. Matka niih suate on muga suuri, čto svetovoi luča voibi matkata sen vai sadois i tuhanzis vuozis.

Tähti nabl’udenijat ozutetah, čto tähtet erotah cvettua myöte. On tähtiloi valgieloi, ž’oltoloi i ruskieloi. Issledovanijat ozutettih, čto valgieloi tähtil on kaikis suurin temperatura 12000° suate i enemmän). Ž’oltoit pohoditah miän Päiväzeh i imeijah primerno se že temperatura 6000° suate. Ruskieloi — nämä ollah jähtyjät tähtet. Ruskieloin tähtien temperatura on läs 2000° i vähemi. Suščestvuiččou vie tähtiloi sousem t’omnoloi, jähtynyzie. Niih näh tiijustetah vai sentäh, čto ne aijoitellen zagoživajah erähie jarkoloi tähtilöi.

Tumannosit. Paiči tähtilöi, taivahas on vie äijä osoboloi tumanoloi massoi, kudamil on svojeobraznoi forma. Nämie svettijöi tumanoloi massoi sanotah tumannostiloiksi. Yhtet tumannostilois ollah meis päi ylen loittozie tähtien kerävyndöi. Toizet tumannosit sostoitah äijäl harvennuzien gazoobraznoloin i poluobraznoloin massoin keravunnas. Enne duumaidih, čto gazovoit tumannosit ollah äijäl raskal'onnoit. Nygöi on izvestno, čto tumannosit ollah vilut.

Svojeobraznoi gazovoloin tumannostiloin forma zastavl'aiččou duumaija, čto tumannosit pyöritäh. Jälpmäzien vuozien točnoit nabl'udenijat podtverždaijah tämä predpoloženiya.

5.3.4 Muan proishoždenija

Äijien nabljudenijoin i planetoin, Päiväzen, tähtien i tumannostiloin pitka aigazen izučenijan osnovanijal učjonoit sanellah kaiken moizie predpoloženijsi Muan proishoždenijah näh. Kaikkie verovatnoimbi nämis predpoloženijsi on sledujuščoi predpoloženiya: Päiväne i kai meil nägyjät tähtet roittih razrežennois gazovois massas, kudama täytti vs'olennoida. Hill'akkazeh tämä gazan massa rubei keräydymäh otdel'noloih tukkuzih. Joga tähti — tämä on sguščjonnoi tukkune raskal'onnoida gazua sadoi tuhanzie kilometrilöi pitkän poperečnikan ke. Tämän moizena že raskal'onnoin gazan pilvenä oli i miän Päiväne. Ielleh, kui predpolagajjah uč'on'oit, rodih sledujuščoida: Päiväzes lähäl matkal suuri tähti. Tämän tähten prit'aženijan periä Päiväzeh obrazuiččihs ogromnoi tuline “gorba” ognennoloiis gazois.

Konza tähti proidi Päiväzes siiriči, tuline “gorba” vzorvihes, i sen verhuška eroi Päiväzes. Tähti proidi siiriči Päiväzes i lähti ielleh mirovoih prostranstvah, a Päiväzes eronnuot gazan massat ruvettih sagenemah ogromnoloih raskal'onnoloih kuapl'oih. Joga kuapl'as rodih planeta.

Suuris kuapl'ois roittih suuret planetat — Jupiter, Saturn, Uran, Neptun, a pienis — Mua, Venera, Mars, Merkurii, Pluton i asteroidat.

Allus Mua oli raskal'onnoina tulizena gaza keränä. Sen mugah kui tämä kera jähätyi, enammäl jugiemmät veščestvat rauda, nikkeli i toizet metallat) raskal'onnoloina tulizina virdoina pakuttih Muan centrah päi. Yhtyjen yhteh, ne obrazuidih jugie metalličeskoi jadra, kudama nygoi on Muan siämes. Tämän jadran peperečnikka on läs 4 tuhattua kilometrie. Metalličeskoi jadra on 8—10 kerdua jugiembi vettä. Ielleh metalličeskoil jadral valuttih tulizina vihmoina metalloin kislorodnoit i sernistoit sojedinenijat. Sen udel'noi viessa on 3—4, t.s. 3—4 kerdua on jugiembi vettä. Nämien jugielöin sloien piäl laskeudui kebiembi oboločka sulanzis

kivi porodois. Kaikis ylimäne i kaikkie kebein tämän oboločkan sloja, jiahtyjen, obrazuičči muan kuoren.

Kus bo oli täh aigah vezi? Vettä ei voinut olla nengoman suuren temperaturan aigah, Se kislrodana i vodorodana yhtes toizien gazoin ke kiäri raskal'onnoil atmosferal mua šaran.

5.4 A. Kiselev: Kvadratnoi juuri [36]

Algu zamečanijat. a) Paginan lyhendämizeh nähte täs glavass rubiemma “kvadratnoin juuren” sijah sanomah prosto “juuri”.

b) Jesli nostamma kvadrattah natural'noin riävyn čislat: to suamma tämän moizen tablican kvadrattoi:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	...
1	4	9	16	25	36	49	64	81	100	121	144	...

Očevidno, on ylen äijä ynnällizie čisloi², kudamie täs tablicas ei ole; moizis čislois, tiettäväine, ei sua ottua ynnällistä juurda. Sentäh, jesli pidäy ottua juuri mittuizes-tahto ynnällizes čislas, primieraksi pidäy löydiä $\sqrt{4082}$, to myö sovimma tämän trebovanijan ellendiä nenga: ottua ynnälline juuri 4082:s, jesli sen voibi, jesli že sidä ei sua, to meil pidäy löydiä suurin ynnälline čisla, kudaman kvadratta on pienembi čislua 4082. Moine čisla on 63 sentäh ku $63^2 = 3969$, a $64^2 = 4096$.

c) Jesli annettu čisla on pienembi 100:ua, to juuri siit löydy umnožinda tablicua myöte.

Juuren ottamine ynnällizes čislas, 100 ... 9999.

Primieraksi, olgah *juurrettava* lugu 4082. Sille pidäy löydiä kvadratnoi *juuri*, $\sqrt{4082}$. Piällä kirjutetun tablican mugah $6^2 = 36$ da $7^2 = 49$. Sen mugah $60^2 = 3600$ da $70^2 = 4900$. Sentäh tiiämmä, ku juuri on kaksi čifrahine lugu *kymmenet_jedinicat* da sengi, ku *kymmenet* = 6. Ga ongo *jednicat* 0,1,2,3,4,5,6,7,8, vai 9?

Lähtemmä³ ebäyhtälöstä

$$juuri^2 \leq juurrettava$$

²ynnälline čislo = kokonaisluku

³Täs reššimmö problieaman (ebä)yhtälönä. Duumaičemma ku se auttau ellendämäh kirjas ezitettyö algoritmuu. Kiselevan kirjas ezitetäh, kui čotaičendat voi kirjuttua bumuağalla.

162

Tässä juurrettava on 4082 da *juuri* on kaksičfraine ynnälline (libo kogonaine) lugu *kymmenet_jedinicat*, kus *jedinicat* on suurin mahtolline lugu nenga ku ebäyhtälö

$$(kymmenet \times 10 + jedinicat)^2 \leq juurrettava$$

olis tozi. Jo tiijämmä jo, ku *kymmenet* = 6 da *juuri*² = *juurrettava* ei voi todevuo, ga emmä tiijä, suurigo on *jedinicat*. Nenga

$$(kymmenet \times 10 + jedinicat)^2 < juurrettava$$

$$(60 + jedinicat)^2 < 4082$$

$$3600 + 120 \times jedinicat + jedinicat^2 < 4082$$

$$120 \times jedinicat + jedinicat^2 < 482$$

$$jedinicat \times (120 + jedinicat) < 482$$

Nygöi voimma probuija *jedinicat* arvoloi 1,2,3,...

$$jedinicat = 1: 121 < 482$$

$$jedinicat = 2: 244 < 482$$

$$jedinicat = 3: 372 < 482$$

$$jedinicat = 4: 490 < 482 \text{ ei ole tozi}$$

Vastavus on: $\sqrt{4082} = 63$. Tovengi $63^2 = 3949$, $64^2 = 4096$. Samah tabah voi čotaija nellikönjuuren suurembistagi čisloista, libo tarkendua juurda liziämällä juurrettavan loppuh puaralline lugu 0:ii.

Lugu 6

Suarnua

6.1 W. Disney: Kolme poččista[16]

Elettih iellä – eliäseh ilmalla kolme počist’a. Kolme velleštä. Kaikin yhen muozet kažvuon, kruugloizet, rozovoizet, yhen muozinke nagrattavinke händäzinke.

Daže toine toizen nimet heilä pohodittih. Poččizie kučuttih: Nif–Nif, Nuf–Nuf i Naf–Naf. Elettih hyö mečäššä, lämbiečettih päiväzeššä, keriaal’dih tammen oriehoida. Näin proidi kežä.

No ka tuli šygyžy.

Päiväne jo ei ših rukah vägöväldi paistan, harmuat hatakot eisteliečettih kellitynnyön mečän piällä, viikon ei kuivettu lätäköt.

Aiga meilä duumaija talveh näh, – šano kuin ollou jalgeudun aivoin huomneksella, Naf–Naf omilla vellilöillä. – Mie ynnäh šäräjän vilušta. Myö voičemma prostudiečie. Davaigua stroimma iččiellä kolmešta komnatašta koin i rubiemma elämäh yheššä, yhen lämbimän katokšen alla.

No hänen vellilöillä ei tahottan tartuo ruadoh. Äijiä parembi on jälgimäzinä päivinä gul’aija i koččie logua myöt’, čem kaivua muada i kandua kovie.

– Talveh šuat vielä on edäh. Myö vielä gul’aičellamma, – šano Nif–Nif i kiännäl’di kukurilluo.

– Konža rubieu pidämäh, mie iče stroin iččiellä koin, šano Nuf–Nuf i vönyttiäči lätäkköh.

– I mie niinže, – lizäi Nif–Nif.

Nu, kuin mahatta. Mie rubien yksinäh stroimah kodie, – šano šilloin Naf–Naf.

– Mie En rubie teidä vuottamah.

– Päivä päivil’dä lieni vilumbi i vilumbi. No Nif–Nif i Nuf–Nuf ei kii-

rähetty. Heilä i duumaija ei tahottan ruadoh näh. Hyö veššäläl'di kizattih omih poččiloin kizoih, vieretteliečettih i kupaidih lätäköššä, röhkähellen omie veššelie viržyzie.

– Tänäpiänä myö vielä gul'aičellamma, – paistih hyö, – a huomena huomnekšesta ottuačemma ruavošta. No i toispiänä hyö paistih šidäže.

I vain šilloin, konža šuuri lätäkkö dorogan luona huomnekšilla rubei kattuačomah hoikkazella jäkettuzella, laisat vellekset jäl'gimittiäh otuačettih ruavošta.

Nif–Nif rešši, što prostoimbi i väliämme kaikkie luaildua kodi ollešta. Ni kenenke ei sovietaiččiečen, hiän niin i luadi. Ildah päin hänen pertine jo oli valmis'.

Nif–Nif pani katokšella jälgimäzen olluon i ylen dovol'noi omalla ruavolla, veššäläl'di rubei laulamah:

Puolen ilmua projit vet,
projit vet, projit vet,
parembua kodie lövvä et
lövvä et, lövvä et!

Lauluan tädä virryttä, hiän yleni Nuf–Nufan luoh.

Nuf–Nuf ei edähänä tože stroi iččiellä koist'a. Hiän staraičči väliämme loppie tämänke igävänke i tuškanke azienke. Enžistä, hiän niinže kuin i velleh, tahto stroie iččiellä kodie ollešta, no šidä rešši, što tämän muozešša koissa talvella liey ylen vilu. Kodi liey pročnoimbi, kun stroie händä okšista i hoikkazista viččazista.

Niin hiän i luadi.

Hiän pisti muah šeibähät, puno hiät viččazilla, katokšella kando lehtä, i ildah päin kodi oli valmis.

Nuf–Nuf gordiečien proidi häneštä ymbäri moni kerdua i laulamah:

Miula hyvä kodi on,
uuzi on, luja on,
ukonjyryö varaja en,
Varaja en, varaja en!

Ei kerrin hiän loppie virryttä, kuin tuh'jon taguada hypähti Nif–Nif.

– Nu, ka i šiun kodi valmis! – šano hiän vellellä. – Mie šanoin Naf–Nafalla, što myö i yhet spruaviečemma tämänke azienke! Nyt myö šiunke olemma joudavat i voičemma ruadua kaikkie, midä meilä juohtuu mieleh.

Aššu Naf–Nafan luoh i kačahamma, myttyön hiän iččiellä stroi koin! – vaštai velleh.

I hyö, ylen dovol'noit šillä, što heilä ni mih näh anämbi ei pie huolut-
teliečie, peittiäčettih tuh'joloim tagah.

Naf-Naf jo moni päiviä oli zaimiečen omalla stroikalla. Hiän kando
kivie, šotki šavie i nyt, ei kiirähtiän, stroi iččiellä kodia, kumbazeh voiččiis
peittyö tuulešta ja vihmašta i pakkazešta. Hiän luadi kodih jugien tam-
mizen oven zasovanke, štobi hukka reunahizešta mečästä ei voiččiis piäššä
hänen luoh.

A hukka, kumbazeh näh Nif-Nif i Nuf-Nuf ei duumaidu, magari tällä
aigua mečäššä pedäjän alla i lodaitti unissa hambahilla.

Nif-Nif i Nuf-Nuf vellen zastuanittih ruavošša.

– Midä šie stroit? – yhteh iäneh ravahettih udiviečennuot Nif-Nif i
Nuf-Nuf. – Mi tämä, kodi poččizella varoin, einin krieposti? Et-go šie
kenenke nibuit' vojuija šuorie?

I molen vellekšet niin veššelövyvttih, što hiän vingunda i röhkända
edäh kajui ahuo myöt'.

Naf-Naf röhkähäl'di heilä vaštah:

Mie hajukkahembi olen,
Kaikkie olen, kaikkie olen,
Kivilöistä kodie stroin,
Kodie stroin, kodie stroin.

Nimytyš paha zvieri ei,
Hiitroi ei, struašnoi ei,
Tädä ovie avua ei, —
Avua ei, avua ej!

- Tämä hiän, myttyöh zvierih näh? – kyžy Nif-Nif Nuf-Nufalda.
- Tämä šie myttyöh zvierih näh? – kyžy Nuf-Nuf Naf-Nafalda.
- Tämä mie hukkah näh! – vaštai Naf-Naf i pani vielä yhen kirpičän.
- Hiän varajau hukkaa! – šano Nif-Nif.
- Hiän varajau, što hänen šyvväh! – lizäi Nuf-Nuf.

I vellekšet vielä enämmäl'di veššelövyvttih

– Myttyöt tiälä vojiah olla hukat! – röhkähti Nif-Nif i ottuači omašta
fleitašta.

– Nimyttynäzie hukkie eule! Hiän on prosto varačču! – šano Nuf-Nuf nas-
traivajen omua skriipkua.

I molen hyö ruvettih šoittamah i laulamah:

Varattava hukka eu,
 Harmua eu, harmua eu.
 Missä gluuppa hukka on,
 Vanha on, struašnoi on?

No Naf–Naf daže ei kiändyn.

– Aššu, Nuf–Nuf, – šano šilloin Nif–Nif. – Meilä tässä eu midä ruadua.
 Emmä šuače varaččuloida!

I vellekšet lähteih gul’aimah. Dorogua myöt’ laulettih i šoitettih, a konža mändih meččäh, nin niin ruvettih humizomah, što noššatettih hukan, kumbane magari pedäjän alla.

– Midä tämän muone humu? – šiändyön rubei vorčimah pattie i näl’gähine hukka i läksi hyppiämäh šinne, mistä kuuluttih kahen pieniin gluupin poččizin vingunda i röhkändä.

Nu myttyöt hukat voijah tässä olla! – pagizi tällä aigua Nif–Nif, kumbane hukkie nägi vain kartinkoilla.

– Ka myö hänen fatimma nenäštä, rubieu tiedämäh! – mignil’di Nuf–Nuf, kumbane niinže nikonža ei nähny eläviä hukkoa.

– Šorramma da vielä šivomma, da vielä jallalla ka näin, ka näin! – jo rohkielä lizäi Nif–Nif i ožutti kuin ruvetah spruaviečomah hukanke. I vellekšet tuaš, ruvettih röhkämäh i laulamah:

Varattava hukka eu,
 Harmua eu, harmua eu.
 Missä gluuppa hukka on,
 Vanha on, struašnoi on?

I kerdah dogadittih toveštahizen elävän hukan. Hiän šeizo šuuren pedäjän tagana i hänellä oli žen muone varattava viidu, žen muozet pattiet šil’mät i žen muone hambahikaš kida, što Nif–Nifalla i Nuf–Nufalla, šel’gäzie myöt’ proidi vilune i hienozeh ruvettih šäräjämäh hoikkazet hän–däzet. Raukkazet poččizet ei voidu liikahtua pölläššynnäštä.

Hukka varuštuači kočahandah, lodahutti hambahilla, migni oigielä šil’mällä, no poččizet kerraldi malteuvuttih i vinguon kaikkie meččiä myöt’, luottuačettih pagoh.

Nikonža vielä ei heilä tuliačen täh rukah boiko hypätä. Vilmahellen kannoilla i noštuan pölytuučcie, jogohine hypättih oman koin luoh.

Nif–Nif enžimäne tuli oman olgihizen pertizen luoh i vain kergii šalbualdua oven, suamoi hukan nenällä ieššä.

– Seičas že avua ovi! urizeldi hukka. – A einin mie hänen lomaičen!
 – En – röhkähäl’di Nif–Nif, – mie en avua!

Oven taguana kuulu kauhien zvierin hengitändä.

– Seičas že avua ovi! – urizeldi tuaš hukka. – A einin mie niin puhullan, što kaikki šiun kodi lendäy rannakših!

No Nif–Nif nimidä jo ei voinuh otviettie pölläššynnästä. Šilloin hukka rubei puhumah:

– "f–f–f! u–u–u!"

Katokšešta lennettih olluot, koin šeinät šärähettih.

Hukka– vielä kerran jugiel’di, hengähti i puhuldi toizen kerran

– "F–f–f! U–u–u!"

Konža hukka puhuldi kolmannen kerran, kodi lendi kaikkih randoih, kuin buitto häneh kočahti uragana.

Hukka lodahutti hambahilla pikkarazen poččizen suamoin p’atakkahizen ieššä. No Nif–Nif kiännyl’di, kočahty i minuutan jäl’geh oli Nuf–Nufan oviloin luona. Vain kerrittih vellekšet lukkuošie, kuin kuulušsettih hukan iänen:

– Nu, nyt mie šyön tiät molemmat!

Nif–Nif i Nuf–Nuf pölläštyön kačahettih toine toizeh. No hukka äjjäl’di vaibu i rešši lähtie hiitruindah.

– Mie duumaičiin toizeh rukah! – kuulovaldi šano hiän, niin, štobi hänen kuulušsettais vellekšet. – Mie an rubie šyömäh näidä pahaččazie poččizie! Mie lučči kodih lähen!

Šie kuuliit? – kyžy Nif–Nif vellel’dä. – Hiän šano, što ei rubie meidä šyömäh! Tämä ylen hyvä, što hukka uidi kodih! – šano Nuf–Nuf i kerdah hyl’gäi šärizennän. I vellekšet veššölövyttih i ruvettih laulamah, kuin ni midä ei ollun:

Varattava hukka eu,
Harmua eu, harmua eu.
Missä gluuppa hukka on,
Vanha on, struašnoi on?

A hukka ei i duumainun ni kunne uidie. Hiän prosto eisty randazeh

i pietty. Hänellä ylen nagratti: kuin lofko hiän muanitti kakši gluuppua pikkarast'a počist'a!

Hiän vuotti, konža poččizet ynnäh hillettih. Otti lambahan nahkan, šuuren vakkazen i hill'akkazeh mäni koin luoh. Oven luona hiän istuoči vakkazeh, kattuači nahkalla i hill'akkazeh stučildi.

Nif–Nif i Nuf–Nuf äjjäl'di pölläššyttih, konža kuuluššettih judizennan. – Ken šielä? – kyžytttih hyö, i heiläh tuaš ruvettih šärizömäh händäzet. – Tämä m–i–e–e–e, raukkane pikkarane lambahane! – vienozella iänellä vingahty hukka. – Laškekkua milma yökši, mie kavotiin oman kar'jan i äjjäl'di vaivuin!

– Laškie? – kyžy velleldä hyvä–šiämine Nif–Nif.

– Lambahane voit laškie – soglasieči, Nuf–Nuf: hiän niinže oli hyvätabane poččine.

No konža avuallettih oven, kerdah dogadittih ei lambahazen, a hambahikkahan hukan. Vellekšet hlopnittih oven i kaikešta viäštä liččuacettih häneh, štobi hukka ei voiččiis' popadie hein luoh.

Hukka ylen šiändy, što hänellä ei šuanun muanittua poččizie. Hiän loi iččieštä lambahan nahkan, pihni vakkazen i rubei urizomah.

– Nu, vuottakkua že! Kuin mie puhullan, nin täštä koista ni midä ei i jää! I hiän rubei puhumah. Kodi vähäzel'di viäristy. Hukka puhuldi toizen kerran, šidä kolmannen kerran.

Katokšešta lennettih lehet, šeinät šärähettih, no kodi vielä znai šeizo.

I vain šilloin, konža hukka puhuldi viijennen kerran, kodi rubei häilymäh i levii. Vain yksi ovi vielä kodvazen šeizo koin paloilla keššeššä.

Kauhiešta luottuačettih poččizet hyppiämäh. Pölläššynnäštä heilä jalat katettih, jogo šuvaš šärizi, kirčanenät kuivettih. Vellekšet hypättih Naf–Nafan koin luoh.

Hukka tavotteli heidä šuurilla kočahukšilla. Yhen kerran hiän čyt ei fattin Nif–Nifua tagazešta šorkašta, no hiän lofko pyörähti i lizäi hoduo. Hukka niinže lizäi hoduo. Hiän toivo, što täh kerdah poččizet häneštä ei ujita. No hänellä tuaš ei viidin ožalleh.

Poččizet väliän hyppiällettih šuurešta juablokka–puušta šiiričči, daže ei zadienittu händä. A hukka ei kerrin kiändyö i buuvahti juablokka puuh, kumbazešta pirahettih hänen piällä juablokat. Yksi kova juablokka ožai händä šil'miin keškeh. Šuuri bul'ku kočahty hänen očalla.

A Nif–Nif i Nuf Nuf, ni elävät, ni kuoliet, tuldih tällä aigua Naf–Nafan koin luoh.

Velleh laški hiät kodih. Raukkazet poččizet ših rukah oldih pölläštynnyöt, što nimidä ei voidu šanuo i iänettä luottuačettih kravatin alla. Naf–Naf kerdah kekši, što heilä jällesti hyppäi hukka. No hänellä eulun midä vara-

ta omašša kivizeššä koissa. Hiän väliän šalbai oven zasovalla, istuoči pianinan tagah i rubei laulamah:

Nimytyš paha zvieri ei,
Hiitroi ei, struašnoi ei,
Tädä ovie avua ei,
Avua ei, avua ei!

No täššä judahutettih oveh.

– Ken stuččiu? – kyžy Naf–Naf.

– Tämä mie šotkiin myöjä, – šano järje iäni. – Että–go taho kačahrtua miun tavarua?

Naf–Naf avualdi oven i dogadi töbykkähän kábälän. Hiän väliän riftai šotkan i äijäl’di ožai hänellä töbykästä hukan kábäliä vaš. Urissen kivušta, hukka šihahti:

– Ah, näin! Nu, nyt mie šyön kaikki kolme.

No Naf–Naf tiedi, što hukka nimidä ei voi luadie. Ei duaroin hiän näin viikon i lujah stroi iččiellä kodie.

Šilloin hukka keräi enämbäzen vozduhua i puhuldi kaikešta viäštä.

No min hiän ni puhu, ni yksi suamoi pikkarane kirpiččäne ei liikahtan šijalda.

Hukka sinisty natuugašta.

Kodi šeizo, kuin krieposti. Šilloin hukka rubei trässimäh ovie. No – ovi niinze ei anduačen. Näl’gähine i šiändyn hukka proidi ymbäri koista.

No hiän ei löydän ni yhtä loukkuo šeinissä, kumbazešta läbi ois’ voinun piäššä. Hänellä nimidä ei jänyn ruadua, kuin keräčie omalleh.

No täššä hiän nošti piän i kerdah zamietti katokšella šuuren, levien truban.

"Ka tämän truban kautti mie i piäžen kodih!"— ihaštu hukka.

Hiän hill’akkazeh kabadi katokšella i kuundeledi. Koissa oli hill’a.

"Mie vs’o–taki zakussillan verekšellä poččilihalla! – jo duumaičeldi hiän i liznil’diäčen, rubei tungiečemah trubah.

No kuin vain hiän rubei šolahtamah trubua myöt’, poččizet kuulušsettih šohizennan. A konža kattilan kriškalla rubei pirajamah nogi, Naf–Naf kerdah kekši kuin on aziat.

Hiän väliän luottuači kiehujan vejenke kattilan luoh i riftai häneštä kriškan. Mušta kuin tubočista, hukka bul’škahti kohaldi kip’atkah. Ni konža vielä hänellä ei ollun täh rukah kibu! Šil’mät hänellä nouštih očalla, kaikki villa nouzi pistyölleh.

— Kauhienke ulvonnanke hiän kočahti järelläh katokšella, vierä händä myöt’ mualla, nellä kerdua lendi kukumull’uo, ajaldi omalla hännällä

lukutuošta ovešta šiiričči i läksi hyppiämäh.

A kolme vellie, kolme pikkarast’a počist’a, kačottih hänellä jällesti ikkunašta i ihašteliečettih, što hyö näin lofko opaššallettih pattien hukan.

A šidä hyö ruvettih laulamah veššälästä virryttä:

Puolen ilmaa projit hot’,
 Projit hot’, projit hot’.
 Parembua kodie löyvä et,
 Löyvä et, löyvä et!

Nimytyš paha zvieri ei
 Hiitroi ei, struašnoi ei,
 Tädä ovie avua ei!
 Avua ei, avua ei!

Nikonža hukka tule ei,
 Tule ei, tule ei,
 Tule mečästä hiän ei!
 Mein luoh ei, mein luoh ei!

Tästä šuat vellekšet ruvettih elämäh yheššä. Täššä kaiki midä myö tiijämmä kolmeh pikkarazih poččizih näh – Nif–Nifah, Nuf–Nufah i Naf–Nafah näh.

6.2 Charles Perrault: Ruškie šuapkane [49]

Iellä-eliässeh kyläššä eli yksi naine. Oli hänellä pikkarane tyttöne. Naine ošti hänellä ruškien šuapkazen. Niin tyttözellä mielder ruškiene šuapkane, što hiän nikonža händä ei heittä. Kaikin niin i kučuttih händä Ruškie Šuapkane. Yhen kerran muamoh paisto piiruazen i šano:

– Käveliekkuo, Ruškie Šuapkane, buabon luoh, šuata hänellä piiruane i padane voida da tiijušša, tervehyölleh go on hiän.

Ruškie Šuapkane šiinä-že yleni toizeh kyläh, buabon luoh. Aštuo hiän meččiä myöt’, a vaštah hänellä Hukka. Himottau hukalla šyvvä Ruškieda Šuapkast’a, da ei ruohi, žentän što läššä hallon leikkuajat ruattih.

Ka hiän i kyžyy Ruškielä Šuapkazelda:

– Kunne šie aššut, Ruškie Šuapkane?

– Mie mänen buabon luoh, – šanou tyttöne. – Vien hänellä piiruazen da padazen voida.

– A edähänä-go eläy šiun buabo?

- kyžyy Hukka.
- Ylen edähänä, – šanou hänellä vaštah Ruškie Šuapkane. – Ka tuan mellicän taguana, mi nägyy ieššä.
- Tiijät, midä, – šanou Hukka: – mie lähen buabon luoh. Mie lähen tädä dorogua myöt’, a šie mäne tuada dorogua myöt’: kačahamma, ken meistä väliämme tulou!

Läksi Hukka mi on vägie hyppiämäh suamoi lyhyttä dorogua myöt’, a Ruškie Šuapkane läksi suamoi pitkiä dorogua myöt’. Aštuoss’a hiän keräi oriehua, tavotteli liipukkazie, keräi kukkazie. Ei proidin tyttöne i puolda matua, kuin Hukka jo tuli buabon kojnin luoh i rubei judauttamah:

- Tuk-tuk!
- Ken šielä? – kyžy buabo.
- Tämä mie olen, Ruškie Šuapkane, tiän vunukkane, – vaštai Hukka vienozella iänellä: – mie toin šiula piiruazen da padazen voida.

Buabo veny postelissa läzijä. Iändä myöt’ hiän priimi Hukan Ruškien Šuapkazen neičči i rauahti:

- Riftua nuorazešta, ovi i avauduu.
- Hukka riftai nuorazešta, ovi i auaudu. Luottuači hiän buaboh i kerdah lainoi hänen. Šidä hiän šalbai oven, venyttiäči buabon postelilla i rubei vuottamah Ruškieda Šuapkast’a.

Väliän hiän tuli i judahutaldi.

- Tuk-tuk!
 - Ken šielä on? – kyžy Hukka.
- Kuuluštahuoh gruboin hukan iänen, Ruškie Šuapkane enžistä pölläšty, no duumaiččou, što buabolla naverno on piäčakka i vaštai:
- Tämä mie olen, šiun vunukkane, Ruškie Šuapkane. Tuon šiula piiruazen da padazen voida.
 - Hukka ravahti:
 - Riftua nuorazešta, ovi i avauduu.
- Ruškie Šuapkane riftai nuorazešta, ovi avaudu. Konža Ruškie Šuapkane mäni pertih, Hukka kattuači odjualalla suamoi nenäh šuat, štobi tyttöne händä ei tunnuštaiš, i šanou.
- Šeizata voinke padane da piiruane kunne-nibuit’ i venyttiäče miunke, lebiäčellä dorogašta.

Venyttiäči Ruškie Šuapkane Hukalla reunah i šanou:

- Buabo, myttyöt šiula ollah pität kiät!
- Tämä, vunukkane, ših varoin, štobi paremmin šiilma kabuoll’a.

- Buabo, myttyöt šiula ollah pität korvat!
- Tämä, vunukkane, ših varoin, štobi paremmin šiula kuulla.
- Buabo, myttyöt šiula on šuuret šilmät!
- Tämä vunukkane, ših varoin, štobi paremmin šiula nähä.
- Buabo, myttyöt šiula ollah šuuret hambahat!
- Tämä ših varoin, štobi šyvvä šiula! Näinke šanoinke Hukka luottuači Ruškieh Šuapkazeh i lainoi hänen.

Täh aigah kodizešta šiiričči aššuttih hallon leikkuajat. Hyö kuulušettih humizennan, hypättih kodizeh i tapettih Hukan. Šidä leikattih hänelä väčan, i šiellä viijittih Ruškie Šuapkane i hänen buabo čieloit i koškomatta.

6.3 Charles Perrault: Zoluška [49]

Iellä-eliäseh eli yksi mieš. Kuoli hänelä naine i jäi hiän kahenkešša tyttärenke. Väliän hiän toizičči naičči i otti miehellä suamoi gordoin i čakan muailmalda naizen. Tämä naine oli leški, i hänellä oli enzimäzešta mužikašta kakši tytärdä. Nämä tyttäret ylen pohodittih muamohože.

Enzimäzistä že päivistä ei rodnoi muamo rubei obiidimah tyttyö. Hiän pahoin šuoritti i šyötti tyttyö i käski ruadua suamoi jygiellä ruaduo. Tyttö i latteida pyyhki, i ašteida pezi, i vuatteida stiraičči. Magai hiän čerdakalla, suamoi katokšen alla, lattiella, olgi podstilkalla. A hänen čikot eletti lähbimiissä, valgeissa komnatoissa i muattih šelgeillä, pehmeillä posteliloilla šulkuziin odjualoin alla.

Ruavon loppehuoh, raukka tyttörukka istuoči, toko, kaminalla reunah tuhkaššikan luoh. Žentän ei rodnoi muamo i čikot nimitettih hänen Zoluškaksi (tuhka - hormiiksi zola).

Zoluška tirpi kaikkie abeutandoida i nikonža ei žualiečen tuatollah. Da vs’orovno tuattoh ei ois ruven bi hänelä kuundelomah, žentän što varaji omua čakkua naista.

Yhen kerran nuori korolevič luadi bualan i priglassi kaikki bohatat. Zoluškan čikot niin-že oldih kučuttu. Hyö ylen ihašuttih i ruvettih varustuačomah bualah. Tämä vielä enämmäm Zoluškalla lizäi ruaduo: hänellä huomnekšešta yöh šuat pidi čistie i utjuužie čikkoloin kaunoloida.

Kaikki nämä päivät koissa vain i paginua oli, što kaunoloih näh. Čikot kaiken äijän pyörittih zirkalon ieššä, valliten i panetellen platjoida.

- Mie, – šanou vanhembie čikko, – lähen bualah prošvinke ruškeissa barhat-

noiloissa platjoissa.

– A mie, – šano nuorembi, – panen muššan šulkuzen platjan kuldazinke kukinke i brilliantovoin ožerel’an.

Čikot kučuttih Zoluškan i ruvettih hänenke sovietaiččiečomah, kuin heilä paremmin šuoriečie. Zoluška ando heilä hajukkahie soviettoida i äš predloži čikkoloilla šugie hiät, mih hyö radeniešti soglasiečettih.

Konža Zoluška šugi čikkoloida, hyö šanottih hänellä.

– A midä, Zoluška, himottais-go i šiula lähtie bualah?

– Oh, čikkozet, työ aivis nagratta miun piällä! Kunne jo miula!

– Ha, ha, ha! – nagrettih čikot. – Ka ois bi nagruo, kun Zoluška i toveštah tuliis bualah omissa redukkahissa platjoissa.

Toine bi näistä šanoista rikkois bi heildä prič’oskat, no Zoluška ei šiändyn i ylen hyviin luadi heilä tukat.

Jälličekši, čikot istuočettih kariettah i uijittih.

Zoluška viikon kaččo heilä jällesti, a šidä rubei itkömäh.

Täh aigah tuli hänen vanha t’ota. A pidäy šanuo, što tämä t’ota oli dobroi volšebniča.

Volšebniča kyžy Zoluškaldä, mintän hiän itköy.

– Miula himottais bi... miula bi himottais... – šano Zoluška, no täššä hiän niin paugui itkömäh, što ei voinun enämbi i šanua šanuo.

Šiula bi himottais männä bualah? – kyžy volšebniča.

– Ylen himottais bi! – vaštai Zoluška.

– Hyvä! – šano volšebniča. – Kun šie lienet hajukaš, mie radeniešti luajin, midä šiula himottau. Mäne saduh i tuo miula tikva.

Zoluška šiinä že läksi hyppiämäh saduh, katkai suamoi šuuren tikvan, myttyön vain voičči löydiä i toi hänen volšebničalla.

Volšebniča dolbi tikvan i ožai händä omalla volšebnoilla pualikkazella. Tikva sriady že luadieči šomakši kullituokši karietakši.

Šidä volšebniča kačahti mišeloukah. Šielä oli kuuži eläviä hiirdä.

Volšebniča käški Zoluškalla avata mišeloukan ovuon i jogo hiiryttä, kumbane šiöldä kočahteli, ožuali omallah volšebnoilla pualikkazella, i hiiryt šiinä že luadieči hyväkši hebozekši. Minuutan jälgeh hiirilöin neičči šeizot-

tih kuuži ylen hyviä hiiren nävöstä hevost’a.

Ei fatainun nyt vain kuučerie.

– Vuotuakko, – šano Zoluška, – mie lähen kačahan ei—go ole kriseloukašša krisua. Häneštä šie i luajit kuučerin!

– Hyvä, – šano volšebniča, -tuo tänne kriselouka.

Zoluška toi kriseloukan: häneššä issuttih kolme šuurda ylen šuurda krisua. Volšebniča valličči krisan, kumbazella oldih pitemmät usat, i, ožaten händä volšebnoilla pualikkazella, luadi hänen ložiekši, pitinke usinke kuučeriksi. Šidä hiän šano Zoluškalla.

– Mäne saduh, pyyvä kuuži čidžilyškiä i tuo hiät tänne. Kuin vain Zoluška toi kuuži čidžilyškiä, volšebniča luadi hiät kuuveksi slugakši. Slugat seičas že šreizavuttih karietan taguah i šreizottih niin, kuin buitto kaiken ijän tällä vain i zanimaiččiečettih.

Luadihuoh nämä kaikki, volšebniča šano Zoluškalla.

– Nu, ka šiula karietta, štobi ajua bualah. Olet go šie nyt ruadi?

– Ylen, ylen ruadi, – šano Zoluška. – No kuin mie lähen šinne näissä rebiellyzissä i redukkahissa platjoissa?

Volšebniča ožai Zoluškua omallah volšebnoilla pualikkazella, i šillä že minuutalla redukaš platja luadieči kaunehekši kullašta i hobiašta nar’uadaksi. Šidä volšebniča ando Zoluškalla hrustal’noit bašmakkazet.

Bašmakkazih kengiečehyöh, Zoluška istuoči kariettah. Prostiečiess’a volšebniča pattiešti ylen pattiešti káški hänellä ei jiähä bualah myöhemmä puolda yödä.

– Kun šie lienet šielä hot’ yhen liijan minuuttazen, – šano hiän, – šiun karietta tuaš luadiečou tikvakši, hebozet – hiirilöiksi, slugat - čidžilyšköiksi, kuučeri-šuuerekši krisakši, a platja liey rebiellyn i redukaš, kuin i iellä.

Zoluška toivotti myöštiäčie bualašta puoleh yöh šuat i maltetta ihaššunnašta läksi bualah.

Konža Zoluška tuli dvorčah, korolevičalla šanottih, što bualah tuli nikellä ei tietäväne nuori prinčessa. Hiän läksi hyppiämäh Zoluškalla vaštah, autto hänellä šolahtua karietašta i toi zualah. Konža tuli Zoluška zualah, šielä lieni hill’a; gost’at hyllättih karrannan, muzikantat hyllättih šoitannan: kaikin kačottih tiedämättömäh šomah tyttöh. Vain i kuulu kaikkielda päin:

A voi-voi, min on kaunehune tyttö! A voi-voi, min on hiän stroinoihune!
Kaikki naismiehet tarkaldi kačottih hänen prič’oskua i platjua i reššittih huomeneksi-že luadie iččieellä kaunet žen muozet, kuin ollah prinčessalla, kun vain šuannou löydiä tämän že muost’a materjua i tämän že hyvyzie muasteriloida. Korolevič Zoluškan issutti iččieellä reunah. Konža zavodiečettih tancut, hiän priglassi Zoluškan tancuimah. Zoluška niin hyviin tancuičči, što gost’at diivuidih i voshiščaiččiečettih hänellä vielä enämmäldi.

Tanšuloin jälgeh annettih velikolepnoin ugoščen’an, no korolevič i otteledan ei tädä ugoščen’ua: hiän vain kaččo tiedämättömäh šomah tyttöh i duumaičči vain häneh näh.

A Zoluška istuoči omilla čikkoloilla reunah i ylen armahašti heinke pagiziši; hiän äššen ugostičikkoloida apel’sinalla i juablokalla, kumbazet ando hänellä korolevič.

Kerdah Zoluška kuulušti, čuasut zvonittih yksitoista i kolme nellännettä čuasuo. Šilloin hiän kumarduači kaikilla gostilla – i mi on vägie läksi hyppiämäh.

Myöštiäčehyöh kodih, Zoluška šano volšebničalla šuuret passibot i lizäi, što hänellä himottais i huomena lähtie bualah.

Ših aigah, kuin hiän šaneli volšebnicalla kaikkeh näh, midä nägi dvorčašša, bualašta myöštiäčettih čikot. Zoluška läksi heilä avuamah ovie.

– Min viikkuon työ että tullun! – sano hiän, hieruon šilmie i haikotteliečien, kakuin buitto vašta jalgeudunnun. A muata hänellä sousem ei tahottan.

– Kun šie oizit ollun tämän hyvyöššä bualašša, – šano hänellä nuorembi čikko, – šie bi et ois igäydyn: bualašša oli žen muone kaunis-šoma prinčessa, mytyttä niken vielä ei nähny!

Hiän oli žen dobroihune i ugosti miät ylen hyvillä apel’sinoilla i juablokoilla. Zoluškalla oli mieleh čikkoloin kiitokšista. Hiän kyžy čikkoloilda, kuin kučutah prinšessua, no ne šanottih, što tädä niken ei tiijä.

– Nuori korolevič, – lizättih čikot, – šano, što nimidä ei žualivoiččiis muailmalda, vain bi tiijuštua, ken tämä on prinčessa.

Zoluška muhahti i šano:

– Oh, čikot min työ oletta ožakkahuot! Ei-go vois miula kačahtua tämän šomahutta prinšessua? Armaš čikkone, andakkua miula tiän keldane plat-

ja, kummast’a työ piettä ainošpiänä. Mie niissä i lähen bualah.

– Ka vielä! – šiämen perästä vaštai vanhemi čikko. Andua miun plat’a tämän muozella čebolla! Midä mie, hajulda min-go sbeiččiečiin?

Zoluška ničyt ei abeudun, što hänellä ei annettu platjua; hiän tiedi, što volšebničašta polučču kaunot, myttynäzie čikkoloilla i unissa ei šua nähä.

Toissa piänä čikot tuaš lähtei bualah. Zoluška niin že läksi. Täh kerdah hiän oli šuoriečennun vielä paremmiin.

Korolevič ei eron häneštä ni yhekši minuuttua i aivis pagizi hänenke.

Zoluška veselieči, tancuičči i ynnäh unahti volšebničan käššennän. Hänellä ožuttuači, što ei ollun vielä yhtätoista čuasuo, kuin kerdah zvoni puolen yön aijan. Kuuluštahuoh čuasuloin zvonindua, hiän kočahti i läksi boiko hyppiämäh.

Hypäteššä Zoluška kirvotti jallašta hrustal’noin bašmakkazen. Korolevič nošti hänen i luottuači tavottamah prinčessua.

Doidi hiän verejih šuat i kyžy časovoiloilda, ei-go hyö nähty prinčessua. Časovoiš šanottih, što nähtih vain mytyttä ollou pahoin šuorinnutta tyttö, kumbane pohodi enämmälđi pakkuojazeh, čem prinšessah.

Nimidä ei tiijuštahuoh, korolevič igäydyn myöštiäči dvorčah, i duumaičči šiäh näh, kuin vain löydiä šoma tyttö, kumbane vašta vain kado.

A Zoluška, karietatta, slugitta, omissa vanhoissa redukkihissa platjoissa huahittuan, hypyllä tuli kodih. Kaikiista hänen kaunoloista hänellä jäi vain yksi hrustal’noi bašmakkane.

Konža čikot myöšt’äčettih kodih, Zoluška kyžy, hyviin-go veseliečettih bualašša i oli-go tuaš tiedämättömä šoma tyttö.

Čikot šanottih, što šoma tyttö oli, no keški-yöllä kiirähtiän uidi, i kirvotti jallašta hrustaljnoin bašmakkazen, šomembua kummast’a i ilmalla ei ole.

– Nuori korolevič nošti tämän bašmakkazen, – šanottih čikot, – i kaiken aijan kaččo häneh. Hiän, naverno, on miöldyn täh šomah tyttöh.

Čikot ei hairahettu. Korolevič toveštah miöldy tiedämättömäh šomah tyttöh.

Monen päivän jälgeh hiän trubin iännändöih käški objuavie, što rubieu naimah i miehellä ottau žen tyttön, kumbazella liey parahiksi tämä

hrustal'noi bašmakkane.

Pridvornoit ruvettih kävelömäh linnua myöt' i panettelomah bašmakast'a kaikilla nuorilla tyttölöillä.

Tuldih hyö Zoluškan čikkoloin luoh. Jogohine heistä staraičči čökätä jalgua bašmakkazeh, no molemmilla jallat oldih liijakši šuuret.

Zoluška oli šiinä že komnatašša.

– Andakkuakko i mie panettelen tädä bašmakast'a, – šano hiän kerdah, – ei-go hiän parahiksi lie miun jalgah.

Čikot naprittih hänen piällä nagratteliečomah.

No pridvornoi issutti Zoluškan stuulalla i rubei panettelomah bašmakastja hänen jalgah. Jalgane mäni bašmakkazeh ylen kebiešti.

Čikot ylen diiviečettih. No hyö udiviečettih vielä enämmäldi, konža Zoluška šai kormanista toizen bašmakkazen i kengi hänen toizeh jalgah. Täh aigah jiävieči volšebniča. Hiän koššutaldi omalla volšebnoilla pualikkazella Zoluškan platjua i luadi hänen roskošnoiksi nar'uadakši.

Šilloin čikot tunnušettih Zoluškašša žen suamoi šoman tytön, kumbane kakši kerdua oli bualašša. Hyö luottuačettih hänellä jalgoih i ruvettih pakuomah proskenieda kaikista abeutannoista, kumbazie Zoluška heistä tirpi.

Zoluška nošti čikot i, kabuollen, šano, što hiän sousem eu šiändyn čikkoloin piällä.

Tämän jälgeh hänen šuatettih dvorčah.

Toizena že piänä korolevič otti Zoluškan miehellä i bohataldi luajittih veššelän svuad'ban.

6.4 H.C. Andersen: Korolin uuzi nar'ada [3]

Ammui, ammui eli muailmas koroli. Hän muga suvaičči nar'ažaijakseh, čto nar'adoih menetti kai omat den'gat. Hän ustraivaičči naradoi, progulkoi linnan tuaksi, joga päiviä kävyi teatrois vai sentäh, čtobi ozuttuakseh uuves nar'adas. Popoli suorivui joga čuassuo, i yksi nar'ada oli parembi toista. Toizih koroliloih näh puaksuh sanotah: "koroli pidäy soveščanijua ministroin ke", a täh korolih sidä vai i kuului: "koroli sobie muuttau".

Korolevskois stolicas eliä oli ylen vesselä; počti joga päiviä sinne tuldih inostrannoit gost’at. I vot, yhten kerran stolicah tuli kaksi kielastelijua. Kielastelijat sanottih, čto hyö ollah znamenitoit kangahan kudojat i čto hyö maltetah valmistua moista hyviä kangasta, kudamua parembua ni midä ei voi ičel predstuavie. Tämä kangas läimähtelöy kaikis jarkoimmil kruaskoil i on čomennettu kaikis čomemmil uzoroil. No, kaiken tämän lizäksi sil on čudesnoi svoistva: sidä voijah nähtä vai mielevät ihmizet. Ni gluuppa, ni ihmine, kudama ei näje omah dolžnostih, tädä čomua tkanie ei näje. . .

“Vot tämä on hyvä, — duumaičči koroli. — Miul lienöy uuzi čoma platja, da sen lizäksi mie tiijustan, ken miun sanounikois duarom suau žaloven’ua, ken on mielevä, a ken on gluuppa. Anna teriämbäh valmistetah tämä zamečatel’noi kangas!”

I hän andoi kielastelijoil suuren zadatkan i käksi heil kerras pristupie ruadoh.

Kielastelijoil annettih dvorcas suuri komnatta, i hyö azetettih sinne kaksi kuvonda stuavua, istuzuttih nijen tuaksi i luaittih moine viida, čto userdno ruatah. A ičelleh stuavoin piäl ni midä ei ollut — ni yhtä rihmua, ni palaista kangasta. Joga päiviä kielastelijat tribeuidih omua ruaduo varoin ylen hoikkaista šulkuo i puhtasta kuldua. Kai tämä hyö peitettih omih kormaniloih i jatkettih istumista tyhjien stuavoin tagua huondekkes myöhäzeh yöh sah.

I vot kui-liene kerran korolil himoitti kačahtua, kui mänöy kudoil ruado. No siid hän muistoitti kangahan čudesnoih svoistvah näh, i hänel lieni kui liene ei hyvä olla. Konečno, hänel ei ole midä varata iččeh näh, no . . . yksikai anna enzymäi kaččou ken-tahto toine.

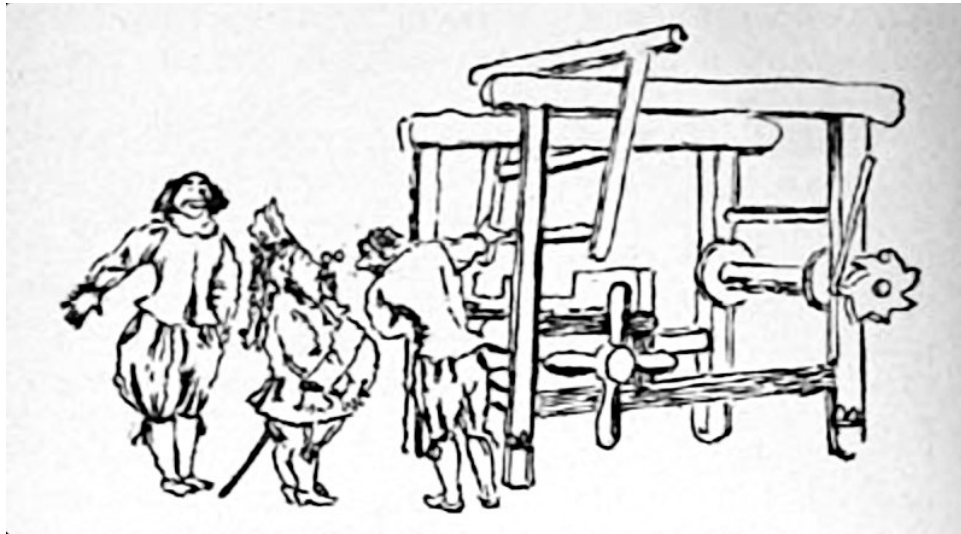
“Työnnän vai mie heijän luo miun čestnoin vanhan ministran, — duumaičči koroli. — Hän se jo nägöy sen kangahan: hän on mielevä i čestin ke zanimaiččou oman sijan.”

I vot, vanha ministra tuli komnattah, kus tyhjien stankoin tagua istuttih kielastelijat.

“Vot tebe raz! — duumaičči ministra. — mie, ved’, ni midä en näje!”

No iäneh hän tädä ei sanonut.

Kielastelijat ylen počtitel’no kzyyttih händä tulla lähimmäksi i sanuo, kui miellytetäh händä risunkat i kruaskat. Hyö ozuteldih tyhjij kangaspuuloih, i ministra rukka, hot’ kui ni huaristellut ei sil’mie, yksikai ni midä

ei nähnyt. Da ni midä ei ollut i nähtäviä.

— Neuželi mie olen durakka? — šupetti ministra. — Vot už midä ni konza en duumainnut! Piästä jumala, jesli ken-tahto suau tiediä täh näh! . . . A, voi olla, mie en näje omah dolžnostih? . . . Ei, ei, ni kui ei sua priz-naijakseh, čto mie en näje kangasta.

Midä bo työ ni midä että sano meil? — kyzyi yksi kudois

— O, tämä on ylen čoma! — vastai vanha ministra, kaččoen očkis läbi tyhjij kangaspuuloih. — I uzora on čoma, i kruaskat ylen hyvät. Da, da mie sanon korolil, čto miuda ylen äijäl mielyttäy teijän ruado!

— Olemma ruadi staraijakseh! — sanottih kielastelijat i kiistah ruvettih kiittämäh uzoroi omas kangahas.

Ministra kuundeli ylen tarkah, čtobi jälgeh päi sanuo kai tämä korolil. Muga hän i ruadoi.

Täs päiväs lähtien kielastelijat ruvettih triebuimah vie enämmän šulkuo i kuldua, kai kormanit heil oldih täyvet kallehil tavaroil, a ruadoh hyö ei menetetty ni yhtä niittistä.

Erähien päivien mändyö koroli kudoien luo työndi toizen sanovnikan. I hänen ke lieni se že, midä i enzymäizen ke. Jo hän kaččoi, kaččoi, i bokis päi kaččoi, i alahan päi, no ni midä, paiči tyhjie kangaspuuloi, muga ei ni nähnyt.

— Nu kui? Miellyttäy-go teidä? — kzyyttih hänel kielastelijat viiputellen

vozduhas kázil, kui rouno hyö piettih jygedä kangasta.

“Konečno, mie en ole gluuppa, — duumaičči sanovnika, — no silloi, znuaččiu, mie en ole omal paikal? Vot on štuukka! No täs ei sua soznaijakseh!”.

I hän rubei kiittämäh kangasta, kudamua ei nähnyt, i voshiščaiččemahes čomil uzoroil, kudamie ei ollut.

— Ylen hyvä, ylen čoma! — sanoi hän korolil

Terväh kai linna rubei pagizemah čudesnoih kangahah näh.

Loppuzel koroli iče tahtoi l’ubuijakseh moizel dikovinal, kuni sidä vie ei ole ote otettu kangaspuulois. Kaiken pridvornoin i vel’možajoukon ke koroli lähti kangahan kudoien luo. Korolin pridvornois joukos oldih i net kansi sanovnikkua, kudamat jo oldih kielastelijoin luona. A kielastelijat vai istuttih omas komnatas i kaikes väjes kuvottih tyhjil kangaspuuloil.

Ylen hyvä, ei-go ole tozi? — sanottih kaksi enzymäistä sanovnikkua. — Että-go suvaiče l’ubuijakseh? Mittuine on risunka, mit kruaskat!

I hyö suvittih sormil tyhjiä, duumajen, čto toizet kaikin tovel nähtäh čoman kangahan.

“Midä tämä znuaččiu? — duumaičči koroli. — Mie ni midä en näje! No, ved’, tämä on užasno! Neuzeli mie olen durakka? A voi olla mie en päje koroliksi? Tämä olis kaikis pahembi!”

A iäneh hän sanoi:

— O, da tämä ei ole paha. Täyvelleh zasluživaiččou miun kiittämistä.

I koroli dovol’noina šmutkahutteli piäl. Korolin svita kaččoi kui vai voi tarkembah, no ei nähty enämbiä, kui oma koroli. I yksikai pridvornoit povtorittih yhteh iäneh:

— O, se on ylen čoma! Se on ylen hyvä! — i sovietuidih korolil ommella siid kangahas ičelleh nar’ada tulijua toržestvennoida processua varoin.

Koroli andoi kielastelijoil ordenat i andoi heil pridvornoloin kangahien kudoien nimet.

Toržestvan iellizenä yönä ynnäh yön kielastelijat istuttih ruavon tagua i poltettih enämmän kui kuuzitoista tuohusta. Hyö pritvor’aidihes, čto ote tah kangasta kangaspuulois päi i viiltäh sidä suuril nožničoil. A sen jäl’geh hyö ruvettih ombelemah korolin uutta pluatjua niegloil niittilöittääh.

Loppuzel hyö objavittih:

— On valmis!

Huondeksel koroli oman svitan ke tuli uutta pluatjua ottamah. Kielasteli-

jat nosteltih käzie yläh, kui rouno piettih midä-tahto, i paistih:
— Požaluista, teijän veličestva, täs pantalonat, täs kamzola, a vot kauf-
tana! Čoma nar’ada! Kebie on kui hämähäkin verko. Työ daže että ni
čuvstvuiče, čto panitta sen piäl:

Muga, muga! — sanottih pridvornoit, no hyö ni midä ei nähty, da i nähtä
ei ollut midä.

Olgua hyvät nygöi jaksauvukkua i seizatukkua täh suuren zirkalon edeh!
— sanottih kielastelijat korolil. — Myö suoritamma teidä.

Koroli heitti vanhat sovat, i kielastelijat ruvettih čomendelemah händä:
hyö luaittih ni moine viida, kui rouno hyö pannah hänen piäl se pan-
talonoi, se kamzolua, se kauftanua. Hyö pritvor’aidihes, čto pannah ny-
blie umbeh i sivotah bantoi, a sen jälgeh hyö äijäl heilahutettih kăzil, kui
rouno pandih korolin hardeil korolevskoi mantija. A koroli pyöri zirkalon
ies i kaččeli iččie se yhtes bokas päi, se toizes.

— Ah, kui hyvin sobiu tämä pluatja korolil! Kui hyvin istuu hänen piäl! —
čuhkettih pridvornoit. — Mittuine risunka, mittuizet kruaskat! roskošnoi
nar’ada!

— Hänen veličestvan baldahina on uksen luo! — doloži ober-ceremonii-
meister.

— Mie olen valmis! — sanoi koroli. — Hyvin-go istuu miun piäl tämä plu-
atja?

I hän tuli lähemmäksi zirkaluo i vie kerran kaččoi iččie piäs jalgoih sah.
Kaikkien ved’, pidi nähtä, čto hän tarkah kaččelou omua nar’adua.

Kamergerat, kudamil pidi kandua korolin mantijan šleifua, pritvorittih-
es, kui rouno nostetah midä-tahto latties päi, i lähtiettih korolin jälgeh,
ojendajen edeh päi käzie, — hyö ei ruohtittu i viidua ozuttua, čto kandua-
se nimidä ei ollut.

I vot processija liikahti sijas. Koroli käveli roskošnoin baldahinan al, a
rahvas, kudamat kerävyttih pihal, sanottih:

— Ah, mittuine on nar’ada! Mittuine roskošnoi mantija! kui tämä nar’ada
sobiu korolil!

Ni yksi ihmene ei soznainuhes siih näh, čto ni midä ei näje, ni ken ei tah-
tonuh ruveta gluupaksi ili tunnustua, čto hän ei ni ni midä näje!

I vdrug kenen-liene pikkairane brihaččuine kirgai: — A koroli ved’ on
alasti!

- Ah, kuulkua, midä sanou nevinnoi lapsi! — sanou hänen tuatto. — Lap-

182

si i on lapsi. Hän aivin omah dolžnostih nägöy. Značit, hän pagizou totta.

I kaikin ruvettih čuhkuzil povtor'aimah:

— A ved', tämä on tozi! Koroli ved' on alasti!

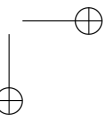
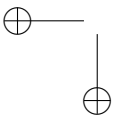
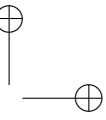
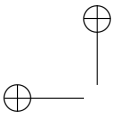
— Alasti koroli! Alasti! — kerras lujah ruvettih kirgumah rahvas.

I korolil lieni ylen strašno.

“Ei voi olla, čtobi kaikin oldas durakat, duumaičči hän. — Značit, miuda muanitettih, mie olen tovel alasti. No midä bo ruadua – pidäy astuo ielleh.”

I alastoi koroli vie suuremman čiinun pidäjänä astui oman baldahinan al, a kamergerat matkattih hänel jälles i kannettih šleifua, kudamua ei ollut.

Loppusanat

Voibigo tästä 1930-luvun läbijuoksendasta midä opastuo? Silloin karjalan kielellä oli kielen tiedäjii, ruadajii da opastajii, kogemusta kirjakielen luajindasta, karjalan kielen pagizijoi da resursuagi. Ga problemat, enne muuda poliittizet kiännälmykset ozuttuattihs ylipiäzemättömiksi. Poliittine valda toinah alluksi oli idejolougizesti libo taktizesti myödymieline vähembistökanzoile da -kielile, a 1930-luvun loppuu kohti kanzallizuspoliitiekka Veniäl kiändyi russomuanizeksi, vähembistökielile vihamielizeksi. Rahvas oli terroralla peloiteltu eigo ruohtinut nousta omua kieldä da kul'tuurua puolistamah.

Karjalazii ei lykystänyt valdivoloin arbajazis. Tilsitan sobimuksen da Haminan rauhanke Suomi puutui cuarin valdah da sai sada vuotta aigua kehitellä ajatusta iččenäzestä Suomesta. Karjalazilla sidä lykkyy ei ollut. Cuarin sorrundan jälgehizien voinien keskellä Karjalan ruttoh kerätty keskushalličus kyzyi Kanzoinliitolta abuu karjalan valdivole [17] ga abuu siellä ei tullut. Suomen da Neuvosto-Veniän rauhanneuvottelussa Tartussa karjalazien ozas päätettih heijän mieliä kuundelemattah. Sen jälgeh Karjala on ollut nyblä Veniän da Suomen välizes ainos ei nenga ystävällizessä kizassa. 1930-luvulla Neuvosto-Karjalassa äijän ruattih oman kielen hyväksi, a Suomen karjalazet tästä vähä tietäh libo elendetäh, kačo ezim. [55]. 1940-luvule tulduu kai sen kieliruavon tulokset (paiči tutkimusta) hyllättih. Neuvostoliiton sorruttuugi 1990-luvulla kieliruavossa ei maltettu käyttöä hyväksi 1930-luvulla ruattuu, a allettih uuzi keskinäine toruanda, kenen murreh vai nimidä otetah karjalazien kirjakieleksi. Tiettäväine, 1930-luvun školakirjat ei pätä kolmandella vuozituhandella, a kuibo kymmenendeh (?) vuittih kučistunnut pagizijoin joukko kirjuttas školakirjat viijellä murdehella? Ilmai hallindoh da ruadoh pättäviä kirjakielä kieli ei rubie elämäh, se pädöy vain identitietan ozuttamizeh.

Ga olisgo karjalan kirjakieli voinnut eliä? Passibo Bubrihan lujale da maltajale pohjuruavole, opastajien da toizien karjalan kielen tiedäjien otavundale, karjalan kieli oli suamassa hyvän kirjakielen. A poliittine val-

da, da nimenomah Stalin, ei ollut vähembistölöin ystävä. Kodvan aigua karjalan kieli hyödyi Stalinan Suomi-politiekasta, a talvivoinan jälgeh hain jo ei tarvinnut suomen eigo karjalan kieldä – mollembat jouvettih histourien toppupuččih. Ku karjalan kirjakieli olis suannut rauhassa kehittyö kahtessa muassa, rahvasgi toinah olis ruvennut ellendämäh, mi on kirjakielen tarkoitus, mih se pädöy, da meil olis elaigah pädiä, yhtehine, yhtenäne kirjakieli. Zinaida Dubininan sanoin, “karjalan kieli pädöy, ku iče pädenemmä” [18].

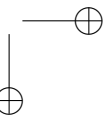
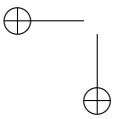
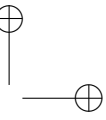
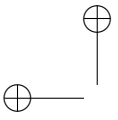
Poliittizella Suomella, hos se sanoissa suvaiččougi Karjalua, on ollut vaigei tunnustua karjalan kielen olemassaolendua, vie vaigiemi on tunnustua karjalua, semmite karjalan murdehii, virrallizeksi kieleksi. Sit konzu jälgimäine karjalaine heittäy karjalakse pagizendan, sit meijän izändävaldivot voijah jo valattua krokodilan kyynälii rakkahan kielen kuolendasta. Yhtelläh pessimistaksi en rubie. Kebiemi on eliä kirnuh pakkunuon šlöpöin filosoufienke, potkie kuni vägie on. Histourii on arbuamatoi. Päivännouzu-Suomen, histouriellizen Karjalan, pidäs nosta karjalazutta da karjalan kieldä puolistamah da vediä yhtä nuorua rajantagazien karjalazienke.

Algusanoissa ičele ezitettyh kyzymykseh, olizingo voinnut eliä oman ruadoeloksen YK:n ristikanzan oigevuksien deklaracies luvatun muaman kielen da perusopastuksen ker. Ebäilemättäh, ga suomiegi da toizii kielii mälliäzin.

“Samizdat” kirjua tästä tiemasta

- Bubrih, D.V. *Bubrihan yhtenäne karjalan kieli*. Kiännetty algu-peräzes: *Грамматика карельского языка*. Издание Карельского Исследовательского Института Культуры. Петрозаводск, 1937ю Lizätty MP:n Algu- da Loppusanat da murrehverdailyalgoritman ezittely. Samizdat 2022. 122 s.
- Beljakov A., Gribkov, P., Smirnov P., Smirnova K. *Ruamma urhakaldi*. Luvenda kniiga toizella opaššunda vuvvella varoin. Mosoblispolkoman izdatel'stvan karielane otdelenja, 1932. Samizdat 2023. 223 s.
- Šestakov, A.V. *SSSR:n historija*. Karel'skoi Gosudarstvennoi Izdatel'stvo, Petrozavodska 1937. Samizdat 2023. 223 s.
- Penttonen M. *Karjalazil očkil. Toine edicii*. Samizdat 2025. 164 s.
- Penttonen M. *Karjalan kirjakieli 1931-1939*. Tekstakogomus sellityksienke 1930-luvun školakirjoista Karjalassa. Samizdat 2026. 199 s. (Tämä kirja)

Kirjat lövvytäh sežo pdf-tiijostoina karjalankieli.net verkkosivustolla.

Indeksa

- A.A. Šahmatov, 9
abessiva, 54
ablativa, 54
abusana, 78
adessiva, 54
akkuzativa, 54, 56
aziesana, 40
aziesanan muuttuačenda, 65
- Baltiekkameri, 4
Bežecan ylängö, 4
- D.V. Bubrih, 9, 13
defisa, 99
- Edvard Gylling, 8
elativa, 54
endine aiga, 66
essiva, 54
ezišana, 97
- genetiva, 54, 56
Genrih Jagoda, 10
glavnoi šanonda, 85
- Haminan rauha, 4
hämäläzet, 4
- illativa, 54
inessiva, 54
infinitiva, 68
iččehine aziesšana, 77
- juuri, 100, 101
jälgišana, 97
- kaksosčökeh, 89
Kannaksen Karjala, 4
karjalas-suomelane kieli, 8
karjalazet, 4
kavočka, 89
klusteri, 16
kohalline pagina, 88
komitativa, 54
kova i, 30
kučunda, 74
kyzyndä šanonda, 71
kyzyndäznuakku, 71
käššendäforma, 75
- Lavrentii Berija, 10
levennyt šanonda, 44
livvinkarjalazet, 5
lizävö šanonda, 85
loppu, 49
Luadogan Karjala, 4
- merjat, 4
monikko, 50
murrehatlasprojekta, 13
- nevvondašana, 96
Nikolai Ježov, 10
nimensijalline, 63
nominativa, 54, 56
noužova aiga, 67
nygyne aiga, 66
- osnova, 49, 101
otricanja, 67

190

padeža, 53, 54
paikalline kieli, 8
partitiva, 54, 57
pehmittäjä znuakka, 30
piirrös, 99
pilku, 28
podlezasčoi, 41
podležaščoi, 30
Pohjas-Karjala, 4
predmietta, 37

rahvahanlugu, 8, 9
rajakarjalazet, 5
ravahanda znuakku, 73
ravahanda šanonda, 73
Ruadorahvahan Kommuuna, 8
Ruočči, 4
ruskiet fennomuanat, 9

saamelazet, 4
sanonda, 30
skazujemoi, 30, 41
složnoi sana, 98
sojuza, 80
sojuzat, 98
Stolbovan rauha, 4
Suarekeh-Karjala, 8
sufiksa, 101

Tartun rauha, 8
toine infinitiva, 69
točka, 71
translativa, 54
tunnušsana, 60
tverinkarjalazet, 4

varjagit, 4
varzinsuomelazet, 4
Veniä, 4
vepsäläzet, 4
vienankarjalazet, 5

viešša, olendo, 37
viiva, 89
Volgan mutka, 4
vuoročisla, 91

yksikkö, 50

zap'atoi, 74, 78, 80

äijäkköčisla, 91

čert'oza, 34
čisla, 50
čuudit, 4

šalvatun iänen vaihteliečenda, 58
šalvatun iänen vaihtuačenda, 101
šanelenda šanonda, 71
šanonda, 33
šellittäjä šana, 43
šuapka, 28

Bibliografija

- [1] Edvard Ahtia: *Karjalan kielioppi – äänne- ja sanaoppi*. Karjalan kansalaisseura, 1938.
- [2] Jukka Akimov. *Tozi ei tules pala, eigo vies uppuo*. Oma Mua 2000/18, s. 2.
- [3] Г.Х. Андерсен: М. Кондратьев. *Суарнат*. Переводан луади М. Кондратьев. Карельской Государственной Издательства Петрозаводска, 1939.
- [4] Анисимов Н.А. *Карельскоин киелен грамматика. I чуасти. Фонетика и морфология*. Петрозаводск, 1939.
- [5] Anttikoski E.: *Neuvostoliiton kielipolitiikkaa: Karjalan kirjakielen suunnittelu 1930-luvulla*.
https://www.researchgate.net/publication/323476605_Neuvostoliiton_kielipolitiikkaa_karjalan_kirjakielen_suunnittelu_1930-luvulla_Lisensiaatintutkielma_Joensuun_yliopisto_1998 (31.5.2022)
- [6] Esa Anttikoski. *Neuvostoliiton kansallisuus- ja kielipolitiikka Tverin Karjalassa 1930-luvulla*.
<https://www.oocities.org/esaanttikoski/tver.htm>
- [7] Paul Austin: *The Karelian Phoenix*. Studies in Languages 45, University of Joensuu, 2009.
- [8] А.С. Барков, А.А. Половинкин: *Физическая география*. Карельской Государственной Издательства Петрозаводска, 1939.
- [9] A. Beljakov, D. Bubrih. *Karielan kielen učebnikka načal’noiloilla školilla varoin, toine čuasti. Gramatikka i oigiekirjutanda*. Gosudarstvennoi učeбно-pedagogičeskoj izdatel’stvo, 1936.

192

- [10] Дмитрий Бубрих. *Программа по собиранию материалов для диалектологического атласа карельского языка*. Институт языка, литературы и истории. Петрозаводск, 1937.
- [11] Dmitrii Bubrih. Biogruafii veniäkse.
<https://bioslovhist.spbu.ru/alumni/2344-bubrih-dmitrij-vladimirovic.html>
- [12] Dmitrii Bubrih. Biogruafii karjalakse.
https://olo.wikipedia.org/wiki/Dmitrii_Bubrih
- [13] Дмитрий Бубрих: *Грамматика карельского языка*. Петрозаводск, 1937.
- [14] Дмитрий Бубрих: *Происхождение карельского народа*. Петрозаводск, 1947.
- [15] D.V. Bubrih, A.A. Beljakov, A.V. Punžina (toimittai L. Sarvas): *Karjalan kielen murrekartasto*. Suomalais-Ugrilainen Seura, 1997.
- [16] В. Дисней: *Колме почистя*. Киändи П. Смирновю Лапсин литературан издательства. Моску 1938.
- [17] *Le Droit de la Carélie*. Gouvernement Central de la Carélie, Helsinki 1921.
- [18] Zinaida Dubinina. *Kirjutukset*. Karjalan Kielen Seura, 2013.
- [19] Е.И. Dudkina: *Luvenda kniiga. Kolmas čuasti*. Karel'skoj Gosudarstvennoj Izdatel'stva Petrozavodska 1938.
- [20] FINKA. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2017121322>
- [21] В.П. Фокин, А.П. Баранцева, Ф.И. Юдина, В.И. Никитин, Н.А. Дёмина, Т.И. Вознесенская: *Кариэлан киэлен учебникка начльнойлойлла школилла*. Грамматикка и ойгейн кирютандаю. Тоине чуасти. Карельской Государственной Издательства Петрозаводска, 1938.
- [22] Je.Ja. Fortunatova: *Luvenda kniiga. Enžimäne opaššunda vuozii*. Učpedgiz, Mosku 1933.
- [23] Je.Ja. Fortunatova: *Luvenda kniiga. Toine opaššunda vuozii*. Učpedgiz, Mosku 1933. I

- [24] Arvid Genetz. *Wepsän pohjoiset etujoukot*. Kieletär 4-5.
- [25] Arvid Genetz: *Tutkimus Venäjän Karjalan kielestä*. SKS, 1880
- [26] Arvid Genetz: *Tutkimus Aunuksen kielestä*. SKS, 1885.
- [27] Г.И. Гурьев: *Каризлан кизлен учебникка начльнойлойлла школилла*. Грамматикка и ойгейн кирютандаюю. Энзимәне чуасти. Карельской Государственной Издательства Петрозаводска, 1938.
- [28] Г.И. Иванов: *Муан чуастилоин география*. Каргосиздат Петрозавоск 1939.
- [29] *Kielet ennen meitä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2025.
- [30] M. Jeskanen. *Karjalan grammari*. Suojärven Pitäjäseseura 2019.
- [31] V.I. Junus. *Izoran keelen grammatikka*. Uspedknig, Leningrad, 1936.
- [32] Г.М. Керт. *Дмитрий Владимирович Бубрих 1890-1949*. Ленинград Наука, 1975.
- [33] Г.М. Керт. *Очерки по карельскому языку*. Карельский научный центр. Петрозаводск, 2002.
- [34] Georgii Kert. *Величие и трагедия таланта*. <https://voinitza.ru/pages/art243.aspx?ysclid=mki5xw17ep98946193>
- [35] Heikki Kirkinen, Pekka Nevalainen, Hannes Sihvo. *Karjalan kansan historia*. WSOY, 1995.
- [36] А. Киселев: *Алгебра*. Каргосиздат Петрозавоск 1939.
- [37] Е. И. Клементьев. *Языковые процессы в XIX-XX вв. Прибалтийско-финские народы Россиию* Наука, Москва, 2003.
- [38] Valter Lang. *Homo Fennicus – Itämerensuomalaisten etnohistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2020.
- [39] Eino Leskinen. *Karjalan kielen näytteitä 1-3*. SKS 1932-1936.
- [40] L. Markianova. *Karjalan kielioppi 5-9*. Periodika, 2002.

- [41] A. A. Miloradova, P. P. Smirnov. *Karielan kielen ucebnikka algu školalla varoin. Enzimäne cuasti*. UCPEDGIZ, Mosku, 1933.
- [42] Irina Novak, Martti Penttonen, Alekski Ruuskanen, Lea Siilin. *Karelian in grammars - A study of phonetic and morphological variation*. http://resources.krc.karelia.ru/illh/doc/knigi_stati/karelian_in_grammar.pdf
- [43] Новак И., Пенттонен М., Руусканен А., Сиилин Л. *Карельский язык в грамматиках*. Петрозаводск: КарНЦ РАН, 2019. 479 с.
- [44] Irina Novak, Martti Penttonen, Alekski Ruuskanen, Lea Siilin. *Karjalan kieli kielioppilois - foneetiikan da morfologien verdailu*. Karjalan Kielen Kodi, 2021.
- [45] Irina Novak, Martti Penttonen, Alekski Ruuskanen, Lea Siilin. *Karjala kieliopissa - foneetiikan ja morfologian vertaileva tutkimus*. Venäjän tiedeakatemia Karjalan tiedekeskus, 2019.
- [46] Irina Novak, Martti Penttonen. Analysis of Karelian dialect division based on algorithmic clustering. *Linguistica Uralica LVII*, 2021-2. [https://kirj.ee/linguistica-uralica-publications/?filter\[year\]=2021&filter\[issue\]=442&v=f0aa03aaca95](https://kirj.ee/linguistica-uralica-publications/?filter[year]=2021&filter[issue]=442&v=f0aa03aaca95)
- [47] Martti Penttonen. Murrehverdailu klusteriatlasan mugah. 2023. <https://karjalankieli.net/kielitiedo/pagin.pdf>
- [48] Martti Penttonen. Murrehatlasan klusteroindaohjelma. 2024. <https://karjalankieli.net/kielitiedo/pagin.pdf>
- [49] Perro: *Šuarnat*. Kiändi Je. I. Dudkina. Detskoin Literaturan Izdatel'stvo, Mosku 1937.
- [50] *The great purge*. https://en.wikipedia.org/wiki/Great_Purge
- [51] *Ristikanzat, karjalaizet! Kai Karjalan da Livvin rahvas!* K. F. Puromiehen Kirjapaino OY, Helsinki, 1917.
- [52] Beljakov A., Gribkov, P., Smirnov P., Smirnova K.: *Ruamma urhakaldi*. Luvenda kniiga toizella opaššunda vuvvella varoin. Mosoblispolkoman izdatel'stvan karielane otdelenja, 1932.
- [53] M.A. Smirnova: *Luvenda knijga. Nelläs čuasti*. Karel'skoj Gosudarstvennoj Izdatel'stva Petrozavodska 1938.

- [54] В.А. Тетюрев. *Естествознанияю. Ензимане части* Кианди Е.Ф. Чугунова. Каргосиздат Петрозавоск 1938.
- [55] Timo Vihavainen. *Lahja, jota ei otettu vastaan*. Suomen Kuvalehti, 2025/2:40
- [56] N. Zaiceva. *Vepsän kelen grammatik 5-9* Periodika, 2003.
- [57] P.M. Zaikov. *Karjalan kielioppi 5-9*. Periodika, 2002.